ORATORUM ROMANORUM

FRAGMENTA.

Meyer, Heinrich

ORATORUM ROMANORUM
FRAGMENTA

AB

APPIO INDE CAECO ET M. PORCIO CATONE

USQUE AD

Q. AURELIUM SYMMACHUM.

COLLEGIT ATQUE ILLUSTRAVIT

HENR. MEYERUS

PH. D. ET AA. LL. M.

TURICI

TYPIS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

MDCCCXXXII.

IOANNI IACOBO OCHSNERO

PROFESSORI CLARISSIMO SOCERO OPTIMO

HUNCCE LIBRUM

GRATISSIMO ANIMO OBTULIT

MEYERUS.

EDITOR LECTORIBUS.

Cum reliquias oratorum clarissimorum, quos Romana tulit respublica, perquirerem, et rationem occasionemque orationum ex memoria antiquorum temporum repeterem, in maximis gravissimisque causis, quae etiamnunc animum nostrum agitant atque implent, versari plerasque intellexi. Cum deinde splendorem pulchritudinemque fragmentorum, quae collegi, plus centum oratorum, qui orationes scriptas reliquerunt, perspicerem et universam earum studio ac cogitatione imaginem adumbrassem, eadem quasi quadam admiratione imbuebar, qua excitatus fui, cum ante hoc biennium Romae ipsius, capitis quondam orbis terrarum, monumenta reliqua perlustrabam, quae, etiamsi dimidiata atque foede devastata, magnitudine ac splendore nihilominus omnes moles turritas nostrorum regum vincunt. Ut autem Roma vetus in ipsa ruina novam antecellit urbem eademque et pulchrior est et excelsior, sic oratores veteres, quamquam eorum opera maximam partem aetatem non tulerunt, ceteros facile superant, et vivunt etiamnum quodammodo vigentque. Catonis orationes virum probum, iustum, peritum, eloquentem, sed gloriosum hominem et litigatorem produnt. In Graccho teneros mores perspicies et animum liberalem atque ingenuum et splendidissima eloquentiae lumina, quamvis ipse rebus gerendis civilibus parum fuisset aptus. Romani vero mores severi et excelsa animi magnitudo et ingenium incorruptum quam maxime

in Scipionis apparent oratiunculis. Nec multum distat Laelii oratio, cuius robigo nativam latini sermonis indolem et proprium cultum indicat. Ac profecto vetus sermo latinus in se habet nescio quid integritatis, quod animum allicit magis quam ille graecorum coloribus fucatus. Quid ergo gratius esse poterit romanarum studiosis litterarum libro, in quo fragmenta oratorum dispersa sunt collecta? Atque adeo aetate Taciti id munus aggressus est M. Licinius Crassus Mucianus, ut praecipuorum monumenta oratorum contraheret et ederet, ne oblivione obruerentur, ut in Dialogo de Oratoribus c. 37 scriptum legimus. Ac ni Mucianus hunc suscepisset laborem, multo minus etiam quam nunc habemus, opinor, reliqui haberemus. Ea enim fragmenta, quae apud Gellium, Frontonem, Macrobium etiamnunc legimus, ex illo opere excerpta puto. Inter recentiores autem duo viri, ingenio et eruditione longe maximi, collectionem oratorum promiserant, nec tamen solvere vota gratissima potuere. Iustum Lipsium dico et Franciscum Dousam, quorum prior in lib. 2. Electorum cap. 18 ita scribit: „Fragmenta scriptorum veterum adolescens olim (ut ferebat illa aetas) cum impetu et labore collegi. Quae distinxeram classe quadruplici. Oratorum, historicorum, poetarum, miscellorum. Inter miscellos praecipuum Varronem posueram. Atque haec non in meum solum usum, sed publicum, nisi visum aliter ἀφίλῳ cuidam φίλῳ fuisset, qui coeptum hoc omne meum turbavit. Non fraude, ne erres, sed (dicam vere et fortiter, etsi parum comiter) turpi furto. — Is partem fragmentorum eorum e domo mea abstulit mala et tagace manu. Abstulit etiam una animum in coepto opere pergendi, quia et difficilis instauratio iacturae eius mihi visa, et postea intellexi, Ianum nostrum Dousam eundem laborem serio elaborasse." — Dousa vero in praefatione Lucilii sui ipse dixit: „Cuius specimen et quasi gustum si vobis non ingratum fuisse cognovero, protelum mihi

eritis ad similem industriam experiundam non tantum in poetis reliquis, sed et in historicis et oratoribus, quorum partim interfuerunt, imo et praefuerunt bellis, partim in senatu et populo illo versati sunt, ubi assidua materies et agitatio harum rerum." Verum, ut supra dixi, neque hic neque ille coepta absolvit, quamvis uterque rem utilissimam fore iudicasset. Nec silentio praetermittere possum, quod nuper in Bernhardy historia ingeniosissima litterarum romanarum p. 287 legi, aegre, nec sine iactura litterarum adhuc desiderari oratorum collectionem fragmentorum. Id vero inprimis sentiet, quicumque Brutum Ciceronis et Quintiliani librum decimum interius intelligere cupiet, et ad hunc usum ego primum consilium eius rei cepi, praesertim cum fontes rivulosque, in quibus oratorum fragmenta latent, iam antea cognovissem ex *recognitione mea Fragmentorum Ciceronis*, quam postea cum Orellio nostro, Viro clarissimo, editioni eius inserendam, communicavi. Sic tandem collectio oratorum qualiscumque nata est, eaque prima est; quod ideo praedico, quod primum quodque periculum facilius in omni re veniam atque indulgentiam impetrare debet. Nam praeter Catonis orationes, quas Ausonius Popma Franequerae anno 1620 edidit et Lion nuper Gottingae 1826 secure*) repetiit, cetera fragmenta numquam usque adhuc sunt congesta. Quamquam autem M. Porcius Cato maximam sibi gloriam inter oratores priorum seculorum peperisset, adeo ut optimus orator, optimus senator, optimus imperator nominaretur, extiterunt tamen iam ante eum multi viri, quorum orationes etiam aetate Livii legebantur, et inter aequales tanta illustrium oratorum copia fuit, ut ad cognitionem praestantissimae partis latinarum litterarum fragmenta eorum non possint praetermitti. Fuerunt revera apud Romanos plurimi oratores, et ex hoc litterarum

*) Vide censuram meam in Iahnii novis annalibus 1831. fascic. IV. pag. 416 sqq.

genere multo plura edebantur opera quam ex reliquis. Novimus enim centum et viginti quinque oratores, qui orationes scriptas reliquerunt, isque numerus facile duplicari posset, si libri superstites essent, qui historiam litterarum aut artis oratoriae proprie tractabant. Ego quoque plures recensere potuissem, si coniecturae magis quam auctoritati confidere voluissem, sed elegi eos tantum, quorum de orationibus certa veterum testimonia extabant. Omisi igitur paene invitus Caesarem Germanicum, oratorem celeberrimum, Munatium Plancum, Maecenatem, Helvium Manciam, Iulium Florum, A. Galbam, Q. Haterium, Varium Geminum, Asinium Gallum aliosque multos. Quantus autem omnino oratorum romanorum fuerit numerus, Fronto in epistola quadam ad M. Caesarem De Eloq. (p. 235. ed. Rom.) extenuando indicat, cum dicit: *Sed enim omnes universos, quicumque post Romam conditam oratores extiterunt, illos etiam, quos in Oratore Cicero eloquentiae civitate gregatim donavit, si numerare velis, vix trecentorum numerum explebis.* Centum ergo et viginti quinque oratores scripta in posteros tradidisse dico. Nulla alia gens simile praebet exemplum, nulla tot artificiis oratoriis abundat. Ceterae nationes, ac praesertim nostrorum temporum, in omni alio litterarum genere magis excellunt quam in oratorio. Ubi inter Germanos reperiemus Catonem, Laelium, Scipionem, Gaium Gracchum, ubi M. Antonium, Crassum, Carbonem, Iul. Caesarem Strabonem, Hortensium, Serv. Sulpicium Rufum, ubi Caesarem, Coelium, Calvum, Messalam, Asinium Pollionem, Cassium denique Severum? Hic clarissima tantum ingenia et notissima nomina appellavi. Ac nescio an graecae litterae minorem copiam praestent, et numero oratorum, nec tamen rhetorum, a Romanis tantum non superentur. Athenis enim ingenia ad varia multipliciaque studiorum genera se convertebant, colebantur omnes scientiae species, splendidissima lumina

ad philosophiam transierunt relicta eloquentia. Apud Romanos vero ea fuit summa adolescentium contentio, per quam cultum, munera, auctoritatem, dignitatem acceperunt. Quid multa? Eloquentiae studium fuit ludus consulis futuri. Oratores plerique, quorum notitiam habemus, summos honores reipublicae attigerunt, et orationes eorum versantur in maximis rebus, quae tunc in senatu aut in concione vel foro disceptabantur.

Distinguere autem soleo in eloquentia romana oratores antiquos, medios, novos; quorum agmina ducunt *M. Porcius Cato*, *M. Tullius Cicero*, *T. Cassius Severus.* — Catoni proxime adiunguntur Africanus minor, Galba, Laelius, Ti. et C. Gracchi, quorum minor multo tamen praestat, C. Titius. Horum orationes semina habent perfectae artis; sententiae, imagines, figurae natura, non arte sunt egregiae, ac felicem indolem impetumque eloquentiae indicant, ante omnes *Catonis oratio de sumtu suo*, *pro Rhodiensibus*, *orationes in Thermum*, *si se Coelius tribunus plebis appellasset*, *Laelii laudatio funebris Africani minoris*, *Africani oratio contra legem agrariam C. Gracchi*, *C. Gracchi concio ad populum; oratio, qua legem Aufeiam dissuasit*, *oratio de legibus a se promulgatis.* Sermo latinus nondum cultus, nec graecis litteris eruditus, compositio longe abest ab eo fastigio, quod, perfectus praeceptis rhetorum, Cicero attigit. Praeclare de Catone Cicero dixit (Brut. 17): *Antiquior est huius sermo et quaedam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur. Id muta, quod tum ille non potuit, et adde numeros, ut aptior sit oratio; ipsa verba compone et quasi coagmenta, quod ne graeci quidem veteres factitaverunt: iam neminem antepones Catoni.* Illustrem collationem fecit trium oratorum, M. Catonis, C. Gracchi et Ciceronis A. Gellius in cap. 3. libri X.

Deinde oratores medii perfectam eloquentiae formam

expresserunt pulcherrimasque orationes elaborarunt. Nunc graecorum rhetorum praeceptis formabantur adolescentium studia; sermonem latinum eadem plane arte tractabant, qua graeca lingua expolita erat, partiebantur orationes more graecorum. Et quia in republica romana orator summus maxima auctoritate floruit, eloquentia ipsa, bona aemulatione atque contentione elaborata, mox ad culmen accessit. Cicero quidem maximam gloriam consecutus est, sed plus triginta viri pari facultate oratoria eminebant. Similiter Seneca in praefatione Controversiarum dicit: *Quidquid Romana facundia habet, quod insolenti Graeciae aut opponat aut praeferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quae lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt.* M. Antonius, Crassus, Caesar Strabo, Cotta, P. Sulpicius Rufus, Carbo, Q. Hortensius, M. Calidius, Servius Sulpicius Rufus, Iulius Caesar, Coelius, Calvus, M. Brutus, Asinius Pollio et Messala Corvinus iuxta Ciceronem fuere. Plerique eorum perfecti fuerunt oratores, et distabant inter se viribus tantum aut urbanitate. Arte tamen Cicero summus esse videtur, atque compositio eius et numeri oratorii aemulatorem Isocratis indicant. Memoratu autem profecto dignum est, inter oratores illorum temporum ambisse palmam eloquentiae etiam matronam romanam, Hortensii, summi oratoris, filiam, cuius oratio apud triumviros habita legebatur non tantum in sexus honorem.

Fere perfectae eloquentiae terminum constituit Augusti imperium. Nec tamen Augusto soli culpam eius rei tribuamus. Pompeius enim mutata forma et consuetudine veterum iudiciorum licentiam oratorum iam refrenaverat, temporibus deinde triumviralibus eloquentiae veluti freni imponebantur, atque Cicero ipse in extrema aetate, M. Bruti, eximiae spei adolescentis, dolens vicem, iam deflevit iudiciorum vastitatem et fori. Subito enim misera

fortuna reipublicae id evenit, ut libertas et eloquentia obmutesceret. Postea vero, cum eloquentiae primas ubique ferre arrogaret sibi Nero, quomodo spirare diutius poterat divina illa ars? Atque Seneca eodem loco causas corruptae eloquentiae optime exponit. *Ut posssitis aestimare, in quantum quotidie ingenia decrescant, et, nescio qua iniquitate naturae, eloquentia se retro tulerit: in deterius* (post Ciceronem) *quotidie data res est, sive luxu temporum: nihil est enim tam mortiferum ingeniis quam luxuria; sive cum praemium pulcherrimae rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quaestuque vigentia; sive fato quodam, cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desidiosae iuventutis, nec in ullius honestae rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno et languore turpior malarum rerum industria invasit animos. Cantandi saltandique nunc obscena studia effeminatos tenent, et capillum frangere et ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est.* Sunt ergo duae praecipue causae, quae eloquentiam tunc temporis corruperunt, amissa res publica et luxuria morum. Iudicia populi omnino cessabant, causae gravissimae omnes ab imperatore ipso suscipiebantur et disceptabantur, apud quem eloquentiae nullus relictus erat locus. Causis privatis non eloquentia, sed calliditate opus erat, ita ut rabulae et veteratores iis sufficerent. Accedit, quod omnis sentiendi et scribendi libertas sub Tiberio iam periit. Cum igitur veterem gloriam praemiaque pristina amisisset eloquentia ac prope contemneretur, alia studia, poetica et historica, quae antea non eandem famam consecuti erant, ei praeferre coepere, et praestantissima

ingenia mox eam deseruerunt. Luxuria autem animos hominum adeo effeminavit, ut ad maiora et excelsa eniti non amplius possent. Ideo paucorum annorum spatio eloquentia deflexit ab illa vetere dicendi via. Nemo deinde perfectus orator esse dicitur. *Quod video*, ut auctor Dial. de Oratt. 15 dicit, *etiam Graiis accidisse, ut longius absit Aeschine et Demosthene Sacerdos iste Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentis scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus a Cicerone aut Asinio recesserunt.* — Erat autem princeps novorum oratorum Cassius Severus, cum quo iuxta comparantur Domitius Afer, Iulius Africanus, Vibius Passienus, Vibius Crispus, L. Annaeus Seneca, Galerius Trachalus, Iulius Florus, Plinius minor, M. Fabius Quintilianus. Ex quorum orationibus pauca tantum fragmenta praeter Plinii panegyricum ad Traianum extant, ita ut satis constet, posteros mox eorum opera oblivioni tradidisse, maioremque ex cognitione priorum oratorum voluptatem percepisse. In Senecae enim libris rhetoricis non excerpta orationum continentur, sed ex declamationibus loci pulcherrimi vel acute dicta referuntur, ita ut varia declamandi genera, quibus Asinius Pollio, Cestius, Passienus et multi alii utebantur, ex iis cognoscamus.

Emergunt temporibus quoque insequentibus interdum viri, facundia clari, quique, ut Fronto, orationes scriptas reliquerunt, imo imperatores nonnulli, virtute et litteris insignes, idem fecerunt. Eorum tamen orationes plerumque de iure civili quaestiones tractabant. Eloquentia pristinum splendorem et spiritum prorsus amiserat, ut Fronto ipse confessus est in libro De Eloquentia p. 228: *Immortales Dii siverint, comitium et rostra et tribunalia Catonis et Gracchi et Ciceronis orationibus celebrata hoc potissimum seculo conticiscere?* Haec

quoque fragmenta colligenda esse putavi, ut oratorum romanorum orbis iuste clauderetur. Ac ne in Frontone quidem eloquentia romana prorsus obmutuit. Sequuntur enim auctores duodecim Panegyricorum, nec ii contemnendi sunt. Quamvis ingenio atque arte nullo modo cum oratoribus priorum seculorum comparari possint, ab iis tamen, qui fata litterarum romanarum interius cognoscere amant, legi merentur. Atque ut in florente republica et optimo civitatis statu homines ipsi multo et re et ingenio beatiores sunt, sic in infelicibus temporibus ac perditis rei publicae rebus et ingenia rarescunt et litterae artesque deflorescunt. Sic mediocritas ista Panegyricorum seculo potius quam hominum culpae tribui debet. Vitia enim imperatorum, bella continua, invasiones barbarorum, direptiones rerum privatarum, incerta prorsus vitae conditio homines tum in miserrimum statum depresserant, et litterae non sine timore et anxietate coli poterant. Cum autem princeps bonus raro ad imperium perveniret, plurimi vero eorum feris essent similiores quam hominibus, omnes adeo, qui tantum non facinora continua patrabant, populo accepti fuerunt et mire laudati, tamquam a diis missi, uti lenirent miseram mortalium sortem. Quare panegyricos Maximiano Herculeo dictos vel Constantio et Constantino non ineptas declamationes aut viles adulationes appellaverim, sed gratissimo animo atque sincere ingentes laudes his imperatoribus sunt tributae. Eminet autem inter ceteros *Panegyricus quintus* sive *Epithalamius Maximiano et Constantino in huius et Faustae nuptiis dictus*, tum *Eumenii pro restaurandis scholis oratio* et *Claudii Mamertini Panegyricus Maximiano Herculeo dictus*.

Sed, ne in infinitum campum oratio mea vagaretur, terminum huius libri constitui Q. Aurel. Symmachum, qui a primo, quem novimus, oratore plus sexcentorum annorum

spatio separatur. Nam, ut duos aevo inter sese remotissimos componam, Appius Caecus orationem de Pyrrho a. U. 474 habuit, Q. Aurelius Symmachus actiones suas reliquit initio seculi undecimi Urbis Romae, quarto post Christum. Sic per sex secula persequentibus eloquentiae romanae historiam incrementa simul et florem eius atque interitum cognoscere licebit.

In opere autem elaborando multum profuere Annales Pighii, immortale opus, et Ellendtii Historia Eloquentiae Romanae, editioni Bruti praeposita, qui omnes oratores usque ad Augusti imperium erudite persequitur. De tertia libri mei parte, de novis oratoribus inde ab Augusto usque ad remotissima tempora Aurelii Symmachi nihil adhuc ab aliis memoratum inveni. Librum enim Andreae Schotti de claris apud Senecam rhetoribus, in quo multa et bona latere puto, nancisci non potui. Ex Bruto Ciceronis plurimum lucis attulimus ad cognoscendum, qui sint oratores antiqui et medii, ac quali quisque eorum genere dicendi sit usus. De novis autem oratoribus Seneca pater et Quintilianus fons est uberrimus. Oratorum antiquissimorum pleraque fragmenta a Gellio, Macrobio, Frontone, Festo atque Nonio et Prisciano servata sunt, et quamvis alias grammatici, ut Nonius ac Festus, non multam laudem doctrinae et eruditionis meriti sint, in eo tamen numquam non eos praedicabo quod memoriam multorum scriptorum conservarunt, quodque sine eis maximam partem litterarum oratoriarum et historicarum apud Romanos plane ignoraremus. Nec credo fore multos qui mirentur, cur orationibus ab auctoribus historiae, Sallustio, Livio, Tacito, Dionysio, Polybio, Dione, Appiano, illustrissimo cuique oratori traditis nullam paene auctoritatem tribuerim. Veteres enim quam nostrorum temporum historici longe aliud spectantes fidem historicam ab orationibus abesse posse arbitrati sunt, cum eae

nonnisi ad praecepta danda aut ad artem ostendendam inservirent. Plutarcho vero paulo maiorem in orationibus ab eo relatis fidem tribuamus. Atque magna cum voluptate opus inchoavi, undique ex omnibus scriptoribus fragmenta colligens, cum cottidie numerum multo augeri viderem, et iudiciis de oratoribus Ciceronis et Quintiliani comparandis cum ipsis eorum reliquiis vehementer sum laetatus. Nunc vero absoluto et ad finem perducto opere gaudium prope dolore commutatur: cum enim mente cogito, quam sit difficile, reliquias laceras scriptorum quodammodo restituere fragmentaque integrare, et quam multum absit, ut libri veteres, in quibus fragmenta oratorum latent, sint incorrupti, atque omnino in eiusmodi scriptionibus non amplius quaeri posse, quid verum sit, sed id tantum, quod sit probabile, maius opus et magis arduum apparet esse, quam principio fore existimaveram, et longe secus atque in ceteris rebus initium operis iucundum laetumque, exitum vero difficillimum esse sentio. Illud enim odiosum est, quod in tali re raro in certis argumentis innitimur, nec veritatem, sed speciem tantum veritatis explorare multaque fragmenta nisi divinationis adiumento nullo modo illustrare possumus. Quam sit autem ea res lubrica, praeclare nuper G. Hermannus in Dissertatione de Aeschyli Lycurgia ostendit: „*Nec temere hariolandum est in antiquitatis pervestigatione, neque carere divinationis adiumento possumus. Quare curandum, ut, ubi quid coniectando sumendum est, id aut consequatur probabili quodam modo ex iis, quae certa sunt, aut caussam, unde explicari ea de quibus constat possint, contineat idoneam. Hoc qui negligunt, somnia fingunt, quorum neque utilitas ulla, et saepe non levis noxa est, si pro veris habita iustam rerum cognitionem perturbant atque corrumpunt. Nullo in genere id saepius et facilius evenire videmus, quam in iis*

disputationibus, quae sunt de scriptis, quorum paucae servatae sunt reliquiae. Quorum quum saepe vix de argumento, nedum de partibus argumenti rationeque qua tractatae erant aliquid compertum habeamus, nihil reliquum est quam ad coniecturas confugere, quas patet quam lubricas saepe ac dubias esse oporteat, si fontes, ex quibus peti possint, vel nulli reperiantur, vel parum limpidi sint, vel adeo reconditi lateant, ut diligentiam fugiant etiam sollertissimam."

Omisi autem vitas oratorum copiose enarrare, partim quia propositum mei operis fuit non historiam oratorum, sed orationes tantum eorum edere, partim quia id ab aliis iam factum intellexi.

INDEX ORATORUM.

ORATORUM ROMANORUM

F R A G M E N T A.

I. *Appius Claudius Caecus.*

Extabat Ciceronis adhuc tempore *Appii Caeci oratio de Pyrrho*, cuius argumentum ex Livio Epit. XIII. intelligitur et ex Cicerone Cat. Mai. 6, 16. Brut. 16. Ovid. Fast. 6, 203. Orationem ipsam non habemus, sed imaginem quandam ex Ennii versibus *(dixit enim Appius illa, quae versibus persecutus est Ennius:*

Quo vobis mentes, rectae quae stare solebant
Antehac, dementes sese flexere?)

et ex Plutarcho construere possumus. Appius namque in Vita Pyrrhi cap. 19. haec dixisse fertur: *Πρότερον μὲν τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὦ Ῥωμαῖοι. νῦν δ᾽ ἄχθομαι πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι μὴ καὶ κωφὸς ὤν, ἀλλ᾽ ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα καὶ δόγματα ὑμῶν ἀνατρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος, ὡς, εἰ παρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ συνηνέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ᾽ ἢ φυγὼν ἂν ἤ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα μέντοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτε, Χάονας καὶ Μολοσσοὺς, τὴν ἀεὶ Μακεδόνων λείαν, δεδιότες καὶ τρέμοντες Πύῤῥον, ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν ἀεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε. Καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἕλλησιν ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους πλανᾶται*

περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἣ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. Μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον, ἀλλ' ἐκείνους ἐπάξεσθαι καταφρονήσαντας ὑμῶν ὡς πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύῤῥος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν, ἀλλὰ καὶ προςλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελάσαι Ῥωμαίοις, Ταραντίνους καὶ Σαυνίτας. Pertinet autem oratio ad annum U. c. 474.

Isidorus Origg. 1. p. 851. Gothofr. *Primus apud graecos Pherecydes Syrius* (non *Syrus*) *soluta oratione scripsit, apud Romanos autem Appius Caecus adversus Pyrrhum solutam orationem primus exercuit.* Dictio huius viri erat ea, ut Ciceronis tempore nemo paene eum legeret, sed Senecae temporibus fuerunt multi, qui nimio antiquitatis amore ad Appium revertebantur. Legimus enim in Epistola 114: *Multi ex alieno seculo petunt verba, duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt, ad Appium usque et ad Coruncanum redeunt.* — Intelligo praeter Appium nostrum C. Gracchum, L. Licinium Crassum, C. Scribonium Curionem avum et Tiberium Coruncanum, qui in Cicerone *Coruncanius* dicitur. Porro in Dialogo de Oratt. 18.: *Num dubitamus inventos, qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur?* 21. *Asinius, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse.* De carmine Appii Caeci, quod aliquoties laudatur, Spalding dixit ad Quint. 12, 9, 9. et Orelli ad Cic. Tusculan. IV. §. 4. ad Wolfii scholam.

Pomponius De Orig. Iuris. Digest. 1, 2, 36. *Appius Claudius — de Pyrrho in urbe non recipiendo sententiam tulit: hunc etiam actiones scripsisse, traditum est; primum de usurpationibus, qui liber non extat.*

II. *Q. Fabius Maximus Cunctator.*

Memoratur eius laudatio filii.

Cic. Cat. Mai. 4, 12: *Multa in Fabio praeclara cognovi, sed nihil est admirabilius, quam quomodo*

ille mortem filii tulit, clari viri et consularis. ***Est in manibus laudatio:*** *quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus?*

Filii] Quinti Fabii, quem cum Catonis censorii filio usque adeo confudit Gernhard in Indice ad Cat. M. p. 304., ut ipsi Catoni, non Q. Fabio Maximo, orationem funebrem de filio tribueret. Nemo autem memoriae tradidit, filio mortuo (a. u. 602.) laudationem habuisse Catonem.

Plut. Fab. 24. *Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη, καὶ τὴν μὲν συμφορὰν ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστὸς ἤνεγκε μετριώτατα· τὸ δ' ἐγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προςήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστὰς ἐν ἀγορᾷ, καὶ γράψας τὸν λόγον ἐξέδωκεν.*

De Eloquentia Fabii Plutarchus dicit cap. 1.: *Ὁρῶν δὲ καὶ τῆς πολιτείας τὸ μέγεθος καὶ τῶν πολέμων τὸ πλῆθος, ἤσκει τὸ μὲν σῶμα πρὸς τοὺς πολέμους ὥςπερ ὅπλον σύμφυτον, τὸν δὲ λόγον, ὄργανον πειθοῦς πρὸς τὸν δῆμον, εὖ μάλα πρεπόντως τῷ βίῳ κατακεκοσμημένον. Οὐ γὰρ ἐπῆν ὡραϊσμὸς οὐδὲ κενὴ καὶ ἀγοραῖος χάρις, ἀλλὰ νοῦς ἴδιον καὶ περιττὸν ἐν γνωμολογίαις σχῆμα καὶ βάθος ἔχων, ἃς μάλιστα ταῖς Θουκυδίδου προςεοικέναι λέγουσι. Διασώζεται γὰρ αὐτοῦ λόγος, ὃν εἶπεν ἐν τῷ δήμῳ, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μεθ' ὑπατείαν ἀποθανόντος ἐγκώμιον.*

Incertum est, quo anno Q. Fabius, Q. filius, consul a. u. 541. sit mortuus. Livius 25, 3: *Consulibus* (anni 542.) *bellum cum Hannibale et binae legiones decretae: alter a Q. Fabio superioris anni consule, alter a Fulvio Centumalo acciperet;* unde constat, tum aetatem eum adhuc egisse.

Priscian. T. 1. pag. 368. Fabius Maximus: *Amitti quam apisci* passive sunt prolata.

amitti] supplere possumus: vereor, ne id potius amitti quam apisci possit. *apisci* est obtineri.

III. *Ti. Sempronius Gracchus, pater Ti. et C. Gracchorum.*

Extabat oratio graeca apud Rhodios.

Cic. Brut. 20. *Erat iisdem* (cum Catone) *tempori-*

bus Ti. Gracchus P. F., qui bis consul (anno 577 et 591) *et censor* (585) *fuit, cuius est oratio graeca apud Rhodios, quem civem cum gravem, tum etiam eloquentem constat fuisse.*

Ferebatur deinde *oratio Ti. Gracchi pro Scipione superiore.*

Liv. 38, 56. *De accusatore Africani non convenit: orationes quoque, si modo ipsorum sunt, quae feruntur, P. Scipionis et Ti. Gracchi abhorrent inter se. Index orationis P. Scipionis nomen M. Naevii habet: ipsa oratio sine nomine est accusatoris. Ne Gracchi quidem oratio aut Petilliorum, accusatorum Africani aut diei dictae Africano ullam mentionem habet. Alia tota serenda fabula* (i. e. argumentum) *est Gracchi orationi conveniens, et illi auctores sequendi sunt, qui cum L. Scipio et accusatus et damnatus sit pecuniae captae ab rege, legatum in Etruria fuisse Africanum tradunt: quo post famam de fratris casu allatam relicta legatione cucurrisse eum Romam; et quum a porta recta ad forum se contulisset, quod in vincula duci fratrem dictum erat, repulisse a corpore eius viatorem, et tribunis retinentibus magis pie quam civiliter vim fecisse. Hinc enim ipse Gracchus queritur, dissolutam esse a privato tribunitiam potestatem, et ad postremum, cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adiicit tolerabilioris exempli esse, a tribuno plebis potius quam a privato victam videri et tribunitiam potestatem et rempublicam esse. Sed ita hanc unam eius impotentem iniuriam invidia onerat, ut, increpando, quod degeneravit tantum a se ipse, cumulatas ei veteres laudes moderationis et temperantiae pro reprehensione praesenti reddat. Castigatum enim quondam ab eo populum, ait, quod eum perpetuum consulem et dictatorem vellet facere, prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in capitolio, in cella Iovis poni, prohibuisse, ne decerneretur, ut imago sua triumphali ornatu e templo Iovis optimi maximi exiret.*

Constat ergo, orationem illam, quae ferebatur, Ti.

Gracchi pro P. Scipione non, quum a Naevio trib. pl. accusabatur, scriptam fuisse, sed quum potestatem tribunitiam violaverat. Quod pertinet ad annum U. 567, quo tribunus plebis erat Ti. Gracchus.

Cic. de Orat. 1, 9. *Ego vero si velim et nostrae civitatis exemplis uti, et aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus quam adiumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua praetermittam, omnium mihi videor exceptis, Crasse, vobis duobus eloquentissimos audisse Ti. et C. Sempronios, quorum pater homo prudens et gravis haud quaquam eloquens et saepe alias et maxime censor saluti reipublicae fuit. Atque is non accurata quadam orationis copia, sed nude atque verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, rempublicam, quam nunc vix tenemus, iam diu nullam haberemus.*

Non consentire secum aiunt Ciceronem in iudicio de huius viri eloquentia. Sed eloquens *in Bruto* dici poterat, comparatus cum Appio et Menenio: si autem componetur cum filiis, viris omnium Romanorum disertissimis, haud quaquam eloquens esse videtur, et tamen multo melius quam illi de republica meruit, ut Cicero in posteriore loco *De Oratore* probare studuit.

Cic. de Off. 2, 12. *Ti. Gracchus, P. F. tamdiu laudabitur, dum memoria rerum romanarum manebit. At eius filii, Tiberius et Caius, nec vivi probabantur bonis, et mortui numerum obtinent iure caesorum.*

IV. *P. Cornel. Scipio Africanus maior.*

Quamvis sit verisimile, nihil scriptum reliquisse Scipionem superiorem, non omisi eum, quia ferebantur sub eius nomine aliquot orationes.

Cicero de Off. 3, 1. *Nulla eius* (Africani) *ingenii monumenta mandata litteris, nullum opus otii, nullum solitudinis munus extat.*

Ferebatur oratio P. Scipionis adversus M. Naevium trib. pl., anno 569 habita.

Liv. 39, 52. *Scipionem et Polybius et Rutilius hoc anno* (571) *mortuum scribunt. Ego neque his neque Valerio assentior; his, quod censoribus M. Porcio, L. Valerio* (a. 570) *principem senatus ipsum L. Valerium censorem invenio; quum superioribus tribus lustris Africanus fuisset, quo vivo, nisi ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriae prodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset. Antiatem auctorem refellit* ***tribunus plebis M. Naevius, adversus quem oratio inscripta P. Africani est.*** *Hic Naevius in magistratuum libris est tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio consulibus* (570), *sed iniit tribunatum Ap. Claudio M. Sempronio consulibus* (569) *ante diem quartum Idus Decembres. Inde tres menses ad Idus Martias sunt, quibus P. Claudius L. Porcius consulatum inierunt. Ita et vixisse in tribunatu Naevii videtur, diesque ei dici ab eo potuisse; decessisse autem ante L. Valerii et M. Porcii censuram.*

Cic. de Orat. 2, 61, 249. ***Quid hoc Naevio ignavius?*** *severe Scipio.*

Naevio ignavius] ridiculum oritur ex annominatione. Id ex oratione Africani in M. Naevium sumtum videtur.

Gellius 4, 18. *Cum M. Naevius tribunus plebei accusaret Africanum ad populum, diceretque accepisse a rege Antiocho pecuniam, ut conditionibus gratiosis et mollibus pax cum eo populi romani nomine fieret, et quaedam item alia crimini daret indigna tali viro: tum Scipio pauca praefatus, quae dignitas vitae suae atque gloria postulabat: „Memoria, inquit, Quirites, repeto diem esse hodiernum, quo Hannibalem Poenum, imperio vestro inimicissimum, magno proelio vici in terra Africa, pacemque et victoriam vobis peperi insperabilem. Non igitur simus adversus deos ingrati, sed censeo, relinquamus nebulonem hunc, eamus hinc protinus Iovi optimo maximo gratulatum." Fertur etiam oratio, quae videtur habita eo die a Scipione, et qui dicunt eam non veram, non eunt infitias, quin haec quidem verba fuerint, quae dixi, Scipionis.*

Non - simus] attentione dignum est, non legi *ne - simus*, Vid. Quintilian 1, 5, 50.

Animadvertendum est, idem referre Livium sed ornatius, 38, 51. „*Hoc*, inquit, *die*, *tribuni plebis vosque Quirites*, *cum Hannibale et Carthaginiensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. Itaque quum hodie litibus et iurgiis supersederi aequum sit*, *ego hinc extemplo in Capitolium ad Iovem optimum maximum Iunonemque et Minervam ceterosque deos*, *qui Capitolio atque arci praesident, salutandos ibo: hisque gratias agam*, *quod mihi et hoc ipso die et saepe alias egregie rei publicae gerendae mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque quibus commodum est*, *ite mecum, Quirites, et orate deos, ut mei similes principes habeatis. Ita si ab annis septendecim ad senectutem semper vos aetatem meam honoribus vestris anteistis*, *ego vestros honores rebus gerendis praecessi.*"

Hoc die] Iam ex hoc loco elucet, quale de orationibus Livii iudicium ferendum sit: Gellii oratio, quam Scipioni vindicat, multo simplicior est et antiquum colorem redolet. Livius vero antiquitatem et robiginem commutavit splendore orationis suae. Vide ad Catonis orationem de lege Oppia. Atque universe tenendum est, eum, qui eloquentiae oratoriae vim bene perceperit, facile sentire, quantum ab opere oratoris historicorum distent orationes, verumque esse id, quod Seneca (Excerp. Controv. l. 3. praef.) dicit, *orationes Sallustii in honorem tantum historiarum legi*, et quod de Thucydide Cicero iudicavit in Oratore c. 9: *Numquam est numeratus orator*, *nec*, *si historiam non scripsisset*, *nomen eius extaret.*

Quum M. Naevius aut Petillii tribuni plebis accusarent Scipionem, defendit eum Ti. Gracchus (Liv. 38, 52.): nec tamen ea oratione tum usus est, quae ferebatur sub eius nomine; sed haec oratio, de cuius auctore Livius dubitat, ad id pertinuit, ut Ti. Gracchus Scipionem aliquando, qui tribuniciam potestatem violaverat, (Liv. 38, 56.) accusatoribus eriperet.

V. *L. Papirius Fregellanus.*

Cic. Brut. 46, 170. *Apud maiores nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregella-*

num, Ti. Gracchi, P. F. fere aetate: eius etiam oratio est pro Fregellanis coloniisque latinis, habita in senatu.

Ti. Gracchi] Ti. et C. Gracchorum, tribunorum pl., patris. Vide Orellii notam in edit. maiore. De Fregellis, colonia romanorum inde ab anno 426. vid. Mannert. Italia T. 1. p. 672. Ac de iure coloniarum antiquissimarum egit Niebuhr Röm. Gesch. 2. p. 48 seqq.

VI. *M. Porcius Cato.*

Ut editores orationum Ciceronis bene fecerunt, quod iusto annorum ordine, quo singulae sunt habitae, eas recensuerunt, sic ego inprimis curandum esse existimavi, ut orationes Catonis, quarum par est numerus, annorum series exciperet. Id autem iam ante me in pluribus Ausonius Popma explorare studuit, Lion vero in nulla. Haec autem ratio ad interiorem eius viri cognitionem multum valet. Extiterunt eius orationes amplius centum quadraginta, quas legisse Cicero scribit in Bruto c. 17, ita ut numero Ciceronem, cuius centum orationum fere notitiam habemus, non solum aequaret, sed multo anteiret. Nunc vestigia nonaginta orationum Catonis (Popma et Lion septem et septuaginta enumerarunt) relicta sunt. Miramur sane immensam actionum copiam huius viri, atque operae pretium est, causas eius rei inquirendi. *In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit*, ut Livius tradit, (Lib. 39, 40.) *ut, quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. Nulla ars neque privatae neque publicae rei gerendae ei defuit. Urbanas rusticasque res pariter callebat. Ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris provexit: huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcunque ageret. In bello manu fortissimus multisque insignibus clarus pugnis. Idem, postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator: idem in pace, si ius consuleres, peritissimus: si causa oranda esset, eloquentissimus. Nec is tantum, cuius lingua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiae nullum extet; vivit imo vigetque eloquentia eius, sacrata scriptis*

omnis generis. Orationes et pro se multae, et pro aliis et in alios. Nam non solum accusando, sed etiam causam dicendo fatigavit inimicos. Simultates nimio plures exercuerunt eum et ipse exercuit eas, nec facile dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitaverit nobilitatem. Asperi procul dubio animi et linguae acerbae et immodice liberae fuit, sed invicti a cupiditatibus animi et rigidae innocentiae; contemptor gratiae, divitiarum. In parsimonia, in patientia laboris, periculi ferrei prope corporis animique, quem ne senectus quidem, quae solvit omnia, fregerit; qui sextum et octogesimum annum agens causam dixerit, ipse pro se oraverit scripseritque, nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit iudicium. — Cum esset homo novus et severus moribus atque ab omni luxuria alienus, nobilitati, quae tum potentia et divitiis abundabat, se opposuit ac princeps eorum fuit, qui superbiae optimatium resistere, sumtus rei publicae minuere, luxum omnis generis in vita publica atque privata extirpare, direptiones sociorum in provinciis, quas praetores committere solebant, prohibere, imperatorum peculatus punire atque nobiles a summis honoribus, quos illi tanquam iure suo vindicarunt, repellere conati sunt. Huc pertinet rogatio eius, *ne idem iterum consul fiat* et multae aliae leges. Hac severitate morum inimicitias gessit cum Flamininis Scipionibus Marcellis, nobilissimis Romanorum gentibus, qui cum virtute ac meritis tum divitiis principes optimatium erant. Innocentia eius et odium adversus eos, qui in provincia crudeliter aut libidinose se gerebant, et luxuria atque libidinibus mores Romanorum perdebant, causa fuit, cur tam multis consularibus, praetoribus, imperatoribus diem diceret. Atque Plinius dicit: (Hist. N. 7, 27.) „*Proprium est Catonis, quater et quadragies causam dixisse, nec quemquam saepius postulatum et semper absolutum.*" Octodecim orationes, ac plures fortasse, incidunt in censuram eius: quod adversa nobilitate, at magno populi favore accepit munus. Ipse summa contentione eam petiit, ut omnem labem civi-

tatis expelleret et sceleribus nobilium occurreret. Inde septem senatores, multique equites, quos propter luxum, inertiam, crudelitatem superbiamque oderat, loco sunt moti. In censibus quoque accipiendis tristis et aspera in omnes ordines censura fuit. Ac munus eius adeo gratum acceptumque populo fuit, ut Censorius postea nominaretur. Nam Catonem tam reipublicae hercule profuit nasci quam Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit, ut Seneca praedicat in Epist. 87.

Praeterea Cato tres summas in homine res praestitisse existimatus, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator. Accedit, quod omnium bonarum artium fuit magister et claritate litterarum praeceptisque omnium rerum expetendarum datis generi romano maxime insignis, ut Plinius ait Hist. N. 14, 4.

Igitur ordinem orationum et argumentum earum ex historicis diligenter, quantum potui, quaerebam, idque me in octo et quadraginta cum aliqua probabilitate effecisse spero: in ceteris maior erat quaestio, quam ut difficultatem vincere potuissem, quia aut res me latebat, aut inscriptio apud grammaticos corrupta erat. Profuit multum Ausonii Popmae scriptio, parum Lionis. Ex comparatione autem illarum collectionum apparebit, editores priores non raro in anno definiendo errasse, ut *oratio de Laetorio* illustre est exemplum; et duarum orationum fragmenta interdum in unam conglutinata, aut eiusdem orationis separata fuisse. Historia orationum Catonis simul memoria est quinque et quadraginta annorum reipublicae romanae: summa enim capita per hos annos rerum romanarum attingunt. Nec versantur fere in causis privatis, sed in iis rebus, quae tum maxime in senatu deliberabantur, aut in legibus suadendis dissuadendisve, aut in causis publicis, quae latissime patent et ab historicis quoque copiose exponuntur. Ideo tria potissimum orationum genera discernere licet, sententias senatorias, orationes iudiciarias et censorias.

Ii, qui Catonis vitam interius cognoscere cupiunt,

legant Schlosserum (*Universalhistorische Uebersicht* II. 2. p. 185 seqq.), nec laude doctrinae atque iudicii caret *Guil. Ern. Weberi Commentatio de M. Porcii Catonis Censorii Vita et Moribus* (Bremae 1831.), quam his ipsis diebus accepi, postquam librum meum iam absolveram.

De vita Catonis non omnino consentiunt scriptores. Quo anno sit mortuus, inter omnes convenit, sed quo sit natus, in eo differunt Cicero et Livius inter se. Ceteri autem auctores aut Livium aut Ciceronem sunt secuti. Utramque equidem opinionem collatis testimoniis aperiam.

Cato dicit in Ciceronis Catone c. 4, 10: *Anno enim post consul primum fuerat Q. Fabius Maximus, quam ego natus sum, cumque eo quartum consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam quintoque anno post ad Tarentum.* Fabius primum consul fuit anno U. 521, Cato igitur natus anno 520 L. Postumio Albino Sp. Carvilio Maximo coss. Cum deinde Fabius quartum erat consul anno 540, viginti annos natus erat Cato: quinto anno post ad Tarentum venit anno 545, viginti quinque annos natus: quaestor factus quadriennio post anno 549, magistratum vero iniit anno 550 Tuditano et Cethego coss., triginta annos natus.

Cato dicit ibi cap. 5, 14: *Ennius Caepione et Philippo iterum consulibus mortuus est, cum ego quidem sexaginta quinque annos natus legem Voconiam voce magna et bonis lateribus suasissem.* Id ad annum 585 pertinet.

Cic. Brut. 16: *Hunc Cethegum consecutus est aetate Cato, qui annis novem post eum fuit consul.* Cethegus consul fuit anno 550, igitur Cato a. 559, triginta novem annos natus.

Cato dicit in Cicer. Catone, 10: *Quadriennio post consulatum tribunus militaris depugnavi apud Thermopylas M'. Acilio Glabrione consule.* Hoc in annum 563 cadit, cum tres et quadraginta annos natus erat.

Cic. Brut. 16: *Cato L. Marcio M'. Manilio consulibus mortuus est.* Ergo anno 605, natus annos 85.

Vellei. 1, 13: *Ante triennium, quam Carthago deleretur, M. Cato, perpetuus diruendae eius auctor, L. Censorino M. Manlio coss. mortem obiit.*

M. Manlio] corrigendum ex Cicerone *M'. Manilio.* In Ruhnkenii editione error nondum est correctus.

Cic. Brut. 20, 80: *Cato annos quinque et octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixisset.* Quod rursus in annum 605 convenit.

Cato dicit in Cic. Cat. 10: *Quartum annum ago et octogesimum.* Ad hunc locum alter ex Laelio 3. est referendus: *Senectus enim, quamvis non sit gravis, ut memini Catonem anno ante quam mortuus est, mecum et cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatem, in qua etiamnum erat Scipio.* Colligitur ex hoc quoque loco, mortuum esse Catonem, annos quinque et octoginta natum.

Sic Cicero ubique secum consentit. Assentitur Plinius Hist. Nat. 29, 1: *Hic Cato* DCV *anno urbis obiit,* LXXXV *suo.*

Contra Livius in praestantissimo elogio Catonis 39, 40: *Asperi procul dubio animi, et linguae acerbae et immodice liberae fuit, sed invicti a cupiditatibus animi et rigidae innocentiae, contemptor gratiae, divitiarum. In parsimonia, in patientia laboris, periculi ferrei prope corporis animique; quem ne senectus quidem quae solvit omnia fregerit, qui sextum et octogesimum annum agens causam dixerit, ipse pro se oraverit scripseritque: nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit iudicium.* — Galba a Catone accusatus anno 605: si eo tempore annos quinque et octoginta annos natus erat, ut Cicero affirmat, anno 520 lucem vitae primum vidit: sin autem nonaginta annos, ut Livius dicit, anno 515. Livius ergo Catonem quinquennio maiorem esse putat. Cum porro dicit, sextum et octogesimum annum agentem causam dixisse Catonem, veri simile est, orationem eius pro se contra C. Cassium, quam memorat A. Gellius, ad hanc litem spectare.

C. Cassius Longinus censor erat anni 600, cum Cato secundum Ciceronem octoginta annos natus erat, secundum Livium annum quintum et octogesimum iam absolverat.

Ex Plutarcho multa colligimus testimonia, quae annorum rationem accurate definiunt. Cap. 1. *Φησὶ γὰρ αὐτὸς, ἑπτακαίδεκα γεγονὼς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσασθαι στρατείαν, περὶ ὃν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν.* Septendecim annos erat natus anno 537, quo anno ad lacum Thrasimenum totum Romanorum exercitum profligavit Hannibal.

Cap. 2. *Φαβίου δὲ Μαξίμου τὴν Ταραντίνων πόλιν ἑλόντος, ἔτυχε μὲν ὁ Κάτων στρατευόμενος ὑπ᾽ αὐτῷ, κομιδῇ μειράκιον ὤν.* Quum Fabius Tarentum caperet anno 545, Cato annos 25 natus erat.

Cap. 15. *Λέγεται ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἓξ ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα γεγονώς. — Τεσσάρων δ᾽ ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων, Σερουΐου Γάλβα κατηγόρησεν ἐννενήκοντα γεγονὼς ἔτη.* Cum Livio prorsus consentit Plutarchus.

Cap. 16. *Τῆς δ᾽ ὑπατείας κατόπιν ἔτεσι δέκα τιμητείαν ὁ Κάτων παρήγγειλε.* Cato consul erat 559, censuram egit 570, quinquaginta annos natus vel quinque et quinquaginta annos secundum Livium.

Cum Livio porro congruit Valerius Maximus VIII, 7, 1: *Cato sextum et octogesimum annum agens, dum in rep. tuenda iuvenili animo perstat, ab inimicis capitali crimine accusatus suam causam egit. Quin etiam in ipso diutissime actae vitae fine disertissimi oratoris, Galbae, accusationi defensionem suam pro Hispania opposuit.*

Praetereo Aurelium Victorem de Viris Ill. 47, qui non accurate annorum vitae numerum tradidit. Magis autem memorabilia sunt verba

Cornelii Nepotis Cat. 2. *Circiter annos octoginta usque ad extremam aetatem ab adolescentia reipublicae causa suscipere inimicitias non destitit.* — Equidem nescio, utrum hic scriptor dicere voluerit, per annos

circiter octoginta in foro causas dixisse Catonem, ita ut amplius nonaginta annos necessario vixisset (nam inde a decimo aetatis anno certe non poterat patronus esse), an potius existimarit, Catonem usque ad extremam aetatem, cuius terminum anno fere octogesimo attigerit, causas egisse. Ceterum cum sentirem, hanc vitam Cornelii Nepotis omnium maxime historicis virtutibus carere, impetrare a me non potui, quo minus sententiam meam de hoc auctore breviter exponerem. Hae vitae (excepta vita Attici) Cornelio historico prorsus sunt indignae: Is, qui eas scripsit, homo bonus quidem et prudens est, sed ingenium atque indoles historici ei defuit. Atque in usum scholarum a ludimagistro quodam romano compositas esse crediderim. Eidem porro saeculo, in quo *Aurelii Victoris Viri Illustres* et *Caesares* originem sumsere, eas vindico. Quamquam et *Aurelii Victoris Viri Illustres* et *Caesares*, qui sub eiusdem nomine feruntur, non ab eodem scriptore proficiscuntur: differt enim prorsus genus stili et tractatio rerum. Inferioris etiam aetatis est *Messalae Corvini de progenie Augusti* et *Aurelii Victoris de Origine gentis Romanae*. Hi quinque libri in exiguum gyrum scholae compellendi, et elementis tantum latinae linguae discendis sufficiant, cum veri simile sit, auctores eorum nihil aliud nisi primam institutionem puerilem spectasse. Ac miror sane, quemquam qui Plutarchi Vitas et Taciti Agricolam legerit, istas Vitas, umbras inanes sine mente et nervis, Cornelio Nepoti historico celeberrimo tribuere potuisse.

TESTIMONIA.

Cic. Brut. 17. Cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur *Cato*? Antiquior est huius sermo et quaedam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur. Id muta, quod tum ille non potuit, et adde numeros, ut aptior sit oratio; ipsa verba compone et quasi coagmenta, quod ne graeci quidem veteres factitaverunt: iam neminem antepones Catoni.

Dial. de Oratt. 18. *Catoni* seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic *Graccho* politior et ornatior *Crassus*, sic utroque distinctior et urbanior et altior *Cicero*, Cicerone mitior *Corvinus* et dulcior et in verbis magis elaboratus.

Appuleius Apolog. p. 589. Quamcumque orationem struxerit Avitus, ita illa erit undique sui perfecte absoluta, ut in illa neque *Cato* gravitatem requirat, neque *Laelius* lenitatem, neque *Gracchus* impetum, nec *Caesar* dolorem (colorem?), nec *Hortensius* distributionem, nec *Calvus* argutias, nec parsimoniam *Sallustius*, nec opulentiam *Cicero*.

Epist. Frontonis ad Verum. p. 170 ed. Rom.:

Contionatur *Cato* infeste, *Gracchus* turbulente, *Tullius* copiose. Iam in iudiciis saevit idem *Cato*, triumphat *Cicero*, tumultuatur *Gracchus*, *Calvus* rixatur.

Epist. Frontonis ad M. Caesarem p. 82. Meministi tu plurimas lectiones, quibus usque adhuc versatus es, comoedias attellanas, oratores veteres: quorum aut pauci aut praeter *Catonem* et *Gracchum* nemo tubam inflat, omnes autem mugiunt vel stridunt potius.

Quintil. 12, 10, 10. In oratione si species intueri velis, totidem paene reperias ingeniorum quot corporum formas. Sed fuere quaedam genera dicendi conditione temporum horridiora, alioqui magnam iam ingenii vim prae se ferentia. Hinc sint *Laelii*, *Africani*, *Catones* etiam *Gracchi*que, quos tu licet Polygnotos vel Callonas appelles. Mediam illam formam teneant *L. Crassus*, *Q. Hortensius*. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium tempore oratorum ingens proventus. Hic vim *Caesaris*, indolem *Coelii*, subtilitatem *Calidii*, diligentiam *Pollionis*, dignitatem *Messalae*, sanctitatem *Calvi*, gravitatem *Bruti*, acumen *Sulpicii*, acerbitatem *Cassii* reperiemus. In iis autem, quos ipsi vidimus, copiam *Senecae*, vires *Africani*, maturitatem *Afri*, iucunditatem *Crispi*, sonum *Trachali*, elegantiam *Secundi*.

Plin. Epist. 1, 20. Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil aeque in causis

agendis ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si caussa permittat. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex graecis orationes *Lysiae* ostentat, ex nostris *Gracchorum Catonis*que, quorum sane plurimae sunt *circumcisae* et *breves:* ego *Lysiae Demosthenem*, *Aeschinem*, *Hyperidem* multosque praeterea; *Gracchis* et *Catoni Pollionem*, *Caesarem*, *Coelium*, in primis *M. Tullium* oppono, cuius oratio optima fertur esse, quae maxima.

Servius ad Virg. Aen. 7, 259. Facit ante deorum commemorationem, sicut etiam in omnibus *Catonis* orationibus legimus, vel (ad Aen. 11, 301.) sicut sunt omnes orationes *Catonis* et *Gracchi.*

Huc pertinet id, quod Valerius quoque Max. in Prologo refert: *Prisci oratores ab Iove Optimo Maximo bene orsi sunt.*

Velleius 1, 17. Oratio ac vis forensis perfectumque prosae eloquentiae decus, ut idem separetur *Cato*, (pace *P. Crassi Scipionis*que et *Laelii* et *Gracchorum* et *Fannii* et *Ser. Galbae* dixerim), ita universe sub principe operis sui erupit *Tullio*, ut delectari ante eum paucissimis, mirari vero neminem possis, nisi aut ab illo visum, aut qui illum viderit.

1. Oratio de lege Oppia.

Hanc orationem Cato habuit consul anno 559. Livius 34, 1: „Inter bellorum magnorum aut vixdum finitorum aut imminentium curas intercessit res parva dictu, sed quae studiis in magnum certamen excesserit. M. Fundanius et L. Valerius tribuni plebei ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis Q. Fabio Ti. Sempronio coss. (anno U. 539) in medio ardore Punici belli, *ne qua mulier plus semunciam auri haberet, neu vestimento versicolori uteretur, neu iuncto vehiculo in urbe oppidove aut propius inde mille passus nisi sacrorum publicorum causa veheretur.*" M. Cato, qui per totam vitam parsimonia et severitate morum rempublicam sustinuit, praecipue auctor

fuit, ne ea lex aboleretur. Placuerat quondam Oppia lex, temporibus reip. id postulantibus, ut mulieres in inopia et miseria civitatis pecunias privatas, quae in publicum usum verti debebant, non in vestes et luxuriam effunderent. Remittebatur postea atque abrogabatur lex, quia Roma Hannibale victo (553) divitiis abundabat Carthaginiensium. Catonem vicerunt matronae.

Ipsam quidem orationem non habemus, neque ullus grammaticus fragmentum eius memorat: errat enim Sigonius, cum ad Livium 34, 1, 7. dicit: *Citat Priscianus hanc orationem cum hoc indice. Cato in oratione: Ne lex Oppia abrogetur:* sed Livius elegantissimam orationem lib. 34, 2, 3, 4. Catoni tribuit, in qua mentem atque sensum Catonis, verba autem et colorem Livii esse puto. Vide Adnotat. ad Africani maioris orationem.

2. Oratio, quam dixit Numantiae apud equites.

„Haec oratio videtur habita in quaestura, cum in Africa quaestor esset P. Scipioni consuli ad bellum Punicum II. Profecto id accidit sub annum 549 (550) Tuditano et Cethego coss. Cicero in Catone et Bruto, Nepos et Livius." Popma. Errare videtur Popma, quod Cato quaestor in Sicilia et Africa stipendia fecit, non in Hispania. Vide Pighii Annal. T. 2. p. 221. At cum consul erat anno 559, in regione Celtiberorum, quorum caput est Numantia, bella gessit. Liv. 34, 8. *M. Porcius consul, postquam abrogata est Oppia lex, extemplo viginti quinque navibus longis, quarum quinque sociorum erant, ad Lunae portum profectus, eodem exercitu convenire iusso et edicto per oram maritimam misso navibus omnis generis contractis ab Luna proficiscens edixit, ut ad Portum Pyrenaei sequerentur: inde se frequenti classe ad hostes iturum. Praetervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum ad diem, quam edixerat, convenerunt. Ab Rhoda secundo vento Emporias perventum.* Fortasse ergo hoc anno Numantiae equitibus convocatis orationem habuit Cato, qualem ei Livius tribuit 34, 13. *Ubi satis admodum et suorum*

et hostium animos est expertus, convocari tribunos praefectosque et equites omnes et centuriones iussit. Tempus, inquit, *quod saepe optastis, venit* etc.

Gell. 16, 1. Comparat scriptor dictum Musonii philosophi cum egregia sententia in Catonis oratione posita, quam dixit Numantiae apud equites: *Cogitate cum animis vostris, si quid vos per laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet: bene factum a vobis, dum vivitis, non abscedet. Sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit: nequiter factum illud apud vos semper manebit.*

Editio 1493 omittit *vos* in illis *si quid vos*, tum *vivetis.* In edit. Cortiana leg. *sed si quae.*

Festus. Optionatus ut pontificatus, decurionatus dicitur, ut Cato in ea, quam habuit apud equites: *Maiores seorsum atque diversum pretium paravere bonis atque strenuis decurionatus, optionatus, hastas donaticas aliosque honores.*

optionatus] gradus et munus est optionis. Optiones apud exercitum iidem sunt, qui alias accensi dicuntur. Kreuzer Röm. Ant. §. 242.

hastae donaticae] i. e. hastae, quibus milites donabantur. Kreuzer Röm. Antiqu. §. 260. Inscriptt. Orellii N. 3457. *Donis donato ab imp. Severo et Antonino Augg. hasta pura corona aurea.*

Lion p. 79. huic orationi addidit duo fragmenta, quae ex oratione de bello Carthaginiensi decerpta sunt.

3. Cato ad populum de triumpho.

Haec oratio videtur habita anno 560, cum ex Hispania Cato proconsul redierat. Imperatores enim romani in concione extra urbem more maiorum ante triumphi diem ordinem actorum suorum commemorare solebant, ut Velleius H. Rom. 1, 10, 4. memoriae tradidit. Livius 34, 46. *M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit. Tulit in eo triumpho argenti infecti viginti quinque millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oscensis quingenta quadraginta, auri pondo mille quadringenta. Militibus ex praeda divisit in singulos ducenos septuagenos aeris, triplex equiti.* — Sic statuendum

esse puto: sed inscriptio orationis in aliam nimis quaesitam opinionem prius me duxerat. Solenne erat, a senatu decerni triumphum: raro invito senatu populus id fecit. Liv. 3, 63. 7, 17. Suspicabar autem, id ipsum inscriptione Catonis significari. Narrat enim Plutarchus Cat. 11: Scipionem, Catonis inimicum, in proconsulatu Hispaniae ei succedere voluisse, et questum esse de rebus eius gestis. Unde colligebam, Scipionem, principem senatus, Catoni triumphum roganti obstitisse, ita ut orator ad populum de re retulerit. Idem, quod Plutarchus, Corn. Nepos Vit. Cat. 2. tradidit. Verum Weberus, acutissimus vitae Catonis enarrator pag. 24. id in iis habet fabellis, quas in calumniam Africani inimicorum aliquis confinxerit. Cum autem Scipio Nasica, patruelis Africani, in Hispaniam ulteriorem Catone decedente missus fuerit, recte Bosium ad Nepotem iudicasse dicit, ex hac permutatione illam natam esse calumniam.

Priscian. 1. p. 108. Krehl: Inveniuntur quaedam adiectiva, quorum comparativa non habentur in usu frequenti: sunt autem ea plerumque, quae vocales ante *us* habent, ut *pius*, *arduus*, *egregius*. Vetustissimi tamen huiuscemodi comparativis est quando sunt usi. Cato ad populum de triumpho: *asperrimo atque arduissimo aditu.*

comparativa] similiter aures adeo germanae uti vetant comparativo adiectivi *verbunden* aliorumque multorum.

4. Oratio apud Athenienses.

Pertinet ad annum 563. Plut. Cat. 12. *Μανίῳ Ἀκιλίῳ χιλιαρχῶν (Κάτων) ἐπ Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα φοβήσαντα Ῥωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ᾽ Ἀννίβαν, Κάτων δὲ Κορινθίους καὶ Πατρεῖς, ἔτι δ᾽ Αἰγιεῖς παρεστήσατο, πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. καὶ λέγεται μέν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν δῆμον εἶπεν ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἡδέως εἴη γεγονὼς θεατής. Τὸ δ᾽ οὐκ ἀληθές ἐστιν, ἀλλὰ δι᾽ ἑρμηνέως ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις*

δυνηθεὶς ἂν αὐτὸς εἰπεῖν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις καὶ καταγελῶν τῶν τὰ Ἑλληνικὰ τεθαυμακότων.

Rufinianus de figuris p. 199. Exuthenismus. Figura haec fit, cum rem aliquam extenuamus et contemtam facimus. *Cato apud Athenienses: Antiochus epistolis bellum gerit, calamo et atramento militat.*

apud Athenienses] Ruhnkenius emendationem suam *ad Athenienses* in Addendis p. 276. retractavit.

5. Oratio contra Thermum de decem hominibus.

Q. Minucius Thermus, consul anno 561, adversus Ligures et Boios Gallos profectus, prorogato imperio anno 564 Romanis eos rursus subiecit. Livius 37, 46. „*Duo fere sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de provinciis Romam redierunt, Q. Minucius ex Liguribus, M'. Acilius ex Aetolia. Auditis utriusque rebus gestis Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu decretus.*" Cum in senatu de triumpho Thermi deliberabatur, bis contra eum venit Cato, tum quia decem homines liberos in provincia crudelissime occiderat, tum quia in petitione triumphi multa proelia fingebat et numerum occisorum hostium exaggerabat. Tunc enim orationes *de decem hominibus* et *de falsis pugnis* a Catone in Q. Thermum dictae videntur, quae satis demonstrant, M. Catonem Q. Thermi triumpho non solum vehementer obstitisse, sed ipsum etiam reum maiestatis ad populum egisse, non solum propter falsas pugnas et victorias fictas, sed inprimis quod decem viros, homines nobiles ac liberos, ob parum sibi bene curata cibaria virgis caesos, indicta causa atque indemnatos occidisset. Eae orationes igitur ad annum 564 pertinent.

Gellius 13, 24: Hoc ornatus genus in crimine uno vocibus multis atque saevis extruendo, ille M. Cato antiquissimus in orationibus suis celebravit, sicut in illa, quae inscripta est *De decem hominibus*, cum Thermum accusavit, quod decem liberos homines eodem tempore interfecisset, hisce verbis eandem omnibus rem significantibus usus est, quae, quoniam sunt eloquentiae latinae

tunc primum exorientis lumina quaedam sublustria, lubitum est ea mihi ἀπομνημονεύειν: *Tuum nefarium facinus peiore facinore operire postulas: succidias humanas facis, tantas trucidationes facis, decem funera facis, decem capita libera interficis, decem hominibus vitam eripis, indicta causa, iniudicatis, incondemnatis.*

tuum nefarium facinus] veri simile est, Thermum nimiam frumenti copiam in provincia per decem homines extorsisse, quos postea, ne palam fieret crimen, occidisset.

succidias humanas facis] i. e. homines occidis, mactas,

tantas trucid. facis] desunt in edit. 1493.

Festus *Sacramento* (i. e. iureiurando interposito). Cato in Q. Thermum de x hominib. *Tum vero ibi aderant, ne mala facinora bona fide aut scelera nefaria fierent, qui dicerent sacramento, traderentur lege, aestimarentur.* In Festi Fragm. p. 71: *Tunc vero ibi aderunt, ne mala facinora bona fide aut scelera etc.* Scaliger coniecit: *Aderant, ne mala fide viderentur scelera nefaria fieri, qui dicerent sacramento: traderentur lege, aestimarentur.* — Vulgatam sic explico: Aderant homines, ne aperte vel propalam mala facinora aut scelera nefaria committerentur, qui dicerent fide interposita: traderentur ex lege arbitro et aestimarentur.

Festus *Spiciunt.* Cato in ea, quam habuit contra Thermum de septem (*leg.* decem) hominibus: *ut solent evitare sonivios, nisi qui sempiterni sunt, quos dum occurrant, nec spiciunt neque ratos esse volunt.*

sonivios] hoc me non intelligere fateor. Nota sunt sonivia auspicia et sonivium tripudium.

Festus *Obstinato.* Cato in Q. Thermum de decem hominibus: *Rumorem, famam flocci fecit, captus stupris, obstinatus insignibus flagitiis.* In Fragmento Festi pag. 85: *Rumorem fama flocci fecit capitas* (al. cupitus) *stupris, obstinatus insignibus flagitiis.* Scaliger emendat: *rumorem, famam flocci facit, intercutibus stupris obstinatus, insignibus probris flagitatus.* Ex Prisciano, opinor, hanc sumsit emendationem, qui 1. p. 279 laudat. *Cato: intercutibus stupris ob-*

stinatus pro intestinis. Idem Scaliger ad Festum p. 299 dicit: *flagitium* apud veteres significabat infamiam. *Cato: intercutibus stupris flagitatus* pro intestinis probris infamatus.

Fest. *multifacere* dicitur sicut magnifacere et parvifacere. M. Cato in ea, quam scripsit de decem hominibus: *Neque fidem, neque iusiurandum, neque pudicitiam multifacit is.* Sic scripsi pro *multifacitis*, quod Dacerius in adnotat. habet. Vulgata omittit *is.* Coniungo superius fragmentum: *Rumorem, famam flocci facit, intercutibus stupris obstinatus, insignibus probris flagitatus, neque fidem neque iusiurandum neque pudicitiam multifacit.*

multifacit] id est magnifacit.

Fest. *Nequinates* Narnienses dicti sunt, qui e Nequino oppido eiectis veteribus colonis ibi habitarunt. Cato in ea adversus x hom.

Nonius „*moletrina* a molendo, quod pistrinum dicimus. *Cato in Thermum: Nervo, carcere, moletrina.*" quae huic orationi iam Popma immiscuit verba. *Nervus* vinculum ferreum, quo pedes vel cervices impediuntur. Supplendum: *Nervo, carcere, moletrina abusus est Thermus.*

6. Oratio de falsis pugnis contra Thermum.

Argumentum vide in praecedenti. Oratio anno 564 est habita. A. Gellius in eleganti iudicio de eloquentia C. Gracchi, Ciceronis atque Catonis ex eo libro, qui *de falsis pugnis* inscriptus est, exemplum sumsit (lib. 10, 3.): *Qui consideret M. Catonis, hominis antiquioris, orationem, ad cuius vim et copiam Gracchus nec adspiravit, intelliget, opinor, Catonem contentum eloquentia aetatis suae non fuisse, et id iam tum facere voluisse, quod Cicero postea perfecit. In eo namque libro, qui de falsis pugnis inscriptus est, ita de Q. Thermo conquestus est:*

Dixit, a decemviris parum sibi bene cibaria curata esse, iussit vestimenta detrahi atque flagro caedi:

decemviros Bruttiani verberavere, videre multi mortales. Quis hanc contumeliam, quis hoc imperium, quis hanc servitutem ferre potest? Nemo hoc rex ausus est facere; eane fieri bonis, bono genere gnatis, boni consulitis? ubi societas? ubi fides maiorum? Insignitas iniurias, plagas, verbera, vibices, vis, dolores atque carnificinas per dedecus atque maxumam contumeliam, inspectantibus popularibus suis atque multis mortalibus, te facere ausum esse? Sed quantum luctum quantumque gemitum, quid lacrumarum quantumque fletum factum audivi? Servi iniurias nimis aegre ferunt. Quid illos, bono genere gnatos, magna virtute praeditos, opinamini animi habuisse atque habituros, dum vivent?

Decemviri] nomen magistratus apud Ligures.

Bruttiani] Sic appellantur Bruttii, qui ignominiae causa magistralibus in provincias euntibus parere et praeministrare servorum vicem coacti sunt, ut Gellius ipse hoc loco explicat. Kreuzer Röm. Ant. §. 39.

te facere] Schulting ad Senecae Controvers. lib. 1. 1. *Ipse omnia mala faciebat ingenio suo* p. 75 hunc locum affert cum altero Catonis ex Charisio lib. 2: *Multa nova miracula fecere inimici.*

Nonius *Vibices* plagarum vulnera. Exemplum ex eodem Gellii loco mutuatus est. Cato de falsis pugnis: *Ubi societas? ubi fides maiorum? insignitas iniurias, plagas, verbera, vibices, eis dolores atque carnificinas per dedecus atque maximam contumeliam inspectantibus.* Legitur apud Perotti: *insignitas iniurias, plagas, verbera, vibices, vis, dolores.* Hanc lectionem praetulit Mercerus, cum et Sallustius *vis* i. e. vires pluraliter dixisset. Vide Corte ad Sallust. Fragm. p. 963. Assentior Mercero; languet enim *eos dolores* vel *eis dolores*, quod apud Gellium et Nonium vulgo legitur. *Vis* significat violentiam omnis generis, contumelias, ut vulgo dicimus *vim facere.*

Lipsius cum putaret, hac in oratione de poenis tantum falso provincialibus irrogatis Catonem esse questum, titulum in *de falsis poenis* mutavit. Var. Lectt. 1, 14. Sed spectabat non ad argumentum totius orationis, sed

ad fragmentum tantum, quod nobis reliquum est: porro, qui *de falsis poenis* dicet pro *de poenis falso irrogatis*, latinum loqui nego.

7—10. Oratio adversus M'. Acilium quarta.

Orationes adversus M'. Acilium Glabrionem anno 565 dictas esse coniicio. Testis est Livius 37, 57. „*Eodem anno* (565) *censuram multi et clari viri petierunt, quae res tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit. Petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M'. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Aetolosque devicerat. in hunc maxime, quod multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligaverat, favor populi se inclinabat. Id cum aegre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum praeferri, P. Sempronius Gracchus et C. Sempronius Rutilus tribuni plebis ei diem dixerunt, quod pecuniae regiae praedaeque aliquantum captae in Antiochi castris neque in triumpho tulisset neque in aerarium retulisset. Varia testimonia legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur: cuius auctoritatem perpetuo tenore vitae partam toga candida elevabat. Is testis, quae vasa aurea atque argentea captis castris inter aliam praedam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse. Postremo in huius maxime invidiam desistere se petitione Glabrio dixit, quando, quod taciti indignarentur nobiles homines, id aeque novus competitor inaestimabili periurio incesseret.*

M. Cato inter testes apparet, quia legatus fuerat M'. Acilii Glabrionis consulis anno 563. Liv. 36, 17. Plut. Cat. 12. *Μανίῳ δ' Ἀκιλίῳ χιλιαρχῶν* (qui tum tribunus militum a populo factus in exercitu erat, ut Frontinus Stratag. 2, 4, 4. scribit) *ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.* Glabrio autem ob eam rem de

inaestimabili periurio Catonis i. e. de nequissima proditione questus est, quod imperatorem a legato prodi impium erat.

Festus *Penatores* qui penus gestant. Cato adversus M. Acilium quarta: *postquam nautas ex navibus eduxi, non ex militibus atque nautis piscatores penatores ficisedarum dedi.* In Fragmento Festi legitur pag. 23: Cato adversus M. Acilium quarta: *postquam nativitas ex navibus eduxi, non ex militibus atque nautis piscatores penatores ficisedarum dedi.* Editio 1511: Cato adversus M. Accillium quarta: *postquam nativitas ex navibus eduxi non ex militibus atque nautis piscatores penatores facile datum dedi.* Ursinus coniecit: *piscatores, penatores feci, sed cibum dedi.* Dacerius coniecit: *feci sed aurum dedi:* praeterea suspicatur, Festum in corruptos Catonis codices incidisse, ubi male *penatores* pro *venatores* legeretur. Popma coniecit: *penatores fiscellarum.* Legitur apud Perotti ed. 1526. *penatores ficiledarum dedi.* In Laurenbergii Antiquario pag. 329 legitur: *Postquam navitas ex navibus eduxi, non ex militibus atque nautis* (legendum *navitis*) *piscatores, penatores ficedularum dedi.* — Dacerii emendationem lubentissime sequor.

11. Oratio de pecunia regis Antiochi.

Haec incidit in annum 567. Argumentum narrat Livius 38, 54. *Morte Africani crevere inimicorum animi: quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. Hoc auctore existimantur Petillii et vivo Africano rem ingressi et mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis: Velitis, iubeatis, quaeratur, quae pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quique sub eius imperio fuerunt, quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpicius praetor urbanus ad senatum referat, quem eam rem velit senatus quaerere de iis, qui praetores nunc sunt. M. Cato suasit rogationem (extat oratio eius de pecunia regis*

Antiochi), et Mummios tribunos auctoritate deterruit, ne adversarentur rogationi.

L. Cornelius Scipio Asiaticus comitante fratre Africano adversus Antiochum bellum gessit a. U. 564.

12. Oratio in M. Fulvium Nobiliorem.

Haec oratio videtur habita in fine anni 567 vel initio insequentis. Argumentum Livius suppeditat. 39, 5. *Triumphus M. Fulvio est decretus. Triumphavit ante diem decimum Kal. Ianuarias de Aetolis et de Cephallenia. Aureae coronae centum duodecim pondo ante currum latae sunt, argenti pondo millia octoginta tria, auri pondo ducenta quadraginta tria, tetradrachmum Atticum centum octodecim millia, Philippei nummi duodecim millia quadringenti viginti duo etc. Multos eo die, priusquam in urbem inveheretur, in circo Flaminio tribunos, praefectos, equites, centuriones Romanos sociosque donis militaribus donavit. Militibus ex praeda vicenos quinos denarios divisit, duplex centurioni, triplex equiti.*

Has Fulvii largitiones aggressus est Cato.

Gellius 5, 6. *M. Cato obiecit M. Fulvio Nobiliori, quod milites per ambitionem coronis levissimis de causis donasset. De qua re verba ipsa apposui Catonis:*

Iam principio quis vidit, corona donari quemquam, cum oppidum captum non esset, aut castra hostium non incensa essent?

Cicero Tuscul. 1, 2. *Sero a nostris poetae vel cogniti vel recepti. Quamquam est in Originibus, solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus; honorem tamen huic generi non fuisse declarat oratio Catonis, in qua obiecit, ut probrum M. Nobiliori, quod is in provinciam poetas duxisset. Duxerat autem consul ille* (anno 565) *in Aetoliam, ut scimus, Ennium.* Hunc ex Sardinia ipse Cato quaestor Romam deduxerat anno 551. Conf. Bernhardy Römisch. Litter. p. 176.

Cicero de Orat. 2, 63. *Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in littera*

positum Graeci vocant παρονομασίαν ut N o b i l i o r e m m o b i l i o r e m *Cato.*

mobiliorem] leviorem.

Duas orationes contra M. Fulvium a Catone habitas veri simile est, unam, quae nunc proposita est, in qua largitiones eius nimias incessit, alteram, in qua Fulvii censuram anno 575 perstrinxit, ut ex Festo s. v. *retricibus* aperte colligitur. Distinxi igitur fragmenta utriusque orationis, quae a Popma et Lione conglutinata sunt. Weberus adnotavit pag. 25: „M. Fulvio consuli a. U. 565 legatum se missum in Aetoliam propterea quod ex Aetolia complures venerant, Aetolos pacem velle, de ea re oratores Romam profectos, apud Festum dicit in fragmento orationis de suis virtutibus. Cuius rei si scriptores illius belli mentionem non faciunt, factum est, quod Catonis illo tempore partes non adeo magnae videntur fuisse. Ceterum ea occasione fortasse usus est, ut Fulvium de rei gerendae ratione ad senatum incusaret. Cuius orationis nonnullae extant particulae." — Recte, sed distinguenda sunt, ut dixi, duarum in Fulvium actionum fragmenta.

13. Oratio de coniuratione.

Hanc ad annum 568 refero, cum de clandestinis coniurationibus quaereretur. Coitiones enim foedae et incestus turpissimi utriusque sexus hominum, venena, intestinaeque caedes, quae crebra in occultis nocturnisque Bacchanalium sacris fiebant, primum Romae, deinde passim per Italiam, casu detecta fuerant. Falsi testes, falsa signa testamentaque et indicia ex eadem officina exibant. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. Coniurasse supra septem millia virorum ac mulierum dicebantur. Livius copiose rem exponit 39, 8—18.

Festus *precem* singulariter Cato in ea, quae est *de coniuratione.*

Sequuntur *orationes censoriae*, quarum novendecim est numerus. Longe maior tamen censoriarum orationum

extabat copia: nam in omnes, quos aut senatorio loco movit, aut quibus equum ademit, orationes edidit. Conf. Ducker ad Liv. 39, 42. — Weberus plures etiam alias atque ego inter censorias retulit: qua in re ei consentio libentissime, easque ex incertarum orationum genere, inter quas in meo libro comparent, in censorias redegissem, nisi liber absolutus fuisset. Nec fuit tanti, praesertim in re tam lubrica et incerta. Liv. 39, 40: „*Censuram magna contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. et L. Scipiones, Cn. Manlius Vulso, L. Furius Purpureo nobiles, plebeii autem M. Porcius Cato, M. Fulvius Nobilior, Ti. et M. Sempronii, Longus et Tuditanus. Sed omnes patricios plebeiosque nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat.*" — Is censor cum Flacco factus severe praefuit ei potestati. Plut. Cat. 16. Has orationes (14—33) anno 570 habuit.

14. Oratio in L. Quintium Flamininum.

Argumentum Livius describit 39, 42. *Censores M. Porcius et L. Valerius metu mixta expectatione senatum legerunt; septem moverunt senatu, ex quibus unum insignem et nobilitate et honoribus L. Quintium Flamininum consularem. Patrum memoria institutum fertur, ut censores motis senatu ascriberent notas. Catonis et aliae quidem acerbae orationes extant in eos, quos aut senatorio loco movit aut quibus equos ademit: longe gravissima in L. Quintium oratio est, qua si accusator ante notam, non censor post notam usus esset, retinere Quintium in senatu ne frater quidem T. Quintius, si tum censor fuisset, potuisset. Inter cetera obiecit ei, Philippum Poenum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum. Eum puerum per lasciviam cum cavillaretur, exprobrare consuli persaepe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium venditaret amatori. Forte epulantibus iis, cum iam vino incaluissent, nuntiatum in convivio esse, nobilem Boium cum liberis*

transfugam venisse, convenire consulem velle, ut ab eo fidem praesens acciperet. Introductum in tabernaculum per interpretem alloqui consulem coepisse. Inter cuius sermonem Quintius scorto, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti, iam hunc Gallum morientem videre? Et cum is vixdum serio annuisset, ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Gallo caput primum percussisse, deinde fugienti fidemque populi romani atque eorum qui aderant imploranti latus transfodisse. — In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut, si id factum negaret ceteraque, quae obiecisset, sponsione defenderet sese: sin fateretur, ignominiane sua quemquam doliturum censeret, cum ipse vino et Venere amens, sanguine hominis in convivio lusisset?" — Idem aliter refert Plut. Cat. 17. Flamin. 18. Valerius Max. 2, 9. Cicero de Senect. 12. Senec. Contr. IV. 25.

L. Quintius Flamininus, Titi frater, qui consul a. 562 Boiorum agros vastavit, libidinosissimus fuit, nec ullo suo merito ad honores rei publicae pervenit.

15. Oratio in Manilium.

Plut. Cato 17 refert: *Ἄλλον δὲ βουλῆς ἐξέβαλεν, ὑπατεύσειν ἐπίδοξον ὄντα, Μανίλλιον, ὅτι τὴν αὑτοῦ γυναῖκα μεθ᾽ ἡμέραν ὁρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν. ἁυτῷ δ' ἔφη τὴν γυναῖκα μηδέποτε πλὴν βροντῆς μεγάλης γενομένης περιπλακῆναι. καὶ μετὰ παιδιᾶς εἰπεῖν ἀυτὸν, ὡς μακάριός ἐστι τοῦ Διὸς βροντῶντος.* Quis sit ille Manilius, ignoro. Pighius quidem Annal. T. 2. p. 326 ad A. U. 571. P. Manlium Vulsonem, praetorem anni 572 intelligit. Hic, ait, videri Manlius poterit, quem refert Plutarchus a Catone e senatu motum, uti praeturam denuo recuperandi eius ordinis causa repetiisse coniiciam.

16. Oratio in Nasicam.

Utrum in Nasicam, quem inter aerarios retulerat, orationem habuerit, ambigi potest. Certe id fecit, si

Nasica aut senator aut eques erat: nam in eos acerbas orationes pro concione dixit Livio auctore. Sed de Nasica nihil, atque ne nomen quidem constat. Codices enim Ciceronis de Orat. 2, 64. *Ridicule etiam illud P. Nasica censori Catoni, quum ille Ex tui animi sententia tu uxorem habes? Non Hercule, inquit, ex mei animi sententia — L. Porcius Nasica* praebent. Cum autem Nasicae non e Porciis sint, emendabatur ab aliis *L. Nasica Porcio censori*, a Pighio ad annum 569. *L. Porcius Laeca censori Catoni;* aliorum coniecturas omitto. Henrichsen legit: *ridicule etiam illud L. [Porcius] Nasica censori Catoni* etc. Idem dictum nomine praetermisso Gellius narrat 4, 20.

17. Oratio in L. Scipionem.

Liv. 39, 44. *In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiageni ademptus equus.*

L. Scipionem] Weberus adnotavit p. 31: „Hunc non ipsum fuisse Scipionem Asiaticum, victorem Antiochi, quod post Plutarchum c. 18. nonnulli interpretes Livii censuerunt, sed filium eius, facile est intellectu."

18. Oratio in L. Veturium de sacrificio commisso, cum ei equum censor adimeret.

Commemorat Livius L. Veturium Philonem, qui censor a. 544 mortuus est, deinde L. Veturium Philonem cons. 540, magistrum equitum a. 549. Utrum autem huic, an alii cognomini equum ademerit Cato, incertum est.

Festus *Stata* sacrificia sunt, quae certis diebus fieri debent. Cato in ea, quam scribit de L. Veturio *de sacrificio commisso*, cum ei equum ademit: *Quod tu, quod in te fuit, sacra stata, solemnia, capite sancta deseruisti.* In Fragmento Festi idem legitur p. 71.

sacra] sacra gentilicia, stato die ac certo loco facienda. Vid. Beier ad Cic. de Off. 1, 17. 55.

Festus *Prohibere* comitia dicitur vitiare diem morbo. Cato in oratione, quam scripsit *de sacrilegio commisso: Domi cum auspicamus, honorem me deum immortalium velim habuisse. Servi, ancillae, si quis eorum*

sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem servo aut ancillae dormienti evenit, quod comitia prohibere solet, ne id quidem mihi vitium facit.

de sacrilegio] corrupte. legendum *de sacrificio*, ut mox sum probaturus.

Domi cum auspicamus] Intelligit genus auspicii, quod post mediam noctem domi captabatur et appellabatur *silentium*. Cicero de Divin. 2, 34. Festus: *Silentio surgere dicitur, ubi quis post mediam noctem surgit auspicandi causa ex lectulo suo, hoc enim est silentium, omnis vitii in auspiciis vacuitas.* Conf. Ruhnken. in Antiquitates Romanas Fascic. V. pag. 6.

ne id] Dacerius emendabat *ne id quidem* pro *ne is qu.* Sed iam editio 1511 idem habet.

Priscian. T. 1. p. 246. Cato *de sacrificio commisso: Mense Octobri fecimus, Novembris reliquus erat.*

Gellius 7, 22. *Nimis pingui homini et corpulento censores equum adimere solitos scilicet, minus idoneum ratos esse cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus. Non enim poena id fuit, ut quidam existimant, sed munus sine ignominia remittebatur. Tamen Cato in oratione, quam de sacrificio commisso scripsit, obiicit hanc rem criminosius, uti magis videri possit cum ignominia fuisse.*

scilicet] Construe: Scire licet, nimis pingui homini equum adimere solitos fuisse censores, ratos, minus idoneum esse, ad faciendum equitis munus.

Plut. Cat. 9. *Τὸν δὲ ὑπέρπαχυν κακίζων, ποῦ δ᾽ ἄν, ἔφη, σῶμα τοιοῦτον τῇ πόλει γένοιτο χρήσιμον, οὗ τὸ μεταξὺ λαιμοῦ καὶ βουβώνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστρὸς κατέχεται.*

τὸν ὑπέρπαχυν] ad Veturium id refero.

Priscian. T. 1. p. 484. Cato censorius de Veturio: *Hostem Numium icit.* (*numum icit.* Putsch.)

Ibid. p. 229. Cato contra Veturium: *Aquam Anienem in sacrarium inferre oportebat. non minus* xv *milia Anien abest.* — Mutavit Lipsius Var. Lectt. 3, 11: *aquam Anienam.* Popma adnotat: „*aquam Anienem*, ita Sallust. II. Hist. *dextrum flumen Turiam* et lib. IV.

Contendit ad flumen Euphratem, Caesar *Oceanum mare*, ne quis mutet *aquam Anienam* contra observationem Prisciani. Aniem vocatur a Catone, qui ab aliis Anio, et quidem duplex vetus et novus, item feminino genere in veteri inscriptione: *item Anienem novam a milliario* LXII." — In Orellii Inscriptt. 3203 legimus *Aquarius aquae Anionis veteris.*

Ibid. p. 365. Cato Censorius de L. Veturio: *Graeco ritu fiebantur Saturnalia.*

Gellius 17, 2. *Sanctitas* et *sanctimonia* non minus latine dicuntur, sed nescio quid maioris dignitatis est verbum *sanctitudo*, sicuti M. Cato in L. Veturium *duritudinem* quam *duritiem* dicere gravius putavit. *Qui illius*, inquit, *impudentiam norat et duritudinem.*

Nonius *Duritudo.* Cato in Veturium: *Qui illius*, inquit, *imprudentiam norat et duritudinem.* Hoc a Gellio sumsit, ubi melius *impudentiam* legitur.

Memorat Nonius v. *Plevitatem* ignobilitatem. Cato pro Veturio: *Propter tenuitatem et plevitatem.* Id eidem orationi *in L. Veturium* vindico, erroremque inscriptionis negligentiae Nonii, quem eius rei accusari nemo mirabitur, tribuo. Popma et Lion haec verba orationi *pro L. Turio contra Gellium* inserunt, eandemque opinionem amplexus est Wasse ad Fragm. Histor. T. 2. p. 293 ed. Haverc.

De titulo orationis multum ambigitur. In uno tantum loco legitur *de sacrilegio commisso*, in ceteris *de sacrificio commisso.* Plures viri docti ubique *de sacrilegio commisso* legendum censebant. Sed ex ipsis fragmentis haec opinio confirmari non potest; nulla ibi enim sacrilegii commissi fit mentio. Cato Veturio equum ideo potius ademisse videtur, quod nimis pinguis et corpulentus erat, ac sacrificia stata deseruerat vel negligenter commiserat. Quare orationem *de sacrificio commisso* inscripsisse eum puto, quod significat *Oratio de sacris a Veturio factis* (über das Opferfest des Veturius). Popma inutili opera correxit *de sacrificio omisso.*

19 et 20. Orationes de mulcta contra L. Furium.

Utrum Furius ille sit L. Furius Purpureo, quocum censuram petierat Cato, an L. Furius Philus, ignoramus. Quisquis ille est, multa ei dicta est ob aquam publicam derivatam et aversam. Cato censor fraudem Furii, qui aquas ex ductibus publicis in privatum usum derivaverat, punivit, quod in aliis quoque fecit, ut ex Livio perspicitur 39, 44. *Aquam publicam omnem, in privatum aedificium aut agrum fluentem, ademerunt censores Cato et Flaccus.* Furius deinde ad populum appellasse videtur, quod ex eo colligitur, quod plures hac de re orationes censor dixit.

Charis. p. 192 Putsch.: Cato in primo contra Furium de mulcta: de caro emptis, *O quanti ille agros emit qua aquam duceret!*

Ibid. p. 189.: Cato in L. Furium de mulcta: *Prorsum, quodcunque videbat, fecisse, neque quemquam observavisse.*

Ibid. p. 186: Cato in L. Furium de mulcta: *Necessario faciendum fuit.*

Ibid. p. 101: Cato de mulcta contra L. Furium: *Domi meae saepe fuit.*

Servius ad Virg. Aen. 4, 244: *Resignare* vetuste ita dictum, ut nos *adsignare* dicimus pro damno, ut est apud Catonem in L. Furium: *De aqua, quod attinet ad salinatores aerarios, cui cura vectigalium, resignat.*

ad salinatores aerarios] Vectigal ingens ex sale Romanis fuit, quod qui accipiebat et referebat in aerarium publicum, is dicitur a Catone salinator aerarii. Resignare Festus interpretatur rescribere (in tabulas referre), ut resignatum aes, in tabulas relatum. Servius putat antique dici pro damnare. Sed Festi interpretatio verior est. Popma.

cui cura vectigalium] Est ellipsis pronominis *is*. Is, cui cura vectigalium est i. e. censor. Salinatores aerarii ii sunt, qui pro sale conficiendo et vendendo aerario vectigal pendunt. L. Furius in agro suo fortasse salinas habebat, in quarum usum ex ductu publico aquam averterat. Nam inde ab Anco Marcio rege Romae salinae fuerunt institutae. Plin. 31, 7.

Festus *Vindiciae* appellantur res eae, de quibus controversia est, aut potius dicuntur vindiciae inter eos,

qui contendunt. M. Cato in ea, quam scripsit L. Furio: *De aqua - - - Praetores secundum populum vindicias dicunt.*

secundum populum] i. e. populo vindicias dant. Rei controversae possessionem populo decernunt. Dacerius. Corruptus est Festus in titulo orationis: legendum enim *quam scripsit in L. Furium*, nisi accipere mavis orationem Catonis *pro L. Turio contra Cn. Gellium*, quam A. Gellius affert 14, 2., id quod Ellendtio in Hist. Eloqu. p. XXIII. placuisse video. Quo minus autem hanc amplectar opinionem, facit illud *De aqua*, quod cum argumento nostrae orationis convenit.

Gellius 10, 24: Ut plerique *die pristini*, ita M. Cato in oratione contra Furium *die proximi* dixit.

Nonius *proximi* i. e. proximo. Cato contra Furium: *die proximi.*

Furium] incertum, ex oratione Catonis in L. Furium an in P. Furium sit sumtum.

21. Oratio de moribus Claudi Neronis.

Hanc orationem inter censorias retuli, quoniam ad censorium munus spectare videtur inscriptio. Quamquam aetas huius viri id fortasse non patitur. Cato cum in Sicilia tribunus militum fuisset, inde reversus C. Claudii Neronis, cons. a. 547, in bello adversus Hasdrubalem castra secutus est. Ellendt idem in Hist. Eloqu. p. XXII. hanc orationem Catoni censori tribuit, nec non Weberus. Dictum Neronianum habet Cic. de Or. 2, 61. Quint. 6, 3, 50. Alius Ti. Claudius Nero cos. est a. U. 551, eiusque filius Ti. Claudius anno, antequam Cato censor fuit, id est, a. 569 quaestor erat. Quare iudicium eius rei erit ambiguum.

Priscian. 1. p. 244. Cato de moribus Claudii Neronis: *isti* pro *istius: Pecunia mea rei publicae profuit quam isti modi uti tu es.*

profuit quam] *quam* involvit *magis.* nam per se est comparativa vox.

Nonius Fulguratoris, ut extispicis et haruspicis, ita hi fulgurum inspectores. Cato de moribus Claudi Neronis: *haruspicem, fulguratorem si quis adducat.*

fulguratorem] vid. Ruhnkenius in Antiquitatt. Roman. P. VI. p. 8.

22. Oratio contra Anninm.

Inter censorias refero: quo iure, nescio. Apud Festum *T. Annius Luscus* memoratur in ea, quam dixit adversus Ti. Gracchum. Erat idem T. Annius Luscus collega in censura Q. Fulvi Nobilioris, a. 617, si fides est Festo v. *Religioni*. Idem T. Annius Luscus triumvir erat coloniae deducendae Aquileiam. Liv. 43, 17. Filius eius quaestor fuit a. U. 569.

Festus Superescit. *Super* ponitur etiam pro *de*. Cato contra Annium: *Nemo antea fecit super tali re cum hoc magistratu utique rem.*

23. Oratio adversus Q. Minucium Thermum.

Rufinianus de Figuris p. 210. Catonem affert *in Thermum post censuram*, de quo, quomodo sit explicandum, ambigi potest. Id enim non habet eam vim, ut hanc Cato orationem habuerit post censuram Thermi, quoniam Thermus numquam est censor factus, sed illam intelligo, quam notae censoriae, sive Thermum senatu, seu equestri ordine moverit, addidit.

Rufinianus hoc fragmentum servavit: *Qui ventrem suum non pro hoste habet, qui pro re publica, non pro sua obsonat, qui stulte spondet, qui cupide aedificat.*

non pro hoste habet] Barth. Advers. 16, 13. 38, 6. mutavit *nummo pro hoste habet*, quod se non intelligere ipse Ruhnkenius profitetur.

non pro sua] int. *non pro sua re obsonat:* qui, tamquam possideat vectigalia totius rei publicae, non pro suo modulo sumtum coenae facit.

Festus *Sacrem porcum* i. e. qui a ruma depulsus decimo circiter a partu die immolabatur. Cato adversus Q. Minucium Thermum post..... *sacrem in sinu mactavit.*

post] Excidit vocab. *censuram.*

Prisc. 1. p. 365. M. Cato censorius in Q. Thermum: *Postquam diutius fitur.* Fitur pro fit.

Festus Ratissima. Cato in Q. Thermum: *Erga rem publicam multa beneficia ratissima atque gratissima.*

Cetera fragmenta, quae a Prisciano ex oratione in Thermum afferuntur, in ea collocanda puto, quam in Thermum habuit de rege Ptolomaeo anno 591.

24. Oratio ad litis censorias.

Hanc orationem Cato habuit censor ad populum, antequam notarum redderet rationem, quae multas moverant lites. Ursinus emendabat *ad notas cens.* At fortasse post censuram eam habuit, cum T. Flamininus effecisset, ut locationes, quas censor fecerat Cato, irritae essent et multa ei irrogaretur. Quod ex Plutarch. Cat. 19 cognoscimus. Livius quoque has lites memorat lib. 39, 44. *Nobilis censura fuit simultatiumque plena, quae M. Porcium, cui acerbitas ea assignabatur, per omnem vitam exercuerunt.*

Festus. *Periculatus sum* Cato ait in ea oratione, quam scripsit ad litis censorias.

Festus. *Parsi* non *peperci* ait Cato in eadem oratione: *Scio, fortunas secundas neglegentiam prendere solere, quod uti prohibitum irem, quod in me esset, meo labori non parsi.*

neglegentiam prendere] i. e. arcessere, gignere. Sensus est: cum vererer, ne Romani ob fortunam, qua florebant, a severitate morum recederent, id ante omnia in censura curandum esse existimavi, ut, quod in me erat, luxuriae et inertiae resisterem.

25. Oratio de signis et tabulis.

Livius 39, 44. „*Ornamenta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam quindecim millium aeris essent, in censum referre viatores iussit.*" Signa et tabulas tanquam ornamenta domus censui subiecta esse a Catone opinor.

Festus *Redemptitavere* ut clamitavere, ut Cato in ea, qua egit de signis et tabulis: *Honorem temptavere, malefacta benefactis non redemptitavere.* In Fragm. p. 48 proponitur *honorem emptitavere;* apud Laurenberg in Antiquario s. v. legitur: *hon. redemptitavere, m. b. n. r.*

Plut. Reg. et Imperat. Apophthegm. Cato N. 10. *Πολλῶν δὲ ὁρῶν ἀνισταμένους ἀνδριάντας, Ἐμοῦ δὲ, ἔφη, ἐρωτᾶν βούλομαι μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται Κάτωνος ἢ διὰ τί κεῖται;*

At fortasse in hac oratione contra luxuriam potius civium disseruit, qui signis, tabulis, statuis domus implebant, aut contra ambitionem eorum, qui sibi in provinciis vel Romae statuas poni amabant, ut ex Plutarcho Cat. cap. 19 colligimus. Quo autem magis ad hanc opinionem inclinem, Plinius facit, qui in H. N. 34, 6 dicit: *L. Piso prodidit, M. Aemilio C. Pompilio II. coss. a censoribus P. Cornelio Scipione M. Popilio statuas circa forum eorum, qui magistratus gesserunt, sublatas omnes praeter eas, quae populi aut senatus sententia statutae essent. Extant Catonis in censura vociferationes, mulieribus romanis in provinciis statuas poni, nec tamen potuit inhibere, quo minus Romae quoque ponerentur, sicut Corneliae Gracchorum matri, quae fuit Africani prioris filia.* Pighius ad ann. 569 pag. 311 dicit: „Latravit vehementer etiam Cato contra statuarum turbas, eamque superbam ambitionem aegerrime tulit, quod ex Plutarcho discimus et apud Plinium legimus libro 34, 6. *Extant*, inquit, *Catonis in censura vociferationes, mulieribus romanis in provinciis statuas poni, nec tamen inhibere potuit, quo minus Romae etiam ponerentur.* Quae verba demonstrant clare, Plinii tempore Catonis orationem *de statuis* inter alias extitisse, sicut illa *de signis et tabulis*, cuius meminit Festus in Redemptitavere." — Videmus, orationem *De signis et tabulis* ab illa *De statuis* distingui a Pighio, ita ut numerus orationum nova augeatur. Malui autem accipere, Catonem in illa *de signis et tabulis* etiam *de statuis* praecepisse. Orationem eiusdem fere argumenti multo post M. Agrippa, Augusti temporibus clarus, de tabulis omnibus signisque publicandis habuit, ut infra dicemus.

26. Oratio de vestitu et vehiculis.

Livius 39, 44. „*Ornamenta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam quindecim millium aeris essent, in censum referre viatores iussit.*" — De hac re vide Niebuhr Röm. Gesch. T. II, p. 456. ed. 1830.

Schlosser Univers. Uebers. T. II. 2. p. 204. Cato iussit, ut supellectile domus, quod plus constaret quam circiter 1500 florenis, in denum censeretur, et ita quidem, ut terni pro millibus aeris referrentur. Hic odiosissimus Romanis erat census. ii enim, quorum supellectile 1500 constabat, pro 15000 censum dederunt.

Plutarch. Cato c. 18. *Ἠνάγκαζεν ἐσθῆτος, ὀχήματος, κόσμου γυναικείου, σκευῶν τῶν περὶ δίαιταν, ὧν ἑκάστου τὸ τίμημα δραχμὰς χιλίας καὶ πεντακοσίας ὑπερέβαλλεν, ὑπερτιμᾶσθαι τὴν ἀξίαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, βουλόμενος ἀπὸ μειζόνων τιμημάτων αὐτοῖς μείζονας καὶ τὰς εἰςφορὰς εἶναι.*

Priscian. T. 1. p. 243. M. Cato in censura de vestitu et de vehiculis: *Nam periniurium siet, cum mihi ob eos mores, quos prius habui, honos detur; ubi datus est, tum uti eos mutem atque alii modi sim.*

Eadem plane verba pag. 276 leguntur. At pag. 566 diversitatem invenimus: *M. Coelius de vestitu et vehiculis; nam periniurium siet, cum mihi ob eos mores, quos prius habui, honos detur; ubi datus sit, tum uti eos mutem atque alii modi sim.* — Equidem *M. Cato* pro *M. Coelius* restituo, quamquam Ruhnkenius ad Vellei. 2. pag. 297 hunc locum Coelio Rufo oratori tribuit, et Krehl, levi ratione commotus, eidem vindicare studuit; quem tamen refutavit Ellendt in Hist. Eloqu. 117 sq. et Weichert De Licinio Calvo p. 92.

27. Oratio, uti praeda in publicum referatur.

Hanc orationem cum sequenti *De praeda militibus dividunda* inter censorias Catonis recensui, quoniam censoris romani potissimum erat, ea de re referre, ut aerario bene consuleretur. Cum enim intellexisset Cato, largitiones imperatorum omnem modum excedere, ita ut exigua tantum praedae pars ex bellis in publicum aerarium referretur, retulit de modo definiendo, quanta praedae pars imperatoris, quanta militum esse deberet, quantum militibus per largitionem dividere imperatoribus liceret. Alia deinde occasione rogationem suasit, ut universa praeda in publicum referretur, nec ulla eius pars in privatum

usum distribueretur, nec signa aut statuae, quae captae essent, in privatorum domus absconderentur. Ex fragmentis utriusque orationis, quae simile continent argumentum, aliqua movebatur suspicio, ambas inscriptiones unam tantum orationem eandemque circumscribere: alteram enim universe rem, de qua agitur, significare, *De praeda militibus dividunda:* in altera autem finem orationis notari: *uti praeda in publicum referatur.* Atque grammaticos vario modo saepe orationes Catonis afferre, notum est.

Priscian. T. 1. pag. 355. Cato censorius in oratione, quam scripsit, uti praeda in publicum referatur: *Miror audere, atque religionem non tenere, statuas deorum, exempla earum facierum, signa domi pro supellectile statuere.*

religionem non tenere] expectares *religione non teneri.* Weberus p. 32 explicat: *religionem non retinere eos.*

earum facierum] „num *eorum*, videl. deorum?" Weberus.

28. Oratio de praeda militibus dividunda.

Ex argumento praecedentis orationis apparere videtur, hanc eandem cum illa esse orationem. Sed in re tam ambigua optio sit cuique libera.

Gellius 11, 18. M. Cato in oratione *De praeda militibus dividunda* vehementibus et illustribus verbis de impunitate peculatus atque licentia conqueritur:

Fures, inquit, *privatorum furtorum in nervo atque in compedibus aetatem agunt: fures publici in auro atque in purpura.*

fures publici] praeda non imperatoris, non militum est, sed rei publicae: qui ergo eam in suos usus convertit, fur publicus nominari debet. Multi autem romanorum imperatores in ea culpa haerebant.

Nonius Fite. Cato de praeda militum dividunda: *Tu dives fite.*

militum dividunda] genitivus non convenit: verbum dativum postulat. Aliter enim, si dativum non addes, sensus in verbis non inest.

fite] legendum *fito*, ut in Laurenbergii Antiquario s. v. *fi.* pag. 177.

Nonius *Avariter* Cato de praeda militum dividunda: *Fraudulenter atque avariter.*

fraudulenter] supplendum *militibus diviserunt praedam multi imperatores.*

Festus viritim Cato: *Praeda quae capta est, viritim divisa.*

Cato] quo loco hoc dixerit Cato, nescio. Huc retuli verba argumenti similitudine commotus.

29. Oratio, uti basilica aedificetur.

Livius 39, 44. „*Cato atria duo Maenium et Titium in lautumiis et quattuor tabernas in publicum emit, basilicamque ibi fecit, quae Porcia appellata est.*" Ex hac locatione magna lis est orta, ut Plutarchus narrat Cat. 19: *Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς Βασιλικῆς κατασκευὴν ἠναντιώθησαν, ἣν ἐκεῖνος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριον τῇ ἀγορᾷ παρέβαλε καὶ Πορκίαν Βασιλικὴν προςηγόρευσε.* Pseudo-Asconius in Divinationem Cicer. pag. 36. ed. 1644: *Menius cum domum suam venderet Catoni et Flacco censoribus, ut ibi basilica aedificaretur, exceperat ius sibi unius columnae, super quam tectum proficeret ex provolantibus tabulatis, unde ipse et posteri eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur columna Menia vocitata est.*

Priscian. T. 1. 417. Cato in oratione, quae inscribitur, uti basilica aedificetur: *Antequam is villicare coepit.* — A villa etiam villico vel villicor dicebant antiqui, villicare est rusticari.

30. Oratio de agna musta pascenda.

Censores omnium rerum, quae ad culturam Italiae variaque quaestus genera hominum pertinebant, curam habuere. Cum vero Cato optime sciret rem rusticam, de agricultura quoque et de pastione pecudum praecepta dedit publice.

Priscian. T. 1. p. 268. Cato censorius *de agna musta pascenda musta* agna pro *nova* dixit. Conf. Vossius de Analog. 1. p. 168. Sic *mustam* aetatem dicit Nonius pro *tenera*, ac mustum vinum pro novo.

Priscian. T. 1. p. 104. Cato de agna musta pascenda: *Citer ager allegatus ad sacra erit.* — Conf. Vossius

de Anal. II, p. 366. Sensus est: Ager, qui citra est, sacrorum sumtus levabit.

Eadem verba leguntur pag. 598.

Aliud fragmentum huius orationis inter *incerta* infra inveniemus, ex Festo v. *Pascales* sumtum.

31. Oratio de fundo oleario.

Inter censorias retuli, eadem, qua in praecedenti, ratione ductus.

Festus *Pulchralibus atque cupediis* Cato in ea, quae est de fundo oleario. Sic correxit Scaliger pag. 49 vulgatum; *pulchralibus atque cupidiis*. — Pulchralia sunt bellaria, nec multum differunt a cupediis. Graeci dicunt *τραγήματα*, unde Gallicum vocabulum dragée, Naschwerk. In Laurenberg. Antiqu. s. v. legimus: pulcralibus pro pulcris. Cato *pulcralibus atque cupitis*.

32. Oratio de aedilibus vitio creatis.

Argumentum ignorare me fateor. Sed censoris videtur esse officium hac de re praecipere.

Gellius 13, 17. Oratio est M. Catonis censorii De Aedilibus vitio creatis. Ex ea oratione verba haec sunt: *Nunc ita aiunt, in segetibus et in herbis bona frumenta esse. Nolite ibi nimiam spem habere. Saepe audivi inter os atque offam multa intervenire posse; verumvero inter offam atque herbam, ibi vero longum intervallum est.*

in segetibus] cum frumentum sementavit atque adeo in herba est, fructus iam certus est, nec amplius evanescere potest. Id in hac oratione addubitavit orator.

Festus *Neminis*. Neminis genitivo casu usus est Cato. . . . *Idem de magistratibus vitio creatis: neminisque*. — Sic supplevit Scaliger: in codd. enim deest *idem de magistratibus*. Quare nescio an potius *de aedilibus vitio creatis* emendandum sit.

33. Oratio de lustri sui felicitate.

Accedit haec inscriptio ex Eumenii Gratiarum Actione Constantino cap. 13: *Quinque annorum nobis reliqua*

remisisti. O lustrum, omnibus lustris felicius! o lustrum, quod merito hanc imperii tui aequavit aetatem! Nobis ergo praecipue te principem Dii creaverunt, quibus singulis haec est nata felicitas, ex quo tu imperare coepisti. Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt, illa enim quinto incipiente suscepta, omnibus populis iure communia, nobis haec propria, quae plena sunt. Praeclara fertur Catonis oratio de lustri sui felicitate. Iam tunc enim in illa vetere re publica ad censorum laudem pertinebat, si lustrum felix condidissent, si horrea messis implesset, si vindemia redundasset, si oliveta larga fluxissent.

Hic finiunt orationes censoriae.

34. Oratio in legem Orchiam.

Macrob. Sat. 2, 13. *Prima omnium de coenis lex ad populum Orchia pervenit, quam tulit C. Orchius tribunus pl. tertio anno quam Cato censor fuerat, cuius verba, quia sunt prolixa, praetereo. summa autem eius praescribebat numerum convivarum; et haec est lex Orchia, de qua* C a t o *in* o r a t i o n i b u s *suis vociferabatur, quod plures, quam praescripto eius cavebatur, ad coenam vocarentur.* — De numero convivarum non constat: sed notissimum est proverbium: *Septem convivium: novem vero convicium* i. e. septem convivae convivium faciunt legitimum, novem convivae modum excedunt; quod legitur apud Iul. Capitolin. Verus Imperator c. 5. Pighius in Annal. ad a. 572 p. 330. „Legem de numero convivarum, inquit, C. Orcius tribunus pl. primus de senatus sententia tulit, tertio quam Cato censor fuerat anno, quemadmodum Macrobius Saturnalium 2, 13 testatur diserte. Legem M. Cato dissuasisse primum ex Festo colligere possumus, qui ex Catonis oratione, qua legem Orciam dissuadet, verba citat. Perlatam vero postea defendisse, ex eius alia oratione idem Festus demonstrat, ubi docet, quid sit *obsonitavere.* Dissuasisse igitur primum Orciam videtur Cato, ut nimis laxam, quod numerum convivarum solummodo terminaret et sum-

tus non restringeret: postea vero non diu de hac item in orationibus suis, ut idem Macrobius ait, vociferabatur, quod plures, quam Orciae praescripto cavebatur, tum ad coenam vocarentur." — Habuit primam orationem, qua legem Orciam dissuadebat, anno 573 P. Cornelio Cethego M. Baebio coss.; modo verum sit, legem hoc anno latam esse. cf. Kreuzer Antiquit. p. 428. Macrobius certe hunc annum describit: de altera annum explorare non licet. — Popma et Lion utramque orationem confundunt.

Fragmenta orationis *in legem Orciam* haec sunt.

Scholiasta Vaticanus ad Ciceronis Sestianam cap. 76. Ed. Maii T. 1. p. 161: Cato in legem Orchiam conferens ea quae virtus: *Ut summae gloriae sint a virtute proficiscentia, dedecoris vero praecipui existimentur, quae voluptas suadeat non sine labe vitiorum.*

Festus. *Percunctatum patrisfamiliae nomen ne quis servum mitteret, lege sanctum fuisse*, ait Cato in ea, qua legem Orchiam dissuadet.

servum] Notandum est, inhonestum et indecorum fuisse apud priscos illos Romanos, servum mittere percunctatum patrisfamiliae nomen, quem morem ex heroicis temporibus manasse veri simile est. Dacerius.

Macrobius Saturn. 2, 13. *Cato* sumtuarias leges cibarias appellat.

35. Oratio, ne legi Orchiae derogaretur.

Argumentum pete ex antecedenti. Cato, cum lex Orchia lata esset, eam dissuasit, quia luxuriam non prorsus expelleret: perlatam vero postea defendit, cum alia lex, quae etiam multo minus luxum restringebat, proponeretur. Maluit enim tueri eam, quae non omnino bona, quam quae prorsus perniciosa esset. Sic fabulam coniicio. Weberus orationem a. u. 593 dictam existimat laudato Freinsheimio 46, 46. Polyb. 31, 24 et ad eum locum Schweigh. Tum enim Fannia lex sumptuaria perlata, Baebia derogata est. Macrobii locus, quem initio orationis superioris attuli, huic adnumerandus est.

Festus. *Obsonitavere, saepe obsonavere. Cato in suasione, ne legi Orchiae derogaretur: Qui antea obsonitavere, postea centenis obsonitavere.* — *Significat autem convivari.* Scaliger emendat: *Qui antea per se coenitavere, postea centeni obsonitavere.* — *Per se* et *centeni* opposuit, quoniam numerum convivarum praescripserat lex. Popma correxit: *Qui antea octoni obsonitavere, postea centeni obsonitavere.* Dacerius voluit: *Qui antea denis cenitavere, postea centenis obsonitavere*, ita ut *denis* et *centenis* numeros impensae significet, quod Pighio quoque placet, qui *vili* vel omnino notam precii supplendam putat.

Huc pertinet Plinii locus H. N. 8, 51. *Neque alio ex animali quam ex sue numerosior materia ganeae: 50 prope sapores cum ceteris singuli. Hinc censoriarum legum paginae interdictaque coenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita verrina. — Placuere autem et feri sues. Iam Catonis censorii orationes aprugnum exprobrant callum.*

56. Oratio de censura M. Fulvi Nobilioris.

Hanc habuit Cato anno 575. Argumentum ex Livio petimus 40, 51: „*Haubere M. Fulvius et M. Aemilius Lepidus censores et in promiscuo praeterea pecuniam. Ex ea communiter locarunt aquam adducendam fornicesque faciendos. Impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci non est passus.*" Catonem autem hic de aquaeductu dixisse, testis est Festus. Supra de alia oratione Catonis in M. Fulvium Nobiliorem diximus.

Festus *Retricibus*, cum ait Cato in ea, quam scripsit, *cum edissertavit Fulvii Nobilioris censuram*, significat *aquam* eo nomine, *quae est supra viam Ardeatinam inter lapidem secundum et tertium, qua irrigantur horti infra viam Ardeatinam et Asinariam usque ad Latinam.* — Retricibus igitur rivi aquae proprie significari videntur.

Priscian. T. 1. p. 271. Cato: *Speca* posita, quo aqua de via abiret.

37. Oratio in P. Furium Philum vel pro Lusitanis Hispanis.

Haec oratio anno 583 est habita, ut ex Livio 43, 2 scimus: „*Hispaniae utriusque legati aliquot populorum in senatum introducti. Ii de magistratuum Romanorum avaritia superbiaque conquesti, nisi genibus a senatu petierunt, ne se socios foedius spoliari vexarique quam hostes patiantur. Quum et alia indigna quererentur, manifestum autem esset, pecunias captas, L. Canuleio praetori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosque, quos vellent, sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis recitatum est senatus consultum, iussique nominare patronos, quatuor nominaverunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Scipionem, L. Aemilium Paulum, C. Sulpicium Gallum. — Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio Q. Mucio conss.* (580) *triennio ante, hic biennio prius L. Postumio M. Popillio conss. praetor fuerat. Gravissimis criminibus accusati ambo ampliatique; quum dicenda de integro caussa esset, excusati exilii causa solum vertisse. Furius Praeneste, Matienus Tibur exulatum abierunt.*" Huc pertinet Ciceronis locus ex Divinat. in Caecilium c. 20: *M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum et prudentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias*, et Pseudo-Asconius ad haec verba: *Cato hic accusavit Ser. Galbam pro direptis Lusitanis, et P. Furium pro iisdem pro iniquissima aestimatione frumenti. Ac revera post damnationem Furii in futurum consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti aestimationem magistratus Romanus haberet, neve cogeret vicesimas vendere Hispanos, quanti ipse vellet, et ne praefecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.* Pighius in Annal. a. U. 602 aliam opinionem statuit: „Videtur

L. Furius Philus Ser. Galbae praetoris (anno 603) quaestor tunc fuisse, atque ista occasione propter Lusitanos eodem fere tempore Cato ambos habuisse reos. Paucis etenim annis post Galbam accusatum ipse Furius vixit." Quamvis ratio ea satis sit probabilis, Livium tamen sequi malo, qui de P. Furio, non de L. Furio rem narrat: alius enim is est, quem Pighius significavit.

Charisius p. 198. Cato pro Lusitanis Hispanis: *De frumento utrobi bona, utrobi mala gratia capiatur, utrinde iram, utrinde factiones tibi pares.*

pares] colligas.

factiones] aut fautores aut opulentiam significat. Hanc vim voci Nonius tribuit, illam Forcellini.

38. Oratio pro lege Voconia.

De tempore legis Cicero et Livius dissentiunt. Cicero dicit in Catone cap. 5, Ennium Caepione et Philippo iterum conss. mortuum esse, cum Cato, quinque et sexaginta annos natus, legem Voconiam suasisset, quod ad annum 585 pertinet. Livius autem rogationem huius legis in consulatum M. Iunii Bruti et A. Manlii Vulsonis, in annum igitur 576, refert (Epit. 41.), si Mauritio Kind in Dissertatione de lege Voconia pag. 5. fides esset habenda. Pighius quoque ad a. 584 decennio fere prius latam velle Livium illam legem, quam Cicero scripserit, dicit. Livii verba sunt: *Q. Voconius Saxa tribunus pl. legem tulit, ne quis heredem mulierem institueret. Suasit legem M. Cato: extat oratio eius.* Sed Epitome illa Livii acta complectitur inde ab anno 575 usque ad 580, in quem annum hanc legem refero, quia Cato, quinque et sexaginta annos natus, legem Voconiam suasisse dicitur. Secundum Livium, ut supra dixi in prooemio Catonis, Cato natus est a. 515: suasit ergo hanc legem 580; secundum Ciceronem vero Cato, natus 520, pro ea dixit a. 585. Atque epitomen Liviigesta nonnisi illorum annorum complecti, nec ultra annum 580 procedere, ex eo quoque colligi potest, quod liber 42. ab iis incipit, quae anno 581 gesta sunt.

Gellius 17, 6. M. Cato Voconiam legem suadens verbis hisce usus est: *Principio vobis mulier magnam dotem attulit, tum magnam pecuniam recipit, quam in viri potestatem non committit. eam pecuniam viro mutuam dat: postea ubi irata facta est, servum recepticium sectari atque flagitare virum iubet.*

attulit] in edit. Gronovii voci haec adnotatio subiecta est: „*attulit id est affert, ut explicat* Sosipater lib. 3. *Sustuli, eius perfecti instans sustulo est, atque dicebant antiqui: Magnam dotem ad nos attollit. Cato: Magnam dotem attulit; quod geminum est. Dotem attulit est adfert. Dotem attulit et dotem attollit.*" Notandum est, Charisium in Putschiana edit. p. 220 longe abesse, ut tot verba contineat: legimus enim ibi nihil amplius quam: „*tollo, tollis, tuli*, quod in consuetudine *sustuli* facit: eius tamen perfecti instans apud veteres *sustulo*." — Reliqua ergo interpreti debentur, qui probare studet, *attulit* in Catonis loco esse praesens tempus pro *adfert*, non perfectum, nec displicet ea ratio, quia in reliquis verbis idem praesens est expressum. Freinshemius in Supplemento Livii lib. 41 hunc locum sic interpretatus est: In suasione legis Voconiae hinc quoque arguit divitum matronarum fastum et arrogantiam, *quod illae, magna saepe dote marito allata, magnam sibi pecuniam reciperent ac retinerent eamque pecuniam ita postea viro roganti mutuam darent, ut, quoties iratae essent, statim per receptitium servum consectantem et quotidie flagitantem solutionem, maritum, tamquam debitorem extraneum, importune cogerent.*

servum receptitium] i. e. servum nequam et nullius precii, qui, quum venum esset datus, redhibitus ob aliquod vitium, receptusque sit, ut Verrius Flaccus in libro *De Obscuris Catonis* explicarat. Sed iam Gellius aliter vocem interpretatus est. Servus recepticius significat proprium mulieris servum, quem cum pecunia reliqua receperat, neque dederat doti, sed retinuerat.

sectari atque flagitare] de obaeratis dicitur, a quibus pecunia credita severe reposcitur.

Festus *Receptitium servum* Cato in suasione legis Voconiae cum ait, significat, qui ob vitium redhibitus sit. *Ubi irata facta est, servum recepticium sectari atque flagitare virum iubet.* — Festus Verrii Flacci verba repetiit, quae a Gellio vituperantur.

Gellius ibidem: Ipse etiam Cato mulierem demonstrare locupletem volens. *Mulier*, inquit, *et magnam dotem dat et magnam pecuniam recipit.*

Nonius *Recepticium servum* Cato: *Mulier et magnam dotem dat et magnam pecuniam retinet.* Cetera, quae sequuntur, ex Gellio petita.

Gellius 7, 13. In M. Catonis oratione, qua Voconiam legem suasit, quaeri solet, *quid sit classicus*, *quid infra classem.*

Voconius nempe legem tulerat, ne quis, qui census dicebatur sive classicus i. e. qui in civium prima classe census est, heredem relinqueret filiam. Quare facile intelligi potest, cur a Catone pro nova lege agente quaereretur, quid sit classicus vel quantus sit eius census Conf. Kind pag. 25 sq. atque praecipue Niebuhr Röm. Gesch. T. 1. p. 459.

Servius ad Virg. Aen. 1, 573. Ait *Cato in legem Voconiam: Agrum quem vir habet, tollitur*, eodem schemate, quo: Eunuchum, quem dedisti nobis, quas turbas dedit! pro Ager, quem vir habet, tollitur.

in legem Voconiam] i. e. de lege Voconia ut in Bruto Cicer. 44, 164. *illa in legem Caepionis oratio* i. e. Crassi oratio pro lege Servilia. Vid. Beier ad Cic. de Off. 1, 9. a princ.

39. Oratio de Macedonia liberanda.

Post Persen victum senatui placuit, Macedoniam esse liberandam. Ea de re Cato orationem dixit anno 587, ut ex Livio colligitur 45, 17 et 18, ubi senatus consultum traditum est.

Aelii Spartiani Hadrianus c. 5: *Hadrianus omnia trans Euphratem ac Tigrim reliquit, exemplo, ut dicebat, Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiavit, quia teneri non poterant.*

Priscian. T. 1. p. 108. Cato de Macedonia liberanda: *Idque perpetuius atque firmius repsit.*

Huc retulit Popma fragmentum incertum, quod Festus habet: *Natinatio.* Cato in . . . *Audito tumultu Macedoniae Etruriam Samnites, Lucanos inter se natinari atque factiones esse.*

40. Oratio pro Rhodiensibus.

Quum Rhodienses Romanis in bello Persico opem non tulissent, M. Iuventius Thalna praetor a U. 587,

populum adversus eos incitabat, rogatione promulgata, ut iis bellum indiceretur, et ex magistratibus eius anni deligeretur, qui ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Infestissimi praeterea Rhodiis erant, qui consules praetoresve aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimum vero causam eorum adiuvit M. Porcius Cato, qui asper ingenio tum lenem mitemque senatorem egit. *Non inseram*, addit Livius 45, 25, *simulacrum copiosi viri, quae dixerit, referendo; ipsius oratio scripta extat, Originum libro quinto inclusa.* Oratio habita est anno 587, multaque ex ea fragmenta affert Gellius eandemque defendit adversus censuram Tironis, liberti Ciceronis.

Gellius 7, 3. *Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferociam augescere atque crescere. Quod nunc mihi magnae curae est, quod haec res tam secunde processerit, ne quid in consulendo adversi eveniat, quod nostras secundas res confutet, neve haec licentia nimis luxuriose eveniat. Advorsae res edomant et docent, quid opus sit facto; secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo. Quo maiore opere dico suadeoque, uti haec res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus.*

Atque ego quidem arbitror, Rhodienses noluisse nos ita depugnare, ut depugnatum est, neque regem Persen vicisse. Non Rhodienses modo id noluere, sed multos populos ac multas nationes idem noluisse arbitror. Atque haud scio an partim eorum fuerint, qui non nostrae contumeliae causa id noluerint evenire: sed enim id metuere, si nemo esset homo, quem vereremur, et quidquid luberet faceremus, ne sub solo imperio nostro in servitute nostra essent; libertatis suae causa in ea sententia fuisse arbitror. Atque Rhodienses tamen Persen publice numquam adiuvere. Cogitate, quanto nos inter nos privatim cautius facimus. Nam unus quisque nostrum, si quis advorsus

rem suam quid fieri arbitratur, summa vi contra nititur, ne advorsus illam fiat; quod illi tamen perpessi.

Ea nunc derepente tanta nos beneficia ultro citroque tantamque amicitiam relinquemus? Quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?

Qui acerrime advorsus eos dicit, ita dicit, hostis voluisse fieri. Ecquis est tandem vostrorum, qui, quod ad sese attineat, aequum censeat, quemquam poenas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluisse? Nemo opinor: nam ego, quod ad me attinet, nolim.

Quid nunc? Ecquae tandem lex est tam acerba, quae dicat: Si quis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiae mulcta esto; si quis plus quingenta iugera habere voluerit, tanta poena esto, et si quis maiorem pecuum numerum habere voluerit, tantum damnas esto? Atqui nos omnia plura habere volumus, et id nobis inpune est.

Sed si honorem non aequum est haberi ob eam rem, quod bene facere voluisse quis dicit, neque fecit tamen: Rhodiensibus male erit, non quod male fecerunt, sed quia voluisse dicuntur facere?

Rhodienses superbos esse aiunt, id obiectantes, quod mihi et liberis meis minime dici velim. Sint sane superbi. Quid id ad nos attinet? Idne irascimini, si quis est superbior quam nos?

Hoc fragmentum ad antiquum colorem Catonianae eloquentiae recognoscendum gravissimum est, eamque magnam vim habere atque urbanitatis iam continere vestigia fatendum est. Compensatur omnino ruditas, quae verbis inhaeret, dictorum prudentia et perspicuitate.

Scio solere] Gellius 13, 24: *M. Cato in orationis principio, quam dixit in senatu pro Rhodiensibus, cum vellet res nimis prosperas dicere, tribus vocabulis idem sentientibus dixit: Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferociam augescere.*

in rebus secundis] praepositionem *in* addidi ex Gell. 13, 24.

atque - atque - atque] hanc particulam amat Cato, amat vetustissimus quisque latinorum auctorum: quod postea imitati Marcus Aurelius atque Fronto. Ille enim apud Frontonem Epist. 2, 16. *Ego tibi*, ait, *de patrono meo M. Porcio gratias ago, quod eum crebro lectitas. Tu mihi de C. Crispo timeo ut umquam gratias agere possis: nam uni M. Porcio me dedicavi atque despondi atque delegavi. Hoc etiam ipsum Atque unde putas? ex ipso furor!*

haec res] bellum Persicum.

advorsae res edomant] emendationem recepi Pricaei ad Appuleium Metam. VII. pag. 287 Oudend. Intellige *edomant animum*. Vulgo *adversae res se domant.*

neque regem Persen vicisse] Ego quidem censeo, Rhodiensibus gratius fuisse, si infeliciter contra Persen pugnassent Romani, iique potius ab illo essent victi. Sed praeter Rhodienses multi alii populi idem cupiebant, ne nimis potentes fierent Romani, nec ceteros quoque populos sub imperium suum redigerent.

haud scio an] eodem sensu dictum, quo a Cicerone dici solet, aliter C. Gracchus in oratione *De legibus a se promulgatis.*

nostrae contumeliae causa] non ut in ignominiam et dedecora incurreremus.

vereremur et qu.] Carrio addidit *et.* Gronov. coniecit: *vereremur, quodque luberet, faceremus*, quod probo.

Ecquis est] sic scripsi pro *et quis*, ut infra *ecquae* pro *et quae.*

quemquam poenas] sic editio 1493. vulgo *quempiam.* Vid. Africani orat. contra legem agrariam C. Gracchi.

mille nummi, dimidium] Formula in eis adhiberi solita, in quibus, quae per se peccabat paterfamilias, mille nummis ei luendum erat; si per quem e familia, quinquagenis. Gronov. — Ursinus ad Festum pag. 392 ed. Dacier legit: *si quis illud facere voluerit, dimidium familiae mulcta esto*, quippe *mille nummi* addititium sit.

quingenta iugera] hoc et quod sequitur Licinia lege sanctum erat. Conf. Niebuhr Röm. Gesch T. 2. pag. 396. Ed. 1.

pecuum numerum] intell. si quis maiorem pecuum numerum, quam lege Licinia praescriptum erat, habere voluerit. Festus *Pecuum* Cato dixit a singulari, quo antiqui utebantur, *pecu.*

damnas esto] *damnas* corruptum ex *damnatus.* Vid. Laurenb. Antiquar. s. v. et Inscriptiones Orellii N. 4425. 4428. Ursinus ad Festum v. *pecuum* hunc locum correxit.

41. Oratio de Ptolomaeo minore contra Thermum. Orationem habuit a. 591. Argumentum tale est.

Ptolomaeus Philometor Aegypti rex, a Ptolomaeo minore fratre suo pulsus regno, Romam venit petendi auxilii gratia anno 591. Decernit senatus, reduci regem

pulsum. Legati Aegyptum mittuntur ad regnum componendum, inter quos erat Thermus. Cato hac oratione tum Ptolomaeum minorem exagitat, tum Thermum, qui missus quaesitor malitiose et negligenter quaestionem exercuit, quasi sequester inter regem et populum venisset, ut Popma docuit.

Thermus, de quo hic sermo est, non est Q. Minucius Thermus, qui pluries a Catone in iudicium vocatus est, ut supra vidimus: is enim anno 566 Valerio consule interfectus est in proelio adversus Thracas (Livius 38, 41), sed M. Minucius Thermus, Quinti filius, quem inter quaestores anni 590 nominat Pighius.

De re conferatur Pighius ad annum 590.

Gellius 18, 9. In oratione M. Catonis *De Ptolomaeo contra Thermum* sic scriptum: *Sed si omnia dolo fecit, omnia avaritiae atque pecuniae causa fecit, eiusmodi scelera nefaria, quae neque insecendo neque legendo audivimus: supplicium pro factis dare oportet.*

scelera nefaria] scil. Ptolomaei minoris sive Evergetis, quorum multa commemoravit Iustinus lib. 38, 8. *Fuit Ptolomaeus minor tyrannorum omnium crudelissimus.*

insecendo] insequendo. — *insece* est dic, *insexit* dixit, *sectiones* narrationes. Vid. Rutgers Var. Lect. 4, 19.

Gellius 20, 11. *Quod apud sequestrum depositum erat, sequestro positum per adverbium dicebant.* Cato de Ptolomaeo contra Thermum: *Per deos immortalis, nolite vos sequestro ponere.*

Priscian. T. 1. p. 108: Cato de Ptolomaeo minore de Thermi quaestione: *Quantoque suam vitam superiorem atque ampliorem atque antiquiorem animum inducent esse quam innoxiiorem.*

Ibid. p. 108. Cato in Thermum: *Sed a benefactis atque ab optimis artibus fugit maxima fugella perpetuissimo curriculo.*

fugella] *fugela* emendavit Vossius. Intellige Ptolomaeum minorem, qui fratrem, optimum virum, regno crudeliter eiecit.

Ibid. p. 111. M. Cato contra Thermum: *De Ptolomaeo, rege optumo atque beneficissumo.*

Ptolomaeo] Philometore, qui a fratre regno pulsus est.

Ibid. p. 513. Cato in Thermum: *Mortuus est, sepelitus est.*

Mortuus] Livius Epit. lib. 52: *Ptolomaeus in caput graviter vulneratus inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expiravit, atque in locum eius frater minor Ptolomaeus, qui Cyrenis regnabat, successit.*

42. Oratio de ambitu.

Quando hanc orationem habuerit Cato, non constat: cum autem anno 595, dummodo Pighius verum viderit ad annum 594, (conf. Duker ad Livium Epit. 47) lex de ambitu ferretur, tunc fortasse orationem habuit Cato. Similiter autem annus 573 accipi potest, quo itidem leges de ambitu latae sunt. Ellendt autem in hist. Eloquent. pag. 23 orationem de ambitu in petitione censurae habitam (a. 570) putat. Profecto nihil de tempore statuere possumus, cum quotidie prope ea de re referri posset.

Priscian. T. 1. pag. 208. Cato de ambitu: *Sed sunt partim, qui duarum rerum alterius utrius causa magistratum petunt.*

Ibid. p. 243 eadem verba leguntur.

43. Oratio pro se contra C. Cassium.

Intelligendum esse C. Cassium Longinum, qui a. U. 600 censor fuit, arbitror. Livius enim dicit (lib. 39, 40), *Catonem sextum et octogesimum annum agentem causam dixisse, ipsum pro se oravisse scripsisseque.* Cum igitur Livius eum anno U. 515 natum, anno 605 mortuum esse dicat, quintum et octogesimum annum anno 600 iam impleverat Cato, unde colligimus, dixisse causam suam, a C. Cassio accusatum, qui eodem a. 600 censuram gessit. Annorum autem ratio, quam Livius de vita Catonis sequitur, ut supra monuimus, recedit quinquennio ab ratione Ciceronis: ambo quidem auctores eundem annum, quo sit mortuus, statuunt, id est consulatum L. Marcii et Manii Manilii (quod corruptum apud Vellei. 1. 13. legi-

tur) a. 605: natum autem eum esse a. 515 putat Livius, quia diem obiisse nonagesimum annum agentem dicit. Cicero vero quinto et octogesimo anno mortuum Catonem putat, unde sequitur, natum esse anno 520.

Gellius 10, 14. M. Cato pro se contra C. Cassium: *Atque evenit ita, Quirites, uti in hac contumelia, quae mihi per huiusce petulantiam factum itur, rei quoque publicae medius fidius miserear, Quirites.*

Plutarch. Cat. 15. *Οὐ μὴν οὐδ᾽ αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ᾽ ὅπου τινὰ λαβὴν παράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἓξ ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα γεγονώς. Ἐν ᾗ καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν· ὡς χαλεπόν ἐστιν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις, ἐν ἄλλοις ἀπολογεῖσθαι.*

44. Oratio de Achaeis.

„Fortassis est de exulibus Achaiae, de quibus cum magna controversia in senatu esset, exsurgens Cato, *Quasi non sit*, inquit, *quod agamus, desidemus hic totum diem de senibus graeculis quaerentes, hic an in Achaia a sandapilariis efferantur:* tamen Achaei reditum impetrarunt. Plutarch. in Vita, c. 9." Popma. Etiam in hac re Scipioni, qui Polybii causa Achaeis reditum concedere volebat, obstitit, quamvis rogatus esset ab eo, ut Plutarchus tradidit in Reg. et Imper. Apophthegm. Cato N. 28. Achaeorum autem principes ferme mille, ut a criminibus initae cum Perseo societatis se purgarent, Romam evocati anno 589, et indicta causa circum municipia et colonias custodiendi dimissi erant, nec reditus superstitibus ante annum 604 concessus est. Hoc igitur anno orationem habuit Cato.

Gellius 2, 6: M. Cato in oratione, quam de Achaeis scripsit: *Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret.*

Hoc fragmentum ex Gellio mutuatus est Macrob. Saturn. 6, 7. atque Servius ad Virg. Eclog. 6, 76.

45. Oratio, ne quis bis consul fiat.

Quum mos invalescere coepisset, eundem virum plus semel consulari imperio ornandi, anno 604 lex videtur ex auctoritate senatus lata, ne quis bis consul fieret. Illud autem optimatibus vehementer gratum erat, ne consulatus saepe in plebeios homines transiret, sed inter exiguum nobilium numerum includeretur. Hanc oratione suasit Cato legem, quam perlatam in usu mansisse per quinquaginta fere annos cognoscimus ex Fastis consularibus. Vid. Pighius T. 2. pag. 442, quem secutus est Zumptius in Annalibus.

Festus Pavimenta Punica. Cato in ea, quam habuit, ne quis consul bis fieret: *Dicere possum, quibus villae atque aedes, aedificatae atque expolitae maximo opere, citro atque ebore atque pavimentis Poenicis stent.*

pavimentis Poenicis] Marmor Numidicum in magno pretio et usu veteribus fuit, ex quo fiebant illa, quae Cato hic nominat, pavimenta Punica, et quas Propertius *columnas Poenas*. Popma. — Pighius T. 2. p. 442: „Cato in hac oratione inter alia conquerebatur, multos tunc non reipublicae provehendae causa, sed avaritiae luxusque sui studio magistratus ac provincias ambire, ut eas expilarent, ac praedas domum veherent (et villas pretiosas, quarum in fragmento fit mentio, exstruerent). Plutarchus etiam inter Catonis scite dicta quaedam in eius vita (c. 8.) recenset, quae ex oratione iam dicta videntur deprompta. Scribit enim, cum graviter Cato populum redargueret, quod eosdem frequenter summis magistratibus praeficeret; sic inquit: Vel vili facere summam potestatem videmini, vel pauci sunt in civitate, quos idoneos aut dignos eadem existimatis."

Priscian. T. 1. pag. 108. Cato in oratione, ne quis iterum consul fiat: *Imperator laudem capit, exercitum industriorem facit.*

Plut. Cat. 8. *Τοὺς δὲ πολλάκις ἄρχειν σπουδάζοντας, ἔφη, καθάπερ ἀγνοοῦντας τὴν ὁδὸν, ἀεὶ μετὰ ῥαβδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσιν. Ἐπετίμα δὲ καὶ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἱρουμένοις πολλάκις ἄρχοντας. Δόξετε γὰρ, ἔφη, ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἄρχειν ἄξιον, ἢ μὴ πολλοὺς τοὺς ἄρχειν ἀξίους ἡγεῖσθαι.*

46. Oratio de bello Charthaginiensi.

Argumentum huius, quae anno 604 habita est, orationis ex Plutarcho Vit. Cat. cap. 26. peti potest. M. Catonis consilio illatum est bellum Punicum tertium, in quo etiam mortui valuit auctoritas. Diem enim supremum ante initium belli obiit.

Nonius. Calliscerunt pro occalluerunt. Cato de bello Carthaginiensi: *Aures nobis calliscerunt ad iniurias.*

ad iniurias] intell. Poenorum. Qua sit formata ratione haec perfecti forma *calliscerunt*, nescio. Legendum puto *calliscunt* i. e. occalluerunt.

Solinus c. 30. (40). *Urbem Carthaginem, ut Cato in oratione senatoria autumat, cum rex Iurbas rerum in Libya potiretur, Elisa mulier extruxit, domo Phoenix, et Karthadam dixit, quod Phoenicum ore exprimit civitatem novam.*

in orat. senatoria] in oratione de bello Carthaginiensi.

Gellius 9, 14. M. Cato in oratione, quam de bello Carthaginiensi composuit: *Pueri atque mulieres extrudebantur fami causa.*

fami] de hoc genitivo conf. Schneider Lat. Gr. p. 358.

Gellius 3, 14. M. Cato de Carthaginiensibus ita scripsit: *Homines defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt. Ita interfecerunt.* — Incertum vero, ex oratione de bello Carthaginiensi haec sint sumta, an ex Poenorum historia, ab eodem Catone singulari libro composita, cuius apud Festum v. *Meritavere* extat fragmentum, et a Servio ad Virg. Aen. IV, 682; nec non ad lib. 1, 343 et 738 fit mentio, etsi in extremis duobus locis auctorem non nominat.

Uterque Gellii locus orationi, quam habuit Cato *Numantiae apud equites*, in editione Lioniana pag. 79 errore adscriptus est.

47. Cato in dissuasione de rege Attalo et vectigalibus Asiae.

Cato orationem anno 605 habuit, cum lis, quae inter Attalum et Prusiam, regem Bithyniae, erat coorta, in

senatu romano versabatur. — Vid. Appian. Bell. Mithridat. c. 6 et 7. Liv. Epit. lib. 50.

Festus. Portisculus est, qui in portu modum dat classi. id autem est malleus. Cuius meminit Cato in dissuasione de rege Attalo et vectigalibus Asiae: *C. Licinio praetore remiges, scripti cives romani sub portisculum, sub flagrum conscripti, veniere passim.*

C. Licinio] C. Licinius Crassus praetor a. 582, qui tum classem romanam refecit, ut copiose tradit Livius lib. 42, 27. (Popma in adnotatione fortuito errore lib. 52. indicat, eundemque secure repetiit Lion.) In edit. Festi a. 1511 legitur *c. lutio pr. remigas scripto cives ro. - - venire passim.*

sub portisculum] Scaliger adnotavit: *Qui est praeco alias, is in nave portisculus. Praeco audientiam faciebat in comitiis, in sacris et spectaculis faventiam; portisculus modum remigibus dabat. In verbis Catonis dicitur, viros romanos, qui remiges scripti erant, per portisculum sub flagro veniisse.* Eam explicationem Gronovius refutavit in Observatt. IV. 26. p. 417 seqq. „*Portisculus* enim instrumentum est, malleus, quem tenens hortator modum dat classi. *Scribi sub portisculum* est socium navalem fieri, *ad remum dari* Livio et Suetonio, ut *milites conscribi et sub signis esse ducique* dicuntur. Quemadmodum milites conscribuntur, ut sequantur et audiant signa, sic socii navales, ut portisculum sequantur brachiis et intenti expectent. Hos porro mala fortuna vel vitio praefecti classis, captos ab hostibus, ait relatos in alias tabulas vel catalogos, nempe captivorum venalium (et forte scripserat Cato: *sub flagrum rescripti*, ut apud Caesarem: *rescribi ad equum*, sed vulgato sensus idem), et sub corona veniisse in servitutem, cuius magistri verbera sunt et flagella. Sic fingit eleganter *rescribi* vel *conscribi sub flagrum*, id est, mancipari, nam ut signa milites, portisculus remiges, sic flagrum servos regit." Ideo construamus verba fragmenti, Cives romani, C. Licinio praetore sub portisculum remiges scripti, veniere passim sub flagrum conscripti i. e. cives romani, qui remiges erant, pro servis venditi sunt.

Huc traxit Catonis locum, a Festo s. v. *Sontica* allatum Scaliger. Ibi enim legitur: *M. Porcius Cato de re A. Atili quid dicam causae extitisse, timidusne sis an impedimento tibi causam sonticam fuisse.* — Scaliger autem emendavit *Cato de regis Attali vectigalibus*, Ant. Augustinus vero in Fragm. pag. 71. *Cato de re Floria, A. Atili* etc., ita ut *A. Atili* vocandi esset casus.

48. Oratio in Servium Galbam pro Lusitanis.

Haec omnium celeberrima fuit causa et a multis scriptoribus memorata, quam Cato anno 605, quo ipso excessit e vita, apud populum egit. *Quum enim L. Scribonius* (qui usque ad novissimam edit. Orellii in Bruto Cicer. c. 23. T. Libo nominabatur) *tribunus pl. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populi romani dediti, a Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Extat oratio in Annalibus eius inclusa. Q. Fulvius Nobilior, et saepe ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba. Ipse quoque Galba, cum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos, et Sulpicii Galli filium, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur.* Haec in Epitome Livii lib. 49. Ser. Galba est Servius Sulpicius Galba, orator maximus, de cuius orationibus infra dicetur. Vid. Cic. De Orat. 1, 53. Brut. 20 et 23. Quintil. 2, 15, 8. Corn. Nep. Cat. 3. Suet. Galb. 3. Val. Max. 8, 1, 2 et 8, 7, 1.

Gellius 13, 24. Cato ex Originum septimo in oratione, quam contra Ser. Galbam dixit, compluribus vocabulis super eadem re usus est: *Multa me dehortata sunt, huc prodire, anni, aetas, vox, vires, senectus; verum enimvero cum tantam rem peragier arbitrarer* etc.

Gell. 1, 12. M. Cato de Lusitanis, quum Ser. Galbam accusavit: *Tamen dicunt deficere voluisse. Ego me nunc volo ius pontificium optime scire: Iamne ea causa pontifex capiar? Si volo augurium optime tenere, ecquis me ob eam rem augurem capiat?*

tamen dicunt] i. e. sic excusare culpam suam studet Galba et Nobilior. Similem sententiam Catonis in orat. pro Rhodiensibus invenimus. — Qui aliquam artem scire sibi arrogat, ideo non statim artifex est, nec magis, qui deficere voluit, defectionis poenam solvere debet. Deficere est partes Galbae relinquere.

deficere voluisse] Livius in Epit. 49: *Lusitanos, propter sese castra habentes, caesos fatetur Galba, quod compertum habuerit, equo atque homine ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse.*

Sequuntur deinde orationum Catonis fragmenta, quarum argumenta et tempora nondum invenire poteram, sive quod res prorsus est ignota, seu quod inscriptiones apud grammaticos vitiose memorantur.

49. Oratio, qua usus est ad milites contra Galbam.

Gellius 1, 23. *Historia de Papirio Praetextato dicta scriptaque est a M. Catone in oratione, qua usus est ad milites contra Galbam, cum multa quidem venustate atque luce atque munditia verborum. Ea Catonis verba huic prorsus commentario indidissem, si libri copia fuisset id temporis, cum haec dictavi.*

contra Galbam] eundem Servium Sulpicium Galbam intelligo, contra quem pro Lusitanis dixit. Wasse ad Fragm. Histor. T. 2. p. 301. Haverc. dicit: Nescio an fragmentum ex Catone in *Sercia* (sic enim apud Nonium v. *collum* legitur) huc referendum sit, ita ut legamus *Cato in Servium Galbam: Accipite, si vultis, hoc onus in vostros collos.*

50. Oratio ad filium.

Servius in Virg. Georg. 1, 46. *Cato in oratione ad filium: Vir bonus est, M. fili, colendi peritus, cuius ferramenta splendent.* — Corrigendus est Servius. Cato non orationem ad filium, sed praecepta ad eum scripsit, quorum fragmenta a Plinio, Diomede, Nonio afferuntur.

51. Cato in dissuasione de feneratione legis Iuniae.

Festus Prorsus. Cato de feneratione legis Iuniae: *Camerini, cives nostri, oppidum pulchrum habuere, agrum optimum atque pulcherrimum, rem fortunatissimam. cum Romam veniebant, prorsus devertebantur pro hospitibus ad amicos suos.*

Iuniae] ed. 1511 *niniae* ed. 1526 *legis miniae.*

fortunatissimam] *fortissimam* mox *devertebant* ibid. Praeterea Camerini sunt a Camerio urbe, quam inter vicinas Romae numerat Plinius. Popma.

Nonius *Pedato* pro repetitu vel accessu: Cato in dissuasione de feneratione: *Tertio autem pedato item ex fenore discordia excrescebat.*

Quae sit lex Iunia de feneratione, non constat. Apud Pighium certe et Bacchium similis lex non memoratur. At fortasse Iunius quidam aliquando legem de feneratione tulit, quae obstante Catone a populo repudiata et mox oblivioni tradita est, nisi accipere mavis, errorem latere in inscriptione et legendum *legis Duiliae* vel *Maeniae*, quae lex, nomine Duiliae Maeniae appellata, anno 397 de unciario foenore data est. Satius autem videtur, inscriptionem pro corrupta habere: nescio enim, quid sibi velit *dissuasio de feneratione legis.* debebat enim dicere *dissuasio legis Iuniae de feneratione.*

52. Oratio de re Floria.

Quomodo inscriptio sit explicanda, non facile dici potest. Neque Popma neque Lion verbo rem attigerunt. Legimus autem apud Forcellini, *Florius* ut Floralis a Flora derivandum esse et *de re Floria* accipiendum de ludis Floralibus. Scimus, ludos Florales omnem pudorem et castitatem violasse, plebemque nudis mimis delectatam fuisse. Ovid. Fast. 5, 331. Forte id autem accidit, ut in fragmentis orationis Catonianae de crimine impudicitiae agatur: unde argumentum eius ad ludos istos referri posse visum est. Accedit, quod Cato Uticensis aliquando, cum ludi Florales inciperent, theatrum reliquit, quia probus et pudicus fuit, neque oculi eius id spectaculum obscenum pati poterant. Valer. Max. 2, 10. Seneca Epist. 97. Quamobrem coniecerunt interpretes Gellii 9, 12, et Gierig ad Ovidii Fast. 5, 331, Catonem Uticensem librum vel orationem de re Floria sive de ludis Floralibus scripsisse. Sed, si hoc verum esset, Gellius et Nonius nominatim Uticensem Catonem in laudatis fragmentis appellassent: quomodo enim lectores hunc a Catone maiore, qui plus quinquagies affertur, distinguere poterant? Uterque scriptor probe nomine distinguendus erat. Quapropter in ea sum sententia, ut etiam in his locis Catonem Censorium intelligendum putem, non minorem, atque ut inscriptio *De re Floria*, quae contorte tantum *ad ludos*

Florales referebatur, aliter omnino sit explicanda. Praeterea Cato iunior nihil scriptum reliquit, una oratione excepta, quae invito eo a pueris excipiebatur, ut Plutarchus tradidit in Vita eius c. 23. In hac autem re maxime argumentum orationis Catonianae illustrat locus rhetoricae Curii Fortunatiani lib. II. p. 81 Capperonn. *Concisa narratione tunc tantum utemur, quando quaedam adversa sunt nobis, imo et cum singulae res gestae maximam invidiam continent, adversariorum possumus narrationem concidere, ut praepositis singulis rebus statim exaggeratione utamur. Cur ita? ut indignationem iudicum non semel, sed saepius in rebus singulis excitemus, sicuti fecit M. Cato de re Floriana.* — Apud Nonium quoque *de re Floriana* legitur, non ut alias *de re Floria.* Ex Curii autem loco intelligitur, Catonem in actione forensi de re Floriana dixisse, in qua Florianus sive Florius sive Florus quidam aut accusabatur aut defendebatur. Neque enim amplius definire possumus, utrum Cato eum accusaverit, an defenderit, utrum Florianus alii vim attulerit, an ipsi vis allata fuerit. — Weberus, veterem opinionem secutus, p. 33 in censura Catonem dixisse putat de re Floria vel de lascivia ludorum Floralium coercenda.

Gellius 9, 12. Apud M. Catonem de re Floria ita scriptum: *Sed nisi qui palam corpore pecuniam quaereret, aut se lenoni locavisset: etsi famosus et suspiciosus fuisset, vim in corpus liberum non aequum censuere afferri.*

famosus] qui mala fama flagrat.
suspiciosus] qui suspectus est.

Nonius suspiciosus. Cato de re Floriana: *Sed siqui palam corpore pecuniam quaereret, aut se lenoni locavisset, et si famosus et suspiciosus esset, vim in corpus liberum non aequum censuere adferri.* — Hic locus ex Gellio corrigendus, atque iam editio 1526 verum habet *Sed nisi qui*, quod in edit. Merceri depravatum est.

Gell. 10, 13. M. Cato in oratione de re Floria ita scripsit: *Ibi pro scorto fuit, in cubiculum surrectitavit*

e convivio, cum partim illorum iam saepe ad eundem modum erat.

53. Cato in dissuasione, ne lex Baebia derogaretur.

Pighius Annal. T. 2. p. 339 scribit: „Videtur M. Baebius praetor legem (anno 562) ex senatus auctoritate tulisse ad populum, ut alternis annis quatuor solummodo praetores crearentur. Quam tamen otiosam ad annum 574 (vel potius 575) usque (conf. Liv. 40, 44.) et postea etiam remansisse, ex superioribus facile colligere est, ut ex sequentibus constabit, quando nimirum, cum mole imperii crescentibus bellis, praetorum numerum adaugere magis quam minuere necesse fuit. Dissuasisse tamen aliquando M. Catonem, ne derogaretur lex Baebia, et ad populum de hac egisse, colligimus ex Festo, qui citat eius orationem in voce *rogat*." — Weberus similem, at non eandem opinionem habet. Cato, ait, dixit a. 574, ne lex Baebia derogaretur, quae alternis annis quaternos iubebat praetores creari. Bacchius in Histor. Iurispr. p. 150 huic opinioni favet. Ausonius autem Popma ad alteram legem Baebiam retulit, quam M. Baebius consul a. 573 (572) de ambitu tulerat. Ex fragmentorum argumento nihil certi coniici potest.

Nonius *Largi* Cato Lege Baebia: *Pecuniam inlargibo tibi.*

inlargibo] inlargio ut largio antique pro largior.

Festus Rogat. Cato in dissuasione, ne lex Baebia derogaretur, ait: *Hoc potius agam, quod hic rogat.*

54. Cato in Suasione in legem populi.

Ausonius Popma adnotat: „Quae est lex populi? opinor Porcia pro scapulis, pro tergo civium lata." Consentit cum Popma Pighius, qui legem de libertate civium anno 557 (556) a P. Porcio Laeca tribuno pl. Catone suadente datam statuit. Atque Pompeius Festus pro scapulis civium M. Catonem dixisse manifesto ostendit: verba ipsius afferens ex oratione contra M. Coelium:

Hostem percussi, saepe incolumis abii. praeterea pro republica, pro scapulis atque aerario multum reipublicae profui. Legem Porciam Livius affert lib. 10, 9. Vid. Bacch. Iurisprud. p. 147 sq.

Nonius Compluries. Cato suasione in legem populi: *Quod compluries usu venit, omni tempore anteventum esse, rempublicam reddimus.*

usu venit] En locum antiquum, in quo nulla editio alteram lectionem *usu evenit* praebet. Vid. Orelli ad Cicer. Tuscul. pag. 354 sq.

55. Cato in Pansam.

Censori Catoni orationem tribuit Weberus.

Nonius Pasceolus, ex aluta sacculus. Cato in Pansam: *Pueri in ludos tellos pasceolos furare.* — Haec corrupta verba leguntur in editione optima Mercerii. Quanto praestat editio Nonii 1526: *Pueri in ludo solent pasceolos furari!* In Gothofredi Auctt. Lat. p. 1859 ex antiqua edit. lectio memoratur: *Pueris in ludos tellos pasceolos furare*, ex qua Palmerius coniecit: *Pueris in ludo soleas et sacellos pasceolos furari* scil. Pansam; Popma autem: *pueris in ludo ocellos pasceolos furari* intell. Pansam.

56. Cato in Sercia.

Nonius *collum. Accipite, si vultis, hoc onus in vostros collos.* Edit. 1526 *Cato Sercia.*

in Sercia] nescio, quomodo id sit accipiendum. In edit. Cortiana fragmentorum historic. T. 3. p. 31 alia inscriptio verbis Nonii praeposita est *Apud equites Numantiae.* Wasse latere putat *Cato in Ser. Galbam*, ut ad Catonis orationem, qua usus est *ad milites contra Galbam*, modo monui.

57. Cato de tribunis militum.

Nescio an eadem oratio sit cum illa, in qua *tribuno diem dixit*, quam infra afferemus.

Nonius Proletarii. Cato de tribunis militum: *Expedito pauperem plebeium atque proletarium.*

Non. clivum. Cato de tribunis militum: *Loca ardua et cliva depressa.*

Festus *Nemut nisi etiam vel . . . . . ibunici cum ait. nemut . . . . . rumnas.* Editores correxerunt: *Nemut nisi etiam vel nempe usus est Cato de potestate tribunicia cum ait: nemut - - - aerumnas.*

58. Cato de suis virtutibus contra Thermum.

Festus *Oratores* pro legatis. Cato in ea, quam scripsit de suis virtutibus contra Thermum: *M. Fulvio consuli legatus sum in Aetoliam, propterea quod ex Aetolia complures venerant: Aetolos pacem velle: de ea re oratores Romam profectos.*

M. Fulvio consuli] anno 565.

legatus sum] Scaliger: *legatus missus sum.*

Fest. Ordinarium hominem. Cato in ea oratione, quam scribit de suis virtutibus contra Thermum: *Quid mihi fieret, si non ego stipendia in ordine omnia ordinarius meruissem semper?*

Cato] id nomen, quod in Mss. deerat, adiecerunt interpretes.

in ordine] uncis inclusit Ant. Augustinus.

Fest. *Primanus tribunus* apud Catonem in ea, quae est contra Thermum de suis virtutibus.

Fest. *Repastinari.* Cato in ea, quam scripsit de suis virtutibus contra Thermum: *Ego iam a principio in parsimonia atque in duritia atque industria omnem adolescentiam meam abstinui, agro colendo, saxis Sabinis, silicibus repastinandis atque conserendis.*

abstinui] vixi remotus ab omnis generis deliciis. Ant. Augustinus emendavit in Fragm. p. 45 *obstinui.* Popma adnotavit: *adolescentiam abstinui id est remotam habui, abduxi scilicet a luxu et deliciis, sicut culpam abstineam Plaut. Menaechm. pro remotus sim a culpa; quamvis sint qui malint obstinui vel obstinavi, quos sequatur, qui volet.*

saxis Sabinis] sic Plut. Vit. Cat. 1.

Aliud Catonis fragmentum, simili argumento, in Gellio invenimus 13, 23. M. Cato dicit: *Neque mihi aedificatio neque vasum neque vestimentum ullum est manupretiosum, neque pretiosus servus, neque ancilla est. Si quid est, quod utar, utor. si non est, egeo. suum*

cuique per me uti atque frui licet. Vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.

manupretiosum] Vid. Schneider ad Caton. R. Rust. c. 14. p. 63.

Gellius 16, 14. Verba sunt Catonis ex oratione, quam de suis virtutibus habuit: *Aliud est properare, aliud festinare: qui unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.*

Idem plane in Nonio v. *properare* legitur.

Isidorus De Different. Verb. v. 5. p. 75 ed. Areval: Marcus Cato: *Qui unum quodque mature transigit, properat. qui multa simul incipit nec perficit, is festinat. Ego unum quodque, quod adortus eram, transigebam.*

Isidorus] Optime hic locus ab eo conservatus.

Fest. Properare. *Qui unumquodque mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.*

Scholiasta Ambrosian. Cic. pro Milone 19. Cato in oratione, quae inscribitur *De virtute sua contra Thermum* sic ait: *Nam aliut properare, aliut festinare. Qui unumquodque mature transigit, properat; qui multa simul incipit neque perficit, festinat.*

Servius ad Virg. Georg. 1, 260: *Cato properare dicit eos, qui prima quaeque ordine suo mature transigunt; festinare autem illos, qui multa incipiunt eaque adnectendo nec terminando praepediant.*

Isidorus Origg. 20, 2. pag. 486. ed. 1577: Cato de innocentia sua: *Cum essem in provincia legatus, quamplures ad praetores et consules vinum honorarium dabant: numquam accepi, ne privatus quidem.*

quamplures] al. complures.
vinum honorarium] conf. Muret. Var. Lectt. 12, 5. — Ehrenwein.
dabant] al. dabatur.
ne] vulgo *nec*. Illud suasit etiam Facsi ad Muret. l. l. p. 335.

In hac igitur oratione Cato reus factorum suorum ac vitae rationem reddidit, accusante eodem Thermo, quem ipse antea in ius vocavit. Ex primo deinde fragmento

post annum 565 orationem dictam esse apparet. Cecidit autem Q. Minucius Thermus a. U. 566 in proelio cum Thracibus commisso. Ideo fortasse filius eius Catonem accusavit.

59. Catonis oratio de bonis Dulciae.

Ex epistola Frontonis ad M. Caesarem IV, 5. p. 102. ed. Rom. sec. huius orationis memoria accedit: *Legi Catonis orationem de bonis Dulciae.* Ita codex 2. manu, at 1. *Pulchrae.*

60. Catonis oratio, qua tribuno diem dixit.

In eadem Frontonis epistola index orationis conservatus est: *Legi Catonis orationem de bonis Dulciae et aliam, qua tribuno diem dixit.* Ac subit aliqua suspicio, orationem fortasse non ab illa alienam esse, quam supra *de tribunis militum* memoravimus, aut ab ea, cuius apud Plutarchum fit mentio in Vita c. 9.

61. Oratio contra Cornelium apud populum.

Hic Cornelius in sequenti quoque oratione commemoratur. Censori Catoni eam tribuit Weberus.

Festus Repulsior. Cato in ea, quae est contra Cornelium apud populum: *Nec quis incultior, religiosior, desertior, publicis negotiis repulsior.*

nec quis] In Fragm. Festi p. 48 legitur *haec quis*, Augustinus emendat *ecquis*.

repulsior] magis abhorrens.

62. Catonis oratio de sumtu suo.

Insigne huius actionis fragmentum apud Frontonem extat Epist. ad Antoninum lib. 1, 2: „Quoniam mentio *παραλείψεως* habita est, non omittam, quin te impertiam, quod de figura ista studiosius animadverterim, neque graecorum oratorum neque romanorum, quos ego legerim, elegantius hac figura usum quemquam, quam M. Porcium in ea oratione, quae *de sumtu suo* inscribitur, in qua sic ait: „„*Iussi caudicem proferri, ubi mea oratio scripta*

erat. De ea re quod sponsionem feceram cum M. Cornelio, tabulae prolatae: maiorum bene facta perlecta: deinde quae ego pro republica fecissem, leguntur. Ubi id utrumque perlectum est, deinde scriptum erat in oratione. „Numquam ego pecuniam neque meam neque sociorum per ambitionem dilargitus sum." Attat noli, noli scribere, inquam: istud nolunt audire. Deinde recitavit: „Num quos praefectos per sociorum vestrorum oppida inposivi, qui eorum bona, liberos diriperent?" Istud quoque dele: nolunt audire. Recita porro. „Numquam ego praedam, neque quod de hostibus captum esset, neque manubias inter pauculos amicos meos divisi, ut illis eriperem, qui cepissent." Istuc quoque dele. Nihilo minus volunt dici: non opus est. Recitato: „Numquam ego evectionem datavi, quo amici mei per symbolos pecunias magnas caperent." Perge istuc quoque uti cum maxime delere. „Numquam ego argentum pro vino congiario inter apparitores atque amicos meos disdidi, neque eos malo publico divites feci." Enimvero usque istuc ad lignum dele. Vide, sis, quo loco respublica siet, uti quod reipublicae bene fecissem, unde gratiam capiebam, nunc idem illud memorare non audeo, ne invidiae siet. Ita inductum est, male facere inpoene, bene facere non inpoene licere."" — Haec forma παραλείψεως nova nec ab ullo alio, quod ego sciam, usurpata est. Iubet enim legi tabulas, et quod lectum sit, iubet praeteriri."

caudicem] vulgo. *codicem.*

M. Cornelio] Aug. Maius eundem esse hunc cum eo, de quo in antecedenti oratione mentio est facta, suspicatur.

attat] conf. Hand. Particul. Tursellini s. v.

inposivi] Cato de re rustica. c. 1. *posiverunt.*

bona, liberos] legendum *bona, coniuges, liberos.*

praedam — manubias] Vid. Gellius 13, 24.

nihilo minus] omnium minime.

evectionem] diploma, quo facultas utendi equi publici conceditur.

datavi] datare antique v. Laurenb. Antiquar. s. v.

vino congiario] quod alio loco vinum honorarium appellavit.

usque ad lignum] imago petita ex tabulis cereis, in quibus cera supra tabulam erat lita.

In hac oratione Cato accusatus consulatus aut praeturae suae rationem publice reddidit.

63. Oratio adversus Lepidum.

Ellendt. in Hist. Eloqu. p. 24. M. Aemilium Lepidum intelligit, qui senatus princeps ab tertiis censoribus legebatur, ut Livius monet 43, 15.

Fronto De feriis p. 206. Catonem quoque in oratione adversus Lepidum verbum *cantari* solitum commemorasse, cum ait: *statuas positas Ochae atque Dionysodoro effeminatis, qui magiras facerent. Id in . . meant . . . velint post redire . . in ea . . facit. Opportune . . brum . . rim cantandi ludendique initium capiunt. Et . . . paravit.*

Dionysodoro] scripsi cum Niebuhr. vulgo *Dionysidoro*.

magiras] Videtur in hac oratione dixisse Cato id, quod ter narrat Plutarchus, nempe malle se in vulgo quaeri, cur nulla sua statua esset, quam cur esset, quia iam scilicet Roma statuis opplebatur hominum nulla re bona dignorum. Maius.

paravit] Latent in his lacunis versus undecim. Maius.

64. Catonis oratio, si se Coelius tribunus pl. appellasset.

Festus Spatiatorem. Cato in M. Coelium, si se appellavisset: *In coloniam mehercules scribere nolim, si triumvir sim, spatiatorem atque fescenninum.*

in M. Coelium] In fragm. Festi p. 71: *in An. Coelium.* — Ed. 1526: *C. in M. Coelium: Si se a. in c. m. s. nollem, si tuum virum sim s. a. fesceniniam.*

si se appellavisset] Extabat similiter oratio Ciceronis, *si eum P. Clodius legibus interrogasset* i. e. quam habuisset, si se Clodius legibus interrogasset.

in coloniam] i. e. inter colonos non recipiam. De nova colonia deducenda sermo est, quod triumvirorum erat negotium.

triumvir] In fragm. Festi p. 71: *triumvirum.*

spatiatorem] spatiari est otiose ambulare, unde Cato spatiatorem hic vocat, quem in lib. De re rustica cap. V. ambulatorem: *Villicus ne sit ambulator.* Festus exponit erratorem. Fescenninum vocat hominem lascivum et obscenum, a fescenninis versibus notae lasciviae. Popma.

Macrob. Saturn. 2, 10. Nimirum M. Cato senatorem non ignobilem, Caecilium, spatiatorem et fescenninum

vocat, eumque staticulos dare his verbis ait: *Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere,* et alibi in eundem: *Praeterea cantat, ubi collibuit, interdum graecos versus agit, iocos dicit, voces demutat, staticulos dat.*

Idem fragmentum apud Saresberiensem De Nug. Cur. 8, 12. reperitur pag. 592.

Caecilium] aut Coelium aut Caecilium legendum esse in inscriptione orationis, manifestum est: una eademque enim oratio, non duae intelliguntur.

staticulos dare] Salmasius ad Plin. Exercitt. pag. 94: „Cato de Coelio senatore staticuli pro motibus saltatoriis, staticuli sunt ὀρχήματα, staticulos dare ut Virgilius: Dat motus incompositos." — Turneb. Advers. 17, 4. p. 538. Staticulos dare est choream quandam et saltationem dare, non motoriam, sed statariam, qualis erat et in choris στασίμοις.

ridicularia] Ridicularia sunt iocularia, qualia ante mimos et Atellanas recitabantur vel canebantur a scurris, mimis et urbicariis. Popma.

versus agit] declamat.

voces demutat] ut si Fulvium *Nobiliorem mobiliorem* dicis. In Saresberiensi legitur *denuctat.*

Fest. *citeria* Cato in M. Caecilium: *Quid ego cum illo dissertem amplius? quem ego denique credo in pompa vectitatum iri ludis pro citeria, atque cum spectatoribus sermocinaturum.*

vectitatum iri] scripsi cum Scaligero. vulgo *ire.*

Festus *pro scapulis* cum dicit Cato, significat pro iniuria verberum. nam complures leges erant in cives rogatae, quibus sanciebatur poena verberum. his significat prohibuisse multos suos cives in ea oratione, quae est contra M. Coelium: *Hostem percussi, saepe incolumis abii, praeterea pro republica, pro scapulis atque aerario multum reipublicae profui.*

his significat] his eripuisse se cives significat. Suasit enim legem Porciam de libertate civium a. 557. Vid. Cat. Suasio in legem populi.

hostem] correxit Scalig. vulgo *siem.*

pro scapulis a. a.] supplendum *dicens*, ut Pighius monuit.

profui] correxit Scalig. vulgo *profuit.*

Gellius 1, 15. M. Cato atrocissimus stultae atque inanis dicendi copiae insectator est. Namque in oratione,

quae inscripta est, *Si se Coelius trib. pleb. appellasset: Numquam*, inquit, *tacet, quem morbus tenet loquendi, tamquam veternosum bibendi atque dormiendi. Quod si non conveniatis, cum convocari iubet, ita est cupidus orationis, ut conducat, qui auscultet: itaque auditis, non auscultatis tamquam pharmacopolam: nam eius verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si aeger est.* — Idem Cato in eadem oratione eidem M. Coelio trib. pleb. vilitatem opprobrans non tantum loquendi, verum etiam tacendi: *Frusto*, inquit, *panis conduci potest, vel uti taceat vel uti loquatur.*

Si se Coelius] omitt. *se* ed. 1493.

tacet, quem] Weberus explicat *nam eum.* Subiectum est *Coelius.*

tamquam veternosum] i. e. plane ut veternosum morbus tenet bibendi. Veternosus dicitur, notante Festo, qui gravi premitur somno. Cato veternosum hydropicum intelligi voluit, cum ait: *Veternosus quam plurimum bibit, tam maxime sitit.* — Quo in libro hoc dixerit Cato, incertum quidem, sed fortasse in libro de medicina est positum.

bibendi] videndi ed. 1493. mox: *Quod si non conveniant, tamen convocari iubet.* Equidem Laurenbergii lectionem (vid. Antiquar. s. v. audire) praeferam: *Quod si non conveniant, tum convocari iubet; ita est cupidus orationis, ut conducat, qui auscultet:* quorum sensus est: Si sponte non concurrunt homines, nominatim eos convocat atque mercede comparat, qui aures tribuant dictoque obsequantur.

non auscultatis] i. e. non observatis dicta eius, ut observare solemus et exsequi, quodcunque praeceperit medicus. Cic. de Divin. 1, 57. Pacuvii versum affert: *Nam istos, qui linguam avium intelligunt, magis audiendum quam auscultandum censeo.*

pharmacopolam] vid. Salmas. Plin. Exercitatt. p 739.

Festus *Prodidisse* dicitur etiam tempus longius fuisse, ut Cato: *Te, C. Caecili, diem prodidisse militibus legionis tertiae, cum proditionem non haberent.*

Te, C. Caecili] corruptum fortasse ex *te, M. Coeli:* quod si verum est, novum fragmentum orationis accessit. In edit. Cortiana Fragm. Hist. T. 3, p. 31 ad hunc locum Plutarchi Cato laudatur; quod non convenit, cum Cato Uticensis, non Cato Censorius Caecilium Metellum a tribunatu repulerit, ut in Vita Cat. Uticensis c. 20. narratur.

non haberent] correxit optime Scaliger *non haberes*, id est ius producendi diem, quod habebant tribuni plebis, ut Popma explicat. Proditionem magistratus dicitur habere, quomodo et vocationem et prehensionem, id est, prodendi, vocandi, prehendendi ius.

Festus *Naeviam silvam, quam opprobrii loco obiici solere, quod in ea morari adsuessent perditi homines*, testis est M. Cato in ea *in Coelium si se appellasset . . . a porta Naevia.* In fragmento Festi pag. 10 legitur: *appellavisset. Orsus iter eram a porta Naevia atque exinde in nemora Naevia a domo procul Naevia.*

Priscian. T. 1. p. 244. Cato in M. Caecilium: *Quis illi modi esse vult?*

M. Coelius aut Caecilius (litem enim dirimere non possumus) tribunus pl. minatus erat, nescio cur, Catonem se accusaturum: sed antequam appellarat eum, Cato ipse contra illum venit, quod causa fuit, quo desisteret ab accusatione tribunus. Nominatur M. Caecilius tribunus pl. anno 574 (573) in Pighii annalibus. Macrobius Caecilium, quem ceteri tribunum appellant, fortuito errore senatorem vocat: tribuni enim anno demum urbis 623 Atinii plebiscito senatores sunt facti. Vid. Kreuzer Abriss d. Röm. Antiqu. §. 153. Cato autem anno 605 mortem obiit. At in alia prorsus sententia de indice orationis est Weberus p. 32, qui eum esse *oratio in M. Coelium, si se tribunum plebis appellavisset*, putat. Is igitur, ait, titulum tribuni usurpaverat; cum apud Macrobium senator dicatur non ignobilis, fortasse coniicere licere, eum propter commissum illud falsum e senatu motum esse. Praeterea censoriam esse orationem existimat.

65. Catonis oratio de dote.

Gellius 10, 23. M. Cato multatas quoque a iudice mulieres refert non minus, si vinum in se, quam si probrum et adulterium admisissent. Verba M. Catonis adscripsi ex oratione, quae inscribitur *De Dote*, in qua id quoque scriptum est, in adulterio uxores deprehensas ius fuisse maritis necare: *Vir, quom divortium facit, mulieri iudex pro censore est; imperium, quod videtur, habet. Si quid pervorse tetreque factum est a muliere, mulctatur; si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* — De iure autem occi-

dendi ita scriptum: *In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio inpoene necares. Illa te, si tu adulterares, digito non auderet contingere; neque ius est.*

Vir, quom] Conf. Dissertat. Hassii de h. Gellii loco in Museo Rhenan., quod ad Iurisprudentiam spectat, 11, 1. p. 106-111. et Additamenta ad Kreuzeri Antiquitates Rom. pag. 489. Lion sensum sic explicat: Vir, quum in eo est, ut divortium faciat, ipse mulieri iudex est, nec ei opus est censore. — Oratio censoria videtur esse. Idem tulit iudicium Weberus p. 33. Ea enim oratio, ait, luxuriem in dotibus mulierum circumscribebat; mulierum autem mores Catonis acerbitati saepe videmus materiam praebuisse.

66. Oratio, cum in Hispaniam consul proficisceretur.

Festus Maledictores, i. e. maledicos. Cato cum proficisceretur in Hispaniam: *Removendi maledictores.* — Deest hoc fragmentum apud Popmam et Lionem.

Fest. Navitas. Cato in ea, quam scripsit, cum in Hispaniam proficisceretur: *Navitae quod secum portaverant vinum atque oleum, usus tantum eo sum.*

Idem sed aliis verbis Plinius narrat Hist. Nat. 14, 13: Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, *Non aliud*, inquit, *vinum bibi quam remiges.*

Frontinus Strategem. 4, 3, 1. *M. Catonem vino eodem, quo remiges, contentum fuisse traditur.*

Valer. Max. 4, 3, 11. *Age si quis hoc saeculo vir illustris pellibus haedinis pro stragulis utatur, tribusque servis comitatus Hispaniam regat et quingentorum assium sumptu transmarinam provinciam petat, eodem cibo eodemque vino, quo nautae, uti contentus sit, nonne miserabilis existimetur? Atque ista patientissime superior Cato toleravit!*

Appuleius in Apolog. de Magia. pag. 431. Oudend. M. Cato nihil oppertus, ut alii de se praedicarent, ipse in oratione scriptum reliquit, *quum in Hispaniam consul proficisceretur: tres servos solos ex urbe duxisse; Quoniam ad publicam villam venerat, parum visum, qui uteretur; iussisse duos pueros in foro de mensa emi; eos quinque in Hispaniam duxisse.*

quoniam] idem fere valet quod *postquam*. Exierat Cato cum tribus servis, sed cum ad villam publicam, quae in campo Martio erat, pervenisset, subiit animum cogitatio, non posse tam paucos servos sufficere provinciam administranti: misit ergo in urbem, qui duos emeret. Pricaeus.

qui uteretur] *qui* antique pro *quibus*, ut ap. Plaut. Capt. V, 4, 6: *quicum* pro *quibuscum*.

de mensa] mensa est lapis, in quo servi venales prostabant, vel catasta.

quinque] vid. Plut. Cat. vit. 10.

Quo sit anno haec oratio habita, dubitem: ex inscriptione quidem annus consulatus Catonis, quo in Hispaniam ad bellum profectus est, significatur, id est a. U. 559, verum fragmenta docent, Catonem in ea dicere de exiguo apparatu, quo usus fuerit, cum in Hispaniam proficisceretur. Index ergo orationis fuisse videtur: Oratio de apparatu suo, quom in Hispaniam consul proficisceretur aut Oratio de sumtu suo, quom in Hispaniam consul proficisceretur. Eam autem non ante profectionem in Hispaniam habuit, sed reversus ex Hispania, inimicis causam sibi dicentibus. Haec lis cum altera fortasse coniuncta erat, quam egerat de consulatu suo, ut mox videbimus.

67. Cato dierum dictarum de consulatu suo.

Festus mediocriculus. Cato in ea, quam dixit in consulatu: *Ridibundum magistratum, pauculos homines, mediocriculum exercitum obviam duci.*

magistratum] loquitur fortasse de Hispanorum urbe, socia Romanorum.

Festus *recto fronte* masculino genere dixit *Cato in dissertatione consulatus*. Alia huius usus ex Catone exempla Laurenb. Antiqu. s. v. frons praebet.

Servius ad Virg. Eclog. 4, 4. Cato de suo consulatu: *Omnia ab integro paranda erant.*

Gellius 4, 17: M. Cato in oratione, quam de consulatu suo habuit: *Ita hos fert ventus ad priorem Pyrenaeum, quos proiicit in altum.*

ad priorem Pyrenaeum] legendum *ad portum Pyrenaeum* ex Livio 34, 8: *M. Porcius consul, postquam abrogata est Oppia lex, extemplo viginti quinque navibus longis ad Lunae portum profectus, eodem*

exercitu convenire iusso, et edicto per oram maritimam misso navibus omnis generis contractis ab Luna proficiscens edixit, ut ad portum Pyrenaei sequerentur, inde se frequenti classe ad hostes iturum. Praetervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum ad diem, quam edixerat, convenerunt.

Charisius p. 192 Putsch. Satis pro intente: Cato dierum dictarum de consulatu suo: *Iam apud vallum nostri satis agebant.*

apud vallum] Livius 34, 14 et 15 acerrimam narrat pugnam, quae sub ipso vallo hostium a Catone commissa est, et in qua supra 40000 hostium caedebantur.

Charis. p. 181. Cato dierum dictarum de consulatu suo: *Egoque iam pridem cognovi atque intellexi atque arbitror, rempublicam curare industrie summum periculum esse.*

industrie] Cato nobilibus Romanis invisus fuit, quia nimis parce rempublicam administrabat et omnem luxum imperatorum vel praetorum provinciarum tollebat. Quare multis ab optimatibus in ius et suspicionem vocatus est.

Charis. p. 184. Cato dierum dict. de c. suo: *Item uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus maturissime disieci atque consedavi.*

a Thermopylis] bellum apud Thermopylas gessit anno 563. Hanc igitur orationem non consul habuit, sed multo post: continet enim commemorationem eorum, quae in Hispania atque Graecia in bellis gessit.

ex Asia] Legatus erat M'. Acilii Glabrionis consulis a. U. 563: quo tempore Antiochum regem, apud Thermopylas victum, in Asiam usque persecutus est.

Char. p. 184. M. Cato dier. d. d. c. s.: *Laudant me maximis laudibus, tantum navium exercitum, tantum commeatum, non opinatum esse quemquam hominem maturrime comparare potuisse.* Idem: *tam maturrime comparavisse.*

Laudant me] referendum est ad id, quod celerrime classem et exercitum paraverat, ad proficiscendum in Hispaniam, ut a Livio quoque traditur.

Char. p. 185. M. Cato d. d. d. c. s.: *Deinde postquam Massiliam praeterimus, inde omnem classem auster lenis fert; mare velis florere videres, ultra*

angulum Gallicum: ad illum enim atque Ruscinonem deferimur; inde nocte aura profecti sumus.

Massiliam] compara locum Livii, quem supra apposui.

angulum Gallicum] Livius sinum Gallicum appellat.

Ruscinonem] Ruscinon fluvius, qui in Gallicum mare aquas fundit. In Mannertii quoque tabula geographica, Hispaniam continente, nomen sic legitur.

Charis. p. 186. M. Cato d. d. d. c. s.: *Eas res non posse sustineri, nisi eo praesidia magna frumentumque . . . nam ita dicunt palam necesse esse obturata.*

frumentumque] supplendum *mittatur*. Auson. Popma hoc ad legationem Ilergetum refert, qui ad Catonem consulem miserunt, querentes, castella sua oppugnari, nec spem ullam esse resistendi, nisi praesidio Romanus miles esset, ut Livius scribit 34, 11.

Huc pertinet fragmentum Catonis, quod Livius in extrema huius pugnae narratione addidit, 34, 15. *Cato ipse, haud sane obtrectator laudum suarum, multos caesos ait; numerum non adscribit.*

Charis. p. 187. M. Cato dierum dictarum de consulatu suo: *Mihi atque classi obviam fiunt.*

fiunt] intell. hostes.

Charis. p. 190. M. Cato d. d. d. c. suo: *Inde pergo porro ire in Turtam.* Idem supra: *Itaque porro in Turtam proficiscor servatum illos.* In eodem: *Me solicitum atque exercitum habitum esse atque porro fore.* In eodem: *Eam ego viam pedetentim tentabam.*

in Turtam] Dixit Turtam pro Turdetania, siquidem Turdetani Turduli et Turti appellati sunt. Livius 34, 19. *Difficilius bellum in Turdetania praetori P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab hostibus, faciebant, itaque eo Cato consul, arcessitus litteris praetoris, legiones duxit.*

Charis. pag. 191. M. Cato d. d. d. c. suo: *Nostros pone versus hosteis esse ab dextera parte.*

Item idem: *Postquam auspicavi atque adduxi exercitum pone versus castra hostium.*

nostros] ad narrationem proelii, ad castra hostium commissi pertinet.

auspicavi] Liv. 34, 14. *Nocte media, quum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem vellet, antequam hostes sentirent, caperet, praeter castra hostium circumducit et prima luce acie instructa sub ipsum vallum tres cohortes mittit.*

Charis. pag. 192. Cato de consulatu suo: *Videtote, quanto secus ego fecerim.*

secus] secus atque is, qui accusator meus est, sive Thermus est, sive Galba, uterque enim in Hispania bellum duxit, uterque Catonem in ius vocavit, et uterque Hispanis crudelitate et incontinentia invisus erat.

Charis. pag. 194. Cato dierum dictarum de consulatu suo: *Ego mihi monumenta haec sempiterno posui, quae cepi.*

monumenta] multos populos Hispanorum vicit, urbes quadringentas cepit, Plut. Cat. 10.

Char. p. 196. Cato de consulatu suo: *Si cuperent hostes fieri, temere fieri non possunt.*

Charis. pag. 196. M. Cato de consulatu suo: *Id ego primo minus animadverti; veniunt iterum atque tertium tumultuosius.* — Idem in eadem Cato: *Censores, qui posthac fient, formidolosius atque segnius atque timidius pro republica nitentur.*

veniunt] hostes.

Censores] Cato in hac parte orationis censurae suae meminit, in qua severissime se gesserat et multos senatorum, equitum aliorumque civium notis censoriis affecerat: quapropter expertus est postea tantas inimicitias et contumelias, ut nullum alium futurum censorem id munus aspere, et ut decet, exsecuturum esse diceret, quia nimis odiosum esset. Livius quidem dicit 39, 44. *Nobilis censura fuit simultatiumque plena, quae M. Porcium, cui acerbitas ea assignabatur, per omnem vitam exercuerunt.*

Charis. pag 197. Cato dier. dict. d. c. suo: *Omnia tumultu plena, simul hostium copiae magnae contra me sedebant, usquequaque lacessebamur.* Idem. *Interea et ad socios nostros sedulo dispertieram, alio frumentum, alio legatos, alio litteras, alio praesidium usquequaque.*

sedebant] i. e. castra habebant. Utrumque fragmentum ad bellum Hispanicum spectat.

Charis. p. 198. Cato de consulatu suo: *Qui maximis vocibus ac vicissim.*

Char. p. 204. Cato dier. dict. d. c. suo. *Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei, tamen nequeo desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.*

Ibid. p. 195. Ibidem: *Secus aetatem agerem, quam illi egissent.*

quam illi] Suppleri potest: Ego curavi, ut secus aetatem agerem, quam inimici mei ut Galba, Furius, Piso egissent.

Ibid. p. 179. Ibidem: *Ei rei dant operam, ut mihi falso maledicatur.*

dant] inimici mei.

Inserendum videtur ei orationi fragmentum, quod a Festo v. *Oreae* vulgo M. Coelio vindicatur, ut in M. Coelio Rufo dicemus.

Haec oratio commemorationem continet eorum, quae in Hispania consul anno 559, quae deinde in Graecia atque Asia anno 563, postremo in censura anno 570 Cato gessit. Sed index orationis admodum est obscurus, atque supplendum puto Dierum dictarum de consulatu suo liber. Accusatores plures fuerunt, non unus, ut ex fragmentis apparet. Ac probabile est, Catonem orationes, diebus dictis pro se habitas, in uno libro collectas edidisse. Is continebat omnes actiones, quibus de consulatu suo, de proconsulatu in Hispania, de bello adversus Antiochum, quo tempore fuerat legatus, et de censura sua in iudicium vocatus rationem reddidit. Weberus adnotavit p. 25: De consulato suo plures videtur orationes habuisse, quibus administrationem muneris contra adversarios defenderet, nisi forte ea, quam adversus C. Cassium pronuntiavit, eadem est, quae simpliciter inscribitur De Consulatu.

68. Oratio in Q. Sulpicium.

Catoni censori eam vindicat Weberus.

Festus. Nassiterna. Cato in ea oratione, quam composuit in Q. Sulpicium: *Quoties vidi trullas, nasiternas, pertusos aqualis, matellas sine ansis.*

trullas] emendavi vulgatum *trullos*. Scaligero placuit *trulleos*. De priore forma vide Schneiderum ad Caton. de Re Rust. cap. 10.
nasiternas] non *nassiternas*. vid. Schneid. ad eundem loc.

69. Oratio, quae de auguribus inscribitur.

Festus Probrum. Lex, fixa in atrio Libertatis, cum multis aliis legibus incendio consumpta est, ut ait M. Cato

in ea oratione, quae *de auguribus* inscribitur. Adiicit quoque, *Virgines Vestales sacerdotio exauguratas.*

exauguratas] Vitio librariorum in Dacerii edit. *exauctoratas* legitur, quod Lion propagavit. *exaugurare* est privare aliquem sacerdotio. Memoratur *Flamen exauguratus* in Orellii Inscriptt. N. 2207. Vitium esse illud librariorum, ex eo auguror, quod in adnotatione Dacerii verum scriptum est.

70. Oratio de re Histriae militari.

Festus. *Punctatoriolas* leves pugnas appellat Cato in ea, quam dixit de re Histriae militari.

de re H. militari] dubito de veritate inscriptionis. Cum tamen a. 576 et 577 a Romanis bellum adversus Istros gereretur, quod Romae quoque haud parvam contentionem excitaverat, ad eam rem oratio Catonis pertinere potest. Vid. Livius 41, 1—11, Polyb. 26, 7.

71. Cato contra Oppium.

Censori Catoni eam orationem vindicavit Weberus.

Festus. Quadrantal vocabant antiqui, quam ex graeco ἀμφοράν dicunt. Cato contra Oppium: *Vinum redemisti, praedia pro vini quadrantalibus sexaginta in publicum dedisti, vinum non dedisti.*

quadrantalibus] correxi vulgatum *quadrantibus*, quod, ut nunc video, vitium librariorum in edit. Dacerii est: in edit. enim 1526 emendate legitur.

in publicum dedisti] pignori ex lege mancipiorum. Varro de ling. lat. (V. p. 40. Speng.) Popma.

72. Oratio de spoliis, ne figerentur nisi de hoste capta.

Servius ad Virg. Aen. 2, 244. Cato in oratione, ne spolia figerentur nisi de hoste capta: *Sed tum ubi ii dimissi sunt, revertantur resignatis vectigalibus.*

ii dimissi] in Scaligeri nota legitur *indivisi.*

Festus *Resignare* antiqui pro rescribere ponebant. Cato de spoliis ne figerentur, nisi quae de hoste capta essent.

Orationem censoriam esse puto.

73. M. Cato in ea, quam scripsit, Aedilis plebis sacrosanctos esse.

Festus Sacrosanctum. Cuius generis sunt tribuni plebis aedilesque eiusdem ordinis quod affirmat Cato in ea q. s. etc.

Aediles plebis] hic antiquissimus plebeiorum magistratus eodem tempore cum tribunatu institutus dicitur. Niebuhr Röm. Gesch. T. 1. p. 442 et 650. Kreuzer Röm. Antiqu. p. 196. Ac quoniam plebeios contra iniurias optimatium pariter ac tribuni plebis defendebant, ut ii sacrosancti fuerunt.

74. De re A. Atili.

Inscriptio plane incerta est. Ant. Augustinus in Fragm. Festi p. 71 proposuit: *Cato de re Floria: A. Atili*, ita ut *A. Atili* vocandi casus sit. Scaliger autem correxit: *Cato de regis Attali vectigalibus.*

Festus Sontica. Cato *de re A. Atili*: *quid dicam causae extitisse timidusne sis, an inpedimento tibi causam sonticam fuisse.*

A. Atili] A. Atilius praefectus erat classis in expeditione contra regem Antiochum a. U. 563, in qua Cato Glabrionis consulis legatus fuerat (Liv. 36, 20.), quem in pluribus orationibus, ut supra retuli, accusavit.

75. M. Cato pro L. Caesetio.

Festus Sultis si voltis. M. Cato pro L. Caesetio: *Audite, sultis, milites, si quis vostrum in bello superfuerit, si quis non invenerit pecuniam, egebit.*

Festus Stiricidium. Cato pro C . . . *Nihilominus voluit semper de stiricidio in re praesenti cognoscere atque etiam statuere.*

pro C . . .] supplendum videtur *pro Caesetio.*

Priscian. T. 1. p. 493. Cato *pro L. Caesare* ad populum: *Quod ego me spero ostenturum.*

pro L. Caesare] Huc traxi fragmentum, cuius inscriptio fortasse corrupta est.

Diomed. p. 65 ed. 1526. Ideo. *P. Lucius Coelius* ad populum: *Ex hoc me spero ostenturum, non ostensurum.*

P. Lucius Coelius] corrupta inscriptio et ex superiore corrigenda: *Idem* (Cato) *pro L. Caesare.*

76. Oratio contra Tiberium exulem.

Gellius 2, 14. In libro M. Catonis, qui inscribitur *Contra Tiberium exulem* scriptum sic erat: *Quid si vadimonium capite obvoluto stitisses?*

in libro] i. e. in oratione.

capite obvoluto] quod fecerunt rei criminis capitalis.

Priscian. T. 1. p. 285: Cato adversus Tiberium Sempronium Longum: *Si posset auctio fieri de artibus tuis, quasi supellectilis solet.*

Tiberium S. L.] Dubito an is sit Tib. Sempronius Longus consul anni 560, qui una cum Catone, sed frustra censuram petebat. Liv. 39, 40. Wasse ad Fragm. Hist. p. 294 ed. Haverc. dicit: „Illum nescio an intelligat proconsulem, cuius legatus Cato in Thracia et ad Danubium fuit, teste Plutarch. Cat. c. 12, cuius etiam elogium habes in Vita Marcelli c. 5." De priore loco Plutarchi consentio eundemque mecum significat Wasse hominem: in posteriore autem loco aliter res se habet: in eo enim Tiberius Sempronius Gracchus, qui secundum consulatum gessit a. U. 592, pater Gracchorum, intelligitur. — Quando autem Sempronius exulaverit, ignoro. Weberus eam orationem censoriis adnumeravit pag. 32.

supellectilis] Priscianus nominativum intelligit, ego potius genitivum, ut sit *quasi supellectilis fieri solet auctio.*

77. Catonis oratio apud censores in Lentulum.

Gellius 5, 13. M. Cato in oratione, quam dixit apud censores in Lentulum, ita scripsit: *Quod maiores sanctius habuere, defendi pupillos quam clientem non fallere. Adversus cognatos pro cliente testatur; testimonium adversus clientem nemo dicit: patrem primum, postea patronum proximum nomen habere.*

apud censores] Cum tutor pupillum fallebat aut clientem patronus deserebat, censores eos aerarios fecerunt. Niebuhr Röm. Gesch. T. 2. p. 449 ed. 2da.

habere] supplendum *oportet.*

78. Oratio, ne imperium sit veteri, ubi novus venerit.

Gellius 20, 2. In oratione M. Catonis, quae inscribitur. *Ne imperium sit veteri, ubi novus venerit: Siticines*, inquit, *et liticines et tubicines.*

Siticines] appellati, qui apud sitos canere soliti sunt, hoc est, vita functos et sepultos. Nam siti dicuntur ii, qui conditi sunt, ut ait Cic. de Legg. 2, 22.

79. Oratio pro L. Turio contra Cn. Gellium.

Weichert V. cel. in Reliquiis Poetarum Latii p. 97 hunc L. Turium memorari iudicavit in Bruto Ciceronis c. 67. *L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat, itaque ei paucae centuriae ad consulatum defuerunt.* Sed vereor, ne falsam opinionem protulerit vir doctissimus. Nam cum Cicero ibi Turium cum M. Pisone, P. Murena, C. Censorino, C. Macro, C. Pisone et L. Torquato contulerit, qui omnes a Ciceronis aetate proxime absunt, fieri non potest, ut idem Turius significetur, pro quo Cato maior, qui a. U. 605 obiit, dixit, praesertim cum in illo opere sic versatus sit Cicero, ut oratores singulos accurato annorum ordine recenseat. In eo vero, quod deinde dicit idem vir doctus, consentio. „Glandorp, inquit, in Onomastico ex Gellii loco affert Catonis oratio pro L. Furio: qua fultus auctoritate, me latet." Ellendt quoque Glandorpii rationem sequi videtur in Hist. Eloquent. Rom. p. 23 et praeterea, ut aliis quoque orationes Cato in iudicio habendas scripserit, sic hanc Furio composuisse tradit. Sed ea opinio neque codicibus firmatur, neque orationem in Furii gratiam compositam esse crediderim. Confundit enim Ellendt orationem *pro L. Turio contra Cn. Gellium* cum ea, quam habuit Cato *de multa contra L. Furium*, quae a Festo s. v. *Vindiciae* aliisque locis affertur. Postremo Cnaeus Gellius vetus esse dicitur a Vossio historicus, cuius apud Dionys. Halicarn. 11, 31 et Ciceronem De Divinat. 1, 26 fit mentio. In Cicer. De Legibus 1, 2, 3 Cn. et Sextus Gellii memorantur.

Gellius 14, 2. M. Cato in oratione, quam pro L. Turio contra Cn. Gellium dixit: *Atque ego a maioribus memoria sic accepi, si quis quid alter ab altero peterent, si ambo pares essent, sive boni sive mali essent, quod duo res gessissent, uti testes non interessent, illi unde petitur, ei potius credendum esse. Nunc si sponsionem fecissent Gellius cum Turio: ni vir melior esset Gellius quam Turius, nemo, opinor, tam insanus esset, qui iudicaret, meliorem esse Gellium quam Turium; si*

non melior Gellius est Turio, potius oportet credi unde petitur.

a maioribus] Gellius ipse sensum sic explicat: *Cato dixit, ita esse a maioribus traditum observatumque, ut si, quod inter duos actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri possit, tum apud iudicem, qui de ea re cognosceret, uter ex iis vir melior esset, quaereretur; et, si pares essent, seu boni pariter seu mali, tum illi, unde petitur, crederetur, ac secundum eum iudicaretur.*

res gessissent] rei appellatio ad omnem contractum et obligationem pertinet, ut ait Ulpianus, tit. De verbor. signif. cap. VI. unde *res gessisse* pro contraxisse Cato hic dicit, et reus appellatur uterque ex contrahentibus. Popma.

fecissent] Vid. Garaton ad Cic. or. p. Quintio c. 14.

Popma, Wasse et Lion fragmentum addunt ex oratione *in L. Veturium* arcessitum, ut supra monui ad orationes censorias.

80. Oratio pro L. Autronio.

Priscian. T. 1. pag. 462 ausi pro ausus sum. Cato censorius in oratione pro L. Autronio: *Beneficii postridie iussisti adesse, in diem ex die non ausi recusare.*

L. Autronio] alii *L. Antonio.*

81. Oratio, qua suasit in senatu, ut plura aera equestria fierent.

Priscian. T. 1. p. 317. Cato in oratione, qua in senatu suasit, ut plura aera equestria fierent: *Nunc ego arbitror oportere institui, ne quo minus duobus millibus ducentis sit aerum equestrium.* In eadem: *De aeribus equestribus, de duobus millibus actum.*

nunc ego] Gronovii lectionem in libro de Pecunia Vet. pag. 125 potiorem esse existimavi eamque retinui. In Putschiana edit. enim sic legitur: *Nunc ergo arbitror oportere restitui, quo minus duobus millibus ducentis sit aerum equestrium.* Id autem non intelligo.

ne quo] i. e. ne qua ratione, ne omnino, aut legendum *ne quoi.*

duobus millibus ducentis] pediti stipendium annuum mille assium, equiti duplum, duo millia, dabatur, quibus ducenta addi Cato suadet. Tamen hoc stipendium non statum erat, sed quando respublica aerario non laborabat, triplex equitibus dare solebant. Conf. Niebuhr Röm. Gesch. T. 2. p. 496 sq. Gronov. de Pecunia Vet. pag. 125.

Charis. pag. 97. Cato, ut plura aera equestria fiant: *Aeribus equestribus de duobus millibus actum.*

aeribus] „Ni fallor, hunc locum in mente habuit Festus, cum annotaret, Catonem dixisse *aeribus* pluraliter ab *aere.*" Popma.

Priscian. T. 1. p. 332. Cato in oratione, *qua suasit in senatu, Samnitis dixit pro Samnis: Accessit ager, quem privatim habent, Gallicus, Samnitis, Apulus, Brutius.*

qua suasit in senatu] excidit, opinor, illud *ut plura aera equestria fierent*, id quod Krehlio quoque in mentem venit ad Priscianum T. 1. p. 316.

Fest. *Aeribus* pluraliter ab aere, id est, aeramento dicit Cato.

82. M. Cato in legis Maeviae suasione.

Priscian. T. 1. pag. 549. M. Cato in legis Maeviae suasione: *Rex Seleucus arma nostratia facit.*

legis Maeviae] forte Maeniae, de qua Cicero in Bruto et Varronis Satira inscripta *Lex Maenia.* Sed nihil hic video. Popma.

Seleucus] aut Seleucus Ceraunus, frater Antiochi Magni, aut, quod magis placet, Seleucus Philopator, Antiochi filius, intelligendus est, qui numquam Romanis bellum inferre ausus est.

83. Cato contra C. Pisonem.

Intelligo C. Calpurnium Pisonem, qui eodem anno, quo Cato censor erat (a. 570), de Lusitanis et Celtiberis triumphavit. Liv. 39, 42. — Weberus adnotavit p. 35: Perpetuam et praecipue insignem opem tulit Hispanis, veteri suae provinciae, propter quorum iniurias, Cicerone narrante (Divin. in Cae. 20, 66), cum multis graves inimicitias gessit. Itaque primum a. U. 583 perfecit, ut P. Furius Philus damnaretur. Nec dubito, quin ad illa tempora pertinuerit Oratio in C. Pisonem, et ipsum olim praetorem Hispaniae.

Priscian. T. 1. pag. 503. Cato contra C. Pisonem: *Video, hac tempestate concucurrisse omnes adversarios.*

84. Cato pro L. Caesare ad populum.

Vide orationem pro L. Caesetio.

85. Cato in dissuadendo legem, quae postea relicta est.

Festus. Siremps. Cato in d. l., q. p. r. est: *Et praeterea rogas, ut quemquam advorsus ea si populus*

condemnaverit siremps lex siet, quasi advorsus legem fecisset.

rogas] Construe: rogas, ut, si populus quemquam condemnaverit, advorsus ea siremps lex sit, quasi advorsus legem fecisset. — Similiter in Senatus consulto apud Frontinum De Aquaeduct. p. 199. *Qui adversus ea quid fecerit et adversus eum, siremps lex, ius, caussaque omnium rerum omnibusque esto utique, uti esset esseque oporteret, si is adversus hanc legem rivum, specum rupisset.*
siremps] similis re ipsa.

86. Oratio, quam habuit de Indigitibus.

Censori Catoni Weberus eam tribuit.

Indigites Dii vocantur, qui post funera immortali gloria consecrati, et in deorum numerum recepti sunt, ut Romulus Quirinus aliique, quos enumerat Laurenb. Antiquar. s. v. In Pontificum libris Dii indigites dicti, quorum nomen vulgari non liceret.

Festus Sequester. Cato in ea oratione, quam habuit de Indigitibus: *sinunt miseros perire, ut bona rapiant, aut si superstites petant, ut sequestro dent.*

ut sequestro] In Laurenb. Antiqu. s. v. legitur *vi sequestro.* Sequester dicitur, apud quem res aliqua controversia diiudicanda deponitur. Tutores quosdam avaros vituperat Cato.

87. Cato de habitu.

Haec inscriptio plane incerta est, nec orationem Catonis sic inscriptam puto. Weberus tamen eam censoriam dicit nulla ratione addita pag. 33. Si autem oratio intelligenda esset, *Cato de ambitu* emendarem. Sed verisimile est, Charisii verba p. 70. *Sanguis masculino genere dicitur, et facit hunc sanguinem: sed Cato de habitu ut declinaretur* ait *sanguen, sanguinis* alium sensum habere, nempe secundum propriam vocabuli formam a Catone dici *sanguen, sanguinis*, non *sanguis* in nominativo: genitivus enim *sanguinis* nominativum *sanguen* postulat, nec *sanguinis* a *sanguis* declinari potest. *De habitu* ergo est, quod graeci dicunt *κατὰ τὴν ἕξιν*. Cato in nominativo *sanguen* dixit, ut habitus verbi per omnes casus retineretur. Sic in posterum *oratio Catonis de habitu*, quam Popma recepit, delenda est.

88. Cato de abrogandis legibus.

Quid ea de re senserit Cato, ex oratione de lege Oppia perspicere licet, quam imitatus est Livius 34. et quidem cap. 3 et 6, ubi dicit, nullam legem esse abrogandam, quia novae leges plerumque sint molliores ac laxiores. Id dictum cum moribus Catonis optime convenit.

Charis. p. 81. Cato de abrogandis legibus *bovile* dixit.

89. Oratio De Laetorio.

Nonius *Musimones* Cato Deletorio: *Asinum aut musimonem aut arietem.*

Deletorio] Hoc vocabulum in duas voces distinxi. Popma adnotavit: „In Nonii vulgatis codicibus legitur *Deletorio*, unde restitui *De lege Toria*, ad quam pertinet unicum fragmentum de pastione pecoris. Eam legem tulit Sp. Torius sive Thorius tribunus pl. de quo Cicero in lib. II. de Oratore et in Bruto (c. 36) ita: *Sp. Torius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa et inutili lege vectigali levavit.*" — Sic correxit ille, non videns, legem Thoriam diu post mortem Catonis latam fuisse, anno Urbis 647. Appian. De bell. Civil. 1, 27. ibiq. Schweigh. Cato autem obiit anno 605. Lion Popmam secure secutus est. Popmae error Weberum in alium errorem induxit. Cum enim intellexisset Catonem de lege Thoria dicere non potuisse, iudicavit, hoc fragmentum orationis de lege Thoria (origo enim inscriptionis eum latebat) ex Catonis reliquiis eximendum esse.

musimonem] vid. Schneider ad Varron. 2, 2, 12. pag. 411.

Incerta orationum fragmenta.

Non omnia incerta Catonis fragmenta recepi, sed ea potissimum, quae ex orationibus videbantur excerpta.

Frontonis Epist. ad M. Caesarem 2, 9. *Id vespera et concubia nocte, dum se intempesta nox, ut ait M. Porcius, praecipitat, eodem modo perseverat.*

Festus Coepiam. Cato: *Coepiam seditiosa verba loqui.*

seditiosa] Scaliger in schedis *semesa* reperit idque probavit.

Fest. Compluriens. Cato: *Contumelias mihi dixisti compluriens.*

Fest. *Magistri* dicunt in omnibus rebus, qui magis ceteris possunt, ut *magistri equitum* et *magistri populi*,

item *ludorum Apollinis* dixerunt antiqui: quae nunc aliter dicuntur: velut ostendit *Cato in ea oratione, quam dixit contra orationem* . . .

Fest. magnificius. Cato in ea, quam scripsit . . .: *crimina magna quis homo quam tu aut pulcrius purgat aut magnificius* . . . ?

Fest. Mihipte pro mihi ipsi Cato posuit cum dixit: *decuit talenta* . . .

Ib. mina. Cato in suasione: *Mina cogi nulla potuit.*

in suasione] Supplevit Dacerius *legis Voconiae.*

Ib. *Muscillos* Cato pro *parvis muribus* dixit. — Sic emendavit Salmasius Plin. Exercitatt. p. 217. Libri dant *moscillos* et *parvis moribus* corrupte.

Ib. munificior Cato dixit in ea, quam scripsit in . . . *nemo munificior.*

Ib. natinatio. M. Cato in . . . *Audito tumultu Macedoniae Etruriam, Samnites, Lucanos inter se natinari atque factiones esse.*

Cato in] Originibus nempe.

Ib. Neminis. Cato: *Et quis diceret, cum sit neminis* . . . ?

Ib. Pascales oves pro *pascuales* inscienter Cato dixit in ea, quam scripsit . . . *pascalis ovis vetuit.* Item *pellitam ovem Tarentinam* appellat in ea oratione, quam scripsit . . . *pretio Tarenti plus centum sestertiis pellitam ovem, quam in agro Tarentino quod pasceretur.*

in ea, quam scripsit] supplendum *de agna musta pascenda*, quae est oratio censoria.

pellitam] pellitis ovibus opponuntur pascuales. Schneider ad Varron. Re Rust. 2, 2, 18.

pretio] Sensus est: pellitam ovem plus centum sestertiis carius constare Tarenti quam ovem pascalem.

Ib. *Pelliculationem* Cato dixit in ea oratione, quam scripsit de . . .

scripsit de] re Floria vel tale quid supplendum.

Ib. *procilli* sive *praecilli* Cato dixit in . . . *Convertar ad illam* . . . *inpudentior* . . . *ntur legationes* . . . *test.*

Ib. praemiosam Cato in oratione, quam scripsit . . . *inpudentiam praemiosam.*

Ib. Prodidisse Cato: *Te, C. Caecili, diem prodidisse militibus legionis tertiae, cum proditionem non haberes.*

Te, C. Caecili] vide ad orat. *Si se Coelius tribunus pl. appellasset.*

Ib. Sepultum morte meroque cum ait . . .

cum ait] Scaliger supplet *Cato.*

Ib. Supremum. Cato de . . . *dolentis, numquam cuiquam reo apud praetorem denegasse supremam advocationem.*

Ib. Vecticularia. Cato: *Vecticulariam vitam vivere, est repente largiter habere, repente nihil.*

vecticularia] vecticularii ii sunt, qui vectibus parietes perfodiunt furandi gratia. Sic Festus.

Ib. Struere. Cato: *Iure, lege, libertate, republica communiter uti oportet, gloria atque honore, quomodo sibi quisque struxerit.*

Cic. de Repub. 2, 20. Cato: *Nec temporis unius nec hominis esse constitutionem reipublicae.*

Gellius 2, 17. Cato: *fenoribus coopertus est.*

Ib. 4, 9. *disciplinosus, consiliosus, victoriosus* Cato effiguravit.

Ib. 5, 21. *pluria* et *compluria* dixit Cato.

Ib. 16, 12. Cato: *feneratorem.*

Ib. 19, 10. *praeter propter* Cato dixit.

Priscian. T. 1. p. 107. Cato: *Quod iter longius arduiusque erat a curia.*

Servius ad Aen. 4, 293. Cato: *Qua mollissimum est, adoriuntur.*

adoriuntur] Pricaeus ad Appulei. Metam. IV. pag. 215. Oudend. hoc fragmentum praecedenti adnectit: *Quod iter longius arduiusque erat a clivis, qua mollissimum est, adoriuntur.* Ceterum haec duo fragmenta sumta videntur ex oratione *Dierum dictarum de consulatu suo*, in qua bellum Hispanicum narratur.

Priscian. T. 1. p. 271. *Speca* posita, quo aqua devia abiret. Cato.

Speca] in oratione de censura Fulvi Nobilioris collocavi.

Serv. Aen. 3, 314. Cato: *Verba tertiato et quartato quempiam dicere prae metu.*

tertiato et quartato] nostri Drittels- und Viertelsworte.

Ibi 3, 64. Cato: *Deposita veste purpurea, feminas usas caerulea, cum lugerent.*

Ib. 8, 694. Cato: *Sub tela volantia.*

Interpretes Virgilii ad Aen. 2, 670. Cato in contione: *Apirensium (Epir.) bellum fecimus . . . . tris missi ad(versus . . . quos . . . censorem habuistis neque) . . . upli pectore adsecutus.*

Quintil. 9, 2, 21. Cato: *Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis?*

Cato: Cedo] Spalding haec verba Catoni abiudicarat, vocem *Cato* ex sequenti *cedo* ortam opinatus. Erravit vir doctissimus. Rufinianus enim De figuris pag. 204 idem exemplum ex Catone affert.

faceretis] ex Rufiniano recepi pro vulgato *fecissetis*, utpote consecutioni temporum multo aptius. Conf. I. I. Ochsnerus ad Ciceronis Eclogas pag. 91.

Quint. Ib. Cato alibi: *Communem rem agi putatote, ac vos huic rei praepositos esse.*

Quintil. 3, 6, 98. *Νόθον, qui non sit legitimus, Graeci vocant: latinum rei nomen, ut Cato quoque in oratione quadam testatus est, non habemus.*

Ib. 5, 11. 39. Cato: *Nullam adulteram non eamdem esse veneficam.*

Fortunatian. l. 2. p. 90. ab autumno Cato ait *autumnitatem.*

Isidor. Origg. p. 456. Cato: *malum deligatum* (al. *disligatum) parastatae iunctae.*

malum] hoc ex libris de re rustica.

Isidor. de different., cuius librum attulit Barth. in Advers. 39, 6: Inter amorem et cupidinem aliud est, inquit Cato. *Philippi. Amor longe aliud est cupido. accessit illico alter, ibi alter recessit.*

Cato Philippi] „Elegantissima, ait Barthius, verba Catonis: nam ubi cupido intrat, amor exit honestus et Socraticus ille. Sed quid sibi vult τὸ Philippi? Plurimae Catonis invectivae nominantur a Festo, Nonio, an fuit et Philippica vel in Philippum aliqua?" — Non liquet.

Isid. de Different. in Barthii Advers. 39, 14. Falsitas et mendacium differunt. Unde Cato: *Tu, tu, inquam, si vera conprimis, falsarius agnosceris; si falsa confingis, mendax esse videris.*

Charis. p. 178. Cato: *Tu otiosus ambulas, quia apud regem fuisti, donicum ille tibi interdixit rem capitalem.*

apud regem] ex oratione fortasse contra Thermum de Ptolomaeo minore.

Ib. pag. 181 Cato *Imperiabiliter*, ubi Maximus pro nimis imperiose et dure.

Maximus] intell. Statilius Maximus grammaticus.

Ib. p. 184. *malitiose istorum iura.* Cato.

Ib. p. 193. *Rare* pro raro Cato.

Ib. p. 195. Cato: *Qua arte natio sua separata seorsum.*

seorsum] non *seorsim*, ut nostri homines amant, nescio qua analogia aut auctoritate commoti.

Ib. p. 196. Cato: *tetre aetatem exigit.*

Ib. p. 213. Cato: *Vita deum immortalium!* ut ὦ πόποι.

Diomed. p. 289. Cato dixit, *literarum radices amaras esse, fructus iucundiores.*

Cato] hanc sententiam non Cato dixit, sed Aristoteles. Vide Menagium ad Diogenem Laert. V, 11, 18. et Ruhnken ad Rutilium pag. 211. Grammaticus hanc chriam ad nomen Catonis adplicuit, ut a pueris per omnes casus declinaretur.

Ibid. Cato: *Leges nervos esse civitatium.*

Ibid. p. 362. Cato ad Magnum ait *interempto praestari.*

ad Magnum] quid lateat, nescio.

Varro De ling. lat. p. 92. Bipont. *Accensos ministratores* esse Cato scribit.

accensos] vid. Niebuhr Röm. Gesch. T. 1. p. 466.

Fest. Negibundus. Cato in ea, quam scripsit . . . . . *negibundus.*

Gellius 13, 23. M. Cato: *Neque mihi aedificatio* etc.

Cato] vid. orat. *de suis virtutibus contra Thermum.*

Cicero pro Flacco c. 29. Catonis est dictum: *Pedibus compensari pecuniam.*

Catonis] ex libro de re rustica.

Cicero de Officiis 3. 29. *Fidem in Capitolio vicinam Iovis Optimi Maximi*, ut in Catonis oratione est, *maiores nostri esse voluerunt.*

Cicero orat. in Verr. Act. 2. Or. 2. 2. M. Cato *cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam nominavit.*

Fest. Caduceatores. Cato: *Caduceatori nemo homo nocet.*

Priscian. T. 1. p. 567. Cato: *Quescunque Romae regnavissent.*

Cato] Idem ex Originum II. affert Charis. pag. 70. Novum huius usus exemplum in Pompeii Commento pag. 254 servatum est: *Si ques homines sunt, quos delectat; populi res gestas describere.*

Varro de ling. l. p. 535. *Soleo*, *solui* Cato et Ennius scribit, non, ut dicit volgus, *solitus sum.*

Frontinus Strateg. 4, 1, 15. *M. Cato memoriae prodidit, in furto comprehensis inter commilitones dextras esse praecisas: aut si lentius animadvertere voluissent in principes, sanguinem missum.*

Cic. de Orat. 2, 63, 256. Cato cum cuidam dixisset, *Eamus deambulatum*, et ille *Quid opus fuit De? Immo vero*, inquit, *quit opus fuit Te?* aut eiusdem responsio illa: *Si tu et adversus et aversus impudicus es.*

Plut. Cat. 9. *Πρὸς δὲ δήμαρχον, ἐν διαβολῇ μὲν φαρμακείας γενόμενον, φαῦλον δὲ νόμον εἰςφέροντα καὶ βιαζόμενον· ὦ μειράκιον, εἶπεν, οὐκ οἶδα, πότερον χεῖρόν ἐστιν, ὃ κίρνης, πιεῖν, ἢ ὃ γράφεις, κυρῶσαι.*

Pigh. in Annal. ad a. 602. p. 438 sq. de eo loco haec dicit: In compendio libri 48 Livii legimus: *L. Licinius Lucullus et A. Postumius consules cum delectum severe agerent, nec quemquam gratia dimitterent, a tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non potuerunt, in carcerem conducti sunt.* Eorum unus tunc quoque legem promulgasse iniquam videtur, fortasse de vacationum militarium causis per plebis tribunos cognoscendis; qui cum veneficii infamia suspectus esset, a M. Catone censorio, dissuasuro legem, admodum aspere sugillatus fuit his verbis, quae Plutarchus ex ipsa, ni

fallor, oratione illius adfert: „*Adolescens*, inquit, *haud scio, an periculosius sit bibere, quod misces, an sancire, quod promulgas.*" — Hanc igitur orationem secundum Pighium anno 603 habuit Cato: nam eo anno de veneficiis severe quaesitum fuit. Ac fortasse eadem est, quae a Frontone laudatur *Catonis oratio, qua tribuno diem dixit.*

Athenaeus VI. p. 595. T. 1. ed. Dind. *Κάτων ἐκεῖνος, ὡς Πολύβιος ἱστορεῖ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τριακοστῇ τῶν ἱστοριῶν, ἐδυςχέραινε καὶ ἐκεκράγει, ὅτι τινὲς τὰς ξενικὰς τρυφὰς εἰςήγαγον εἰς τὴν Ῥώμην, τριακοσίων μὲν δραχμῶν κεράμιον ταρίχων Ποντικῶν ὠνησάμενοι, καὶ μειράκια δ' εὔμορφα ὑπερβαλλούσης ἀγρῶν τιμῆς.*

Κάτων] in oratione de lege Oppia.
τινὲς] respicit ad Flamininum, Marcellum, Scipionem Asiaticum.

Plut. Cat. 8. *Μέλλων ποτὲ τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ὡρμημένον ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διανομὰς, ἀποτρέπειν, ἤρξατο τῶν λόγων οὕτως· Χαλεπὸν μέν ἐστιν, ὦ πολῖται, πρὸς γαστέρα λέγειν, ὦτα οὐκ ἔχουσαν.*

Ibid. *Κατηγορῶν τῆς πολυτελείας, ἔφη, χαλεπὸν εἶναι, σωθῆναι πόλιν, ἐν ᾗ πωλεῖται πλείονος ἰχθὺς ἢ βοῦς.*

τῆς πολυτελείας] sumtum ex oratione de lege Oppia.

Ibid. *Περὶ τῆς γυναικοκρατίας διαλεγόμενος, Πάντες, εἶπεν, ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἄρχουσιν, ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων, ἡμῶν δ' αἱ γυναῖκες.*

τῆς γυναικοκρατίας] id dixit in oratione de lege Oppia.

Ibid. *Ἐοικέναι ἔφη προβάτοις τοὺς Ῥωμαίους· ὡς γὰρ ἐκεῖνα καθ' ἕκαστα μὲν οὐ πείθεται, σύμπαντα δ' ἕπεται μετ' ἀλλήλων τοῖς ἄγουσιν, οὕτω καὶ ὑμεῖς, εἶπεν, οἷς οὐκ ἂν ἀξιώσαιτε συμβούλοις χρήσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων εἰς ἓν συνελθόντες, ἄγεσθε.*

Ibid. *Τὸν δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν Ρωμαίων, οὐ μόνον ταῖς πορφύραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν· ὡς γὰρ οἱ βαφεῖς, ἔφη, ταύτην μάλιστα βάπτουσιν, ᾗ χαίροντας ὁρῶσιν, οὕτως οἱ νέοι ταῦτα μανθάνουσι καὶ ζηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἔπαινος ἕπηται. Παρεκάλει δ' αὐτοὺς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγό-*

νασι μεγάλοι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον, εἰ δ' ἀκρασίᾳ καὶ κακίᾳ, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἱκανῶς γὰρ ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γεγονέναι.

Ibid. 10. *Αὐτὸς δέ φησιν ὁ Κάτων πλείονας εἰληφέναι πόλεις, ὧν διήγαγεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, καὶ τοῦτο κόμπος οὐκ ἔστιν, εἴπερ ὡς ἀληθῶς τετρακόσιαι τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν οὖν στρατιώταις, πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφεληθεῖσιν, ἔτι καὶ λίτραν ἀργυρίου κατ' ἄνδρα διένειμεν, εἰπὼν, ὡς κρεῖττον ἦν, πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον ἢ χρυσίον ὀλίγους ἔχοντας ἐπανελθεῖν. Εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν ἁλισκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει, πλὴν ὅσα πέπωκεν ἢ βέβρωκε. Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι, φησὶ, τοὺς ὠφελεῖσθαι ζητοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς τοῖς ἀρίστοις ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἁμιλλᾶσθαι, καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας.*

αὐτὸς] id dixit aut in oratione de triumpho suo aut in illa Dierum dictarum de consulatu suo, in qua gesta sua in bello Hispanico refert.

Plut. Reg. et Imp. Apophth. Cato N. 25. *Πλείονας πόλεις ἑλὼν, ὥς φησι, τῶν ἡμερῶν, ἃς διέτριψεν ἐν τοῖς πολεμίοις, οὐδὲν αὐτὸς πλέον λαβεῖν, ἂν ἔπιε καὶ ἔφαγεν ἐκ τῆς πολεμίας.*

ὥς φησι] in eadem oratione dixit, ex qua superius fragmentum sumtum.

VII. *L. Aemilius Paullus.*

Cic. Brut. 20, 80. Etiam *L. Paullus*, *Africani pater*, personam principis civis facile dicendo tuebatur.

Valer. Max. 5, 10, 2. Mortem filiorum quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus a se gestis apud populum habuit, hanc adiiciendo clausulam, nulli ambiguum reliquit: *Cum in maximo proventu felicitatis nostrae, Quirites, timerem, ne quid mali fortuna moliretur, Iovem Opt. Max. Iunonemque reginam et Minervam precatus sum, ut, si adversi quid populo romano immineret, totum in meam domum converteretur. Quapropter bene habet, annuendo enim votis meis id egerunt, ut vos potius meum casum doleatis, quam ego vestro ingemiscerem.*

Id ex ipsa oratione Aemilii sumtum arbitror, ex qua Plutarchus quoque magnam partem in Vita Aemilii c. 36 servavit: *Τὸν μέν γε πρότερον τῶν παίδων ἀποθανόντα θάψας εὐθὺς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρὸς οὐ δεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένου τοὺς πολίτας δυςπαθοῦντας ἐφ᾽ οἷς ἐκεῖνος ἐδυςτύχησεν. Ἔφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν οὐδέποτε δείσας, τῶν δὲ θείων, ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα, τὴν τύχην ἀεὶ φοβηθεὶς, μάλιστα παρὰ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὥςπερ πνεύματος λαμπροῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοίη μεταβολήν τινα καὶ παλίῤῥοιαν προςδεχόμενος. „Μιᾷ μὲν γὰρ (εἶπεν) ἡμέρᾳ τὸν Ἰόνιον ἀπὸ Βρεντεσίου περάσας εἰς Κέρκυραν κατήχθην, πεμπταῖος δ᾽ ἐκεῖθεν ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θύσας, ἑτέραις αὖθις αὖ πέντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὸν εἰωθότα συντελέσας καθαρμὸν αὐτῆς καὶ τῶν πράξεων εὐθὺς ἐναρξάμενος ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον ἐπέθηκα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ διὰ τὴν εὔροιαν τῶν πραγμάτων ὡς ἄδεια πολλὴ καὶ κίνδυνος οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδεδίειν τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος, ἐπ᾽ εὐτυχίᾳ τοσοῦτον στρατὸν νενικηκότα καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώτους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεὶς πρὸς ὑμᾶς καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν εὐφροσύνης καὶ ζήλου καὶ θυσιῶν γέμουσαν, ἔτι τὴν τύχην δι᾽ ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ᾽ ἀνεμέσητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαριζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἡ ψυχὴ τὸν φόβον, ὠδίνουσα καὶ περισκοπουμένη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἀφῆκεν ἢ τηλικαύτῃ με προςπταῖσαι δυςτυχίᾳ περὶ τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἐμαυτῷ μόνους ἐλιπόμην διαδόχους, ταφὰς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις ἱεραῖς μεταχειρισάμενον. Νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα, καὶ θαῤῥῶ καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβῆ καὶ βέβαιον. Ἱκανῶς γὰρ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς κακοῖς εἰς τὴν τῶν κατωρθωμένων ἀποκέχρηται νέμεσιν, οὐκ ἀφανέστερον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ θριαμβευομένου τὸν θριαμβεύοντα· πλὴν ὅτι Περσεὺς*

μὲν ἔχει καὶ νενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς αὐτοῦ νικήσας ἀπέβαλεν.

Oratio haud dissimilis Aemilio a Livio 35, 41. tribuitur. Paucis diebus post triumphum suum a. U. 587 eam habuit.

VIII. *P. Cornelius Scipio.*

Cicero Brut. c. 20. Filius superioris Africani, is, qui minorem Scipionem a Paulo adoptavit, si corpore valuisset, in primis disertus esset habitus. Indicant tum *oratiunculae*, tum historia quaedam graeca scripta dulcissime.

Vellei. 1, 10. 3. L. Paulo, magnae victoriae compoti, quatuor filii fuere. Ex iis duos, natu maiores, unum P. Scipioni, P. Africani filio, nihil ex paterna maiestate praeter speciem nominis *vigoremque eloquentiae* retinenti, in adoptionem dederat, alterum Fab. Maximo.

Extat de hoc viro praeclara inscriptio apud Orellium T. 1. pag. 150. N. 558.

IX. *Q. Caecilius Metellus. L. F.*

Cic. Brut. 14, 57. Q. etiam Maximus Verrucosus orator habitus est temporibus illis, et Q. Metellus is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit.

consul] a. U. 548.

Plin. 7, 43. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit, *decem maximas res optimasque, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigerent, consummasse eum: Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere, et clarissi-*

mum in civitate esse: haec contigisse ei nec ulli alii post Romam conditam.

L. Metelli] cos. a. 503 et 507, dictator a. 530 et pontifex maximus. Idem elogium Pighius laudat T. 2. p. 66.

Q. Metelli filius est Q. Metellus Macedonicus, qui pariter atque avus inter rara felicitatis humanae exempla numeratur a Plinio Histor. 7, 44, de quo nunc dicturi sumus.

X. Q. *Metellus Macedonicus.*

De virtutibus ac laudibus huius viri loquitur Cic. de Orat. 1, 48 et 49. Vellei. 1, 11.

Cicero Brut. 21. Q. Metellus is, cuius quatuor filii consulares fuerunt, in primis est habitus eloquens, qui *pro L. Cotta* dixit accusante Africano: *cuius et aliae sunt orationes et contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus.*

pro L. Cotta] vid. infra ad Scip. Afric. oratt.

contra Ti. Gracchum] cuius legem agrariam alii quoque dissuaserunt, ut T. Annius Luscus, L. Piso, Africanus.

Suetonii August. 89. Libros totos et senatui recitavit et populo notos per edictum saepe fecit, ut orationes *Q. Metelli de prole augenda*, et *Rutilii de modo aedificiorum.*

Livii Epit. lib. 59: Q. Metellus censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa. *extat oratio eius, quam Augustus Caesar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut in haec tempora scriptam, in senatu recitavit.*

De Q. Metello Macedonico, qui anno 611 consul, a. U. 622 censor fuerat, agi, oratio Livii docet, ut Dukerus quoque luculenter ostendit. Alii Q. Metellum Numidicum, fratris Calvi filium, intellexerunt, qui in censura orationem simillimam habuit, ut Gellius probat 1, 6. In eo autem haerere non debemus, quod duo censores diverso tempore simili de re dicebant. Quare non assentior Ellendtio, qui in Hist. Eloqu. pag. 60 tradit, hanc orationem iniuria Pighium III. p. 15 Metello Macedonico tribuisse.

Acron ad Horat. Serm. 2, 1, 65. Metellus temporibus Scipionis Africani potens fuit, et cum *in concione* quaedam adversus se decreta declamaret, Scipio ait: *Hi sunt, quos Hannibali eripui! Patere ergo*, inquit, *hos liberos esse.*

Metellus] conf. Ruhnk. ad Vellei. 1, 11.

XI. *C. Laelius Sapiens.*

Cicero Brut. 21. *C. Laelius* et *P. Africanus* in primis eloquentes; quorum extant orationes, ex quibus existimari de ingeniis eorum potest, et quae sequuntur.

Velleius 2, 9. Eodem tractu temporum nituerunt oratores *Scipio Aemilianus*, *Laelius*que, *Ser. Galba*, *duo Gracchi*, *C. Fannius*, *Carbo Papirius* et ante omnes *L. Crassus* et *M. Antonius*: nec praetereundus *Metellus Numidicus* et *Scaurus*. Nam *Q. Mucius* iuris scientia quam proprie eloquentiae nomine celebrior fuit.

Cicero ad Fam. 9, 15. Ego — existimes licet, quod lubet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et transalpinis nationibus, ut *nullum veteris leporis vestigium* appareat. Itaque te cum video, omnes mihi *Granios*, omnes *Lucilios*, vere ut dicam, *Crassos* quoque et *Laelios* videre videor.

Cic. de Orat. 1, 49. Multum inter se distant istae facultates longeque sunt diversae atque seiunctae, neque eadem ratione ac via *M. Cato*, *P. Africanus*, *Q. Metellus* (Macedonicus), *C. Laelius*, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam et reipublicae dignitatem ornabant.

Festus Satura. C. Laelius in ea, quam pro se dixit: *Dein postero die quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionem accipitur.*

quam pro se dixit] causa aliunde nota non est. Cum autem sciamus, Laelium sese multum opposuisse C. Papirio Carboni atque Gracchis, praesertim in dissuasione legis Papiriae, veri simile est, ab his aliquando esse eum reum factum a. 623 vel 625.

Dein postero] Errorem commisisse Festum necesse est, siquidem haec

verba in Sallustii Iugurtha 29, 7. leguntur, aut exemplum, quod ex Laelii oratione attulerat, culpa librariorum excidit. Conf. Perizonii Animadvv. Hist. p. 371.

Fest. *obsidium* tamquam praesidium, subsidium recte dicitur. C. Laelius pro se apud populum: *uti nobis terra marique simul obsidium facerent.*

uti nobis] Ant. Augustinus correxit vulgatum *uti in nobis.*

Priscian. T. 1. p. 369. Laelius: *Impubes libripens esse non potest neque antestari.* i. e. *προδιαμαρτυρηθῆναι.*

Laelius] alius Laelius intelligendus, fortasse Laelius Felix, cuius librum ad Q. Mucium Gellius laudat. 15, 27.

antestari] v. Addenda ad Krehlii Priscianum T. 2. p. 525.

Cicer. Brut. 21. De ipsius Laelii et Scipionis ingenio quamquam ea est, iam ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus est in Laelio illustrior. At oratio *Laelii de collegiis* non melior, quam de multis quam voles Scipionis: non quo illa Laelii quidquam sit dulcius, aut quo de religione dici possit augustius, sed multo tamen vetustior et horridior ille quam Scipio, et cum sint in dicendo variae voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, et lubenter verbis etiam uti paullo magis priscis Laelius.

Cic. Lael. c. 25. Meministis Q. Maximo fratre Scipionis et L. Mancino conss. quam popularis *lex de sacerdotiis* videbatur C. Licinii Crassi: cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atque is primus instituit in forum versus agere cum populo: tamen illius vendibilem orationem religio deorum immortalium nobis defendentibus facile vincebat. Atque id actum est praetore me, quinquennio ante quam consul sum factus.

nobis defendentibus] Laelius orationem de collegiis in praetura habuit a. 609 contra rogationem Licinii trib. pl. Vid. Schneid. ad Varr. 1. 2, 9.

Cic. de Nat. De. 3, 2. Quum de religione agitur, habeo *C. Laelium augurem* eundemque sapientem, quem potius audiam de religione dicentem *in illa oratione nobili* quam quemquam principem Stoicorum. — Cap. 17.

Docebo meliora me didicisse de colendis diis immortalibus iure pontificio et more maiorum, capedunculis iis, quas Numa nobis reliquit, de quibus *in illa aureola oratiuncula* dicit Laelius, quam rationibus Stoicorum.

Nonius Samium M. Tullius de Repub. l. VI. *Oratio extat Laeli*, quam omnes habemus in manibus, *quam simpuvia pontificum dis immortalibus grata sint Samiaeque*, ut ibi scribit, *capedines*.

simpuvia] simpuvium, calix ligneus.

capedines] capis, capedo, capidula, capeduncula vasis genus pontificiale.

Macrob. Saturn. 1, 6. Libertinorum quoque filiis praetexta concessa est ex causa tali, quam *M. (C?) Laelius augur* refert, qui bello Punico secundo duumviros dicit ex senatus consulto propter multa prodigia libros Sibyllinos adiisse, et inspectis his nunciasse in Capitolio supplicandum lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinae quoque, quae longa veste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent. acta igitur obsecratio est pueris ingenuis itemque libertinis sed et virginibus patrimis matrimisque pronuntiantibus carmen. ex quo concessum, ut libertinorum quoque filii, qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati essent, togam praetextam et lorum in collo pro bullae decore gestarent.

Causam *pro publicanis*, in qua duabus actionibus accurate eleganterque dixerat Laelius, detulit postea ad C. Servium Galbam, quia arbitrabatur, causam illam a Ser. Galba, quod is in dicendo atrocior acriorque esset, gravius et vehementius posse defendi. Cic. Brut. 22.

pro publicanis] hanc causam egit a. U. 616.

Dissuasio legis Papiriae.

Cicer. Lael. 25. Quibus blanditiis C. Papirius nuper influebat in aures concionis, cum ferret legem de tribunis plebis reficiendis. Dissuasimus nos.

C. Papirius Carbo tribunus pl. a. 623 legem promulgavit de tribunis plebis reficiendis, uti tribunum plebis eundem, quoties quidem visum, creari liceret. C. Gracchus suasit rogationem. Dissuasit Laelius atque Africa-

nus, qui effecit, ut lex popularis suffragiis populi repudiaretur.

Laudatio P. Africani minoris, Q. Tuberoni scripta.

Cic. de Orat. 2, 84. Q. Tuberoni, Africanum avunculum laudanti, scripsit C. Laelius laudationem.

Q. Tuberoni] correxi vulgatum *P. Tuberoni* ex Brut. 31. p. Muren. 36.
laudationem] Africanus minor mortuus est a. U. 625. Conf. Africani orationem contra legem agrariam C. Gracchi.

Laudatio P. Africani minoris, Q. Fabio Maximo scripta.

Schol. Vatican. ad Cicer. Or. p. Milone 7, 2. Super Africani laudibus extat oratio C. Laeli Sapientis, qua usus videtur Q. Fabius Maximus in laudatione mortui Scipionis; in cuius extrema parte haec verba sunt:

Quiapropter neque tanta diis immortalibus gratia haberi potest, quanta habenda est, quod is cum illo animo atque ingenio in hac civitate potissimum natus est, neque ita moleste atque aegre ferri, quam ferundum est, cum eo morbo obiit et in eodem tempore periit, cum et vobis et omnibus, qui hanc rempublicam salvam volunt, maxime vivo opus est, Quirites.

quiapropter] legendum *quapropter.*
in hac civ.] deest in scholiasta *in.*
in eodem tempore] an *in eo tempore?*

Cicero p. Muren. 36. *Africanum cum supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset.*

Maximus] Q. Fabius Maximus, frater Africani minoris, cum uterque sit filius L. Aemilii Pauli, ut Velleius memoriae tradidit. 1, 10. *Lucio Paulo quatuor filii fuere. Ex iis duos, natu maiores, unum P. Scipioni, P. Africani filio, nihil ex paterna maiestate praeter speciem nominis vigoremque eloquentiae retinenti, in adoptionem dederat, alterum Fabio Maximo.* Filius Q. Fabii Maximi Aemiliani fuit Q. Fabius Maximus Allobrogicus, ut idem Velleius tradidit 2, 10: *Eodem tractu temporum et Domitii ex Arvernis et Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis. Fabio, Pauli nepoti, ex victoria*

cognomen Allobrogico inditum. (a. U. 633.) Eum cum patre commutavit Plinius H. N. 33, 11, si lectio vera est: *Africanus in triumpho militibus 17 millia pondo dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit.* Atque Pighius ad a. 632 p. 68. T. 3. non *frater eius*, sed *fratris filius* legendum suspicatus est.

XII. *T. Annius Luscus.*

Cicero Brut. 20. T. Annium Luscum, Q. Fulvii collegam, non indisertum dicunt fuisse.

T. Annius Luscus anno 601 consul fuit cum Q. Fulvio Nobiliore, et censor cum eodem a. U. 618, si Festo fides est, in quo legitur s. v. Religionis: *Et Q. Fulvi Nobilioris et eius collegae T. Annii Lusci fuit nobilissima censura nobilitati tribus notis inustis severissimis.*

Festus Satura. T. Annius Luscus in ea, quam dixit adversus Ti. Gracchum: *Imperium, quod plebes per saturam dederat, id abrogatum est.*

imperium] potestatem, a plebe collatam tribunis, salse vocat *imperium*, idque imperium ait collatum per saturam, quia una rogatione multa confuse erant proposita. Vid. Turneb. Advers. 26, 34. p. 944.

adversus Ti. Gracchum] T. Annius hanc orationem praetor habuit adversus Ti. Gracchum tribunum pl. a. U. 621, ut Pighius ad a. 620 copiose exponit.

XIII. *Q. Fabius Maximus Aemilianus.*

Hic orator distinguendus est a Q. Fabio Maximo Cunctatore, quem supra inter oratores recensui, cuius filius hunc adoptavit (Plut. Aemil. Paul. 5.), et a Q. Fabio Maximo Allobrogico, filio suo, L. Pauli nepote, cuius eloquentia a Cicerone in Brut. 28 maxime praedicatur. — Fuit autem filius L. Aemilii Pauli, frater P. Scipionis Africani minoris Aemiliani, et consulatum gessit a. 609.

Schol. Vatic. ad Cicer. Or. pro Milone 7, 2. *Super Africani laudibus extat oratio C. Laeli Sapientis, qua usus videtur Q. Fabius Maximus in laudatione mortui Scipionis, in cuius extrema parte haec verba sunt:* etc. Fragmentum ipsum supra in *C. Laelio* repetas.

XIV. *P. Corn. Scipio Africanus minor.*

Gellius 7, 11. P. Africanus pro se contra Tib. Asellum de mulcta ad populum: *Omnia mala, probra, flagitia, quae homines faciunt, in duabus rebus sunt, malitia atque nequitia. Utrum defendis malitiam, an nequitiam, an utrumque simul? Si nequitiam defendere vis, licet; sed tu in uno scorto maiorem pecuniam absumsisti, quam quanti omne instrumentum fundi Sabini in censum dedicavisti. Ni hoc ita est: qui spondet mille nummum? Sed tu plus tertia parte pecuniae paternae perdidisti atque absumsisti in flagitiis. Ni hoc ita est: qui spondet mille nummum? Non vis nequitiam. Age malitiam saltem defendas. Sed tu verbis conceptis coniuravisti sciens sciente animo tuo. Ni hoc ita est, qui spondet mille nummum?*

P. Africanus pro se] P. Scipioni, postquam censor fuisset anno 612, dies dicta est a Tib. Claudio Asello, tribuno plebei, cui equum in censura ademerat. Ti. Claudius Asellus autem anno 615 tribunus pl. erat; eo igitur anno hanc orationem habuit Scipio et ceteras, opinor, quas in hac causa dixit. Pighius T. 2. pag. 489. „In hac oratione videtur Africanus vel censor Asellum accusasse, vel reus hoc anno se contra eum defendisse."

dedicavisti] retulisti.

Gellius 2, 20. Verba *ex oratione Africani contra Claudium Asellum quinta* haec sunt: *Ubi agros optime cultos atque villas expolitissimas vidisset, in his regionibus excelsissimo locorum murum statuere aiebat: inde corrigere viam aliis per vineas medias, aliis per roborarium atque piscinam, aliis per villam.*

roboraria] vivaria.

contra Cl. Asellum] Gell. 4, 17. Lucilii ex undecimo versus sunt:

Scipiadae magno improbus obiiciebat Asellus,
Lustrum illo censore malum infelixque fuisse.

Cicero de Orat. 2, 64: Illud Scipionis, *cum Asellus omnes provincias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur, Agas asellum* etc.

Agas asellum] agas asellum per omnes provincias, idem fecerit ac tu: iste quoque tum in omnibus provinciis pari modo se gesserit ut tu ipse.

Ib. c. 66. Asello Africanus obiicienti lustrum illud infelix *Noli*, inquit, *mirari: is enim, qui te ex aerariis exemit, lustrum condidit et taurum immolavit.* Tacita suspicio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummius, quod Asellum ignominia levarit.

lustrum] Asellus cum Africano obiiceret lustrum infelix (quia illud pestilentia fuerat consecuta), Scipio respondit, eius culpam esse in Mummio, collega suo in censura; eum enim lustrum condidisse et taurum immolasse; idque propterea infelix fuisse, quod Asellum ex aerariis, inter quos ipse eum removisset, exemerit.

Hanc causam denique Augustinus Princip. rhetor. p. 326 commemoravit: *Ἀμφίδοξος* est controversia, in qua vel honestatem personae turpitudo rei maculat, velut *si Scipio petat praemii nomine mortem Tiberii Aselli.*

Gell. 5, 19. Animadvertimus in oratione Scipionis, quam censor habuit ad populum de moribus, inter ea quae reprehendebat, quod contra maiorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset. Verba ex ea oratione haec sunt: *In alia tribu patrem, in alia filium suffragium ferre: filium adoptivum tam procedere, quam si ex se natum habeat; absentes censeri iubere, ut ad censum nemini necessum sit venire.*

censor] anno U. 612.

inter praemia patrum] praemia patrum a Lipsio recensentur in Excursu C. ad Tac. Ann. 3, 25.

filium adoptivum] Vid. Kreuzer Röm. Antiqu. §. 119. Lipsius ad Tacit. Ann. 15, 19. Instit. lib. 1. tit. xxv. 1. Adoptivi liberi non prosunt, in adoptionem autem dati naturali patri prosunt.

Gell. 4, 20. Inter censorias severitates tria haec exempla in literis sunt castigatissimae disciplinae. Unum est huiusmodi. Censor adigebat de uxoribus sollemne iusiurandum. Verba ita erant concepta: *Ut tu ex animi tui sententia uxorem habes?* Qui iurabat, cavillator quidam et canalicula et nimis ridicularius fuit. Is locum esse sibi ioci dicundi ratus, cum ita, ut mos erat, censor dixisset: *ut tu ex animi tui sententia uxorem habes? Habeo equidem*, inquit, *uxorem, sed non hercle ex animi mei sententia.* Tum censor eum, quia intempestive

lascivisset, in aerarios retulit, causamque hanc ioci scurrilis apud se dicti subscripsit. Altera severitas eiusdem sectae disciplinaeque est. Deliberatum est de nota eius, qui ad censores ab amico advocatus est, et in iure stans clare nimis ac sonore oscitavit, atque inibi, ut plecteretur, fuit, tamquam illud indicium vagi animi foret et alucinantis et fluxae atque apertae securitatis. Sed cum ille deierasset, invitissimum sese ac repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notae iam destinatae exemtus est. *P. Scipio Africanus, Paúli F.*, utramque historiam posuit *in oratione, quam dixit in censura, cum ad maiorum mores populum hortaretur.*

censor adigebat] Hic censor Cato fuit, ut ex Cicer. de Orat. 2, 64. scimus. Vid. Drakenb. ad Liv. 39, 42. Quaerebatûr autem a censore in censendis civibus, haberentne uxores an coelibes essent: censorum enim erat officium, uxorium exigere a coelibe. Id aes poenae nomine primi exegerunt M. Furius Camillus et M. Postumius censores a. U. 351. Vid. Scalig. ad Festum v. *Uxorium. Ex animi tui sententia* simile est nostro: Ich frage Dich bey Deinem Gewissen. Rogatus homo cavillatus est formulam.

Valer. Maxim. 6, 4, 2. Nihilo segnior Scipionis Aemiliani aut in curia aut in concione gravitas, qui cum haberet consortem censurae Mummium, ut nobilem, ita enervis vitae, pro rostris dixit, *se ex maiestate reip. omnia gesturum, si sibi cives vel dedissent collegam vel non dedissent.*

Festus millus collare canum venaticorum. Scipio Aemilianus ad populum: *Vobis*, inquit, *reique publicae praesidio erit is quasi millus cani.*

ad populum] incertum, qua ex oratione ad populum hoc sit sumtum.
vobis reique publ.] Ursinus coniicit: *nobis reique praesidio.*
millus] Schneid. ad Varron. 2, 9, 15.

Gell. 7, 12. Verba sunt haec Scipionis ex oratione *adversus P. Sulpicium Gallum: Nam qui cotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cuius supercilia radantur, qui barba volsa feminibusque subvolsis ambulet, qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo*

vinosus, sed virosus quoque sit: eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere solent?

P. Sulpicio Gallo] quem censor nota affecit.

interior] scripsi, non *inferior* monente Lipsio ad Tacit. Ann. lib. II, 2.

Festus. *Potestur* Scipio Africanus in ea, quae est de imperio D. Bruti.

D. Bruti] D. Iunius Brutus, qui postea Callaicus appellatus est, proconsul Hispaniam ulteriorem prorogato imperio obtinuit anno U. 616.

Festus Quatenus. Antiqui *quatenos* dicebant, ut Scipio Africanus in ea oratione, quam scripsit, *postquam ex Africa rediit: Uti negotium natum erat, quatenos castra nostra ita munita erant, ut posses partem exercitus abducere.*

natum] Plaut. Trucul. 5, 70. *Fiat, ut rem natam video, hoc accipiendum est, quod datur.*

ex Africa rediit] deleta Carthagine a. U. 608.

Festus. Reque eapse. Scipio Africanus Pauli filius, cum *pro aede Castoris* dixit, hac compositione usus est: *Quibus de hominibus ego saepe atque in multis locis opera, factis, consiliis, reque eapse bene meritus siem.*

reque eapse] i. e. et re ea ipsa. Apud Cicer. de Offic. 1, 22 legitur *reapse*. In Lucretio 2, 659. olim legebatur *re non tamen apse*, quod nunc emendatius *dum vera re tamen ipse*. Ideo *eapse* ex *ea ipsa*; *apse* ex simplici *ipsa* corruptum puto, cum quo comparari debet *mihipte*, *suopte*.

siem] Scaliger correxit, vulgo *spem*.

Macrob. Saturn. 2, 10. Nobilium vero filios, et quod dictu nefas est, filias quoque virgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus in oratione *contra legem iudiciariam Tib. Gracchi* sic ait:

Docentur praestigias inhonestas; cum cinaedulis et sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum. discunt cantare, quae maiores nostri ingenuis probro ducier voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinaedos virgines puerique ingenui. Haec cum mihi quisquam narrabat, non poteram animum in-

ducere, ea liberos suos homines nobiles docere, sed cum ductus sum in ludum saltatorium, plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibusque quingentis. in his unum, quod me reipublicae maxime misertum est, puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim cum crotalis saltare, quam saltationem impudicus servulus honeste saltare non posset.

c. *legem iudiciariam Tib. Gracchi*] legendum puto *contra legem agrariam Gaii Gracchi.* Erravit profecto Macrobius. Referenda est enim oratio ad annum 625, eiusque fit mentio apud Scholiastam Vatican. ad Cicer. or. p. Milone 7, 2. *P. Scipio Aemilianus, cum Latinorum causam societatis iure contra C. Gracchum, triumvirum, eiusque collegas perseveranter defensurus esset, ne ager ipsorum divideretur, repentina morte domi suae interceptus est, non sine infamia et ipsius C. Gracchi et uxoris suae Semproniae, qui excessit vita 56 annos natus; in eiusque faucibus vestigia livoris inventa sunt.* Conf. Vellei. 2, 4. Legem iudiciariam autem Tib. Gracchus numquam promulgavit, eaque, quae a Gaio fratre lata est, in annum 632 incidit, multo post Africani necem.

quisquam] vim pronominis non intelligo: desidero equidem *quispiam.* Manutius vero ad Ciceronis Epist. Fam. 8, 8. in M. Coelio Rufo similem pronominis usum eo excusare studet, quod veteres ita locuti sint. Vid. ad Cat. or. pro Rhodiensibus pag. 51.

quingentis] Saresberiensis De Nugis Cur. 8, 12. p. 592, qui totum hunc locum affert, legit *ducentis.*

in his unum] Saresberi: *in his, quod me reip. maxime misertum est, vidi unum filium petitoris, puerum bullatum, non minorem annis* 12.

Dissuasio legis Papiriae.

Cicer. Lael. c. 25. Quibus blanditiis C. Papirius nuper influebat in aures concionis, cum ferret legem de tribunis pl. reficiendis. Dissuasimus nos. Sed nihil de me; de Scipione dicam libentius. — Quanta illi fuit gravitas, quanta in oratione maiestas! Sed affuistis; et *est in manibus oratio.*

legis Papiriae] a. U. 623. Africanus eam dissuasit.

Liv. Epit. LIX. Quum Carbo tribunus pl. rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebi, quoties vellet, creare liceret, rogationem eius P. Africanus gravissima oratione dissuasit: in qua dixit, *Ti. Gracchum iure caesum vi-*

deri. Gracchus contra suasit rogationem, sed Scipio tenuit. — Idem narrat Vellei. 2, 41. Cic. Milon. 7. Valer. Max. 6, 2, 3.

Isidor. Origg. lib. 2. p. 46: Illud Africani: *Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas!*

Isid. Origg. 2. pag. 47. Apud Scipionem: *Vi atque gratis coactus cum illo sponsionem feci, facta sponsione ad iudicem adduxi, adductum primo coetu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.*

gratis] Ellendt. in Hist. Eloqu. p. 30 correxit *ingratiis*.

Cic. de Orat. 2, 62, 253. Illud Africani, quod est apud Lucilium: *Quid? Decius Nuculam an confixum vis facere? inquit.*

nuculam] dictum in *nuculam* aut *confixum* latet, nec tamen sensum intelligo.

Decius] Interpretes Q. Decium intelligunt, Opimii accusatorem. Liv. Epit. 61.

Restat oratio *in L. Cottam*, de qua Cicero in orat. p. Muren. 28. dicit: *Bis consul fuerat P. Africanus, et duos terrores huius imperii Carthaginem Numantiamque deleverat, cum accusavit L. Cottam.* Conf. porro de hac causa Cic. Divin. Caecil. 21. Brut. 21. Valer. Max. 8, 1, 11. Defenderat Cottam Metellus Macedonicus, ut Cic. in Brut. 21, 81. narrat.

XV. *Servius Sulpicius Ser. F. Galba.*

Cic. Brut. 21. Sed inter *A. Albinum*, *Q. Metellum*, *L. Cottam*, *C. Laelium et P. Africanum*, aetate paulum his antecedens, sine controversia *Servius Galba* eloquentia praestitit, et nimirum is princeps ex latinis illa oratorum propria et quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur. Sed nescio quomodo huius, quem constat eloquentia praestitisse, *exiliores orationes sunt*

et redolentes magis antiquitatem quam aut Laelii aut Scipionis aut etiam ipsius Catonis, itaque exaruerunt, vix iam ut appareant. Ibid. c. 23 et 24. (Videtur tamen Fronto orationes Galbae legisse, sicuti ex Epist. 3, 20 manifestum est.)

Livii Epit. lib. 49. Quum L. Scribonius tribunus pl. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populi romani dediti a Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Q. Fulvius Nobilior respondit pro Galba, ipse quoque Galba cum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos et Sulpicii Galli filium, cuius tutor erat, ita miserabiliter locutus est, ut rogatio antiquaretur. *Extant tres orationes eius; duae adversus Libonem tribunum pl. rogationemque eius habitae de Lusitanis, una contra L. Corn. Cethegum, in qua Lusitanos, propter se castra habentes, caesos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse.*

M. Cato] anno 605. Huius causae facta est mentio in Cic. de Orat. 1, 53. Corn. Nep. Cat. 3. Sueton. Galb. 3. et inprimis in Cicer. Brut. 23. Conf. Catonis oratio in Serv. Galbam.

Causam egit Galba deferente Laelio *pro publicanis* a. U. 616. — Cic. Brut. 22. Tres Sulpicii oratores fuerunt celeberrimi, hic Servius Sulpicius Galba, P. Sulpicius Rufus, Servius Sulpicius Rufus, de quibus infra dicetur.

XVI. *M. Aemilius Lepidus Porcina.*

Cic. Brut. 25. M. Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed paulo minor natu et summus orator est habitus et fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus. Hoc in oratore latino primum mihi videtur et levitas (sic leg. ex coniectura Orellii nostri pro *lenitas)* apparuisse illa graecorum et verborum comprehensio et iam artifex (ut ita dicam) stilus. Hunc studiose duo adolescentes ingenio-

sissimi et prope aequales C. Carbo et Ti. Gracchus audire soliti sunt. — Consul fuit a. U. 617.

Priscian. T. 1. p. 456. Aemilius Porcina in oratione, uti lex Aemilia abrogetur: *Tempore astiturum atque petiturum me esse.*

lex Aemilia] Incertum est, an lex Aemilia, ut censura annua et semestris esset, quae quinquennalis fuerat, sit intelligenda, quae a. U. 321 lata erat, an legum Aemiliarum una, quae a M. Aemilio Scauro consule a. U. 639 originem ducunt. Nec negari potest, aetatem Aemilii Porcinae ad hunc usque annum procedere potuisse.

XVII. *L. Scribonius Libo.*

Cic. Brut. 24. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video fuisse, ut *ex orationibus eius* intelligi potest.

Libonem] L. Scribonius Libo, qui tribunus pl. a. 605 rogationem in Ser. Galbam promulgaverat. Vid. Livii Epit. lib. 49.

XVIII et XIX. *L. et Sp. Mummii.*

Cic. Brut. 25. Fuerunt in numero oratorum mediocrum L. et Sp. Mummii, fratres, quorum extant amborum orationes: simplex quidem Lucius et antiquus, Spurius autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen adstrictior: fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum.

Priscian. pag. 910. Putsch. pag. 514 Krehl. Dixerunt *sallio* et *sallo*, inde *sallitur us* et *salsurus*. Mummius: *Istaec sum multo sale salsurus.*

Mummius] ex poeta hoc an ex oratore sumtum, ignoro. L. Mummius is est, qui Achaicus dicitur Corintho deleta, consul a. U. 608.

XX. *Sp. Albinus.*

Cic. Brut. 25. Multae sunt Sp. Albini orationes.

Plin. H. N. 18, 6. Nequeo mihi temperare, quo minus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus, e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelli-

ceret veneficiis. Quamobrem a *Sp. Albino curuli die dicta*, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, et adduxit familiam validam atque, ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit: *Veneficia mea, Quirites, haec sunt, nec possum vobis ostendere aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliasque et sudores.* Omnium sententiis absolutus itaque est.

a Sp. Albino curuli] Sp. Postumius Albinus, aedilis curulis a. U. 636, consul a. 644.

XXI et XXII. *L. et C. Aurelii Orestae.*

Cic. Brut. 25. Sunt etiam L. et C. Aureliorum Orestarum orationes, quos aliquo video in numero oratorum fuisse.

L. Aurelius Orestes consul fuit a. U. 628.

XXIII. *Q. Pompeius.*

Brut. 25. Q. Pompeius non contemptus orator temporibus illis fuit, qui summos honores homo per se cognitus sine ulla commendatione maiorum est adeptus. Tum L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen — tum duo Caepiones multum clientes consilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia sublevabant. Sed *Pompeii sunt scripta, nec nimis extenuata, quamquam veterum similis est, et plena prudentiae.*

Sed Pompeii] sic in Orellii novissima edit. Bruti lectio est constituta. Ellendt legit contra codd. *Sed Quinti sunt scripta*, i. e. Q. Caepionis, de cuius oratt. infra dicetur.

XXIV. *C. Fannius, C. F.*

Cic. Brut. 26. Is, qui consul cum Domitio fuit, *unam orationem de sociis et nomine latino contra Gracchum* reliquit, sane et bonam et nobilem. Tum Atticus: Quid ergo? *estne ita Fannii?* nam varia opinio pueris nobis erat. Alii *a C. Persio, literato homine scriptam esse*

aiebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius; alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. Tum ego: Audivi equidem ista, inquam, de maioribus natu, sed numquam sum adductus, ut crederem, eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, *quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset, oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium.* Sed nec eiusmodi est, ut a pluribus confusa videatur: unus enim sonus est totius orationis et idem stilus, nec de Persio reticuisset Gracchus, cum ei Fannius de Menelao Maratheno et de ceteris obiecisset, praesertim cum Fannius numquam sit habitus elinguis.

Cic. de Orat. 3, 47. A Cretico exorsus est Fannius: *Si, Quirites, minas illius* etc.

Si, Quirites] haec igitur ad orationem de sociis et nomine latino contra C. Gracchum pertinent, quam a. U. 632 consul C. Fannius habuit.
illius] C. Gracchi. Rem narravit Appianus Civ. 1. 23. Plut. C. Gracch. c. 12.

C. Iulii Victoris Ars Rhetorica pag. 51: Ut a Gaio Fannio adversus Gracchum dictum est: *si Latinis civitatem dederitis, credo, existimatis, vos ita ut nunc constitisse, in contione habituros locum, aut ludis et festis diebus interfuturos. Nonne illos omnia occupaturos putatis?* — collegit enim, non esse recipiendos in civitatem, ex his, quae eventura sint.

Charis. p. 116. C. Fannius cos. contra C. Gracchum: *Senatuis consulta.*

Priscian. T. 1. p. 368. C. Fannius: *Haec apiscuntur.* *ἐπιτυγχάνονται.*

C. Fannius] incertum, ex oratione an ex Annalibus sit sumtum, quos C. Fannius, M. F., non is, de quo nunc loquimur, confecit, quique praeterea C. Laelii gener fuit, id quod tamen addubitaverat olim Atticus, ut ex epistola Ciceronis ad eum lib. 12, 5. patet. Aliter vero hunc Ciceronis locum intellexit Wetzel ad Cic. Brut. c. 26. N. 11.

XXV. *C. Papirius Carbo.*

Cic. Brut. 27. Et Carbonis et Gracchi habemus orationes nondum satis splendidas verbis, sed acutas prudentiaeque plenissimas.

Suasio legis Papiriae.

Cic. Lael. 25. Quibus blanditiis C. Papirius influebat in aures concionis, cum ferret legem de tribunis plebis reficiundis.

cum ferret] a. 623.

Oratio pro L. Opimio.

Q. Decius Mus, tribunus pl. a. U. 634, L. Opimium C. Gracchi interfectorem, superioris anni consulem, maiestatis ad populum accusavit C. Carbone cos. a. 634 defendente. Vid. Liv. Epit. 61.

Cic. de Orat. 2, 25. *Saepe autem res non, fit necne, sed qualis sit, quaeritur: ut cum L. Opimii causam defendebat apud populum audiente me C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat, sed id iure pro salute patriae factum esse dicebat.*

Cic. de Orat. 2, 39. Carbo: *Si consul est, qui consulit patriae, quid aliud fecit Opimius?*

Ib. 2, 40. Iam ex contrario: *Si Gracchus nefarie, praeclare Opimius.*

In Oratore Ciceronis c. 63. fragmentum concionis filii Carbonis, qui tribunus plebis a. U. 663 erat, legitur.

XXVI. *Ti. Gracchus. Ti. F.*

Notum est, Corneliam, matrem Gracchorum multum ad eloquentiam filiorum Ti. et C. contulisse, cuius duae ad C. Gracchum scriptae epistolae, quae inter fragmenta librorum Cornelii Nepotis leguntur, extare dicuntur, quibus in emendandis versati sunt Salmas. in Exercitatt. Plin. p. 293 et Rutgers. Var. Lectt. V. 12., nec fictas esse eas iudicavit Fabricius ad Dion. Cass. T. 1. p. 38 et Ellendt Hist. Eloqu. p. 38. Sed Spalding vere, opinor, ad Quintil. Vol. V. p. 10 rhetori eas tribuit, nec non Bernhardy Röm. Litt. pag. 88.

Cic. Brut. 27. Et Carbonis et Ti. Gracchi habemus orationes. Atque Plinius H. N. VIII, 12. tradit, Tiberii Gaiique Gracchorum manus apud Pomponium Secundum se vidisse.

Ellendt in Hist. Eloqu. pag. 39 neque reliquias esse orationum Ti. Gracchi neque ullius praeterquam *concionis in Mancinum* nomen extare profitetur. In Martiano enim Capella p. 415 Capper. invenitur: *Remotio est, cum obiectum crimen in alterum vel in aliud ab eo, qui percellitur, removetur: In alium ut Ti. Gracchus in Mancinum, qui auctor faciendi foederis fuit, quod tam senatus quam populus improbarat.* An concio Ti. Gracchi in Mancinum extiterit, in qua crimen foederis Numantini in Mancinum removisset, nescio. Constat sane, C. Hostilium Mancinum, consulem a. U. 617, cuius Ti. Gracchus quaestor in Hispania fuerat, et quo auctore cum Numantinis foedus ictum erat, hostibus anno 618 deditum esse, quum et senatus et populus id foedus improbassent, Ti. autem Gracchum favore populi iudicium effugisse. Liv. Epit. lib. 55. Cic. de Off. 3, 30. Plut. Vit. Ti. Gracch. c. 7. Vellei. 2, 2.

Quint. 7, 4, 13. Interdum culpa in hominem relegatur: *ut, si Gracchus, reus foederis Numantini, cuius metu leges populares tulisse in tribunatu videtur, missum se ab imperatore suo diceret.*

reus] cum Mancinus ob foedus Numantinum reus esset, Ti. Gracchus, quaestor eius, simul in iudicium vocatus est, isque duabus rebus invidiam populi effugit, tum quia leges populares promulgaturum se promittebat in tribunatu, tum relegando culpam in Mancinum.

Plut. Tib. Gracch. 9. *Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐπέραινον (οἱ πλούσιοι)· ὁ γὰρ Τιβέριος πρὸς καλὴν ὑπόθεσιν καὶ δικαίαν ἀγωνιζόμενος λόγῳ καὶ φαυλότερα κοσμῆσαι δυναμένῳ πράγματα, δεινὸς ἦν καὶ ἄμαχος, ὁπότε, τοῦ δήμου τῷ βήματι περικεχυμένου, καταστὰς λέγοι περὶ τῶν πενήτων, ὡς τὰ μὲν θηρία, τὰ τὴν Ἰταλίαν νεμόμενα, καὶ φωλεὸν ἔχει καὶ κοιταῖόν ἐστιν αὐτῶν ἑκάστῳ καὶ κατάδυσις, τοῖς δ᾽ ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας μαχομένοις καὶ ἀποθνήσκουσιν ἀέρος καὶ φωτὸς, ἄλλου δ᾽ οὐδενὸς μέτεστιν, ἀλλ᾽ ἄοικοι καὶ ἀνίδρυτοι μετὰ τέκνων πλανῶνται καὶ γυναικῶν· οἱ δ᾽ αὐτοκράτορες ψεύδονται, τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς μάχαις παρακαλοῦντες ὑπὲρ τάφων καὶ ἱερῶν ἀμύνεσθαι τοὺς πολεμίους· οὐδενὶ γάρ ἐστιν οὐ βωμὸς πατρῷος, οὐκ ἠρίον*

προγονικὸν τῶν τοσούτων Ῥωμαίων, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἀλλοτρίας τρυφῆς καὶ πλούτου πολεμοῦσι καὶ ἀποθνήσκουσι, κύριοι τῆς οἰκουμένης εἶναι λεγόμενοι, μίαν δὲ βῶλον ἰδίαν οὐκ ἔχοντες.

ὁ γὰρ Τιβέριος] hanc orationem habuit inter lites, quae propter rogationem agrariam in tribunatu suo a. U. 621 coortae sunt.

Ibid. 15. Αἰσθανόμενος δὲ τῶν πολιτευμάτων τὸ περὶ τὸν Ὀκταούϊον οὐ τοῖς δυνατοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς ἐκπαθέστερον (μέγα γάρτι καὶ καλὸν ἐδόκει τὸ τῶν δημάρχων ἀξίωμα μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης διατετηρημένον ἀνῃρῆσθαι καὶ καθυβρίσθαι) λόγον ἐν τῷ δήμῳ διεξῆλθεν, οὗ μικρὰ παραθέσθαι τῶν ἐπιχειρημάτων οὐκ ἄτοπον ἦν, ὥςτε ὑπονοηθῆναι τὴν πιθανότητα καὶ πυκνότητα τοῦ ἀνδρός. Ἔφη γὰρ, ἱερὸν τὸν δήμαρχον εἶναι καὶ ἄσυλον, ὅτι τῷ δήμῳ καθωσίωται καὶ τοῦ δήμου προέστημεν. Ἂν οὖν μεταβαλόμενος τὸν δῆμον ἀδικῇ, καὶ τὴν ἰσχὺν κολούῃ καὶ παραιρῆται τὴν ψῆφον, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπεστέρηκε τῆς τιμῆς, ἐφ᾽ οἷς ἔλαβεν, οὐ ποιῶν· ἐπεὶ καὶ τὸ Καπετώλιον κατασκάπτοντα, καὶ τὸ νεώριον ἐμπιπράντα δήμαρχον ἐᾶν δεήσει. Καὶ ταῦτα μὲν ποιῶν δήμαρχός ἐστι πονηρὸς, ἐὰν δὲ καταλύῃ τὸν δῆμον, οὐδὲ δήμαρχός ἐστιν. Πῶς οὖν οὐ δεινὸν, εἰ τὸν μὲν ὕπατον ὁ δήμαρχος ἄξει, τὸν δὲ δήμαρχον οὐκ ἀφαιρήσεται τὴν ἐξουσίαν ὁ δῆμος, ὅταν αὐτῇ κατὰ τοῦ δεδωκότος χρῆται; καὶ γὰρ ὕπατον καὶ δήμαρχον ὁμοίως ὁ δῆμος αἱρεῖται. Καὶ μὴν ἥγε βασιλεία, πρὸς τῷ πᾶσαν ἀρχὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῇ συλλαβοῦσα, καὶ ταῖς μεγίσταις ἱερουργίαις καθωσίωτο πρὸς τὸ θεῖον· ἀλλὰ Ταρκύνιον ἐξέβαλεν ἡ πόλις ἀδικοῦντα, καὶ δι᾽ ἑνὸς ἀνδρὸς ὕβριν ἡ πάτριος ἀρχὴ καὶ κτίσασα τὴν Ῥώμην κατελύθη. Τί δ᾽ οὕτως ἅγιον ἐν Ῥώμῃ καὶ σεμνὸν, ὡς αἱ περιέπουσαι παρθένοι καὶ φυλάττουσαι τὸ ἄφθιτον πῦρ; ἀλλ᾽ εἴτις ἂν ἁμάρτῃ αὐτῶν, ζῶσα κατορύττεται· τὸ γὰρ ἄσυλον οὐ φυλάττουσιν ἀσεβοῦσαι εἰς τοὺς θεοὺς, ὃ διὰ τοὺς θεοὺς ἔχουσιν. Οὔκουν οὐδὲ δήμαρχος ἀδικῶν δῆμον ἔχειν τὴν διὰ τὸν δῆμον ἀσυλίαν δίκαιός ἐστιν· ᾗ γὰρ ἰσχύει δυνάμει, ταύτην ἀναιρεῖ. Καὶ μὴν εἰ δικαίως ἔλαβε τήν δημαρχίαν, τῶν πλείστων φυλῶν ψηφισαμένων, πῶς οὐχὶ κἂν ἀφαιρεθείη δικαιότε-

ρον, πασῶν ἀποψηφισαμένων; Ἱερὸν δὲ καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα, χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν, ὡς βούλεται, τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκεν. Ἐξῆν οὖν αὐτῷ καὶ τὴν δημαρχίαν ὡς ἀνάθημα μετενεγκεῖν εἰς ἕτερον. Ὅτι δ' οὐκ ἄσυλον, οὐδ' ἀναφαίρετον ἡ ἀρχὴ, δῆλόν ἐστι τῷ πολλάκις ἔχοντας τινὰς ἀρχὴν ἐξόμνυσθαι καὶ παραιτεῖσθαι δι' αὐτῶν.

Ὀκταουΐον] Postquam M. Octavio Caecinae collegae intercedenti, ne lex agraria ferretur, potestatem abrogasset Ti. Gracchus tribunus pl. a. 621, eam orationem ad populum, ut excusaret atrocitatem rei, habuit.

XXVII. *L. Calpurnius Piso Frugi.*

Cic. Brut. 27. L. Piso tribunus pl. legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio coss. tulit; ipse etiam Piso et causas egit et multarum legum aut auctor aut dissuasor fuit, isque et *orationes reliquit*, quae iam evanuerunt, et annales sane exiliter scriptos.

tribunus pl.] a. U. 605, idem consul fuit a. 621.

multarum legum] dissuasor fuit legum Semproniarum a. 631 et 632. Extat C. Gracchi oratio in L. Pisonem, qui semper contra legem frumentariam dixerat. Cic. Tuscul. 3, 20.

XXVIII. *M. Fulvius Flaccus.*

Cic. Br. 28. *In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus et C. Cato, mediocres oratores: etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi litterarum.* — Is consul fuit a. U. 629.

scripta] videtur idem esse cum Fulvio Flacco, historico, qui a Varrone, Censorino, Macrobio laudatur.

XXIX. *M. Iunius Pennus.*

Cic. Brut. 28. M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum paulum aetate antecedens.

in tribunatu] a. 628.

C. Gracchum] qui contra *Penni legem de peregrinis* dixit. Vid. C. Gracchi orat. apud censores.

Equidem Iunium Pennum non inter oratores retulissem, nisi id Ellendt ad Cicer. Brut. 28, 109. fecisset, ex

Penni oratione quadam particulam apud Plinium H. N. 33, 2. legi ratus. Sic enim ibi legitur: *Equitum quidem etiam nomen ipsum saepe variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt, deinde flexumines, postea trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum IX. M. sine ullo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: „Quod ad equestrem ordinem adtinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant, ideoque quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet trossulos vocari."*

Sed duo sunt, quae me movent, ut hanc opinionem Ellendtii refellam. Primum non est vero simile, fragmentum hoc ex oratione petitum esse: stilus enim et color historico potius generi id vindicat: porro in eo dissentio, quod Iunium Pennum eundem esse cum Iunio Gracchano, historico, qui apud Varronem De ling. lat. p. 213 et apud Censorinum De die natali p. 105 et 119 et Macrobium Saturn. 1, 13 nominatur, statuit, nec emendationem eius loci Pliniani *Iunius certe, qui ab inimicitia eius Gracchanus appellatus est* probare possum. Ideo verba illa Iunio Gracchano historico adiudicanda potius quam oratori de quo loquimur, puto. — De trossulis locutus est Kreuzer Röm. Antiquitt. p. 124. Harduinus Iunium id dixisse putat in libris *De potestatibus*, quorum septimum laudat Ulpianus in Dig. lib. de Offic. Quaest.

XXX. *M. Cato, M. F. M. Nepos.*

Is in Bruto Ciceronis non commemoratur.

Gellius 13, 19. Ex maiore Catonis Censorii filio, qui praetor designatus patre vivo mortuus est, et egregios De iuris disciplina libros reliquit, nascitur M. Cato, M. filius, M. nepos. Is satis vehemens orator fuit, *multasque orationes ad avi exemplum scriptas reliquit,*

et consul cum Q. Marcio Rege fuit, inque eo consulatu in Africam profectus in ea provincia mortem obiit.

consul] a. U. 636.

Priscian. T. 1. p. 110. A *saepe* superlativum posuit Cato Nepos de actionibus ad populum, ne lex sua abrogetur: *Facile vobis in mentem veniat, Quirites, ex aere alieno in hac civitate et in aliis omnibus propter diem atque foenus saepissimam discordiam fuisse.*

Festus Magnificius. Nepos Catonis in ea, quam scripsit: .... *cum aedilis curulis esset is, tum magnae Matris ludos magnificentius quam alii fecit.*

XXXI. *C. Gracchus.*

Cic. Brut. 33. Eloquentia quidem nescio an habuisset C. Gracchus parem neminem. Grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus eius, praeclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus est hic orator, si quisquam alius, iuventuti. Non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.

Dio Cassius Fragm. ex lib. prioribus. 90. et Plutarchus Vit. Ti. Grach. c. 2. actionem eius describunt. Prima causa, in qua eloquentiam suam populo probavit, pro Vettio fuit, ut Plutarchus C. Gracch. 1. narrat.

1. C. Gracchus, uti lex Papiria accipiatur.

Charis. p. 214. C. Gracchus, uti lex Papiria accipiatur: *Pessumi fratrem meum optumum interfecerunt. hem videte, quam par pari sint!*

lex Papiria] Suasit legem C. Papirii Carbonis de tribunis plebis reficiendis a. U. 623.

pessumi] perstringit C. Laelium et Scipionem Africanum, qui legem dissuaserunt.

Charis. p. 177. C. Graccus, uti lex Papiria accipiatur: *Qui sapientem eum faciet, qui et vobis et rei publicae et sibi communiter prospiciat, non qui pro Sylla hominem trucidet.*

pro Sylla] corrupte.

Ib. p. 181. C. Graccus ibidem: *Ne quam iniuriose nobis contumeliam imponi sinatis.*

Ib. p. 197. C. Gracchus ibidem: *Usquequaque curavit.*

2. Oratio de lege Penni et peregrinis.

Festus Respublicas pluraliter dixit C. Gracchus in ea, quam conscripsit de lege Penni et peregrinis, cum ait: *eae nationes cum aliis rebus, tum per avaritiam atque stultitiam respublicas suas amiserunt.*

pluraliter] ut Cic. de Off. 3, 5.

de lege Penni] vulgo *de lege Pr. Ennii.* In fragm. Festi p. 48. *de lege p. enni et peregrinis*, in edit. 1526 *de lege P. Ennii.* M. Iunius Pennus tribunus pl. a. 628 legem tulit de peregrinis urbe prohibendis, quam dissuasit, antequam in provinciam abiisset, C. Gracchus quaestor. Beierus ad Cicer. de Off. 3, 11. Pennum legem de peregrinis urbe prohibendis promulgasse negat et in Ciceronis loco *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent eosque exterminant ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper* et in Festi loco, qui nunc propositus est, legendum esse putat *Fannius* et *de lege Fanni*, cum constet, Fannium consulem a. U. 632 contra Gracchi legem *de civitate omnibus Italicis danda* orationem habuisse, in qua omnes socios atque peregrinos ex urbe exterminandos esse suaserit, cui responderit C. Gracchus in oratione a Festo memorata. In hac re Beierum non sequor, cum in omnibus edd. Festi, quod, nescio quomodo deceptus, ille negat, vocabulum legatur, quod multo propius ad *Penni* nomen accedit quam ad *Fanni*. Nec Orellius ei in libris De Officiis obtemperavit. Vid. ad Gracchi orat. apud censores.

tum] Vulgo deest. addidi sensu postulante.

amiserunt] *amiserant* Edit. 1526 et 1511.

3. Contio ad populum.

Gellius 15, 12. C. Gracchus, quum ex Sardinia rediit, orationem ad populum in contione habuit: Ea verba haec sunt: *Versatus sum*, inquit, *in provincia, quomodo ex usu vostro existimabam esse, non quomodo ambitioni meae conducere arbitrabar. Nulla apud me fuit popina, neque pueri eximia facie stabant, et in convivio liberi vostri modestius erant quam apud principia. — Ita versatus sum in provincia, ut nemo posset vere*

dicere, assem aut eo plus in muneribus me accepisse, aut mea opera quemquam sumtum fecisse. Biennium fui in provincia: si ulla meretrix domum meam introivit, aut cuiusquam servulus propter me sollicitatus est, omnium nationum postremissimum nequissimumque existimatote. Cum a servis eorum tam caste me habuerim, inde poteritis considerare, quomodo me putetis cum liberis vostris vixisse. — Itaque, Quirites, cum Romam profectus sum, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia vacuas rettuli. Alii vini amphoras, quas plenas tulerunt, eas argento repletas domum reportaverunt.

ex Sardinia rediit] C. Gracchus a. U. 628 quaestor Sardiniam profectus est, et post biennium, quum successorem inimici sui mittere nollent, sua sponte decedens e provincia Romam rediit a. U. 630. Eo igitur anno orationem ad populum habuit, ut rationem redderet reditus sui inexspectati.

apud principia] principia i. e. locus castrorum, ubi tendebant principes i. e. dux, legati, tribuni. Victorius Var. L. 3, 6.

biennium] a. U. 628 et 629. Plut. in Vit. C. Gracch. c. 2. locum ex orat. C. Gracchi apud censores affert, in quo *triennium* in provincia se mansisse ait: quod Gellii locum non refellit, si quidem tunc annum 630, in quo provinciam reliquit, includere videtur. Vid. Pighii Ann. T. 3. p. 49 contra Lipsii Antiqu. Lectt. V, 4.

postremissimum] quae forma in Appuleio quoque reperitur.

4. Oratio apud censores.

Ciceron. Orator. c. 70. Age sume *de Gracchi apud censores illud: Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet!*

apud censores] C. Gracchus e Sardinia reversus relicto imperatore, cum apud censores accusaretur, hac oratione se defendit. Id in annum U. 630 cadit. Censores tum fuerunt Cn. Servilius Caepio et L. Cassius Longinus, creati a. 629. — Beierus autem in adnotatione ad Oratoris locum errorem commisit, quem antea ad Cic. de Off. 3, 11. iam fecerat, dicens C. Gracchum e quaestura Sardiniensi reducem reum factum a M. Iunio Penno tribuno pl., qui a. U. 627 inierat magistratum (vel, quod Varroniana, quam sequor, aera flagitat, 628). Tum vero C. Gracchus redux esse e Sardinia non potuit, sed potius eo tempore, quum Pennus tribunus legem promulgaverat de peregrinis, nondum in provinciam profectus erat, cum illum eam dissuasisse con-

stet. Postea autem mox in Sardiniam abiit, e qua biennium post rediit. Error ergo Beieri in eo est, quod Gracchum e Sardinia reducem putat anno 627 cum anno demum 630 id eveniret. Atque in falsam opinionem inciderat, loco motus Bruti 28, 109: *M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum. fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulibus quaestor Gracchus, tribunus Pennus.* Sed hunc locum aliter intelligendum puto. M. Pennus in tribunatu suo Gracchum irritavit, lege de peregrinis promulgata, quae consiliis illius prorsus contraria erat. Pighius autem explicat, M. Pennum eloquentia sua facile Gracchum vexasse et perculisse. T. 3. p. 35.

Charis. p. 61. C. Gracchus apud censores: *Cum galera visi sunt.*

Plut. C. Gracch. 2. *Οὐ μὴν ἀλλὰ κατηγορίας αὐτῷ γενομένης ἐπὶ τῶν τιμητῶν, αἰτησάμενος λόγον, οὕτω μετέστησε τὰς γνώμας τῶν ἀκουσάντων, ὥςτ᾽ ἀπελθεῖν ἠδικῆσθαι τὰ μέγιστα δόξας. Ἐστρατεῦσθαι μὲν γὰρ ἔφη δώδεκα ἔτη, τῶν ἄλλων δέκα στρατευομένων ἐν ἀνάγκαις· ταμιεύων δὲ τῷ στρατηγῷ παραμεμενηκέναι τριετίαν, τοῦ νόμου μετ᾽ ἐνιαυτὸν ἐπανελθεῖν διδόντος· μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλλάντιον εἰςενηνοχὼς κενὸν ἐξενηνοχέναι, τοὺς δ᾽ ἄλλους ἐκπιόντας, ὃν εἰςήνεγκαν οἶνον, ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ μεστοὺς δεῦρο τοὺς ἀμφορεῖς ἥκειν κομίζοντας.*

5 et 6. Orationes in P. Popillium Laenatem.

Gellius xi, 13. Ex oratione C. Gracchi in P. Popilium: *Quae vos cupide per hosce annos appetistis atque voluistis, ea si temere repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupide appetisse aut nunc temere repudiasse dicamini.*

in P. Popilium] C. Gracchus in tribunatu suo a. U. 631 legem dedit, uti, si quis magistratus de capite civis rom. iniussu populi iudicasset, de eius capite populi esset animadversio, eo consilio, ut P. Popillium Laenatem, qui a. U. 622 consul amicos Ti. Gracchi acriter persecutus erat, accusare et damnare posset. Plut. Vit. C. Gracch. 4.

Festus occisitantur. C. Gracchus pro rostris in P. Popilium: *Homines liberi nunc in oppido occisitantur.*

Festus Masculino genere *parentem* appellabant antiqui etiam *matrem*. *Malo cruce* masculino genere cum dixit

Gracchus in *oratione, quae est in P. Popillium, posteriore*, repraesentavit antiquam consuetudinem: *Item cum idem in populum et matronas ait, eo exemplo instituto dignus fuit, qui malo cruce periret.*

idem] Popilius. Scaligerum sum secutus.

Gellius 1, 7. C. Gracchus in oratione, cuius titulus est: *De P. Popilio circum conciliabula: Credo ego, inimicos meos hoc dicturum.*

De P. Popilio] correxi. vulgo *de Q. Popilio.*
dicturum] non *dicturos.* Valerius Antias: *Aruspices dixerunt, omnia ex sententia processurum.*

Festus Potestur. *Poteratur* C. Gracchus in ea, qua usus est, *cum circum conciliabula iret.*

usus est] excidit *in P. Popilium.*

Diomedes pag. 371. Gracchus: *Cohortatione circum conciliabula antecellunt.*

Gracchus] in eadem oratione, de qua supra sermo est.

7. Oratio in Q. Aelium Tuberonem.

Cic. Brut. 31. Q. Aelius Tubero, L. Pauli nepos (qui in libris De Orat. 2, 84. minus emendate in editt. *P. Tubero* appellatur) fuit constans civis et fortis et in primis Graccho molestus, quod indicat *Gracchi in eum oratio.* Sunt etiam in Gracchum Tuberonis. Hanc orationem Gracchus tribunus pl. in Tuberonem, qui tum praetor fuit, a. U. 631, si Pighio in hac re fides est, dixit.

Priscian. T. 1. p. 108: C. Gracchus contra Quintum Aemilium Tuberonem: *Utrum inimicorum meorum factio an magis sollicitudo te impulit, ut in me industriior sis quam in te?*

Aemilium] legendum *Aelium.*

8. Oratio, qua legem Aufeiam dissuasit.

Gellius xi, 10. C. Gracchus in oratione, qua legem Aufeiam dissuasit: *Nam vos, Quirites, si velitis sapientia atque virtute uti, et, si quaeritis, neminem*

nostrum invenietis sine pretio huc prodire. Omnes nos, qui verba facimus, aliquid petimus, neque ullius rei causa quisquam ad vos prodit, nisi ut aliquid auferat. Ego ipse, qui apud vos verba facio, uti vectigalia vostra augeatis, quo facilius vostra commoda et rempublicam administrare possitis, non gratis prodeo: verum peto a vobis non pecuniam, sed bonam existimationem atque honorem. Qui prodeunt dissuasuri, ne hanc legem accipiatis, petunt non honorem a vobis, verum a Nicomede pecuniam. Qui suadent, ut accipiatis, ii quoque petunt non a vobis bonam existimationem, verum a Mithridate rei familiaris suae pretium et praemium. Qui autem ex eodem loco atque ordine tacent, ii vel acerrimi sunt: nam ab omnibus pretium accipiunt et omnis fallunt. Vos, cum putatis, eos ab his rebus remotos esse, impartitis bonam existimationem. Legationes autem a regibus, cum putant eos sua causa reticere, sumtus atque pecunias maxumas praebent: item uti in terra Graecia, quo in tempore graecus tragoedus gloriae sibi ducebat, talentum magnum ob unam fabulam datum esse, homo eloquentissimus civitatis suae, Demades, ei respondisse dicitur: Mirum tibi videtur, si tu loquendo talentum quaesisti? Ego ut tacerem, decem talenta a rege accepi! Item nunc isti pretia maxuma ob tacendum accipiunt.

legem Aufeiam] sic editt. vetustae Gellii confirmante Pighio ad a. U. 630 (631), quo anno Aufeius tribunus pl. legem dedisse dicitur. Gronovius autem ad Gellium et Bacch. in Iurisprud. Rom. p. 157 receperunt ex coniectura *legem Saufeiam*. Agitur de lege quadam, quae Nicomedi obfutura, Mithridati vero profutura erat et ad vectigalia Romanorum spectabat. Nec probaverim emendationem *legem Aufidiam*, quam nuper alicubi legisse me memini; ea enim lex diu post mortem C. Gracchi lata est.

9. Oratio de legibus a se promulgatis.

Haec oratio in altero tribunatu C. Gracchi a. U. 632 dicta est, rationemque legum eius continuit.

Scholiast. Ambrosianus Ciceronis ad Orat. p. Sylla c. 9: Hic, quantum mea opinio est, imitatus est C. Gracchum. Sic ille de legibus promulgatis: *Si vellem aput vos verba facere et a vobis postulare, cum genere summo ortus essem, et cum fratrem propter vos amisissem, nec quisquam de P. Africani et Tiberi Gracchi familia nisi ego et puer restaremus, ut pateremini hoc tempore me quiescere, ne a stirpe genus nostrum interiret, et uti aliqua propago generis nostri reliqua esset: haud scio an lubentibus a vobis impetrassem.*

ego et puer] Vide Maium ad h. l.

haud scio an] *scio* Maius supplevit. Franke Verisimil. spec. pag. 24 defendit codicis lectionem *haud an* comparato graeco οὐκ ἄν, non allato tamen altero huius usus exemplo, ut Orellius dicit ad Cicer. Tuscul. p. 399 ac miror sane, quemquam in latinum sermonem graecum ἄν transferre voluisse. Ceterum *haud scio an* sic dictum est, ut *non credo fore*, sicut multi auctores praeter Ciceronem id usurparunt. Cato tamen in oratione pro Rhodiensibus id pro *non negaverim* dixit. Cum vero in omnibus prope auctoribus praeter Ciceronem haec locutio modo negative modo affirmative dicta inveniatur, id ipsum docet non in ipsa locutione affirmandi negandique vim esse positam, sed ex tota sententia id effici, ut vario modo intelligenda sit. Atque nos quoque idem ich weiß nicht ob pronuntiatione et sono sic distinguere solemus, ut nunc eo affirmemus aliquid, nunc negemus.

Gellius 9, 14. C. Gracchus de legibus promulgatis: *Ea luxurii causa aiunt institui. — Non est ea luxuries, quae necessario parentur vitae caussa.*

ea luxuries, quae] Cum nonnulli in constructione verborum haererent, mutabatur *Non esse ea luxurii, quae n. parentur*, idque in pluribus editt. legitur. Mutatio haec maior est quam ut vera esse possit, et ipsis Gellii verbis refutatur, quae postulant, in uno loco Gracchi exemplum genitivi vocabuli *luxuries*, in altero nominativum eiusdem citari. Ideo, si aliqua mutatione opus est, emendare malo: *non est ea luxuries, si quae n. parentur.* — *Si* enim facile excidit post litteram *s*. Verum vulgata quoque lectio excusari potest. Haereremus enim multo minus, si ordo sententiarum mutata foret: *Quae n. parentur v. c., ea non est l.*

Gell. 10, 3. C. Gracchus de legibus promulgatis: *Nuper Teanum Sidicinum consul venit, uxor eius dixit, se in balneis virilibus lavari velle. Quaestori Sidicino*

a M. Mario datum est negotium, uti balneis exigerentur, qui lavabantur. Uxor renuntiat viro, parum cito sibi balneas traditas esse et parum lautas fuisse. Idcirco palus destitutus est in foro, eoque adductus suae civitatis nobilissimus homo, M. Marius. Vestimenta detracta sunt, virgis caesus est. Caleni ubi id audierunt, edixerunt, ne quis in balneis lavisse vellet, cum magistratus romanus ibi esset. Ferentini ob eandem causam praetor noster quaestores arripi iussit: alter se de muro deiecit, alter prensus et virgis caesus est. — — Quanta libido quantaque intemperantia sit hominum adolescentium, unum exemplum vobis ostendam. His annis paucis ex Asia missus est, qui per id tempus magistratum non ceperat, homo adolescens pro legato. Is in lectica ferebatur. Ei obviam bubulcus de plebe Venusina advenit, et per iocum, cum ignoraret qui ferretur, rogavit, num mortuum ferrent. Ubi id audivit, lecticam iussit deponi, struppis, quibus lectica deligata erat, usque adeo verberari iussit, dum animam efflavit.

Teanum Sidicinum] v. Mannert Italien T. 1. p. 772.

uxor eius dixit, se in] *uxorem dixit in balneis.* Ed. 1493.

destitutus] i. e. *defixus.* vid. Scaliger ad Festum v. stipatores. p. 527. Lips. Epistol. Quaest. 4, 10. p. 558.

ex Asia] Lips. Elector. 1. 19. p. 702 coniicit *in Asiam* probante Ellendt Hist. Eloq. p. 43. Emendatione libenter caremus. Adolescens Romanus, qui in Asia aliquot annos moratus, nec tamen ibi munere publico functus erat, tum reipublicae causa pro legato Romam missus, Venusiae bubulcum virgis caesit.

adductus] *advectus* ed. 1493.

struppis] *stuppis* 1493.

deligata] *ligata* 1493.

Festus. *Ostentum* participialiter. C. Gracchus de legibus a se promulgatis: *Quod unum nobis in ostentum, ipsis in usum asportatur.*

in ostentum] ad ostentandum. Scaliger coniecit: *quod unum nobis inostentum, ipsis inusum asportatur.* Vulgatum sic intelligo: Id nos aspicere tantum possumus, illi autem eo uti.

10. Oratio de lege Minucia.

M. Minucius Rufus tribunus pl. a. 633 legem promulgavit, qua Gracchi leges abrogabantur.

Festus. Osi sunt. C. Gracchus in ea, quae est de lege Minucia: *Mirum, si quid iis iniuriae fit; semper eos osi sunt.*

fit] In Fragm. Festi p. 86: *Mirum, si quis his iniuriae sit, s. e. o. s.* Vossius: *Mirum, si quid iis iniuriae fit? semper eos osi sunt!* Pighius Annal. T. 3. p. 70 dicit: „De senatu atque optimatibus loqui videtur, quos odisse atque oppressisse semper pauperes cives ubique clamitabant."

11. Oratio in L. Metellum.

„Diadematum intellige, diversum a Dalmatico. v. Ruhnk. ad Vellei. 2, 11." Ellendt. Is praetor fuit a. U. 633.

Diomed. p. 291. C. Gracchus in L. Metellum: *Usque adeo pertaesum vos mihi esse.*

12. Oratio in L. Pisonem.

Cicer. Or. p. Fontei. 13. *Extat oratio* hominis, ut mea opinio fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atque eloquentissimi C. Gracchi: qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. At in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem invenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari iuberet, et viator quaereret, quem Pisonem? quod erant plures: „Cogis me, inquit, dicere inimicum meum Frugi."

L. Pisonem] L. Calpurnius Piso Frugi, annalium scriptor, qui etiam orationes reliquerat, ut supra monuimus. Cum Pisonem contra legem frumentariam C. Gracchi dixisse constet (Cic. Tuscul. 3, 20.), oratio, de qua loquimur, a. U. 632 dicta videtur.

Schol. Vatican. in Cicer. Or. p. Flacco 2, 16. *Quod ad Pisonem attineat, plurimi quidem ex hac familia cognomentum frugalitatis habuerunt: sed enim primus hoc meruit L. Piso, qui legem de pecuniis repetundis tulit, et fuit C. Graccho inimicus capitalis, in quem*

ipsius C. Gracchi extat oratio maledictorum magis plena quam criminum.

13. Oratio adversus Furium.

Intellige L. Furium Philum, qui praetor fuit a. 633. Diomed. p. 395. Gracchus adversus Furium: *Quibus ego primus quomodo auxiliem?*

14. Oratio in rogatione Cn. Marcii Censorini.

Charis. p. 186. Gracchus in rogatione Cn. Mar. Censorini: *Si vobis probati essent homines adulescentes, tamen necessario vobis tr. mil. faciundi essent.*

Cn. Marcii Censorini] Legendum videtur *L. Marcii Censorini*, qui a. U. 633 praetor fuerat. — Memoratur porro in Fastis *C. Marcius Censorinus* proquaestor a. U. 631, ita ut incertum sit, uter sit intelligendus, an tertius quis, de quo nihil amplius constet.

15. Oratio in Maevium.

Isidor. p. 479. Gracchus in Maevium: *Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus.*

in Maevium] Ellendt Hist. Eloqu. p. 44 correxit *Maenium*, intelligens T. Maenium, qui cum Minucio tribunus pl. fuit a. 633, quemque pro subscriptore legis Minuciae habet.

16. Oratio pro se.

Dubium est, utrum ea sit eadem, quae apud censores est dicta, an apud Opimium a. U. 630, coniurationis Fregellanae cum erat reus C. Gracchus, an in primo vel altero tribunatu.

Priscian. T. 1. p. 488. Gracchus pro se: *Si nanciam populi desiderium, comprobo reipublicae commoda.*

17. Oratio in Plautium.

Valerius Max. 9, 5. Ext. 4. Insolentiae vero inter Carthaginiensem et Campanum senatum quasi aemulatio fuit. Ille enim separato a plebe balneo lavabatur, hic diverso foro utebatur. Quem morem Capuae aliquamdiu

retentum *C. quoque Gracchi oratione in Plautium scripta* patet.

in Plautium] Ellendt M. Plautium Hypsaeum intelligit, qui a. U. 629 consul fuit. De tempore non constat.

Priscian. T. 1. p. 372. C. Gracchus: *Aerarium dilargitur populo romano.*

C. Gracchus] in orationem adversus Tuberonem inserit Ellendt. l. l. p. 43. Melius fortasse dissuasioni legis Aufeiae tribuitur.

Servius ad Georg. 2, 288. Gracchus: *Abunde fossa scrobis est.*

Ib. ad Aen. 7, 715. *Nursia*, Piceni civitas. Gracchi ubique in contionibus suis *Nursinos* sceleratos appellaverunt.

Isidorus Origg. 2. p. 47. Apud Gracchum: *Pueritia tua adolescentiae tuae inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus reipublicae flagitium!*

apud Gracchum] ex orat. in Popilium, ut Ellendt suspicatur.

Cic. de Orat. 3, 56. Quid fuit in Graccho, quod me puero tantopere ferretur? *Quo me miser conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat! An domum? matremne ut miseram lamentantem videam et abiectam?* Quae sic ab illo acta esse constabat oculis, voce, gestu, inimici ut lacrimas tenere non possent.

Quint. 11, 3, 115. Gracchanum illud: *Quo me miser conferam? in Capitolium ad fratris sanguinem? an domum?*

Eadem leguntur in Iulii Victoris Art. rhet. p. 115.

quo me miser] Gracchus imitatus est Ennii locum e Medea, qui a Cic. de Orat. 58, 217. laudatur:

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne, anne ad Peliae filias?

Gracchi locum imitatus est Cicero pro Murena 41. Supra p. 122 alium locum Gracchi vidimus, quem Cicero expressit.

Gellius 20, 6. Gracchus *misereri vestrum* dixit.

Charis. p. 79. Gracchus *suos parentes* amat, cum dicit in significatione matris.

suos parentes] i. e. pro matre Gracchus dicit *parentes*, ut alius auctor *tuus parens sum* h. e. tua mater. Conf. Garaton. ad Cicer. Philipp. 11, 20.

Charis. pag. 83. Gracchus dixit *patresfamiliae* non *familiarum*.

Pompeii Commentar. in librum Donati pag. 532: *Q. Cicero dixit: includuntur in carcerem condemnati, recte: significat enim eos de eo loco, in quibus res sedebat, ad carcerem duci includendo. Ideo rursum, ubi iam ibi fuit inclusus, Gratius recte ait: inclusus in carcere.*

Gratius] Lindemann emendat in Indice auctorum *Gracchus*.

Cic. de Legg. 3, 9. C. Gracchus *runis et emissitiis*, quas ipse se proiecisse in forum dixit, quibus digladiarentur inter se cives, nonne omnem reipublicae statum permutavit?

runis] runa hasta longiorem habens aciem.

Plut. Tib. Gracch. 8. *Ὁ δ' ἀδελφὸς αὐτοῦ, Γάϊος, ἔν τινι βιβλίῳ γέγραφεν, εἰς Νομαντίαν πορευόμενον διὰ τῆς Τυῤῥηνίας τὸν Τιβέριον, καὶ τὴν ἐρημίαν τῆς χώρας ὁρῶντα καὶ τοὺς γεωργοῦντας ἢ νέμοντας οἰκέτας ἐπεισάκτους καὶ βαρβάρους, τότε πρῶτον ἐπὶ νοῦν βαλέσθαι τὴν μυρίων κακῶν ἄρξασαν αὐτοῖς πολιτείαν.*

Plut. C. Gracch. 3. *Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, εὐθὺς ἦν ἁπάντων πρῶτος, ἰσχύων τε τῷ λέγειν ὡς ἄλλος οὐδεὶς καὶ τοῦ πάθους αὐτῷ παῤῥησίαν πολλὴν διδόντος ἀνακλαιομένῳ τὸν ἀδελφόν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐξ ἁπάσης προφάσεως περιῆγε τὸν δῆμον, ἀναμιμνήσκων τῶν γεγονότων καὶ παρατιθεὶς τὰ τῶν προγόνων, ὡς ἐκεῖνοι μὲν καὶ Φαλίσκοις ἐπολέμησαν ὑπὲρ Γενυκίου τινὸς δημάρχου, λοιδορηθέντος, καὶ Γαΐου Βουττουρίου θάνατον κατέγνωσαν, ὅτι δημάρχῳ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς οὐχ ὑπεξέστη μόνος. „Ὑμῶν δ' ὁρώντων, ἔφη, Τιβέριον ξύλοις συνέκοπτον οὗτοι, καὶ διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐσύρετο νεκρὸς ἐκ Καπετωλίου, ῥιφησόμενος εἰς τὸν ποταμόν· οἱ δ' ἁλισκόμενοι τῶν φίλων ἀπέθνησκον ἄκριτοι. Καίτοι πάτριόν ἐστιν*

ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν, ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. Οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν."

τὴν ἀρχὴν] tribunatum.

Extabant autem non solum C. Gracchi *orationes*, sed etiam *epistolarum liber* usque ad Ciceronis tempora, quarum una in Ciceronis libris de Divinatione 2, 29 (1, 18) allata est. Attamen probabile est, epistolas non editas fuisse a C. Graccho, sed a Fannio Annalibus suis insertas, in quibus totam Gracchorum historiam narravit.

XXXII. *M. Aemilius Scaurus.*

Is consul fuit a. U. 639.

Cicer. Brut. 29. Scauri et orationes sunt et tres ad L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta sane utiles, quos nemo legit.

Charis. p. 120. M. Aemilius Scaurus contra Q. Caepionem actione secunda: *Nefarius vulturius, patriae parricida.*

c. Q. Caepionem] causam dixit a. 663.

Cicero Orat. p. Scauro p. 131 Beier. *Scaurus pater reus est factus a Q. Servilio Caepione lege Servilia*, ubi Asconius *Q. Servilius*, inquit, *Caepio Scaurum ob legationis Asiaticae invidiam et adversus leges pecuniarum captarum reum fecit repetundarum lege, quam tulit Servilius Glaucia.* Ibid. p. 132. *Ab eodem Q. Caepione etiam lege Varia custos ille reipublicae proditionis est in crimen vocatus: vexatus a Q. Vario tribuno pl. est non multo ante.*

ob legationis Asiaticae] Antequam erupisset bellum Mithridaticum, intercessit populo romano simultas cum Mithridate, erantque variae in Asiam ad regna Cappadociae et Bithyniae legationes missae, quarum aliquam obire potuit Scaurus. Wesseling Observatt. p. 36—40.

ab eodem Q. Caepione] anno 663 vel 664 non multo post accusationem Scauri per Varium frustra susceptam. In eodem autem anno Q. Caepio in bello adversus socios caeditur.

Charis. pag. 103. M. Scaurus de pecuniis repetundis contra M. Brutum: *Praefecti fabrum.*

Idem habet Diomed. p. 398.

M. Brutum] bis ergo accusatus est Scaurus repetundarum, a Q. Caepione et M. Bruto. De Q. Caepione mox dicemus, qui duplici actione tum lege Servilia, tum lege Varia Scauro diem dixit. M. Brutus is est, qui propter multas accusationes Accusator cognominatus est, (Cic. de Off. 2, 14.) et cuius orationes infra memorabimus.

Charis. p. 187. M. Scaurus de pecuniis repetundis: *M. Brutum ita officiose atque observanter tractavere.*

Cicero p. Fonteio c. 13. M. Aemilium Scaurum, summum nostrae civitatis virum, scimus accusatum a M. Bruto.

Diomed. p. 64. Sino, sini. Scaurus: *Praedium non sini fieri.*

Frontinus Strategemat. 4, 3, 13. Universi quoque exercitus notabilis saepe fuit continentia, sicuti eius, qui sub M. Scauro meruit. *Namque memoriae tradidit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.*

M. Scaurus] Pighius T. 3. p. 103 hoc exemplum Frontinum ex libris M. Scauri de vita sua ad L. Fufidium scriptis hausisse existimat.

Praeterea Scaurus in iudicium publicum vocatus est a Cn. Domitio Ahenobarbo (Cic. Or. p. Scauro p. 130 ed. Beier) a. U. 650 et a Rutilio (Cic. Brut. 30).

Oratio pro se contra Q. Varium, trib. pl.

Valer. Max. 3, 7, 8. Scaurus cum pro rostris accusaretur, quod a rege Mithridate ob rempublicam prodendam pecuniam sumsisset, causam suam ita egit: *Est enim iniquum, Quirites, cum inter alios vixerim, apud alios me rationem vitae reddere. Sed tamen audebo vos, quorum maior pars honoribus et actis meis interesse non potuit, interrogare: Varius Sucronensis Aemilium Scaurum regia mercede corruptum imperium populi romani prodidisse ait. Aemilius Scaurus huic se affinem esse culpae negat. Utri creditis?*

oratio pro se] causam dixit a. 663 temporibus belli socialis, quo anno Q. Varius Hybrida erat tribunus plebis.

Quint. 5, 12, 9. His quidam probationes adiiciunt, quas παθητικάς vocant, ductas ex affectibus. — Inde enim illa nobilis Scauri defensio: *Q. Varius Sucronensis ait, Aemilium Scaurum rempublicam populi romani prodidisse; Aemilius Scaurus negat.*

Aurel. Victor. De Vir. Illustr. 72. Scaurus senex cum a Vario trib. pl. argueretur, quasi socios et Latium ad arma coegisset, ad populum ait: *Varius Sucronensis Aemilium Scaurum ait socios ad arma coegisse, Scaurus negat, utri potius credendum putatis?*

Asconius in Orat. Cic. pro Scauro pag. 133 ed. Beier. Italico bello exorto cum ob sociis negatam civitatem nobilitas in invidia esset, Q. Varius trib. pl. legem tulit, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum romanum arma sumsissent. Tum Q. Caepio, vetus inimicus Scauri, sperans invenisse se occasionem opprimendi eius egit, ut Q. Varius trib. pl. belli concitati crimine adesse apud se Scaurum iuberet anno 72. Ille per viatorem arcessitus, cum iam ex morbo male solveretur, dissuadentibus amicis, ne se in illa valetudine et aetate populi invidiae obiiceret, innixus nobilissimis iuvenibus processit in forum; deinde accepto respondendi loco dixit: *Q. Varius Hispanus M. Scaurum principem senatus socios in arma ait concitasse, M. Scaurus princeps senatus negat: nemo testis est. Utri vos, Quirites, convenit credere?* Qua voce ita omnium commutavit animos, ut ab ipso etiam tribuno dimitteretur.

XXXIII. *Q. Servilius Caepio.*

Consul a. U. 648.

Cic. Brut. 25. Tum duo Caepiones multum clientes consilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia sublevabant. 36. Flamen Albinus etiam in numero est habitus disertorum. Q. etiam Caepio, vir acer et fortis, cui fortuna belli crimini, invidia populi calamitati fuit.

duo Caepiones] Cn. et Q. Caepiones, ut ex orat. Cicer. p. Fonteio c. 7. patet.

Cicero p. Scauro pag. 132. Beier: *A. Q. Caepione*

etiam lege Varia custos ille reipublicae proditionis est in crimen vocatus, ubi Asconius: *Italico bello exorto cum ob sociis negatam civitatem nobilitas in invidia esset, Q. Varius tribunus pl. legem tulit, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum romanum arma sumsissent. Tum Q. Caepio, vetus inimicus Scauri, sperans invenisse se occasionem opprimendi eius egit, ut Q. Varius tribunus pl. belli concitati crimine adesse apud se Scaurum iuberet a.* 72.

lege Varia] Haec actio anno 663 vel 664 dicta est, quo tempore Q. Varius Hybrida trib. pl. legem tulerat.

Charis. p. 174. Q. Caepio in M. Aemilium Scaurum lege Varia: *Cum ab isto viderem cotidio hostes consiliis adiuvari.*

hostes consiliis] Charis. p. 177 idem fragmentum sic praebet: *Cum ab isto v. cotidio consilio hosteis adiuvari.*

Charis. p. 198. Caepio in M. Aemilium Scaurum lege Varia: *Quia Albius vir bonus est et vehementer idoneus.*

Albius] C. Albius Carrinas quaestor fuit a. U. 659.

XXXIV. *M. Brutus.*

Cic. Brut. 34. M. Brutus fuit accusator vehemens et molestus, ut facile cerneres, naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatae voluptatis.

Oratio in M. Aemilium Scaurum.

Cicer. p. Fontei. 13. M. Aemilium Scaurum, summum nostrae civitatis virum, scimus accusatum a M. Bruto. *Extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta:* falso, quis negat? verumtamen ab inimico dicta et obiecta.

Accusavit deinde Cn. Plancum defendente L. Licinio Crasso. Fragmenta utriusque eorum orationum infra in L. Crasso exhibebimus ex Cic. de Orat. 2, 54, 220; 55, 223. Or. p. Cluent. 51, 140.

Huc pertinet id quod Plinius narrat H. Nat. 36, 3, *L. Crassum Oratorem illum*, qui primus peregrini mar-

moris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenum pedum, *M. Brutus* in iurgiis ob id *Venerem Palatinam* appellaverat.

XXXV. *P. Rutilius Sp. F. Sp. N. Rufus.*

Consul fuit a. U. 649.

Cicer. Brut. 30. Sunt *P. Rutilii orationes ieiunae*, multa praeclara de iure, doctus vir et graecis litteris eruditus, Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis.

Sueton. Aug. 89. Etiam libros totos et senatui recitavit Augustus et populo notos per edictum saepe fecit, ut orationes *Q. Metelli de prole augenda* et *Rutilii de modo aedificiorum.*

de modo aedif.] orationem in aedilitate, opinor, habuit Rutilius.

In Diomed. p. 372 orationis Rutilii *pro L. Caerucio ad populum* mentio fit.

Duas actiones contra M. Aemilium Scaurum habuit, unam, in qua eum ambitus accusavit, alteram, cum ipse Scaurus iudicio liberatus Rutilium in ius vocasset, eiusdem criminis reum.

ambitus] Cic. Brut. 30. Cum una consulatum petivissent (Scaurus et Rutilius), non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus Rutilium in iudicium vocavit. Narratur dictum in lib. De Orat. 2, 69, 280.

una] a. U. 647 ex Pighii constitutione consulum.

Dixit etiam pro se contra publicanos, ut ex Livio cognoscimus Epit. 70. *P. Rutilius vir summae innocentiae, quoniam legatus Q. Mucii proconsulis a publicanorum iniuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exsilium missus est.* Conf. Cic. de Orat. 1, 53.

dixit pro se] causa cadit in a. U. 661.

XXXVI. *Q. Aelius Tubero.*

Cicer. Brut. 31. Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus et congruens cum ea disciplina, quam colebat; paulo etiam durior. — Sed ut vita, sic oratione durus,

incultus, horridus. Itaque honoribus maiorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis et fortis et in primis Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio. *Sunt etiam in Gracchum Tuberonis.* Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando. — Eidem Tuberoni, Africanum avunculum laudanti, scripsit Laelius laudationem funebrem, ut ex Cicer. de Orator. 2, 84 patet.

XXXVII. *C. Scribonius Curio.*

Cic. Brut. 32. C. Curio fuit eiusdem aetatis fere, sane illustris orator, cuius de ingenio *ex orationibus eius* existimari potest. *Sunt enim et aliae et pro Ser. Fulvio de incestu nobilis oratio. Nobis quidem pueris haec omnium optima putabatur, quae vix iam comparet in hac turba novorum voluminum. Atqui haec de incestu laudata oratio puerilis est locis multis, de amore, de tormentis, de rumore loci sane inanes, verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus nec erudita civitate tolerabiles.* — Scripsit etiam alia nonnulla, et multa dixit et illustria, et in numero patronorum fuit.

Plin. H. N. 7, 41. Una familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterunt.

Scholiast. Ambros. in Cicer. Or. in Clodium et Curionem p. 86 Beier: Tres Curiones illustri nomine extiterunt atque ita in libris (i. e. in orationibus) adhuc feruntur: Curio avus, qui Servium Fulvium incesti reum defendit, et hic C. Curio pater, qui P. Clodio adfuit, et tertius ille Curio tribunicius, qui bello civili Pompeiano in Africa periit; cum esset partium C. Caesaris, oppressus est ab equitibus Iubae regis.

Senec. Epist. 114. Multi ex alieno seculo petunt verba, duodecim tabulas loquuntur, *Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt*, ad Appium usque et ad Coruncanum redeunt.

Curio] intelligendus C. Curio avus.

Cicero de Invent. 1, 43. Curio pro Fulvio: *Nemo potest uno adspectu neque praeteriens in amorem incidere.*

Eadem verba apud Auct. ad Herenn. 2, 20 extant.

XXXVIII. *C. Galba, Servii filius.*

Cic. Brut. 33. Huic (C. Gracchi) successit aetati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis et iurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione Mamilia Iugurthinae coniurationis invidia, quum *pro sese ipse dixisset*, oppressus est. *Extat eius peroratio, qui epilogus dicitur, qui tanto in honore pueris nobis erat, ut eum etiam edisceremus.*

oppressus est] a. U. 644 (ex Pighii ratione) C. Mamilius Limetanus tribunus pl. rogationem ad populum promulgavit, quae apud Sallust. Iug. 40. extat. Conf. Brut. Cic. 34, 128.

XXXIX. *C. Flavius Fimbria.*

Consul fuit a. U. 650.

Cic. Brut. 34. C. Fimbria habitus est sane, ut ita dicam, truculentus, asper, maledicus, genere toto paulo fervidior atque commotior, diligentia tamen et virtute animi atque vita bonus auctor in senatu. Idem tolerabilis patronus, nec rudis in iure civili et cum virtute tum etiam ipso orationis genere liber; cuius *orationes pueri legebamus, quas iam reperire vix possumus.* Conf. De Orat. 2, 22, 91. De Offic. 3, 19, 77.

XL. *T. Albucius.*

Cic. Brut. 35. *Doctus etiam graecis T. Albucius vel potius pene graecus. Loquor, ut opinor, sed licet ex orationibus iudicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evaserat, minime aptum ad dicendum genus.*

Varro de Re Rust. 3, 2. extr. *Nonne item L. Albutius homo, ut scitis, apprime doctus, cuius Luciliano charactere sunt libelli, dicebat, in Albano fundum suum pastionibus semper vinci a villa? agrum enim minus dena millia reddere, villam plus vicena.*

L. Albutius] Apparet, eundem, qui supra T. Albucius nominatur, hic intelligendum. Lucius quoque appellatur in Schol. Vaticano Cicer. p. Scauro c. 18. *Damnatus est L. Albucius a C. Iulio Caesare Strabone in causa, quam pro Sardis dixit.* Sed Titus nominatur a Cicerone et in Bruto c. 26 et 35 et in divinat. in Verr. 19. de prov. consul. 7. Tuscul. 5, 37 atque in Lucilii versibus, qui apud Cicer. de Finn. 1, 3. leguntur. Vid. Beier ad Cic. Orat. p. Scauro p. 202.

Accusavit Q. Mucium Scaevolam augurem repetundarum. Legimus enim in Bruto Cic. 26, 102. Mucius augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. Conf. Cicer. de Orat. 2, 70, 281.

Iul. Caesar Strabo contra Albucium pro Sardis egit a. U. 651, ut infra dicemus.

XLI. *Q. Lutatius Catulus.*

Consul fuit a. U. 652.

Cic. Brut. 35. Q. Catulus non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus. Multae litterae, summa non vitae solum atque naturae, sed orationis etiam comitas, incorrupta quaedam latini sermonis integritas: *quae perspici cum ex orationibus eius potest tum facillime ex eo libro, quem de consulatu et de rebus gestis suis conscriptum molli et Xenophonteo genere sermonis misit ad A. Furium poetam, familiarem suum: qui liber nihilo notior est quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri.*

Commemoratur De Orat. 2, 11. Q. Catuli laudatio matris Popilliae, cui primum mulieri hic honos in civitate romana tributus est.

XLII. *Q. Metellus Numidicus. L. Calvi F.*

Consul a. U. 645.

Cic. Brut. 35, 135. Q. Metellus Numidicus et eius

collega M. Silanus dicebant de re publica, quod esset illis viris et consulari dignitati satis.

Gellius 15, 14. Apud Q. Metellum Numidicum in libro Accusationis in Valerium Messalam tertio: *Cum sese sciret in tantum crimen venisse, atque socios ad senatum questum flentes venisse, sese pecunias maximas exactos esse.*

sese — exactos] i. e. pecunias a se maximas exactas. Valerius Messala repetundarum, opinor reus factus. M. Valerii Messalae, quaestoris a. U. 646, meminit Appianus Civilium libro primo c. 40, nominatque eum inter legatos, qui bello Marsico contra socios exercitibus praefuere a. U. 664.

Gell. 6, 11. Verba haec sunt Q. Metelli Numidici adversus Cn. Manlium tribunum pl., a quo apud populum in contione lacessitus iactatusque fuerat dictis petulantibus: *Nunc quod ad illum adtinet, Quirites, qui se ampliorem putat esse, si se mihi inimicum dictitaverit, quem ego mihi neque amicum recipio neque inimicum respicio, in eum ego non sum plura dicturus. Nam eum indignissimum arbitror, cui a viris bonis bene dicatur, tum ne idoneum quidem, cui a probis maledicatur. Nam si in eo tempore huiuscemodi homunculum nomines, in quo punire non possis, maiore honore quam contumelia afficias.*

Cn. Manlium] vide ad proximum locum.

Quirites, qui] *Qu. quoniam* ed. 1493.

indignissimum] tam nequam est, ut sit indignus, qui a probo homine vituperetur, imo indignissimus, qui a bonis laudetur.

Priscian. 1. p. 369. Metellus Numidicus in oratione, qua apud populum C. Manilio tribuno pl. respondit: *Nam ut aliis plerumque obvenienti magistratu ob metum statuae polliceantur.* passive ἐπαγγελθῶσιν.

C. Manilio] sic codd. omnes Prisciani. Apud Gellium in vetere codice Scioppii *C. Manlium*, in Scheff. et Guelferb. *C. Manilium* legitur. Veritatem autem iam dudum reperit Pighius in Annal. ad a. U. 643 T. 3. p. 123, qui *C. Mamilium Limetanum* tribunum pl. a. 644 intelligendum putat, cuius rogatio magnas dissensiones variosque in urbe tumultus movebat. Vid. Sallust. Iug. 40. Id igitur nomen in Gellio et Prisciano restituendum erit, orationemque a. U. 644 habuit Metellus,

qui in annum sequentem deinde consul est designatus. Ellendt in Hist. Eloqu. p. 60. „*Num hic* (Manlius), inquit, *et Cn. Manlius cum Rutilio consul a. U. 649 idem sit, quem sordidum et ignobilem genere diu iacuisse scimus, priusquam ad consulatum veniret,* (Cic. p. Planc. 5,) *non satis constat. Nec Pighium Mamilium Limetanum intelligi volentem probamus. Nam si Mamilius, homo tam potens, tantopere Metello obtrectavit in ea quaestionis severitate, quam describit Sallustius Iug. 40, vix ille consul factus esset.*" — Sed de tribunatu Cn. Manlii, quem a. U. 631 gessit, nihil constat, unde contentionem inter eum et Metellum Numidicum tum oriri potuisse colligamus: nec causa, quam Ellendt protulit, cur vero non sit simile, litem exercuisse Metellum cum Mamilio tribuno, magnam auctoritem habet: Metellus enim tanta gratia et auctoritate iam dudum apud populum valuit, ut consul suffragiis decerni posset, quamvis resisteret tribunorum unus.

Gell. 12, 9. Q. Metellus Numidicus in oratione, quam *De triumpho suo* dixit, his verbis usus est: *Qua in re quanto universi me unum antistatis, tanto vobis quam mihi maiorem iniuriam atque contumeliam facit, Quirites, et quanto probi iniuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt, tanto ille vobis quam mihi peiorem honorem habuit: nam me iniuriam ferre, vos facere vult, Quirites, ut hic conquestio, istic vituperatio relinquatur.*

De triumpho suo] hanc orationem habuit a. U. 647, in qua C. Marium consulem eius anni, qui invidia et obtrectatione Metelli effecit, ut ipse ei in bello Iugurthino successor daretur, quam maxime criminatur. Vide Vellei. 2, 11.

honorem peiorem] i. e. maiore vos affecit iniuria et contumelia quam me.

Gell. 1, 6. In oratione Metelli Numidici, quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus, cum eum ad matrimonia capessenda hortaretur, ita scriptum est: *Si sine uxore possemus, Quirites, esse, omnes ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuae potius quam brevi voluptati consulendum. — Dii immortales plurimum possunt; sed non plus velle debent nobis quam parentes. At parentes, si pergunt liberi errare, bonis*

exheredant. Quid ergo nos a dis immortalibus diutius expectemus, nisi malis rationibus finem faciamus? His demum deos propitios esse aequum est, qui sibi adversarii non sunt. Di immortales virtutem approbare, non adhibere debent.

in censura] a. U. 652 similem orationem Q. Metellus Macedonicus, Numidici patruus, itidem in censura habuit, de qua supra monuimus.

Si sine uxore etc.] De sententia disputat Kreuzer Röm. Antiquitt. §. 56.

non plus velle] dii nos non magis amare possunt quam liberos parentes amant; nec plura nobis beneficia conferre, quam a parentibus liberis tribui solent.

quid — diutius] i. e. quid amplius? Codex regius hanc lect. habet, vulgo legitur *quid — divinitus.*

adhibere] nolentibus tribuere, largiri.

XLIII. *C. Memmius.*

Occisus est a. 654 consulatum petens.

Cic. Brut. 36. Tum etiam C. et L. Memmii fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non saepe dixerunt. — Gaius quaestor fuit a. 638, tribunus pl. a. 643.

Sallust. Iug. 27. C. Memmius, tribunus plebis designatus, vir acer et infestus potentiae nobilitatis. 30. Sed quoniam *ea tempestate Memmii facundia clara pollensque fuit, decere existimavi, unam ex tam multis orationem perscribere.*

unam] quam ibi legimus cap. 31.

Fragmenta quidem nonnulla C. Memmii apud auctores memorantur, sed plerumque alius orator intelligitur, qui postea vixit et Luculli atque Iul. Caesaris inimicus erat, de quo infra dicemus. Unum tantum vel duo restant, de quibus verisimile est, ex huius C. Memmii orationibus esse excerpta.

Sueton. Vit. Terent. c. 3. Q. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.*

Q. Memmius] legendum fortasse *C. Memmius*, sicuti Ellendt iam ante me suasit.

Priscian. T. 1. p. 372. *C. Gracchus: Aerarium dilargitur populo romano. C. Memmius: Quam stulte conficta, quam aperte sunt ementita!* ἐψευσμένα.

Memmius in Bestiam.

Cic. de Orat. 2, 70. Quum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat, sederetque advocatus reo Bestiae, cum funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, *Vide*, inquit, Scaure, *mortuus rapitur, si potes esse possessor.*

in Bestiam] C. Memmii actionibus ad populum commotus senatus bellum contra Iugurtham gerendum censet a. U. 642. Tum initio anni sequentis L. Calpurnius Piso Bestia, adsumpto M. Aemilio Scauro, principe senatus, legato, in Africam profectus, mox pecunia corruptus Iugurtham in simulatam deditionem accipit et pace facta Romam redit. Cum deinde anno 644 rogatione C. Mamilii Limetani, tribuni pl., ii rei fierent, qui in legationibus aut imperiis a Iugurtha pecunias acceperant, Bestia a Memmio in iudicium vocatus est. Conf. Sallust. Iug. 40.

XLIV. *M. Antonius.*

M. Antonius natus a. U. 611, iussu Marii Cinnaeque interfectus est a. U. 667. (Vellei. 2, 22.)

Cic. Brut. 36. Ego sic existimo, Antonium Crassumque fuisse oratores maximos, et in his primum cum graecorum gloria latine dicendi copiam aequatam. c. 44. Vellem aliquid Antonio praeter illum *de ratione dicendi* sane exilem *libellum* libuisset scribere.

Cic. Or. p. Cluent. 50. Hominem ingeniosum, M. Antonium, aiunt solitum esse dicere, *idcirco se nullam umquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse.*

Macrob. 5, 1. Sunt stili dicendi duo, dispari moralitate diversi. unus est maturus et gravis, qualis Crasso assignatur — alter huic contrarius, ardens et erectus et infensus, quali est usus *Antonius.*

Diomed. p. 468. Si in penultimo fuerit tribrachys vel dactylus, vel pyrrhichius et successerit vel tribrachys vel

pyrrhichius vel Molossus vel anapaestus, erit structura, quae vel delumbis vel fluxa vel mollis dicitur; qua usus dicitur *Antonius maior.*

Quamquam autem ipse nullam orationem scriptam reliquerit, a Cicerone tamen non raro loci ex eius orationibus afferuntur. Librarii enim eas aut integras aut ex parte memoriae tradiderant.

1. Oratio pro se de incesto.

Memoratur causa ea a Valer. Max. 3, 7, 9, eaque ad annum 641 pertinet, quo anno L. Cassius, scopulus reorum, fuit praetor urbanus.

2. Oratio in Cn. Papirium Carbonem.

Accusavit Antonius anno 643 (conf. Pighius Annal. T. 2. pag. 118.) Cn. Papirium Carbonem, qui consul a. 641 a Cimbris devictus est. Filius eius, C. Carbo, a Licinio Crasso in iudicium vocatus est.

Appulei. de Magia pag. 316. Oudend. *Ceterum cur Aemilianus commoveretur, etsi vere me magum comperisset, qui non modo nullo facto, sed ne tantulo quidem dicto meo laesus est, ut videretur se merito ultum ire? Neque autem gloriae causa me accusat, ut M. Antonius Cn. Carbonem, C. Iulius T. Albucium, P. Sulpicius C. Norbanum, L. Fufius M'. Aquillium, C. Curio Q. Metellum. Quippe homines eruditissimi, iuvenes laudis gratia primum hoc rudimentum forensis operae subibant, ut aliquo insigni iudicio civibus suis noscerentur.*

C. Iulius T. Albucium] correxi cum Beiero ad Cic. de Off. 2, 14. vulgatum *C. Mucius A. Albucium;* aliter Ellendt in Prolegom. p. LXIII. intelligere videtur, Albucium a Q. Mucio honoris causa accusatum esse. Constat vero, Q. Mucium in ius vocatum esse ab Albucio.

L. Fufius] correxi vulgatum *C. Furius* ex Bruto Ciceronis c. 49 et 62.

Huc pertinet locus Ciceronis in libris de Offic. 2, 14. *Sed cum sint plura causarum genera, quae eloquentiam desiderant, multique in nostra republica adolescentes et apud iudices et apud senatum dicendo laudem*

assecuti sint; maxima est admiratio in iudiciis, quorum ratio duplex est. Nam ex accusatione et defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persaepe est. Dixi paulo ante de Crasso. Idem fecit adolescens M. Antonius.

adolescens] cum Carbonem accusaret, triginta duos annos natus erat.

3. Oratio in Sex. Titium tribunum plebis.

Antonius consul a. U. 655 contra eum egit.

Cic. de Orat. 2, 11, 48. *Et testimonium saepe dicendum est, ac nonnumquam etiam accuratius, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium, seditiosum civem et turbulentum; explicavi in eo testimonio dicendo omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica restitissem, quaeque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, exposui. Diu retentus sum, multa audivi, multa respondi.*

4. Oratio pro M'. Aquillio.

M'. Aquillius, qui consul fuit a. U. 653, et bello in Sicilia contra fugitivos anno 655 confecto ovans urbem ingressus est, cum a L. Fufio a. 656 repetundarum accusaretur, crimine liberatus est patrocinio M. Antonii. Nihilominus L. Fufius ex hac accusatione diligentiae fructum cepit, ut Cicero in Brut. c. 62. De Off. 2, 14. dicit. Nec culpa vacuus erat Aquillius, quem patres nostri, ut in Cicer. Or. p. Flacco 39 legitur, multis avaritiae criminibus testimoniisque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, iudicio liberaverunt.

Cic. de Orat. 2, 28, 124. Quod enim ornamentum, quae vis, qui animus, quae dignitas illi oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare reum consularem, et eius diloricare tunicam, et iudicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere?

Ibid. c. 47. Nolite existimare me ipsum, qui non heroum veteres casus fictosque luctus vellem imitari atque adumbrare dicendo, neque actor essem alienae personae,

sed auctor meae, cum mihi M'. Aquillius in civitate retinendus esset, quae in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem ornatum a senatu ovantem in Capitolium ascendisse meminissem, hunc cum afflictum, debilitatum, moerentem, in summum discrimen adductum viderem, non prius sum conatus misericordiam aliis commovere, quam misericordia sum ipse captus. Sensi equidem, tum magno opere commoveri iudices, cum excitavi moestum ac sordidatum senem et cum ista feci, quae tu, Crasse, laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed motu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem. Cum C. Marius moerorem orationis meae praesens ac sedens multum lacrimis suis adiuvaret, cumque ego, illum crebro appellans, collegam ei suum commendarem atque ipsum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem: non fuit haec sine meis lacrimis, non sine dolore magno miseratio omniumque deorum et hominum et civium et sociorum imploratio.

Verrin. lib. V. c. 1. Venit mihi in mentem, in iudicio M'. Aquilii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M'. Aquilium constituitque in conspectu omnium tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus romanus iudicesque aspicerent adverso corpore exceptas: simul et de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi romani laudem, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse servatus.

Livius Epit. 70. Cum M'. Aquillius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse iudices rogare noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore eius discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis indubitanter absolutus est. Cicero eius rei solus auctor.

Ellendt in Prolegom. p. LXIV. in ipso consulatu Antonii (a. 655) actam esse causam M'. Aquillii statuit.

5. Oratio pro se de ambitu contra M. Duronium.

M. Antonius censor de ambitu a M. Duronio postulatus est anno 657.

Cic. de Orat. 2, 68, 274. Genus hoc levius et, ut dixi, mimicum, sed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid, ut tibi, Antoni, Mancia, cum audisset te censorem a M. Duronio de ambitu postulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit.*

In hac causa testimonium dixit C. Coelius Caldus.

Cic. de Orat. 2, 64, 257. Nam in Coelio sane etiam ad causam utile fuit tuum illud, Antoni, cum ille a se pecuniam profectam diceret testis, et haberet filium delicatiorem, abeunte iam illo

Sentin' senem esse tactum triginta minis?

6. Oratio pro C. Norbano.

C. Norbanus tribunus plebis a. U. 659 seditiosus Q. Servilium Caepionem auri Tolosani crimine et quia temeritate eius romanus exercitus a Cimbris deletus erat, apud populum reum fecit eoque perduxit rem, ut invito senatu reus Smyrnam in exilium cederet. Cum autem in ea causa magna esset orta seditio, P. Sulpicius Rufus lege Appuleia de maiestate Norbanum postulavit a. U. 660 C. Caelio L. Domitio coss.

Cic. de Orat. 2, 25, 107. Iam quid vocetur, quaeritur, cum, quo verbo quid appellandum sit, contenditur: ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani causa summa contentio. Pleraque enim de iis, quae ab isto obiiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo maiestatem minutam negabam; ex quo verbo lege Appuleia tota illa causa pendebat. — In quibus hoc praecipit ratio atque doctrina, ut vis eius rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam neque supersit. Quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit, neque ego facere co-

natus sum. Nam quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset maiestatem minuere.

Ibid. 2, 39, 164. Si res tota quaeritur, definitione universa vis explicanda est sic: *Si maiestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi romani potestati tradidit.*

qui exercitum] respicit Antonius Caepionem, cuius culpa exercitus romanus a Cimbris deletus fuerat a. U. 649, quique postea ob eam rem a Norbano tribuno pl. in ius vocatus est. Antonius Norbanum maiestatem populi illa accusatione, etsi seditio tum erat orta, multo minus minuisse dicit quam Caepionem, cuius culpa Romani cladem accepissent.

Ibid. 2, 40, 167. Ex genere argumenta ducuntur: *Si magistratus in populi romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cuius tribunatus voluntati paruit civitatis?*

Ibid. 2, 48, 199. Omnium seditionum genera, vitia, pericula collegi, eamque orationem ex omni reipublicae nostrae temporum varietate repetivi conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes molestae semper seditiones fuissent, iustas tamen fuisse nonnullas et prope necessarias. Tum illa, quae Crassus modo commemorabat, egi; neque reges ex hac civitate exigi neque tribunos plebis creari neque plebisscitis toties consularem potestatem minui neque provocationem, patronam illam civitatis ac vindicem libertatis, populo romano dari sine nobilium dissensione potuisse; ac si illae seditiones saluti huic civitati fuissent, non continuo, si qui motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine atque in fraude capitali esse ponendum. Quod si umquam populo romano concessum esset, ut iure concitatus videretur, id quod docebam saepe esse concessum, nullam illa causam iustiorem fuisse. Tum omnem orationem traduxi et converti in increpandam Caepionis fugam, in deplorandum interitum exercitus, sic et eorum dolorem, qui lugebant suos, oratione refricabam et animos equitum romanorum, apud quos tum iudices causa agebatur, ad Q. Caepionis odium, a quo

erant ipsi propter iudicia abalienati, renovabam. Quod ubi sensi me in possessione iudicii ac defensionis meae constitisse, quod et populi benevolentiam mihi conciliaram, cuius ius etiam cum seditionis coniunctione defenderam, et iudicum animos totos vel calamitate civitatis vel luctu ac desiderio propinquorum vel odio proprio in Caepionem ad causam nostram converteram: tunc admiscere huic generi orationis vehementi atque atroci genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis et mansuetudinis coepi: me pro meo sodali, qui mihi in liberum loco more maiorum esse deberet, et pro mea omni fama prope fortunisque decernere: nihil mihi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quam si is, qui saepe alienissimis a me, sed meis tamen civibus, saluti existimarer fuisse, sodali meo auxilium ferre non potuissem. Petebam a iudicibus, ut illud aetati meae, ut honoribus, ut rebus gestis, si iusto, si pio dolore me esse affectum viderent, concederent; praesertim si in aliis causis intellexissent, omnia me semper pro amicorum periculis, nihil umquam pro me ipso deprecatum.

7. Oratio pro se lege Varia.

Acta causa est a. U. 663.

Cic. Tuscul. 2, 24, 57. Genu me Hercule M. Antonium vidi, cum contente pro se ipse lege Varia diceret, terram tangere.

Memorantur praeterea a Cicerone De Orat. 2, 28, 125. *Antonii defensiones Cn. Manlii et Q. Marcii Regis.* Attamen in nulla causa forensi eos defendisse videtur Antonius, sed ex ipso loco, in quo eorum est sermo, patet, in Norbani causa Manlii simul et Regis, qui itidem culpa Caepionis a Cimbris devicti erant, fortunam eum deplorasse.

8. Oratio pro M. Mario Gratidiano.

Cic. de Off. 3, 16, 67. M. Marius Gratidianus propinquus noster C. Sergio Oratae vendiderat aedes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. Hae serviebant: sed hoc in mancipio Marius non dixerat.

Adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratidianum defendebat Antonius. Ius Crassus urgebat: quod vitii venditor non dixisset sciens, id oportere praestari, aequitatem Antonius; quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas aedes vendidisset, nihil fuisse necesse dici, nec eum esse deceptum, qui id, quod emerat, quo iure esset, teneret.

XLV. *L. Licinius Crassus.*

Natus a. U. 614, mortuus est a. U. 663.

Cic. Brut. 38. Equidem quamquam Antonio tantum tribuo, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas, erat cum gravitate iunctus facetiarum et urbanitatis oratorius, non scurrilis lepos, latine loquendi accurata et sine molestia diligens elegantia, in disserendo mira explicatio: cum de iure civili, cum de aequo et bono disputaretur, argumentorum et similitudinum copia.

Ibid. c. 44. In omnibus orationibus Crassi inest quidam sine ullo fuco veritatis color. Quin etiam comprehensio et ambitus ille verborum erat apud illum contractus et brevis et in membra quaedam, quae *κῶλα* graeci vocant, dispertiebat orationem lubentius. — Vellem plura Crasso libuisset scribere! — Fuit in hoc etiam popularis dictio excellens, Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis quam concionibus.

Cic. Orator c. 38. Uterer exemplis domesticis (i. e. ex meis orationibus), nisi ea legisses; uterer alienis vel latinis, si ulla reperirem, vel graecis, si deceret. *Sed Crassi perpauca sunt, nec ea iudiciorum. Nihil Antonii, nihil Cottae* (C. Aurelii Cottae), *nihil Sulpicii* (P. Sulpicii Rufi).

nec ea iudiciorum] Iam ex fragmentis colligi potest, Ciceronis observationem esse veram: ea enim prope omnia ex orationibus senatoriis aut ex concionibus sumta sunt, pauca ex actionibus iudiciariis.

1. Oratio in C. Carbonem.

Cic. Brut. 43. Accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adolescens: summam ingenii

non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus.

Verrin. 3, 1. Itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam poenitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudicium vocavisset.

Cic. de Orat. 3, 20. Omnium maturrime ad publicas causas accessi, annosque natus *unum et viginti* nobilissimum hominem et eloquentissimum in iudicium vocavi.

unum et viginti] Aliter in Dial. de Oratoribus legimus c. 34. *Nonodecimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno et vicesimo Caesar Dolabellam insecutus est.* In his verbis duo menda inesse, probabile est. Cum constet, C. Carbonem a L. Crasso maiestatis accusatum esse, postquam a. U. 634 ipse Carbo consul L. Opimium maiestatis reum defendisset, fieri non potest, nonodecimo aetatis anno illum id fecisse. Crassus enim, natus a. U. 614. C. Laelio et Q. Caepione coss., ut ex Bruto 43. patet, annum egit nonumdecimum a. U. 633. Tum autem Opimius nondum in iudicium vocatus est. Anno autem sequenti id accidit. Quare in Ciceronis verbis acquiescamus, qui dicit, uno et vigesimo anno a Crasso Carbonem factum esse reum, id est anno 635, praesertim cum Q. Maximum, praetorem a. U. 635, quaestioni de maiestate in causa Crassi praefuisse compertum sit libro primo de Oratore c. 26, 121. Nec aliter rem se habere Pighius statuit T. 3. p. 80 sq. Beier ad Cic. de Off. 2, 13. Weichert De Calvo p. 109. Alterum mendum in loco Dialogi Wesseling detexit in Observatt. p. 222.

Cic. de Orat. 2, 40, 170: Olim hic Crassus adolescens: *Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt. Simulasse te, et aliud quid quaesisse perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem saepe in contionibus deplorasti, quod P. Africani necis socius fuisti, quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissedisti.*

eam legem] legem Papiriam, quam Laelius et Africanus dissuaserunt, ut supra commemoravimus. Orationum quoque C. Carbonis mentio supra est facta.

2. Oratio pro Licinia virgine.

Cic. Brut. 43. Defendit postea Liciniam virginem, quum annos 27 natus esset. In ea ipsa causa fuit elo-

quentissimus, *orationisque eius scriptas quasdam partes reliquit.*

Acta est causa a. U. 641. L. Cassio praetore.

3. Oratio de colonia Narbonensi.

Cic. Brut. 43. Voluit adolescens in colonia Narbonensi causae popularis aliquid attingere, eamque coloniam, ut fecit, ipse deducere. *Extat in eam legem senior, ut ita dicam, quam aetas illa ferebat, oratio.*

Haec causa a. U. 636 dicta, cum Crassus duo et viginti annos erat natus. Vellei. 1, 15, 5. *Narbo Martius in Gallia Porcio Marcioque coss. deducta colonia est.* Senatus Crasso, gratiam populi tum captanti, frustra obstitit.

Cic. de Off. 2, 18. *Atque hae benignitas etiam reipub. est utilis, redimi e servitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scriptum copiose videmus.*

locupletari tenuiores] coloniis deducendis, siculi Crassus voluit.

Memoratur deinde oratio de colonia Narbonensi Cic. de Orat. 2, 55. Or. p. Cluent. 51. Quint. 6, 3, 44.

4. Suasio legis Serviliae.

Servilia lex de iudiciis ab equitibus in senatum transferundis, quam rogaverat Q. Servilius Caepio consul a. 648 Crasso suasore, non perlata videtur: in posteriore enim causa Crassi pro Cn. Planco contra M. Brutum iudicium apud equites versatur, ut ex Ciceronis Or. p. Cluent. 51 scimus, qui dicit, M. Brutum animos illorum iudicum in Crassum tamquam adversarium iudiciorum equestris ordinis incendere voluisse.

Cic. Brut. 43. Scaevolam collegam Crassi (in tribunatu) credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scaevola gessit. Eum enim magistratum nemo umquam Scaevolarum petivit. Sed haec Crassi quum edita oratio

est, quam te saepe legisse certo scio, 34 tum habebat annos totidemque annis mihi aetate praestabat. Iis enim consulibus eam legem suasit, quibus nati sumus, quum ipse esset Q. Caepione consule natus et C. Laelio, triennio ipso minor quam Antonius.

Cic. de Orat. 1, 52. Plato novam quandam finxit in libris civitatem; usque eo illa, quae dicenda de iustitia putabat, a vitae consuetudine et a civitatum moribus abhorrebant. Quod si ea probarentur in populis atque in civitatibus, quis tibi, Crasse, concessisset, clarissimo viro et principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quae dixisti? „*Eripite nos ex miseriis, eripite ex faucibus eorum, quorum crudelitas nostro sanguine non potest expleri; nolite sinere nos cuiquam servire nisi vobis universis, quibus et possumus et debemus.*"

eripite] invehitur in iudicia ordinis equestris.

possumus et debemus] haec refert Auctor ad Herenn. 4, 3. Cic. ad Paradox. 5, 3: *Eripite nos ex servitute. Nolite sinere nos cuiquam servire nisi vobis universis, quibus et possumus et debemus.*

Priscian. T. 1. p. 411. L. Crassus in legis Serviliae suasione: *Neque me minus vostri quam mei miserebitur.*

Cic. Orat. c. 65. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed et compositione fit et genere concinnitatis, compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quaesitus, sed ipse secutus esse videatur ut apud Crassum: *Nam ubi lubido dominatur, innocentiae leve praesidium est.*

apud Crassum] id fragmentum ex suasione legis Serviliae petitum videtur. Cohaeret enim cum illo: *Eripite nos ex miseriis, eripite ex faucibus eorum, quorum crudelitas nostro sanguine non potest expleri: nolite sinere nos cuiquam servire nisi vobis universis, quibus et possumus et debemus. Nam ubi lubido dominatur, innocentiae leve praesidium est.* — Crassus hic equitibus romanis crudelitatem et libidinem in causis diiudicandis obiicit. Idem exemplum apud Quintil. 9, 4, 109 legimus.

Cic. Brut. 44, 164. *Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit illa in legem Caepionis oratio (i. e. illa legis Serviliae Suasio): in qua et auctoritas ornatur*

senatus, quo pro ordine illa dicuntur, et invidia concitatur in iudicum et in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facete dicta sunt: plura etiam dicta quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis nec explicatis intelligi potest. (i. e. non tota oratio extat, sed plura capita eius verbo tantum notata, non oratorie explicata sunt.)

5. Oratio pro Q. Caepione.

Cic. Br. 44. Sed est etiam L. Crassi in consulatu pro Q. Caepione defensio iuncta, non brevis ut laudatio; ut oratio autem, brevis.

pro Q. Caepione] C. Iunius Norbanus tribunus pl. anno U. 659, quo L. Crassus consul erat, Q. Servilium Caepionem, auctorem legis Serviliae, maiestatis reum fecit. Defendit eum frustra Crassus brevi oratione, quae tamen maior erat, quam laudationes esse solent vel testificationes, sed brevior oratione perpetua.

defensio iuncta] Defensio eodem sensu dicitur in Oratore Cic. 38. Duriorum *Accusatio* (i. e. orationes Verrinae) suppeditabit exempla, mitiorum *Defensiones meae.* Ac fortasse in Cicer. Brut. 73, 256 legendum est: *Malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio defensionem quam castellanos triumphos duo* pro *dictionem.* Vid. Addenda. *Iuncta* significat *simul edita* cum altera Caepioniana, de qua modo diximus.

6. Oratio censoria contra Cn. Domitium.

Cic. Brut. 44. Postrema censoria oratio, qua anno 48 usus est. — Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam *non est oratio, sed quasi capita rerum et orationis commentarium paullo plenius.* Nulla est enim altercatio clamoribus umquam habita maioribus.

Ibid. de Orat. 2, 56. Faceta et urbana innumerabilia ex una concione meministis. Nec enim contentio maior unquam fuit, nec apud populum gravior *oratio* quam *huius contra collegam in censura* nuper, neque lepore et festivitate conditior.

Plin. h. n. 17, 1. Nobilissimarum gentium ambo Crassus

atque Domitius censuram post consulatum simul gesserunt anno U. 662 frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. — In eodem loco iurgium inter eos in censura ortum narratur.

Crassus et Cn. Domitius Ahenobarba censores fuerunt a. U. 662. Domitius ipse laude eloquentiae floruit, Cicerone teste in Bruto c. 45.

Cic. de Orat. 2, 11. Crassus in illius orationis suae, quam contra collegam censor habuit, principio dixit, *Quae natura aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse aequo animo pati; quae ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se vinci pati non posse.*

Sueton. Nero c. 2. In Cn. Domitium dixit Licinius Crassus orator, *Non esse mirandum, quod aeneam barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset.*

aeneam barbam] Cn. Domitio cognomen erat *Ahenobarba.*

Cic. de Orat. 2, 59. Idem Crassus: *Per tuam nobilitatem, per vestram familiam, per tuas statuas!*

Crassus] in oratione contra Domitium, ut Turnebus suspicatus est.

7. Concio in Memmium.

Ellendt Hist. Eloqu. p. 73 dissuasorem legis Serviliae appellat Memmium. De C. Memmio, acerbissimo nobilitatis adversario, supra diximus.

Cic. de Orat. 2, 66. Crassus in concione: *Ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabii demitteret.*

Ib. 2, 59, 240. Duo sunt etiam genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid tamquam aliqua fabella narratur, ut olim tu, Crasse, in Memmium *comedisse eum lacertum Largii,* cum esset cum eo Tarracinae de amicula rixatus. Salsa ac tamen a te ipso ficta tota narratio. Addidisti clausulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse litteras LLLMM. Cum quaereres, id quid esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse: *lacerat lacertum Largi mordax Memmius!*

8. Oratio in L. Marcium Philippum.

Oratio in senatu habita adversus Philippum consulem a. U. 663. L. Philippum commemorat Cicero in Bruto 45, 166. *Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus latine et diligenter loquentibus numeratus est, qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum in consulatus petitione superavit.*

Cic. de Orat. 3, 1. Deploravit illo die casum atque orbitatem senatus, cuius ordinis a consule, qui quasi parens bonus aut tutor fidelis esse deberet, tamquam ab aliquo nefario praedone diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero esse mirandum, si, cum suis consiliis rem publicam profligasset, consilium senatus a republica repudiaret. Hic cum homini et vehementi et diserto et in primis forti ad resistendum Philippo quasi quasdam verborum faces admovisset, non tulit ille et graviter exarsit pignoribusque ablatis Crassum instituit coercere. Quo quidem ipso in loco multa a Crasso divinitus dicta efferebantur, cum sibi illum consulem esse negaret, cui senator ipse non esset. „*An tu, cum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putaris, eamque in conspectu populi romani concideris, me his pignoribus existimas posse terreri? Non tibi illa sunt caedenda, si L. Crassum vis coercere: haec tibi est excidenda lingua; qua vel evulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit!*" Permulta tum vehementissima contentione animi, ingenii, virium ab eo dicta esse constabat, sententiamque eam, quam senatus frequens secutus est ornatissimis et gravissimis verbis: *Ut populo romano satisfieret, numquam senatus neque consilium reipublicae neque fidem defuisse*, ab eo dictam, et eundem (id quod in auctoritatibus praescriptis extat) scribendo affuisse.

Quintil. 8, 3, 89. Illud Crassi: *Ego te consulem putem, cum tu me non putes senatorem?* — Valer. Max. 6, 2, 2. idem narrat: *Non es*, inquit, *mihi, Philippe, consul, quia ne* (non *nec*) *ego quidem tibi senator sum.*

9. Oratio in M. Coponium de hereditate Curii vel pro M'. Curio.

Dixit pro M. Coponio Q. Scaevola. Acta est causa a. U. 661. T. Manilio praetore.

Cic. Brut. 39. In interpretando, in definiendo, in explicanda aequitate nihil erat Crasso copiosius, idque quum saepe alias, tum apud centumviros in M'. Curii causa cognitum est. Ita enim multa tum contra scriptum pro aequo et bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scaevolam, et in iure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum exemplorumque copia, atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte ius civile defenderet, ut eloquentium iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum eloquentissimus Scaevola putaretur.

Ibid. c. 52. Nec res ulla plus apud animos hominum quam ordo et ornatus orationis valet. Quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret, quidquam politius aut elegantius aut omnino melius aut expectaret aut posse fieri putaret? Cum is hoc probare vellet, M'. Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse; quid ille non dixit de testamentorum iure, de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? quam captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi et opinione quaeri voluntates et interpretatione disertorum scripta simplicium hominum pervertere? quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper ius illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando iure civili? At vero ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalmum reperisset ob eamque rem aedificare navem concupivisset, exorsus est, similiter Scaevolam ex uno scalmo captionis centumvirale iudicium hereditatis effecisse, hoc in illo initio consecutus multis eiusdem generis sententiis delectavit animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a se-

veritate traduxit. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere plerosque et id valere et valuisse semper. Deinde aequum bonum testamentorum sententias voluntatesque tutatus est; quanta esset in verbis captio cum in ceteris rebus tum in testamentis, si negligerentur voluntates; quantam sibi potentiam Saevola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea nisi de illius sententia. Haec cum graviter tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule et facete explicans eam admirationem assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur.

Ibid. c. 73. Malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem quam castellanos triumphos duo.

Cic. de Orat. 2, 6. Illud, quod ego in causa Curiana Scaevolae dixi, non dixi secus ac sentiebam. „*Nam si*, inquam, *Scaevola*, *nullum erit testamentum recte factum*, *nisi quod tu scripseris*, *omnes ad te cives cum tabulis veniemus*, *omnium testamenta tu scribes unus*. *Quid igitur? quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Mihi enim liber esse non videtur*, *qui non aliquando nihil agit*."

Orationis capita porro recenset Cic. in Or. p. Caecin. c. 18. Cic. Topic. 10. De Orat. I, 39, 180. 57, 242. II, 32, 140. 141. De Invent. II, 42. 122. Quint. 7, 6, 9.

10. Oratio pro Cn. Planco contra M. Brutum.

Cic. de Orat. 2, 54. Quid in omni oratione ab arte adiuvari potuit Crassus vel apud centumviros contra Scaevolam, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? — Nam haec perpetua contra Scaevolam Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam et ioco, dicta illa brevia non habuit. — C. 55. In Bruto, quem oderat et quem dignum contumelia iudicabat, utroque genere pugnavit. Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat, quam multa de amisso patrimonio dixit? Atque

illa brevia: cum ille diceret, se sine causa sudare, *Minime mirum*, inquit, *modo enim existi de balneis.* Innumerabilia huiuscemodi fuerunt, sed non minus iucunda illa perpetua. Cum enim Brutus duos lectores excitasset, et alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, et cum contraria inter sese de republica capita contulisset: noster hic facetissime tres patris Bruti de iure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo: *Forte evenit, ut in Privernati essemus. Brute, testificatur pater, se tibi Privernatem fundum reliquisse.* Deinde ex libro secundo: *In Albano eramus ego et Marcus filius. Sapiens videlicet homo cum primis nostrae civitatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit: *In Tiburti forte assedimus ego et Marcus filius. Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod nisi puberem te*, inquit, *iam haberet, quartum librum composuisset, et se etiam in balneis locutum cum filio scriptum reliquisset."* — Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum quam illis tragoediis, quas egit idem, cum casu in eadem causa funere efferretur anus Iunia, cum coniectis oculis, gestu omni imminenti, summa gravitate et celeritate verborum: „*Brute, quid sedes? quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriae, cui virtuti studere? Patrimonione augendo? at id non est nobilitatis. Sed fac esse, nihil superest; libidines totum dissipaverunt. An iuri civili? est paternum. Sed dicet, te, cum aedes venderes, ne in rutis quidem et caesis solium tibi paternum recepisse. An rei militari? qui numquam castra videris! an eloquentiae? quae nulla est in te; et quidquid est vocis ac linguae, omne in istum turpissimum calumniae quaestum con-*

tulisti. Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti!" Conf. Cic. Or. p. Cluent. 51. Quint. 6, 3, 44.

contraria — capita] Cur in oratione de colonia Narbonensi et lege Servilia contraria inter se posita fuerint, ex Cic. Or. p. Cluent. 51 disci potest. „In dissuasione rogationis eius, quae contra coloniam Narbonensem ferebatur (a senatu), quantum potest, de auctoritate senatus detrahit: in suasione legis Serviliae (qua in senatum ab equestri ordine iudicia transferebantur) summis ornat senatum laudibus." In altera ergo oratione contra senatum egit, in altera pro senatu.

11. Oratio pro Pisone.

Cic. de Orat. 2, 70, 285. Hoc vero Crassi nihil facetius. Cum laesisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset: *Potest fieri*, inquit, *Sile, ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit.* Annuit Silus. *Potest etiam, ut tu non recte intellexeris.* Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret. *Potest etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audisse dicis, numquam audieris!*

Pisonem] causam privatam fuisse putat Ellendt in Prolegg. p. LXXII. Henrichsen, qui nuper eruditos commentarios in libros de Oratore edidit, de Pisone ad c. 66, 265 libri secundi ablegat lectorem, ubi L. Calpurnium Pisonem Caesoninum cos. a. U. 642 intelligendum coniicit.

12. Oratio pro C. Aculeone.

Acta est causa apud M. Perpernam iudicem, qui a. U. 657 praetor erat.

Cic. de Orat. 2, 65, 262. Invertuntur verba, ut, Crassus apud M. Perpernam iudicem pro Aculeone cum diceret, (aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Aelius Lamia deformis, ut nostis,) qui cum interpellaret odiose, *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Crassus. Cum esset arrisum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipse*

fingere, ingenium potui. Tum hic, *Audiamus*, inquit, *disertum.* Multo etiam arrisum est vehementius.

De C. Aculeone Crassus apud Cic. de Orat. 1, 43, 191. praeclarum dedit laudis testimonium et doctrinae.

Postremo duabus in causis C. Sergium Oratam defendit Crassus: quarum alteram Cicero narravit De Offic. 3, 16, alteram Valerius Max. 9, 1, 1.

Cic. Orat. 66. Sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc quod minime apparet et valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: *Missos faciant patronos; ipsi prodeant. Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?*

Crassi] hoc ex concione contra popularem factionem aut ex oratione in Philippum petitum arbitratur Ellendt Prolegg. p. LXXIV.

comparant contra nos] numerosior est Quintiliani lectio (9, 4, 101). *Cur de perfugis nostris copias comparat is contra nos.*

XLVI. *Q. Mucius Scaevola, Pont. Max.*

Cic. Brut. 44, 163. Scaevolae dicendi elegantiam satis ex illis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam.

Argumentum orationis Scaevolae pro M. Coponio in causa Curiana Cicero recenset in Brut. c. 52. — Dixit tum L. Licinius Crassus adversus Scaevolam, qui iuris peritissimus fuit Romanorum veterum. Consul fuit cum eodem Crasso a. U. 659. Distinguendus a Q. Mucio Scaevola augure.

XLVII. *C. Titius.*

Cic. Brut. c. 45. Eiusdem fere temporis cum L. Crasso et L. Philippo fuit eques romanus, C. Titius, qui meo iudicio eo pervenisse videtur, quo potuit fere latinus orator sine graecis literis et sine multo usu pervenire. Huius orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stilo scriptae esse videantur. Easdem argutias in tragoedias satis ille quidem acute, sed parum tragice transtulit.

Nescio an idem sit intelligendus in Dione Cassio Fragm. ex lib. prior. 114. *Γάϊος Τίτιος ἀνὴρ ἀγοραῖος καὶ ἐκ δικαστηρίων τὸν βίον ποιούμενος, τῇ τε παῤῥησίᾳ μετὰ ἀναισχυντίας κατακορεῖ χρώμενος.* Equidem nihil affirmaverim.

Macrob. Saturn. 2, 12. Inter pisces Tiberinos praecipuum locum lupus tenuit et quidem is, qui inter duos pontes captus est. id ostendunt cum multi alii, tum etiam *C. Titius, vir aetatis Lucilianae, in oratione, qua legem Fanniam suasit.* cuius verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus plerique tunc vivebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos, in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quaeque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horae decem sunt, iubent puerum vocari, ut comitium eat percunctatum, quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot vetuerint: inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant. dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere: quorum negotium est, dicunt. iudex testes poscit. ipsus it minctum. ubi redit, ait se omnia audivisse; tabulas poscit, litteras inspicit: vix prae vino sustinet palpebras, eunti in consilium ibi haec oratio: Quid mihi negotium est cum istis nugacibus? quam potius potamus mulsum mixtum vino graeco, edimus turdum pinguem bonumque piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit!*

legem Fanniam] legem sumtuariam C. Fannius cos. a. 593 promulgavit suasore C. Titio quaestore. Conf. Athenaeus lib. VI. p. 593.

litem suam faciant] Facere litem suam dicitur iudex, cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Sensus ergo est: ne dolo malo causam agere videantur. Vid. Gesneri Thes. v. *lis.*

Quomodo distinguendus sit hic Titius ab aliis eiusdem nominis, in Dissertatione de Titio Septimio Poeta docuit

Weichert. p. 372. Tragoediarum Titii fragmenta supersunt nulla. Quaerat forsitan aliquis, unde habuerit Macrobius Titii orationem, qui antiquis iam oratoribus adnumerandus est; atque suspicor, vetera eloquentiae monumenta etiam tum extitisse in Licinii Muciani opere, qui aevo Vespasiani oratorum romanorum orationes in unum corpus redegerat.

XLVIII. *T. Betucius Barrus Asculanus.*

Cic. Brut. 46. Omnium eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barra Asculanus, cuius sunt *aliquot orationes Asculi habitae, illa Romae contra Caepionem, nobilis sane, cui orationi Caepionis ore respondit Aelius.*

Caepionem] Q. Servilius Caepio, quod ex cap. 56, 206 patet.
Aelius] L. Aelius Praeconinus Stilo, de quo infra dicemus.

XLIX. *L. Marcius Philippus.*

Is ab Horatio dicitur (Epist. 1, 7, 46.) *Strenuus et fortis causisque Philippus agendis Clarus.*

Cic. Brut. 47. Duobus summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo tamen proximus. — Erant ea in Philippo, quae qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multae facetiae: satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, graecis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo et maledicto facetus.

Cic. de Off. 2, 21. Perniciose Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret — cum in agendo multa populariter, tum illud male, *non esse in civitate duo millia hominum, qui rem haberent.* Capitalis oratio et ad aequationem bonorum pertinens.

in tribunatu] a. U. 650.

Oratio Philippi *pro Cn. Pompeio* memoratur in Bruto Ciceronis c. 64.

pro Cn. Pompeio] a. U. 668 fit reus admodum iuvenis Cn. Pompeius Magnus ob praedam Asculanam, ex qua nihil in aerarium retulerat

pater. Dixit pro Pompeio cum L. Philippo Hortensius. Conf. Plut. Pomp. c. 4.

Plut. Pompei. 2. Ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης, τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. Ἧι καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφευγεν ὁ Πομπήϊος· ὥςτε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν Ἀλέξανδρον. Διὸ καὶ Λεύκιος Φίλιππος, ἀνὴρ ὑπατικὸς, συνηγορῶν αὐτῷ, μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ Φίλιππος ὢν, φιλαλέξανδρος ἐστίν.

Cic. de Orat. 3. 1. Crassus vehementer erat commotus ea oratione, quae ferebatur habita esse in concione a Philippo, quem dixisse constabat: *videndum sibi aliud esse consilium: illo senatu se rempublicam gerere non posse!*

a Philippo] consule a. U. 663.

Dixit adversus P. Quintium, pro quo Cicero causam egit, a. U. 673.

Oratio L. Philippi contra Lepidum, habita a. 677, extat apud Sallustium Histor. Frag. l. 1. p. 945. Corte.

Cum vero nullum extet apertum testimonium, orationes relictas esse a Philippo, melius fortasse fecissem, si eum in librum meum non retulissem.

L. *C. Iulius Caesar Strabo.*

Cic. Brut. 48. Festivitate et facetiis C. Iulius, L. F., et superioribus et aequalibus suis omnibus praestitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditior. *Sunt eius aliquot orationes, ex quibus sicut ex eiusdem tragoediis lenitas eius sine nervis perspici potest.*

Cic. Tuscul. 5, 19. In C. Caesare mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis.

Priscian. T. 1. p. 196. Caesar Strabo in oratione, qua Sulpicio respondit: *Deinde propinquos nostros, Messalas, domo deflagrata penore volebamus privare.*

Priscian. T. 1. p. 270. Caesar Strabo contra Sulpicium, tribunum pl.: *Deinde propinquos nostros M. d. d. p. v. p.*

contra Sulpicium] tribunum pl. a. U. 666. P. Sulpicius Rufus Iulio Caesari Straboni aedilitio, consulatum omissa praetura contra leges petenti, restitit, ex quo tanta contentio orta est, ut ad ferrum et ad arma res procederet. Asconius ad Or. p. Scauro p. 145 Beier. Cic. in Brut. c. 63. Or. Philippica XI, 5: *Alter Caesar, Vopiscus ille, homo summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consulatum petit, solvatur legibus.* — Praeter Sulpicium P. Antistius quoque, collega, contra Strabonem egit.

Sueton. Caesar c. 55. *Genus eloquentiae duntaxat adolescens adhuc Strabonis Caesaris secutus videtur, cuius etiam ex oratione, quae inscribitur Pro Sardis, ad verbum nonnulla transtulit in Divinationem suam.*

in Divinationem suam] Oratio C. Caesaris pro Sardis Divinatio fuit in Cn. Pompeium Strabonem de accusatore in T. Albucium constituendo, ut ex Divinat. Ciceronis in Caecilium c. 19 intelligitur. Ex ea autem Iul. Caesar in Divinationem suam de accusatione Dolabellae, opinor, nonnulla transtulit.

Cic. de Off. 2: 14. *Etiam accusatio probata persaepe est. Sed hoc quidem non est saepe faciendum, nec umquam nisi — patrocinii causa, ut nos pro Siculis, pro Sardis in Albucio Iulius.*

in Albucio] vide Orellii adnotationem. Acta causa a. U. 651, postquam biennio praetor Sardiniae fuisset Albucius. Conf. quod supra de T. Albucio adnotavimus.

Varro De re rustica 1, 7: *Caesar Vopiscus aedilicius, causam cum ageret apud censores, campos Roseae Italiae dixit esse sumen, in quo relicta pertica postridie non appareret propter herbam.* — Idem refert Plinius H. N. 17, 4.

Caesar Vopiscus] hunc eundem esse cum C. Iul. Caesare, de quo nunc dicimus, ex Mario Victorino patet de Orthograph. 1. p. 2456. *Iulius Caesar, qui Vopiscus et Strabo, qui et Sesquiculus dictus est, primus de Tecmesa scripsit tragoediam suam.* De tragoediis eius vide Weichert de C. Licinio Calvo p. 127.

aedilicius] aedilis curulis fuit a. U. 664. Occisus est Marii satellitibus a. 667.

Inserta est fragmentis C. Iul. Caesaris Dictatoris apud Oudendorpium *oratio Iul. Caesaris pro Sextilio*, quae Caesari Straboni vindicari debet; siquidem Sextilius, qui Caesarem manu occidit, antea in causa gravi ab eo adiutus fuerat, ut Valer. Max. 5, 3, 3 narrat. Praeterea Pighius *orationem Caesaris pro rogatione Plautia*, quae plerumque Divi Caesaris esse dicitur, Caesari Straboni tribuit, ut in Iul. Caesare dicemus.

In Prisciano T. 1. p. 368 *Lucius Caesar*: *Certaeque res augurantur* legitur, quo de auctore disceptari potest, utrum hic Iulius Caesar an Lucius Coelius (Antipater) intelligendus sit.

LI. *L. Aelius Praeconinus Stilo.*

Suetonius De Illust. Grammatt. 3. *L. Aelius*, inquit, *cognomine duplici fuit: nam et Praeconinus, quod pater eius praeconium fecerat, vocabatur, et Stilo, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat.* Tantus optimatum fautor erat, ut Q. Metellum Numidicum in exilium comitatus sit (a. U. 654).

Cic. Brut. 56. *Cottae pro se lege Varia quae inscribitur, eam L. Aelius scripsit Cottae rogatu. Fuit is omnino vir egregius et eques romanus cum primis honestus idemque eruditissimus et graecis literis et latinis, antiquitatisque nostrae et in inventis rebus et in actis scriptorumque veterum literate peritus: quam scientiam Varro noster acceptam ab illo auctamque per sese, vir ingenio praestans omnique doctrina, pluribus et illustrioribus literis explicavit. Sed idem Aelius Stoicus esse voluit, orator autem nec studuit umquam nec fuit. Scribebat tamen orationes, quas alii dicerent, ut Q. Metello F., ut Q. Caepioni, ut Q. Pompeio Rufo: quamquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Aelio. His enim scribendis etiam ipse interfui, cum essem apud Aelium adolescens eumque audire studiose solerem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorum mini-*

meque ineptum, Aelianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

Q. Metello F.] intell. Q. Metellum Nepotem, Balearici filium, quem C. Curio accusavit, Appuleio teste in Apolog. pag. 316.

ut Q. Caepioni] v. supra c. 46. *Orationi Betucii Caepionis ore respondit Aelius, qui scriptitavit orationes multis.*

Q. Pompeio Rufo] cons. a. U. 666.

LII. *C. Aurelius Cotta.*

Cic. Brut. 49. *Iisdem fere temporibus, aetate inferiores paulo quam Iulius, sed aequales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus, P. Antistius, nec ulla aetate uberior oratorum fetus fuit. Ex his Cotta et Sulpicius cum meo iudicio tum omnium facile primas tulerunt.*

C. 55. *Inveniebat acute Cotta, dicebat pure ac solute. — Nihil erat in eius oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum atque sanum, illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos iudicum vix posset nec omnino eo genere diceret, tractando tamen inpellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati.*

Cic. Orator. c. 38. *Uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses; uterer alienis vel latinis, si ulla reperirem, vel graecis, si deceret. Sed Crassi perpauca sunt nec ea iudiciorum. Nihil Antonii, nihil Cottae, nihil Sulpicii.*

nihil Cottae] Quum in Bruto c. 49, 55 et 56. Cotta et Sulpicius tamquam aetate aequales et in dicendo pares a Cicerone coniungantur, veri simile est, in Oratoris quoque loco eosdem intelligendos, C. Aurelium Cottam et P. Sulpicium Rufum. Patet igitur, Cottam ipsum nihil scriptum reliquisse, Aelianas vero orationes voluisse existimari suas. Unum fragmentum, quod apud Charisium extat, corruptum videtur.

Cic. Orator c. 30. *Nihil ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius.*

Cic. Br. c. 56. *Cottae pro se lege Varia quae inscribitur,* (int. oratio) *eam L. Aelius scripsit Cottae rogatu. Cottam miror, summum ipsum oratorem minimeque*

ineptum, Aelianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

lege Varia] Damnatus est Cotta lege Varia a. U. 663.

Legimus orationem C. Cottae consulis, a. U. 679 habitam, in Sallust. Fragm. p. 999.

Charis. p. 195. C. Cotta pro Cn. Veterio libro primo: *Hic cum optimus, tu de tua sponte, hic cum religione.*

C. Cotta] suspicor legendum esse *Cato pro Veturio.* Ellendt autem pag. XCVII. in Charisii loco Messalinum Cottam, Corvini filium intelligit.

Cic. Brut. 92. *Duo tum excellebant oratores, Cotta et Hortensius, qui me imitandi cupiditate incitarent. Videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium.*

pro Cn. Dolabella] accusante C. Iulio Caesare, a. 677, cuius orationes in Dolabellam mox commemorabimus.

pro M. Canuleio] M. Canuleius Dives, repetundarum reus, a. 677. Praeterea defendit Rutilium (Cic. Brut. 30), accusavit Arretinam mulierem (Cic. p. Caecina 33).

LIII. *P. Sulpicius Rufus.*

P. Sulpicius natus a. U. 630. Cic. Brut. c. 88.

Cic. Brut. 55. *Fuit Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis et ut ita dicam, tragicus orator.* Cap. 56. *Sulpicii orationes, quae feruntur, eas post mortem eius scripsisse P. Canutius putatur, aequalis meus, homo extra nostrum ordinem meo iudicio disertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est, saepeque ex eo audivi, cum se scribere neque consuesse neque posse diceret.*

Cic. Orator 38. *Uterer exemplis alienis latinis* (i. e. aliorum latinorum oratorum), *si ulla reperirem. Sed Crassi perpauca sunt, nihil Antonii, nihil Cottae, nihil Sulpicii.*

Cic. de Off. 2, 14. *P. Sulpici eloquentiam illustravit accusatio, cum seditiosum et inutilem civem, C. Norbanum, in iudicium vocavit, quem defendit M. Antonius.*

LIV. *C. Scribonius Curio.*

C. Curionem avum supra iam commemoravimus. Curio pater cos. a. 678, mortuus est a. 701.

Cic. Brut. 58. *Erant, quibus videretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse verbis utebatur, et quia latine non pessime loquebatur usu, credo, aliquo domestico. nam literarum admodum nihil sciebat.* C. 61. *Eius orationes adspiciendas tamen censeo. Sunt illae quidem languidiores, verumtamen possunt augere et quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus, quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris alicuius effecerit.*

Argumentum Orat. in P. Clodium et Curionem Ciceronis pag. 86 ed. Beier: *Tres illis temporibus Curiones illustri nomine fuerunt, atque ita in libris adhuc feruntur.*

in libris] Nempe in eorum orationibus, quae adhuc supererant, cum hic commentarius scriberetur. Maius.

Ibid. p. 88. *Minacissimis Clodii vocibus vehementer et acerrimo spiritu hac oratione Cicero respondit, duorum, tam ipsius quam Curionis.*

quam Curionis] i. e. hac oratione Cicero respondit orationibus duorum etc Maius.

Quint. 6, 3, 76: *Cicero Curionem semper ab excusatione aetatis incipientem, facilius cotidie prooemium habere, dixit.*

Sueton. Caes. 52. *Curio pater quadam Caesarem oratione omnium mulierum virum et omnium virorum mulierem appellat.*

Ibid. Caes. 50. *Pompeio a Curionibus, patre et filio, exprobratum est, quod, cuius causa post tres liberos exegisset uxorem, et quem gemens Aegistum appellare consuesset, eius postea filiam potentiae cupiditate in matrimonium recepisset.*

Ibid. c. 49. *Praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum* (Caesarem) *Dolabella pelli-*

cem reginae, spondam interiorem regiae lecticae, et Curio stabulum Nicomedis et Bithynicum fornicem dicunt.

Ib. c. 9. *Meminerunt coniurationis Caesaris cum M. Crasso Tanusius Geminus et C. Curio pater in Orationibus. Convenisse Curio ait, ut togam de humero deiiceret. Idem Curio, sed et M. Actorius Naso auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente.*

Priscian. T. 1. p. 371. Curio pater: *Nusquam demòlitur, nusquam exoneratur pecunia.*

demolitur] passive dixit.

Dixit praeterea Curio pro fratribus Cossis contra Antonium apud centumviros (Cic. De Orat. 2, 23, 98) et pro Servio Naevio in causa Titiniae, Cottae uxoris (Cic. Brut. 60, 217); accusavit vero Q. Metellum Nepotem, Balearici filium (Asconius in Orat. Cic. p. C. Cornelio c. 1.)

LV. *C. Papirius Carbo C. F.*

Cic. Brut. 62. *In eodem numero eiusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator, sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas et facile dicebat, et auctoritatem naturalem quandam habebat oratio.*

eloquentissimi viri] C. Papirii Carbonis, qui vicesimus tertius supra oratorum recensetur.

Cic. Orator c. 63. *Me stante C. Carbo, C. F., tribunus plebis in concione dixit his verbis: O Marce Druse! (patrem appello). Tu dicere solebas, sacram esse rempublicam. Quicumque eam violassent, ab omnibus esse ei poenas persolutas. Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.*

me stante] i. e. me praesente, audiente. Cicero annos quindecim erat natus a. 663, quo Carbo concionem habuit.

O Marce Druse] C. Carbo in tribunatu suo a. U. 663 collegam habuit M. Livium Drusum, qui in magistratu occisus est. occiso vero eo concionem habuit adversarius eius Carbo, in qua, Drusum patrem,

mortuum, appellans, id refert, quod ille dixerat a. U. 633, cum C. Gracchus per Opimium interfectus erat. Ut enim Opimium iure istum occidisse Drusus pater iudicarit, sic nunc Marcum Drusum, filium, non iniuria interfectum videri.

LVI. *Q. Claudius Quadrigarius.*

Annales quidem Quadrigarii notiores sunt quam orationes, unumque tantum earum vestigium remansit, modo Claudius ibi Quadrigarius sit intelligendus.

Nonius horrea genere feminino. Claudius oratione in Quintium Gallum: *Quarum iaceni muraena ulla horrea curiaque et tabulariae publicae. Eiusdem generis tabularias et horrias dixit.*

iaceni] In ed. 1526 legimus: *Claudius oratione in Quintum Gallum: quarum iacent murena ulla horrea curiaque et tabulariae publicae. Eiusdem generis tabularias, quo et horreas dixit.* — Mercerus emendat: „*quorum iacent muri, nulla horrea. Et errat Nonius, qui singulari positum censet.*" — Gothofredus vero: *Quorum iacent muri, villa, horrea* etc. Popma dicit: „*Lego quorum iacent muri, nec ulla horrea. Quod postremum singulari numero et genere feminino positum, Nonius perperam censet. An autem huius orationis auctor sit Quadrigarius, an alius Claudius, nescio.*" Ego Nonii indicem orationis sic emendandum existimo: *Calidius in oratione in Quintum Gallium.* — Celeberrima fuit illa Calidii actio, summi oratoris, in qua Cicero reum defendit, ut legimus in Bruto c. 80, 277.

Aequalis fuit Quadrigarius Sisennae ex Velleio 11, 9, 5, interiecto inter aetatem Sulpicii et Hortensii, teste Cicerone Brut. 64. Schweigh. ad fragm. Appiani de rebus Gall. T. 3. p. 172.

LVII. *L. Sisenna.*

Cic. Brut. 64. Inferioris aetatis (i. e. post P. Sulpicium, Cottam et Curionem) erat proximus L. Sisenna, doctus vir, et studiis optimis deditus, bene latine loquens, narus reipublicae, non sine facetiis, sed neque laboris multi nec satis versatus in armis. C. 74. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rusio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus

inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc est? inquit Brutus, aut quis est iste C. Rusius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante C. Rutilium Sisenna defendens dixit, quaedam eius sputatilica esse crimina. Tum C. Rusius, *Circumvenior*, inquit, *iudices, nisi subvenitis. Sisenna quid dicat, nescio: metuo insidias. Sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit, scio, tilica nescio.*

C. Rusio] vid. Weichertii Dissert. De Calvo p. 101.
C. Rutilium] qui in Bruto Cic. cap. 40 et in Divinatione c. 21 laudatur.

Quint. 1, 5, 13. *Sisenna dixit assentio.* Idem ex Varrone Gellius 2, 25 attulit.

Ibid. 8, 3, 35. *Caecilius* (rhetor) *putat a Sisenna primum dictum esse albenti coelo.*

Festus *Mediterreum melius quam mediterraneum Sisenna dici putat.*

Varro De Ling. lat. VIII. pag. 446. *Plures patresfamilias dicere non debuerunt, sed ut Sisenna scribit, Patres familiarum.*

De anno natali L. Corn. Sisennae erudite egit Weichert ad Calvum p. 99 sqq. Orationum nullae superesse videntur reliquiae, nec satis constat, eum orationes reliquisse. Incerta enim fragmenta quatuor, quae attulimus, ex libris XIV. Historiarum excerpta esse possunt.

LVIII. *Q. Hortensius.*

Q. Hortensius natus a. U. 640, primum in foro dixit a. U. 659, 19 annos natus. Diem obiit a. U. 704. Cic. Brut. 64, 229. Eximium L. C. Luzac specimen histor. iuridicum de Q. Hortensio oratore, Ciceronis aemulo, Lugduni Batav. 1810 edidit, ex quo multa in usum meum transtuli.

Cum Cicero de Hortensii genere dicendi copiosius per quinque capita Bruti (c. 92—96) sit locutus, unum tantum locum afferre volui, in quo (quod ad propositum meum maxime pertinet) de orationibus eius mentionem fecit. „*Dicendi genus quod fuerit in utroque nostrum, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt.*"

Debemus sane dolere interitum orationum Hortensii, quarum nulla particula praeter unam vocem apud Charisium extat. Causam autem, cur nulla eius oratio ad nostra usque tempora pervenerit, in Oratore c. 37, 132 indicavit Cicero. „*Uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer alienis vel latinis, si ulla reperirem, vel graecis, si deceret. Sed Crassi perpauca sunt, nec ea iudiciorum: nihil Antonii, nihil Cottae, nihil Sulpicii: dicebat melius quam scripsit Hortensius.*" Cicero igitur ipse, quamvis eloquentiam Hortensii summis laudibus efferret, numquam tamen ex eius orationibus exempla attulit, cum ab audientibus tantum, non a legentibus aeque probarentur.

Sidonius Epist. IV. 3. *Rex Theodoricus sentit ut Pythagoras, dividit ut Socrates, explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles, ut Aeschines blanditur, ut Demosthenes irascitur, vernat ut Hortensius, aestuat ut Cethegus, incitat ut Curio, moratur ut Fabius, simulat ut Crassus, dissimulat ut Caesar, suadet ut Cato, dissuadet ut Appius, persuadet ut Tullius!*

1. Cic. Br. 64, 229. *Hortensius L. Crasso Q. Scaevola coss. primum in foro dixit et apud hos ipsos quidem consules et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. Undeviginti annos natus erat eo tempore.*

Cic. De Orat. 3, 61, 229. Crassus: *me consule in senatu causam defendit Africae.*

Ex his duobus locis patet, primam causam a Hortensio a. U. 659 actam esse eamque fuisse Africae. Tum enim undeviginti annos natus erat.

2. Ibid. *Magis etiam excellebat, cum pro Bithyniae rege dixit.*

Bithyniae rege] Nicomede. ea causa paulo ante belli socialis initium circa annum 663 dicta.

3. Brut. 64, 230. *Hortensius non cum suis aequalibus solum, sed et mea cum aetate et cum tua, Brute,*

et cum aliquanto superiore coniungitur; si quidem et Crasso vivo dicere solebat et magis iam etiam vigebat Antonio et cum Philippo, iam sene pro Cn. Pompeii bonis dicente in illa causa, adolescens cum esset, princeps fuit.

Cn. Pompeii] a. U. 668 Cn. Pompeius reus factus erat, quod in victoria patris Asculana libros et plagas venatorias munere accepisset. Pighii Annal. T. 3. p. 239.

4. In causa P. Quintii contra Ciceronem dixit a. U. 673.

5. Cn. Corn. Dolabellam L. F., praetorem Ciliciae, Hortensius M. Scauro accusante defendit a. U. 676. Conf. Luzac. aut Pighius T. 3. p. 280.

6. Cn. Corn. Dolabella Cn. F., repetundarum accusatus a C. Iul. Caesare a. 677 a Hortensio defenditur, id quod ex Bruto c. 92 cognoscimus: *Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta et Hortensius: quorum alter remissus et lenis et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam, alter ornatus, acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, iam deflorescentem cognovisti, sed verborum et actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio magis arbitrabar rem esse, quod et dicendi ardore eram propior et aetate coniunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium.*

7. Defenderunt Hortensius et Cotta M. Canuleium, qui Dives appellatur, repetundarum reum a. 677. Pighius T. 3. p. 287.

8. Terentius Varro pecuniarum repetundarum a. 679 accusatus ab Hortensio aedile defensus et absolutus est. Pseudo-Asconius in Divinat. p. 26 edit. Lugd. Bat. 1644 Pigh. T. 3. p. 299.

9. C. Verrem defendit Hortensius contra Ciceronem a. 684. Eius orationem pro Verre commemorat Quintilianus 10, 1, 23. *Illud vero utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumserimus, et quotiens continget, utrimque habitas legere actiones. —*

Quin etiam, si minus pares videbuntur, aliquae tamen ad cognoscendam litium quaestionem recte inquirentur, ut contra Ciceronis orationes Tuberonis in Ligarium et Hortensii pro Verre.

10. C. Rabirium, perduellionis reum, cum Cicerone consule a. 691 defendit Hortensius.

Charisius p. 100. Hortensii oratio pro C. Rabirio: *Cicatricum mearum* non *cicatricium.*

11. L. Murenam cum Cicerone eodem anno defendit.

12. L. Sullam una cum Cicerone a. 692 defendit.

13. Defenderat ante causam Sullanam aliquando L. Varguntejum, senatorem, de ambitu reum. Cic. Or. p. Sulla c. 2.

14. L. Valerium Flaccum una cum Cicerone defendit a. 695. Cicero de hac oratione ad Atticum scripsit lib. 2. 25. *At hercle alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret.*

15. Alium Valerium Flaccum eodem anno defendit.

16. P. Sextium cum Cicerone defendit a. 698.

17. M. Aemil. Scaurum cum Cicerone defendit a. 699.

18. Cic. Brut. 96. *Tum Brutus, Ego vero,* inquit, *Hortensium magnum oratorem semper putavi maximeque probavi pro Messala dicentem, quum tu afuisti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, scripta verbis oratio.*

pro Messala] a. U. 703 M. Valerius Messala, sororis Hortensii filius, qui consul fuerat a. U. 701 et saepius, ambitus accusatus Hortensio defendente praeter omnium exspectationem absolutus est. Coelius ad Ciceronem l. VIII, 2.

Valerius Max. 5, 9, 2. Q. Hortensii, qui suis temporibus ornamentum romanae eloquentiae fuit, admirabilis in filio patientia extitit. Cum enim eo usque impietatem eius suspectam et nequitiam invisam haberet, ut Messallam, suae sororis filium, heredem habiturus, ambitus reum defendens iudicibus diceret, *Si illum damnassent, nihil sibi praeter osculum nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum:* Hac scilicet sententia, *quam etiam editae*

orationi inseruit, filium potius in tormento animi quam in voluptatibus reponens, tamen ne naturae ordinem confunderet, non nepotes, sed filium heredem reliquit.

19. Cic. Brut. 94, 324. *Hortensius quarto et sexagesimo anno perpaucis ante mortem diebus una tecum, Brute, socerum tuum defendit Appium.* C. 64, 230. *Hortensius pro Appio Claudio dixit paulo ante mortem.*

pro Appio Claudio] Appius Claudius Pulcher proconsul, Cicerone successore accepto, e Cilicia a. 703 in urbem reversus, cum triumphum petere vellet, a P. Dolabella (qui postea Ciceronis erat gener), maiestatis atque ambitus postulatur. Causam a. U. 704 Hortensius egit perpaucis ante mortem diebus. Coelius ad Cic. VIII, 13. VIII, 6.

LIX. *Quinta Hortensia Q. Filia.*

Quint. Inst. 1, 1, 6. *Quintae Hortensiae, Quinti filiae, oratio apud triumviros habita legitur non tantum in sexus honorem.*

Valer. Max. VIII, 3, 3. *Hortensia, Q. Hortensii filia, cum ordo matronarum gravi tributo a triumviris esset oneratus, nec quisquam virorum patrocinium eis accommodare gauderet, causam feminarum apud triumviros et constanter et feliciter egit. Repraesentata enim patris facundia, impetravit, ut maior pars imperatae pecuniae his remitteretur. Revixit tum muliebri stirpe Q. Hortensius verbisque filiae adspiravit.*

Dixit orationem Hortensia a. 711, quo Octavianus Lepidus Antoniusque triumviratum constituerant, extatque apud Appianum in Civil. IV. 32—33.

Οἱ τρεῖς ἄρχοντες προὔγραφον χιλίας καὶ τετρακοσίας γυναῖκας, αἳ μάλιστα πλούτῳ διέφερον· καὶ αὐτὰς ἔδει τὰ ὄντα τιμωμένας, ἐςφέρειν ἐς τὰς τοῦ πολέμου χρείας, ὅσην ἑκάστην οἱ τρεῖς δοκιμάσειαν, ἐπέκειτό τε ταῖς ἀποκρυψαμέναις τι τῶν ὄντων ἢ τιμησαμέναις κακῶς ἐπιτίμια καὶ τοῖς ταῦτα μηνύουσιν ἐλευθέροις τε καὶ δούλοις μήνυτρα. Αἱ δὲ γυναῖκες ἔκριναν, τῶν προςηκουσῶν τοῖς ἄρχουσι γυναικῶν δεηθῆναι. τῆς μὲν δὴ Καίσαρος ἀδελφῆς οὐκ ἀπετύγχανον, οὐδὲ τῆς μητρὸς Ἀντωνίου· Φουλβίας

δὲ, τῆς γυναικὸς Ἀντωνίου, τῶν θυρῶν ἀπωθούμεναι, χαλεπῶς τὴν ὕβριν ἤνεγκαν, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τὸ βῆμα τῶν ἀρχόντων ὠσάμεναι, διϊσταμένου τοῦτε δήμου καὶ τῶν δορυφόρων, ἔλεγον, Ὁρτησίας ἐς τοῦτο προκεχειρισμένης· „Ὃ μὲν ἥρμοζε δεομέναις ὑμῶν γυναιξὶ τοιαῖσδε, ἐπὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν κατεφύγομεν. ὃ δὲ οὐχ ἥρμοζεν ὑπὸ Φουλβίας παθοῦσαι, ἐς τὴν ἀγορὰν συνεώσμεθα ὑπ᾽ αὐτῆς. Ὑμεῖς δ᾽ ἡμᾶς ἀφείλεσθε μὲν ἤδη γονέας τε καὶ παῖδας καὶ ἄνδρας καὶ ἀδελφοὺς· ἐπικαλοῦντες, ὅτι πρὸς αὐτῶν ἠδίκησθε. εἰ δὲ καὶ τὰ χρήματα προσαφέλοισθε, περιστήσετε εἰς ἀπρέπειαν ἀναξίαν γένους, καὶ τρόπων καὶ φύσεως γυναικείας. Εἰ μὲν δή τι καὶ πρὸς ἡμῶν, οἷον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἠδικῆσθαί φατε, προγράψατε καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκείνους. εἰ δὲ οὐδένα ὑμῶν αἱ γυναῖκες οὔτε πολέμιον ἐψηφισάμεθα, οὔτε καθείλομεν οἰκίαν ἢ στρατὸν διεφθείραμεν, ἢ ἐπηγάγομεν ἕτερον, ἢ ἀρχῆς ἢ τιμῆς τυχεῖν ἐκωλύσαμεν· τί κοινωνοῦμεν τῶν κολάσεων, αἱ τῶν ἀδικημάτων οὐ μετασχοῦσαι; Τί δὲ ἐσφέρομεν, αἱ μήτε ἀρχῆς, μήτε τιμῆς, μήτε στρατηγίας, μήτε τῆς πολιτείας ὅλως, τῆς ὑμῖν ἐς τοσοῦτον ἤδη κακοῦ περιμαχήτου, μετέχουσαι; Ὅτι φατὲ πόλεμον εἶναι; Καὶ πότε οὐ γεγόνασι πόλεμοι; καὶ πότε γυναῖκες συνήνεγκαν; ἃς ἡ μὲν φύσις ἀπολύει παρὰ ἅπασιν ἀνθρώποις. αἱ δὲ μητέρες ἡμῶν ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐσήνεγκάν ποτε ἅπαξ, ὅτε ἐκινδυνεύετε περὶ τῇ ἀρχῇ πάσῃ καὶ περὶ αὐτῇ τῇ πόλει, Καρχηδονίων ἐνοχλούντων. καὶ τότε δὲ ἐσήνεγκαν ἑκοῦσαι καὶ οὐκ ἀπὸ γῆς ἢ χωρίων ἢ προικὸς ἢ οἰκιῶν, ὧν χωρὶς ἀβίωτόν ἐστιν ἐλευθέραις, ἀλλ᾽ ἀπὸ μόνων τῶν οἴκοι κόσμων οὐδὲ τούτων τιμωμένων, οὐδὲ ὑπὸ μηνυταῖς ἢ κατηγόροις, οὐδὲ πρὸς ἀνάγκην ἢ βίαν, ἀλλ᾽ ὅσον ἐβούλοντο αὐταί. Τίς οὖν καὶ νῦν ἐστὶν ὑμῖν περὶ τῆς ἀρχῆς ἢ περὶ τῆς πατρίδος φόβος; ἴτω τοίνυν ἢ Κελτῶν πόλεμος ἢ Παρθυαίων, καὶ οὐ χείρους ἐς σωτηρίαν ἐσόμεθα τῶν μητέρων. Ἐς δὲ ἐμφυλίους πολέμους μήτε ἐσενέγκαιμέν ποτε, μήτε συμπράξαιμεν ὑμῖν κατ᾽ ἀλλήλων. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ Καίσαρος ἢ Πομπηΐου συνεφέρομεν, οὐδὲ Μάριος ἡμᾶς, οὐδὲ Κίννας ἠνάγκασεν, οὐδὲ Σύλλας ὁ τυραννήσας τῆς πατρίδος· ὑμεῖς δὲ φατὲ καὶ καθίστασθαι τὴν πολιτείαν."

LX. *Servius Sulpicius Rufus.*

Consul fuit a. U. 703. Philippicarum Ciceronis nona laudatio est pulcherrima huius viri.

Cic. Br. 41, 151, et 42. *De Servio dicam quod sentio. Non enim facile quem dixerim plus studii quam illum et ad dicendum et ad omnes bonarum artium disciplinas adhibuisse. — Nam et in iisdem exercitationibus ineunte aetate fuimus, et postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior, et, inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus. Atque haud scio an par principibus esse potuisset; sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium non eiusdem modo aetatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in iure civili esse princeps. Adiunxit etiam*, ut Cicero porro dicit, *et litterarum scientiam et loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest.* Supersunt adhuc fragmenta librorum Sulpicii de iure civili apud Gellium aliosque auctores: reliquit enim prope centum et octoginta libros, ut Pomponius Orig. Iur. Digest. 1, 2, 43 scribit.

Quint. 10, 1, 116. *Servius Sulpicius insignem non immerito famam tribus orationibus meruit.*

tribus orationibus] duae tantum causae Servii notae adhuc sunt, de quibus orationes extitisse videntur, una pro Aufidia, altera contra L. Murenam.

Quint. 4, 2, 106. *Prosopopoeia Servius Sulpicius utitur pro Aufidia: Somnone te languidum an gravi lethargo putem oppressum?*

Ibid. 6, 1, 20. Sed saepius id est accusatoris, avertere iudicem a miseratione, qua reus sit usurus, atque ad fortiter iudicandum concitare. Cuius loci est etiam occupare, quae dicturum facturumve adversarium putes. Nam et cautiores ad custodiam suae religionis iudices facit et gratiam responsuris aufert, cum ea, quae praedicta sunt ab accusatore, iam, si pro reo petentur, non sint nova: ut *Servius Sulpicius contra Aufidiam*, ne signatorum, ne ipsius discrimen obiciatur sibi, praemonet.

Ibid. 10, 1, 22. Illud vero utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumserimus, et quoties continget, utrinque habitas legere actiones ut Demosthenis atque Aeschinis inter se contrarias et *Servii Sulpicii atque Messalae, quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter.*

Festus Mancipatus ait Serv. Sulpicius in ea oratione, quam scripsit et habuit *pro Aufidia.*

pro Aufidia] cum in Quintil. 6, 1, 20 legamus, accusatorem fuisse in causa Aufidiana Servium Sulpicium, in alio vero loco, 10, 1, 22, Messalam contra eum dixisse, index orationis illius fuisse videtur *Oratio Serv. Sulpicii pro Aufidia contra Messalam*, in qua Messala detraxisse aliquid Aufidiae accusatur, vel, qua accusatione Aufidiam contra Messalam vindicare studuit Sulpicius. Ideo in Quintil. 6, 1, 20 corrupta verba puto et excidisse aliquid: sic enim legendum est: *Servius Sulpicius pro Aufidia contra Messalam, ne signatorum, ne ipsius discrimen obiiciatur sibi, praemonet.*

Quint. 10, 7, 30. *Feruntur aliorum quoque commentarii, et inventi forte, ut eos dicturus quisque composuerat, et in libros digesti: ut causarum, quae sunt actae a Servio Sulpicio, cuius tres orationes extant; sed hi de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis videantur esse compositi.*

Festus orba. Servius Sulpicius ait: *quae liberos quasi oculos orba est.*

Servius Sulpicius] fragmentum videtur ex libris de iure civili.

Serv. Sulpicius L. Murenam ambitus accusavit Cicerone defendente a. U. 691.

LXI. *C. Licinius Macer.*

Cic. Br. c. 67. *C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Huius si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, maius nomen in patronis fuisset. Non erat abundans, non inops tamen; non valde nitens, non plane horrida oratio; vox, gestus et omnis actio sine lepore, at in inveniendis*

componendisque rebus mira accuratio, ut non facile in ullo diligentiorem maioremque cognoverim, sed eam ut citius veteratoriam quam oratoriam diceres.

Idem Annalium scriptor fuit. Cicero de Legg. 1, 2: *Quid Macrum numerem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum; nec id tamen ex illa erudita graecorum copia, sed ex libraliolis latinis; in orationibus autem multas ineptias, elatio summam impudentiam.*

Restant duo tantum fragmenta ex Macri orationibus.

Priscian. T. 1. p. 502. Verro, verri, quod et usus comprobat. *Licinius Macer pro Tuscis: Quos oportuit amissa restituere, hisce etiam reliquias averrerunt.*

hisce] Tuscis, qui in iudicio aderant.

Diomed. p. 61 negligo, neglexi, sed *Aemilius Macer: Omnium vestrum negligerit auctoritatem.*

Aemilius Macer] legendum fortasse *Licinius Macer.* Nunc video praeoccupasse iam coniecturam meam Weichertium De Calvo p. 92.

Oratio C. Macri, tribuni pl. a. U. 680 inter fragmenta Hist. Sallustii III. pag. 967 invenitur. Weichert l. l. p. 103 C. Macrum, historicum et oratorem, neminem alium esse arbitratur, quam virum illum praetorium, quem Cicero, praetor a. U. 688, repetundarum postulaverit, auctore Plutarcho Cicer. c. 9; atque iudicium, quod Cicero tum de Macro, tum de filio eius, C. Licinio Calvo, in Bruto suo tulerit, cupiditatem quandam et animum subiratum prodere, quia accusatio illa Ciceronis, cum prospero careret eventu, et causa fuisset et fons simultatis multarumque inimicitiarum, quas ab eo inde tempore cum filio, clarissimo oratore excercebat.

LXII. *Cn. Dolabella.*

Sueton. Caes. 49. Praetereo Dolabellae et Curionis actiones, in quibus eum Dolabella *pellicem reginae, spondam interiorem regiae lecticae* dicit.

Cn. Dolabella] Cn. Dolabellam, consulem a. 673 intelligo, quem Caesar adolescentulus repetundarum postulavit a. 677, ut infra videbimus. Liberatus est iudicio patrocinio Hortensii et Cottae. Filius eius P. Corn. Dolabella, cos. a. 710 gener fuit Ciceronis.

LXIII. *C. Memmius L. F.*

Lucius Memmius, pater, in Bruto memoratur c. 36. C. Memmius, de quo supra dictum est, avunculus fuit.

Cic. Br. 70. *C. Memmius L. F., perfectus litteris, sed graecis, fastidiosus sane latinarum, argutus orator verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriae.*

Servius ad Virg. Aen. 1, 161. *C. Memmius de triumpho Luculliano IIII.: Inque luxuriosissimis Asiae oppidis consedisse.*

Luculliano] sic scripsi pro *Lucilliano* quod vulgo legitur, Burmannus proposuit *Luculli.* Conf. Ernesti ad Tacit. Ann. xı, 32.

Serv. ad Aen. 4, 261. *Gaius Memmius de triumpho Luculli: Syriaci calceoli, gemmarum stellati coloribus.*

de triumpho Luculli] C. Memmius L. F., aedilis plebis a. U. 691, Lucullorum inimicus, triennium L. Luculli, viri proconsularis, impediverat triumphum, qui illo anno tandem a populo permittebatur. Plut. Lucull. 37. Cicero ad Atticum (1, 18) scribit: *M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus aegre id passus, divortium fecit. Quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contemserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemnonem liberum non putavit.*

Sueton. Caes. 73. *Simultates contra nullas tam graves excepit umquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmii, cuius asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit.*

Ibid. c. 23. *Caesar functus consulatu, C. Memmio L. Domitio praetoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit. nec illo suscipiente, triduoque per irritas altercationes absumto in provinciam abiit.*

praetoribus] a. U. 696. Orationes igitur Memmii adversus Caesarem eo anno sunt habitae.

Ibid. c. 49. *C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse obiecit cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina.*

obiecit] In orationibus, quas in Caesarem scripsit.

Velius Longus de Orthogr. p. 2244. Hoc *lutum* atque *macellum* singulariter exire memento, licet *Memmius ista macella* dicat et *Caesar luta.*

LXIV. *C. Iulius Caesar.*

Cic. Br. 71. *Caesar lectis utitur verbis et frequentibus, et splendore vocis et dignitate motus fit speciosum et illustre, quod dicitur; omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem.* 74. *Solum et quasi fundamentem oratoris in Caesare vides, locutionem emendatam et latinam.* 75. *Splendidam quandam minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica et generosa quodammodo. Orationes quidem eius mihi vehementer probantur, complures autem legi.*

Dial. de Oratt. 21. *Concedamus sane C. Caesari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam divinum eius ingenium postulabat: tam hercule, quam Brutum philosophiae suae relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua etiam admiratores eius fatentur.*

Quint. 10, 1, 114. *C. Caesar si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat. Exornat tamen haec omnia mira sermonis, cuius proprie studiosus fuit, elegantia.*

Emporius Rhetor pag. 310 Capper. Ab institutione (Caesaris), quam plurimam in facundia et dicendi studio fuisse probet, itemque culpabitur, quod adeo non adeptus sit formam oratoriae facultatis, ut eum graecae orationis expertem fuisse manifestum sit.

Fronto Epist. ad Verum. Imp. p. 181. *Caesari quidem facultatem dicendi video imperatoriam fuisse.*

1 — 3. Orationes in Cn. Corn. Dolabellam.

Schol. Ambros. Cic. pro Scauro 21. *Ne forte erretis et eundem hunc Cn. Dolabellam putetis esse, in quem C. Caesaris orationes legitis, scire vos*

oportet, duos eodem tempore fuisse et praenomine et nomine et cognomine Dolabellas. Horum igitur alterum Caesar accusavit nec damnavit, alterum M. Scaurus accusavit et damnavit.

Gellius 4, 16. Caesar in Dolabellam actionis III.: *Ibi isti, quorum in aedibus fanisque posita, et honori erant et ornatu* —

actionis III.] i. e. actionis tertio libro. Cod. Regius habet *actionis in libuisti quorum.* Gronovius emendat *actionis III. lib. I. Isti, quorum.* Legendum fortasse: *Actionis III. lib. II. Ista, Deorum in aedibus fanisque posita, et honori erant et ornatu.* Ante *ista* supplendum *simulacra.*

Auct. Dial. de Oratt. 34. *Uno et vicesimo aetatis anno Caesar Dolabellam insecutus est.*

uno et vigesimo] In numero mendum est, ut observat Wesseling in Observatt. pag. 222. Osann. ad h. l., Caesarem annum 23 vel 24 agentem accusasse Dolabellam ratus, pro *uno* IIIo vel IIIIo correxit. Nihil mutandum censeo, cum errores eius generis non solum in veteribus scriptoribus, sed in accuratissimis quoque nostrorum temporum interdum reperiantur. Nec eum errorem commisit auctor, qualem illum commisisse dicit Osannus. Aberravit enim uno tantum anno: Caesar a. U. 655 natus Cn. Corn. Dolabellam postulavit repetundarum a. 677: tum igitur annum vigesimum secundum agebat. Conf. Pighius T. 3. p. 286. Quint. 12, 6, 1. *Calvus, Caesar, Pollio multum ante quaestoriam omnes aetatem gravissima iudicia susceperunt.*

Suet. Caes. 4. *Composita seditione civili Corn. Dolabellam, consularem et triumphalem virum, repetundarum postulavit absolutoque Rhodum secedere statuit.*

absoluto] extorqueri sibi causam optimam C. Cottae patrocinio, Caesar dixit. Valer. Max. 8, 9, 3. Hortensius quoque inter patronos Dolabellae erat. Cic. Brut. c. 92. Conf. Vellei. 2, 43.

Suet. Caes. 55. *Eloquentia militarique arte aut aequavit praestantissimorum gloriam aut excessit. Post accusationem Dolabellae haud dubie principibus patronis annumeratus est.*

Emporius Rhetor p. 311 Capper. Tum facta omnia (Caesaris) quaecunque poterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accusatione Dolabellae famam magnae eloquentiae consecutus, negabitur eandem meruisse, cum is, quem accusabat, evaserit.

Baumgarten-Crusius suspicatur, *Divinationem* Caesaris, quae a Suetonio (Caes. 55.) loco quodam, quem mox citabo, affertur, prooemium fuisse causae in Dolabellam.

4. Oratio pro Graecis.

A. U. 678 causam Graecorum agit Caesar apud Lucullum praetorem accusatque Antonium. Asconius ad Orat. Cicer. in Toga Candida (p. 522 ed. Orelli): *Deinde graeci, quos spoliaverat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullum praetorem, qui ius inter peregrinos dicebat. Egit pro Graecis etiam tum adolescentulus, de quo paulo ante mentionem fecimus.* Mutila sunt haec verba. Scripserat: *Egit pro Graecis C. Caesar, etiam tum adolescentulus.* Res est ex Asconio manifesta. Plutarchus (Caesar c. 4.) hanc et superiorem accusationem postponit Caesaris Rhodiaco itineri. Minus haud dubie recte. Hoc anno Antonium esse accusatum inde apparet, quod is Asconio teste sexennio post a censoribus Gellio et Lentulo senatu sit motus. Illi vero censuram administrarunt anno 684. — Haec Wesseling in Observatt. p. 223. Pighius quoque T. 3. p. 292 idem observavit. „Deest in Asconii loco C. Caesaris nomen."

etiam tum adolescentulus] intelligendus est I. Caesar, de quo modo Asconius locutus erat, nec inserendum puto hoc nomen, quod Asconius a studiosis illorum temporum facile intelligi posse putabat. Caesar tum annos 23 natus erat.

5. Oratio pro Bithynis.

Gellius 5, 13. C. Caesar pontifex maximus in oratione, quam pro Bithynis dixit, hoc principio usus est: *Vel pro hospitio regis Nicomedis vel pro horum necessitate, quorum res agitur, defugere hoc munus, M. Vinici, non potui. Nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin a proximis retineatur, neque clientes sine summa infamia deseri possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus.*

M. Vinici] Pighius ad a. U. 697 (698) pag. 380 dicit, C. Memmium L. F. repetundarum ex Bithynia reum, a I. Caesare absente per litteras accusatum fuisse, ex quo verisimile sit, in Gellio *Memmi* corri-

gendum. Caesarem autem et Memmium multas simultates inter se exercuisse, supra vidimus in C. Memmio oratore. Praeturam Bithyniam et Pontum sortitus erat C. Memmius L. F. a. U. 696.

etiam a proquinquis] locus corruptus, ut contextus docet. Gellius enim hoc loco Caesaris probare studet, a maioribus apud Romanos fuisse institutum, primum clienti, tum cognato opem ferendam esse. Gronovius emendat *quibus ante propinquos nostros o. f. i.* ego malo *quibus etiam prae propinquis nostris.*

Rufinian. p. 201. Caesar pro Bithynis: *Quid ergo? Syngraphae non sunt, sed res aliena est.*

Suetonius quoque Caes. 49. mentionem facit causae Caesaris, in qua Nysam vel Musam, filiam Nicomedis, in senatu defendit, nec a verisimilitudine prorsus abhorret, apud Gellium et Suetonium eandem significari causam. Nunc, postquam iam diu hoc scripsissem, Baumgarten-Crusium in eadem sententia stare video.

6. Concio pro rogatione Plotia.

Suet. Caes. 5. *L. Cinnae, uxoris fratri, et qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuitque et ipse super ea re concionem.*

Plotia rogatione] Baumgarten-Crusius adnotavit: *Egit Plautius s. Plotius tr. pl. hac rogatione de reducendo L. Cinnae exule, nec confundendae eiusdem leges de vi et iudiciaria.* Recte hanc rogationem ab aliis Plotii tribuni pl. distingui iubet nec in eodem tribunatu lex de Cinna restituendo et ceterae Plotii leges latae esse possunt. Nam eo anno, cum Plotius tribunus pl. erat, anno Urbis 665, Caesar non plus decem annos habuit, ex quo sequitur, tum eum illam rogationem suadere non potuisse. Quod fortasse causa fuit, cur Pighius T. 3. p. 228 fragmentumhuius orationis, quod in Gellio legitur, non C. Iul. Caesari Dictatori, sed C. Iul. Caesari Straboni L. F. vindicet. Alius tribunus pl. A. Plotius Silvanus a. U. 698 in Fastis memoratur. Res ergo prorsus incerta est.

Gell. 13, 3. *In oratione C. Caesaris, qua Plautiam rogationem suasit, verba haec sunt: Equidem mihi videor pro nostra necessitate non labore, non opera, non industria defuisse.*

Idem fragmentum apud Nonium extat s. v. *Necessitas.*

7—13. Orationes in C. Memmium et L. Domitium.

Scholiasta Ambrosianus ad Cicer. Orat. p. Sextio c. 18. *De actis loquitur Cicero, quaé habuit in consulatu C. Caesar inauspicato, ut videbatur: qua de re adversus eum egerant in senatu C. Memmius et L. Domitius praetores et ipsius Caesaris orationes contra hos extant, quibus et sua acta defendit et illos insectatur.*

Sueton. Caes. 23. *Functus consulatu Caesar C. Memmio L.que Domitio praetoribus de superioris anni actis referentibus cognitionem senatui detulit, nec illo suscipiente triduoque per irritas altercationes absumto in provinciam abiit.*

Scholiasta Ambros. ad Cic. Or. in Vatinium c. 6, 3. *Commiserat senatui causam suam C. Caesar, id est, ut de lege agraria patres iudicarent. Ibi enim habitae sunt tres illae orationes contra Domitium et Memmium.*

Causa in annum u. c. 696 incidit. C. Memmius orator et inimicus Caesaris supra laudatus est.

Suet. Caes. 55. Genus eloquentiae duntaxat adolescens adhuc Strabonis Caesaris secutus videtur, cuius etiam ex oratione, quae inscribitur *Pro Sardis*, ad verbum nonnulla transtulit *in Divinationem suam. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. Pro Q. Metello* (11.) non immerito Augustus existimat magis ab actuariis exceptam male subsequentibus verba dicentis quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem *Pro Metello* sed *quam scripsit Metello*, cum ex persona Caesaris sermo sit, Metellum seque adversus communium obtrectatorum criminationes purgantis. *Apud milites* quoque *in Hispania* idem Augustus orationem esse vix ipsius putat, quae tamen duplex (12 et 13) fertur, una quasi priore habita proelio, altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit subita hostium incursione.

Strabonis Caesaris] C. Iul. Caesar Strabo, de quo supra dictum est.

in Divinationem] quam habuit ante ipsam in Dolabellam actionem. Hunc autem pluribus orationibus a Caesare petitum esse, docent Asconius et Gellius. Male inter fragmenta Caesaris liber eius *De Divinatione* refertur. Baumgarten-Crusius.

quam scripsit Metello] i. e. quam in iudicio habendam Metello scripsit: sed Caesar ipse in ea pro Metello loquitur.

14. Concio ad milites.

Suet. Caes. 66. Convocatis ad contionem militibus, *Scitote*, inquit, *paucissimis his diebus regem* (Iubam) *affuturum cum decem legionibus*, *equitum* 30, *levis armaturae* 100000, *elephantis trecentis. Perinde desinant quidam quaerere ultra aut opinari mihique, qui compertum habeo, credant, aut quidem vetustissima nave impositos quocumque vento in quascumque terras iubebo avehi.*

Diomed. p. 81 *frustro* apud veteres, ut C. Caesar *apud milites* de commodis eorum: *Non frustrabo vos, milites.*

apud milites] Ellendt in Hist. El. p. 127 id fragmentum ex ficta Caesaris oratione *apud milites* sumtum putat.

Suet. Caes. 6. Quaestor *Iuliam amitam uxoremque Corneliam* defunctas *laudavit* (15 et 16.) e more pro rostris. Sed in amitae quidem laudatione de eius ac patris sui utraque origine sic refert: *Amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus coniunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater, a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere et sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, et caerimonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

Quaestor] Vellei. 2, 43, 4. *Praetura quaesturaque mirabili virtute atque industria obita in Hispania, cum esset quaestor sub Vetere Antistio.* — Sed annum quaesturae nemo adhuc indicavit. Iulius Celsus vel potius Petrarcha in Vita Caesaris cap. II. dicit: *His exactis Romam rediit, primusque illi honos fuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam a Sylla tribunitiam potestatem restituere summo studio nisus est. Inde quaestor ulteriorem sortitus Hispaniam.* — Restituit autem tribunitiam potestatem a. U. 684.

a Venere] Respicit hunc locum Velleius 2, 41.

Auct. Dial. de Oratt. 21. In orationibus minorem esse Caesarem fama sua etiam admiratores eius fatentur, nec fere quisquam aut *Caesaris pro Decio Samnite* (17.) aut *Bruti pro Deiotaro rege* ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur.

Inter fragmenta orationum Caesaris, quae Oudendorpius collegit, errore Oratio quaedam *pro Sextilio* adscripta est: C. enim Caesar, qui pro Sextilio dixerat, non C. Iul. Caesar, de quo hic agitur, est, sed C. Iulius Caesar Strabo, cuius mors in Cicer. libro de Orat. 3. 3, 10. narratur et in Valer. Max. 5, 3, 3.

Oratio Caesaris De coniuratis apud Sallustium Catil. 51. legitur.

Velius Longus de Orthogr. pag. 2244. *Lutum* atque *macellum* singulariter exire memento, licet *Memmius ista macella* dicat et *Caesar luta.*

Epist. M. Aurel. Caesaris ad Frontonem (1, 9. p. 21 ed. Rom.): Materiam cruentam misisti mihi, necdum legi Coelianum excerptum, quod misisti, nec legam prius quam sensus ipse venatus fuero. *Sed me Caesaris oratio uncis unguibus adtinet.* Nunc denique sentio, quantum operis sit, ternos vel quinos versus in die ornare et aliquid diu scribere.

LXV. *M. Favonius.*

Cum locus ex oratione Favorini, veteris oratoris, de coenarum atque luxuriae obprobratione, qua usus est, quum legem Liciniam de sumtu minuendo suasit, apud Gellium memoretur, omnes inquisiverunt sedulo editores, quis ille sit Favorinus. nemini tamen contigit afferre aliquid de hoc scriptore lucis. Nam in lege Licinia de sumtu minuendo, quae a Macrobio et Gellio laudatur, Favorini nulla fit mentio. Obiter autem occasione oblata moneo, annum, quo ea lex sit lata, vario modo a viris doctis constitui. Gronovius enim ad Gell. 2, 24. anno 666 eam assignat, Bacchius in Hist. Iurispr. pag. 165 ad annum 657 eam refert, Pighius ad annum 647, Freinshemius denique (vide Supplementa Liviana in l. 64. c. 52.) ad annum 642. Nuper Fr. Wüllnerus in

Commentat. de Laevio poeta (Allgem. Schulzeitung 1830. Decemb. N. 155.) statuit, P. Licinium Crassum in praetura, quam anno 650 gessit (ut ex Pighii annalibus T. 3. p. 156 apparet) legem sumtuariam tulisse. — Legem Liciniam ideo a Crasso praetore latam esse dicit, quia Macrobius Sat. 2, 13 plerasque leges sumtuarias a praetoribus aut tribunis plebis promulgatas tradiderit: nullam tamen reliquam esse, quam a praetore promulgatam esse dicamus, praeter Liciniam; cum deinde Lucilius in carminibus suis Liciniam legem significaret, isque secundum Hieronymi testimonium (Chronic. Euseb. ad Ol. 169. 2.) anno U. 651 Neapoli diem obiisset, necessario statuendum esse, ante illud tempus legem Liciniam sancitam fuisse. Sed ad propositum nostrum revertamur. Favorini illis temporibus nusquam mentio facta est, atque adeo nomen a progenie romana abhorret. Pithoeus *Fannii* nomen *Favorino* praetulit, praesertim cum Fannius ipse antea, ut constat, legem sumtuariam dedisset: verum neque apud scriptores memoratur, Fannium Liciniam quoque legem sumtuariam suasisse, nec annorum spatium permittit, Fannium, qui in consulatu suo anno U. 593 legem dederat, fuisse legis Liciniae suasorem, quae anno circiter 650, post Fanniam septem et quinquaginta annos, lata est. Gronovius in *Favorini* nomine *P. Augurini* latere iudicat: is P. Minucius Augurinus non minus ignotus est quam Favorinus ipse. Postremo in Salmasiano exemplari aliquis apposuit *an Favonii?* „*Nomen profecto bene notum, sed de quo nullus firmaverit, et tamen propterea notabile, quia Mich. Virdungus ad Agricolam Taciti ita prorsus citat,*" ut Gronovius ait. Atque in ea coniectura acquiesco, mutato *Favorini* nomine in *Favonium*, quamquam leve tantum huius opinionis argumentum me afferre posse fateor. M. Licinius Crassus et Cn. Pompeius Magnus Coss. anno U. 699 inter alias leges sumtuariam quoque promulgabant, quam tamen ultro postea abiecere, cum a Q. Hortensio impugnaretur. Eam rogationem, quae Licinia lex appellari poterat, suasisse M. Favonium,

tribunum plebis eiusdem anni, ex Gellio cum aliqua probabilitatis specie coniicere possumus. Is est idem Favonius, de quo Cicero ad Atticum 2, 1. scripsit: *Favonius meam tribum tulit honestius, Lucceii perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste, ac modeste tamen dixit, ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse.* Argumentum antem, in quo nitimur, suppeditat Dio Cassius 39, 37. *Ὅ τε Πομπήϊος καὶ ὁ Κράσσος ὕπατοι ἐπεχείρησαν τὰ ἀναλώματα τὴν δίαιταν ἐπὶ μακρότατον προςηγμένα συστεῖλαι, καίπερ ἐς πᾶν αὐτοὶ καὶ τρυφῆς καὶ ἁβρότητος προκεχωρηκότες· ἐκωλύθησαν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτου, τοῦ διανομοθετῆσαι. ὁ γὰρ Ὁρτήσιος φιλανάλωτος ἐν τοῖς μάλιστα ὢν, ἔπεισεν αὐτοὺς, τό τε μέγεθος τῆς πόλεως διεξιὼν, καὶ ἐπί τε τῇ οἴκοι πολυτελίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἐς τοὺς ἄλλους μεγαλοφροσύνῃ ἐπαινῶν, καταβαλεῖν τὴν γνώμην, ἅτε καὶ συναγωνιστῇ τῶν λόγων τῷ βίῳ σφῶν χρώμενος. τήν τε γὰρ ἐναντίωσιν αἰδεσθέντες, καὶ προςέτι καὶ κατοκνήσαντες, φθόνῳ τινὶ τοὺς ἄλλους, ὧν αὐτοὶ ἐποιοῦντο, δοκεῖν ἀπείργειν, ἑκόντες ἀφῆκαν τὴν ἐςήγησιν.* Conf. Pighius Ann. T. 3. p. 386.

Nunc Gellii locum orationis expromere licet.

Gell. 15, 8. Quum legeremus orationem veterem Favorini, non indiserti viri, quam orationem totam, ut meminisse possemus, odio hercule istiusmodi sumtus atque victus perdidicimus. Verba haec, quae apposuimus, Favorini sunt: *Praefecti popinae atque luxuriae negant coenam lautam esse, nisi, cum libentissime edis, tum auferatur et alia esca melior atque amplior succenturietur. is nunc flos coenae habetur inter istos, quibus sumtus et fastidium pro facetiis procedit: qui negant ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere, ceterarum avium atque altilium, nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere: superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere. Si proportione luxuria pergit crescere, quid relinquitur, nisi ut delibari sibi coenas iubeant, ne edendo defatigentur, quando stratus auro, argento,*

purpura amplior aliquot hominibus quam diis immortalibus adornatur?

fastidium] Scaliger ad Festum s. v. *cupes* p. 106. *Fastidium* vulgus Gallorum dicit *friandize* et fastidiosus *friand*, italice *giotto* a glutiendo.

pro facetiis procedit] pro lautitia habetur.

quando] an *quemadmodum*?

LXVI. *L. Lucceius.*

L. Lucceius in petendo consulatu repulsam tulit anno U. 695, ut ex Suetonii Iul. Caesare c. 19 et Cic. Epist. ad Atticum 1, 17 cognoscimus. Cicero ab eo consulatum suum scribi frustra petivit. Vid. Cic. ad Fam. 5, 10.

Asconius in Orat. Cic. contra C. Antonium T. 2. Vol. 1. p. 525 ed. Orelli. Dicitur Catilinam adulterium commisisse cum ea, quae ei postea socrus fuit, et ex eo stupro duxisse uxorem, quum filia eius esset. *Haec Lucceius quoque Catilinae obiicit in orationibus, quas in eum scripsit.*

Huc pertinet alius Asconii locus, qui paulo superius legitur: *Huius criminis periculum, quod obiicit Cicero, paucos post menses Catilina subiit. Post effecta enim comitia consularia et Catilinae repulsam fecit eum reum inter sicarios L. Lucceius paratus eruditusque, qui postea consulatum quoque petiit.*

fecit eum reum] a. U. 690.

L. Lucceius] Editio princeps *lucrecius*, alii *Lucullus*. Optime ex superiore loco corrigitur *L. Lucceius*, ut Beiterus meus, Asconii editor, me edocuit.

LXVII. *C. Antonius.*

C. Antonius Ciceronis fuit collega in consulatu a. 691.

Asconius ad Orat. Cicer. in toga candida contra C. Antonium et L. Catilinam pag. 526 ed. Orelli: Huic orationi Ciceronis et Catilina et Antonius contumeliose responderunt; quod solum poterant, invecti in novitatem eius. *Feruntur quoque orationes nomine illorum editae, non ab ipsis scriptae sed ab Ciceronis obtrectatoribus*, quas nescio an satius sit ignorare.

orationi Ciceronis] quam a. 690 habuit adversus competitores illos consulatus.

Est igitur probabile, locum ex oratione Antonii contra Ciceronem sumtum, qui a Quintiliano 9, 3, 94 laudatur, partem esse fictae illius Antonii orationis. Qua de re erudite, at malignius in Quintilianum disputavit Madvig de Asconio pag. 75.

Locus Quintiliani hic est: *Προςαπόδοσιν* dicit, quae ut maxime servetur sane in pluribus propositis, quia aut singulis statim ratio subiciatur, ut est apud C. Antonium: *Sed neque accusatorem eum metuo, qui sum innocens; neque competitorem vereor, qui sum Antonius; neque consulem spero, qui est Cicero.*

LXVIII. *L. Sergius Catilina.*

Ferebatur sub eius nomine oratio adversus Ciceronem dicta, cuius argumentum in superiore oratore tractavimus.

LXIX et LXX. *Metelli, Celer et Nepos.*

Cic. Brut. 70. *Duo Metelli, Celer et Nepos, nihil in causis versati, nec sine ingenio nec indocti, hoc erant populare dicendi genus assecuti.*

Cic. ad Atticum scribit (6, 3, 10): *Orationem Q. Celeris* mihi velim mittas *contra M. Servilium.*

Q. Celeris] qui consul fuit a. 694.

M. Servilium] M. Servilius Geminus tribunus pl. a. 694 de repetundis accusatus. Conf. Cic. ad Fam. 8, 8. Commemorat eum Cicero cum irrisione in Brut. 77, 269.

Cicero (ad Fam. V, 4.) Q. Caecilio Metello Nepoti consuli (a. 697) scribit: *Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit.*

Orationes Q. Metelli Celeris et Q. Metelli Nepotis libro Muciani, quem mox in *Cn. Pompeio* commemorabimus, insertae fuerunt.

LXXI. *Appius Claudius Pulcher. A. F.*

Consul fuit a. U. 700.

Cic. Brut. 77. *Appius Claudius, socer tuus, Brute, collega et familiaris meus: hic iam et satis studiosus*

et valde cum doctus, tum etiam exercitatus orator, et cum auguralis, tum omnis publici iuris antiquitatisque nostrae bene peritus fuit.

Cic. ad Fam. 3, 11, 4. *Augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva; ego enim, cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes expectabo.*

Appius accusavit Gabinium in senatu (Cic. ad Q. Frat. 3, 2.), deinde Milonem (Asconius p. 205), postulatur a M. Coelio (Cic. Ep. ad Fam. 8, 12). Ex auguralibus eius libris fragmenta supersunt apud Festum.

LXXII. *M. Porcius Cato Uticensis.*

Cic. Brut. 31, 118. Quam hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in graecis, ut omnes fere Stoici prudentissimi in disserendo sint, et id arte faciant sintque architecti paene verborum, iidem traducti a disputando ad dicendum inopes reperiantur. Unum excipio *Catonem*, in quo perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desiderem.

Orationum Catonis una tantum memoriae tradita esse fertur, quam habuit in senatu contra Iul. Caesarem, cum de sociis coniurationis Catilinariae quaereretur.

Plut. Cat. Min. 23. *Τοῦτον μόνον, ὧν Κάτων εἶπε, διασώζεσθαι φασὶ τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας ὀξύτητι τῶν γραφέων σημεῖα προδιδάξαντος, ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν, εἶτ᾽ ἄλλον ἀλλαχόσε τοῦ βουλευτηρίου σποράδην ἐμβαλόντος. Οὔπω γὰρ ἤσκουν, οὐδ᾽ ἐκέκτηντο τοὺς καλουμένους σημειογράφους, ἀλλὰ τότε πρῶτον εἰς ἴχνος τι καταστῆναι λέγουσιν.*

Extat apud Sallustium oratio Catonis in Caesarem, praeclaro historici ingenio sane dignissima.

LXXIII. *Cn. Pompeius Magnus.*

Cic. Br. 68, 239. *Meus aequalis, Cn. Pompeius, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam*

habuisset, nisi eum maioris gloriae cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat, actio vero eius habebat et in voce magnum splendorem et in motu summam dignitatem.

Orationes Cn. Pompeium reliquisse, testimonio auctoris Dialogi De Oratt. c. 37 comprobare possumus.

Nescio an venerint in manus vestras haec vetera, quae et in antiquariorum bibliothecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contrahuntur ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus epistolarum composita et edita sunt. Ex iis intelligi potest, Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et armis, sed ingenio quoque et oratione valuisse, Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones et ceteram procerum manum multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec quemquam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua eloquentia consecutum.

haec vetera] i. e. vetera romanae eloquentiae monumenta.

a Muciano] Licinius Mucianus, quo familiarissime usus est Vespasianus. Conf. ad Tacit. Hist. 2, 5.

contrahuntur] eo ipso tempore, quo hic Dialogus scriptus est, Mucianus illo opere occupatus erat.

Actorum] nescio an *Actionum* sit legendum.

Valer. Max. 8, 14, 3. Ne Pompeius quidem Magnus ab hoc affectu gloriae aversus, qui Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum, in concione militum civitate donavit: beneficium per se amplum accurata etiam et testata oratione prosecutus.

Plut. Pomp. 54. *Πομπήϊος εἶπέ ποτε δημηγορῶν, ὅτι πᾶσαν ἀρχὴν λάβοι πρότερον, ἢ προςεδόκησε καὶ κατάθοιτο θᾶττον ἢ προςεδοκήθη.*

Causam egit Pompeius Magnus pro L. Libone contra Helvium Manciam (Valer. Max. 6, 2, 8.) a. U. 693.

LXXIV. *M. Crassus.*

M. Licinius Crassus consul fuit a. 684 et 699.

Cic. Brut. 65, 233. *M. Crassus, qui fuit aequalis*

Hortensii, mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura, labore et industria et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In huius oratione sermo latinus erat, verba non abiecta, res compositae diligenter; nullus flos tamen neque lumen ullum, animi magna, vocis parva contentio, omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur.

Vellei. 2, 36. Quis ignorat, diremptos gradibus aetatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium, saneque Crassum, Catonem, Sulpicium, moxque Brutum, Calidium, Coelium, Calvum et proximum Ciceroni Caesarem, eorumque velut alumnos, Corvinum ac Pollionem Asinium.

saneque Crassum] i. e. M. Crassum, aliqua saltem laude dignum, quanquam non in principibus fuerit. Sic defendit Ellendt in Histor. Eloqu. p. 106 codicis Velleiani lectionem contra coniecturas VV. DD. Porro est intelligendus M. Cato Uticensis et Serv. Sulpicius Rufus. Velleius et Cicero mediocrem tribuunt M. Crasso eloquentiam.

Muciani operi orationes M. Crassi insertae fuerunt, ut ex loco Dialogi de Oratt., quem modo attulimus, patet. M. Licinius Crassus una cum Cicerone M. Coelium defendit, et ex illius oratione hoc a Cicerone (p. Coelio c. 8) affertur: *Quo loco possum dicere id, quod M. Crassus, vir clarissimus, cum de adventu regis Ptolemaei quereretur, paulo ante dixit: Utinamne in nemore Pelio . . . ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret. Nam numquam hera errans hanc molestiam nobis exhiberet, Medea animo aegra, amore saevo saucia. — Sic enim, iudices, reperietis, quod, cum ad id loci venero, ostendam, hanc Palatinam Medeam migrationemque huic adolescenti causam malorum omnium sive potius sermonum fuisse.* Praeterea una cum Cicerone iuvit L. Corn. Balbum et L. Murenam.

LXXV et LXXVI. *Cn. et P. Lentuli.*

Intelligo Cn. Corn. Lentulum Clodianum et P. Lentulum Suram.

Cic. Br. 66, 234. *Cn. Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset nec peracutus, quamquam et ex facie et ex vultu videbatur, nec abundans verbis (etsi fallebat in eo ipso), sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canora admirantes irretiebat, capiebatque in agendo, ut ea, quae deerant, non desiderarentur. Ita tamquam Curio copia nonnulla verborum, nullo alio bono tenuit oratorum locum, sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit; neque multo secus P. Lentulus, cuius et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus plenus et artis et venustatis, vocis et suavitas et magnitudo: sic in hoc nihil praeter actionem fuit, cetera etiam minora quam in superiore.*

Ib. c. 64, 230. *Hortensius suos inter aequales M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe praestitit.*

Ib. c. 90, 308. *Oratorum aut interitu aut discessu aut fuga (nam aberant etiam adolescentes M. Crassus et Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius.*

Extabant orationes Cn. et P. Lentulorum in Muciani opere, ut ex Dialogi de Oratt. bis iam laudato loco discimus. Cum vero in Dialogo de Oratoribus universe *Lentulorum* fiat mentio, eaque gens magnum oratorum numerum tulerit, quaeri potest, qui potissimum sint intelligendi, praesertim cum in Bruto Ciceronis c. 77, 268 alii etiam duo Lentuli, P. Lentulus Spinther et L. Lentulus Cruscellus recenseantur. attamen illos intelligere malim, quos supra dixi, cum maiorem eloquentiae famam sint consecuti.

LXXVII. et LXXVIII. *L. et M. Luculli.*

Cic. Br. 62, 222. *L. Lucullum etiam acutum oratorem — et M. Lucullum — abducamus ex acie, id est, a iudiciis et in praesidiis reipublicae, cui facile satis facere possint, collocemus.*

L. Licinius Lucullus consul fuit a. 680 annoque insequenti frater eius, M. Terentius Varro Lucullus.

In opere Muciani Lucullorum quoque orationes legebantur, ut in loco Dialogi de Oratt., quem in Cn. Pompeio laudavimus, vidimus.

LXXIX. *P. Cominius.*

Cic. Brut. 78, 271. *Ne hos quidem equites romanos, amicos nostros (praetereo), qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium, in quo et compositum dicendi genus et acre et expeditum fuit: T. Accium Pisaurensem, cuius accusationi respondi pro A. Cluentio.*

Asconius ad Orat. Cicer. pro Cornelio in Argumento pag. 447 Fragm. Orellii: *Extat oratio Cominii accusatoris, quam sumere in manus est aliquod operae pretium, non solum propter Ciceronis orationes, quas pro Cornelio habemus, sed etiam propter semet ipsam.*

oratio Cominii] recepi coniecturam Orellii. vulgo *oratio hominis.* Cominius accusavit Cornelium a. 689.

LXXX. *M. Coelius Rufus.*

Natus est anno U. 672.

Cic. Brut. 79. Eius actionem multum et splendida et grandis et eadem in primis faceta et perurbana commendabat oratio. Graves eius conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eaeque omnes ex reipub. contentione susceptae; defensiones, etsi illá erant in eo meliora, quae dixi, non contemnendae tamen saneque tolerabiles.

conciones] ut concio de aquis apud populum a. U. 704, quo aedilis erat curulis, habita.

accusationes tres] duae sunt notae, tertia dubia. Accusavit C. Antonium a. U. 695 Pighio auctore atque L. Sempronium Atratinum, de ambitu. Quo anno autem hunc reum fecerit, incertum. Alii annum 699 statuunt, anno antequam ab illius filio ipse postularetur, Ellendt hunc iam ante C. Antonium accusasse suspicatus est. De tertia accusatione, de qua Cicero dixit, non constat: alii D. Laelium, qui in fragmentis Coelii memoratur, intelligendum putant, Ellendt vero signi-

ficari Q. Pompeium Rufum, tribunum plebis a. 702 in causa Miloniana seditiosissimum, credit, testimonio nixus Valerii Maximi 4, 2, 7. *Coelii Rufi ut vita inquinata, ita misericordia, quam Q. Pompeio praestitit, probanda. cui a se publica quaestione prostrato, cum mater Cornelia fidei commissa praedia non redderet, atque iste auxilium suum litteris implorasset, pertinacissime absenti adfuit.* Ruhnkenius cum in Plinio H. N. 27, 2. in illum locum incideret: *Constat omnium venenorum ocissimum esse aconitum, et tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem. Hoc fuit venenum, quo interemtas dormientes a Calpurnio Bestia uxores M. Caecilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius in digitum* — correxit *M. Coelius*, ita ut ea accusatio, quae in a. U. 698 incidit (Philipp. II, 5. ad Q. Fr. 2, 3), pro tertia haberi posset. Sed Ellendt hanc coniecturam ex Coeliana oratione Ciceronis c. 32 refellit, in qua legimus: *Habet a M. Caelio respublica duas accusationes vel obsides periculi vel pignora benevolentiae.* Sic tertiam Coelii accusationem post a. 700, quo Cicero eum defendit, factam esse oportet.

defensiones] ut pro se de vi contra Atratinum filium.

Dial. de Oratt. 21. Quid ex *Coelianis* orationibus? nempe eae placent, si non universae, at partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem illae verborum et hians compositio et inconditi sensus redolent antiquitatem, nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Coelium ex ea parte laudet, qua antiquus est.

Quint. 10, 1, 115. Multum ingenii in Coelio, et praecipue in accusando multa urbanitas, dignusque vir, cui et mens melior et vita longior contigisset.

mens melior] vide Ciceronis Brut. c. 79.

Ibid. 10, 2, 25. Sed non qui maxime imitandus, et solus imitandus est. Quid ergo? non est satis omnia sic dicere, quomodo M. Tullius dixit? Mihi quidem satis esset, si omnia assequi possem. Quid tamen noceret, vim *Caesaris*, asperitatem *Coelii*, diligentiam *Pollionis*, iudicium *Calvi* quibusdam in locis assumere?

Oratio pro se de vi.

Festus Oreae freni, quod ori inseruntur. *Coelius pro se apud populum: Equusque mihi sub feminibus occisus erat, oreas detraho inspectante L. Stertinio.*

Coelius] Ellendt Hist. Eloq. p. 115 emendat *Cato*, cum apud populum ea aetate nemo amplius pro se diceret, nisi perduellionis reus. Ac melius sane sententia cadit in Catonis orationem de consulatu suo, in qua ea narrantur, quae Cato strenue ac fortiter in bellis gesserit. L. autem Stertinius is est, qui a. U. 555 proconsul Hispaniam ulteriorem extra ordinem obtinuit usque ad annum 558. — Spalding vero ad Quint. XI, 1, 51. orationis esse putat, quam Coelius *pro se de vi* habuit.

equusque] Scaliger *equus, qui.* In Fragmento Festi emendatur p. 16: *equo, qui.*

Sueton. De clar. rhett. 2. *L. Plotium Gallum M. Coelius in oratione, quam* *pro se de vi* *habuit, significat dictasse Atratino, accusatori suo, actionem, subtractoque nomine hordearium eum rhetorem appellat, deridens ut inflatum ac levem et sordidum.*

pro se de vi] causam dixit Coelius a. 700, in qua partem defensionis Cicero susceperat, cuius oratio pro M. Coelio extat, in quaque etiam de Coelii amoribus et de Clodia dicitur.

Atratino] Eusebii Chronicon ad Ol. 189. *Atratinus, qui septendecim annos natus Coelium accusaverat, clarus inter oratores habetur: ad extremum morborum taedio in balneo voluntate exanimatus heredem reliquit Augustum.*

Quint. 8, 6, 53. *Haec allegoria, quae est obscurior, aenigma dicitur: quo utuntur et oratores nonnunquam, ut Coelius quadrantariam Clytaemnestram et in triclinio coam, in cubiculo nolam.*

Coelius] in oratione *pro se de vi* in Clodiam, Metelli uxorem, invehitur.

coam - - nolam] Eichstädt illustrat locum in Programmate 1824. Ienae edito: *Unam* *Coam* *dixit feminam, alteram* *Nolam* *(quasi ex* *Co, insula et* *Nola, urbe Campaniae, oriundas), eo quidem sensu, quem Gesnerus et Spaldingius aperuit. Sed verum est, quod Spaldingius monuit, miram esse et infrequentem* *quadrantariae* *iniuriam, ut eadem sit* *nola. Adiicere poterat, feminam procacem lascivamque in triclinio et ad πρᾶγμα tantum allicientem ne dici quidem posse* *coam.* *Itaque transponenda esse censeo verba: et* *in triclinio Nolam* *(quae nolle se simulat),* *in cubiculo* *Coam* *(quae lubenter coit).*

Quint. 11, 1, 51. *Mire M.* *Coelius* *in defensione causae, qua* *reus de vi* *fuit: Ne cui vestrum atque etiam omnium, qui ad rem agendam assunt, meus aut vultus molestior aut vox inmoderatior aliqua aut*

denique, quod minimum est, iactantior gestus fuisse videatur.

minimum] sic scripsi. vulgo *nimium.* Illud probavit etiam Zumptius.

Quint. 1, 6, 29. *Etymologia habet aliquando usum necessarium, quotiens interpretatione res, de qua quaeritur, eget, ut M. Coelius se esse hominem frugi vult probare, non quia abstinens sit (nam id ne mentiri quidem poterat), sed quia utilis multis, id est, fructuosus, unde sit ducta frugalitas.*

M. Coelius] Spalding ad II, 1, 51 ex oratione, quam *pro se de vi* contra C. Sempronium Atratinum habuit, sumtum suspicatur.

Oratio in Antonium.

C. Antonius, Ciceronis in consulatu collega, proconsul reversus ex Macedonia, et Catilinariae coniurationis et maiestatis reus factus a M. Coelio a. U. 695. Conf. Cic. p. Coelio c. 31. Schol. Ambros. ad Cicer. Or. in Vatinium c. II. p. Flacco 2, 5.

Quint. 4, 2, 123. Multum confert adiecta veris credibilis rerum imago, quae velut in rem praesentem perducere audientes videtur: qualis est illa M. Coelii in Antonium descriptio: *Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis praecordiis stertentem, ructuosos spiritus geminare, praeclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare et reliquas circumiacere passim, quae tamen exanimatae terrore hostium adventu percepto excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, frustra a cervicibus tollebant, blandius alia ad aurem invocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat; quarum cum omnium vocem tactumque noscitaret, proximae cuiusque collum amplexu petebat, neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat; sed semisomno sopore inter manus centurionum concubinarumque iactabatur.*

Idem M. Coelii locus a Saresberiensi in Policrat. p. 607 affertur.

Quint. 9, 3, 58. Coelius in Antonium: *Stupere gaudio graecus.* Simul auditur *coepit.*

Quint. 6, 3, 39. Narrare, quae salsa sint, in primis est subtile et oratorium, ut *M. Coelius de illa D. Laelii collegaeque eius in provinciam festinantium contentione:* (41.) Et Coelius cum omnia venustissime finxit, tum illud ultimum: *Hic subsecutus quomodo transierit, utrum rate an piscatorio navigio, nemo sciebat. Siculi quidem, ut sunt lascivi et dicaces, aiebant in delphino sedisse et sic tamquam Ariona transvectum.*

Hic subsecutus] Incertum fragmentum.

D. Laelii] utrum ea pars fuerit orationis Coelii, an D. Laelium aliquando accusaverit Coelius, non constat. D. Laelius Balbus tribunus pl. fuit a. U. 700, quo anno M. Coelius ab Atratino in ius vocatus est, Pighius T. 3. p. 400. C. Laelium Balbum intelligit, quem eo ipso anno quaestorem in Sicilia fuisse dicit.

Concio de Aquis.

Frontin. de Aquaeduct. c. 76. p. 127 Adler: *Ac de vitiis eiusmodi* (i. e. de fraude aquariorum) *nec plura nec meliora dici possunt, quam a Coelio Rufo dicta sunt in ea concione, cui titulus est De Aquis.*

concio] quam habuit aedilis curulis a. U. 704. Conf. Coelii Epist. ad Cicer. 8, 6. *Sed dici non potest, quomodo hic omnia iaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset.*

Quint. 1, 6, 42. Neque *tuburchinabundum* et *lurchinabundum* iam in nobis quisquam ferat, licet Cato sit auctor; nec *hos lodices*, quamquam id Pollioni placeat; nec *gladiola*, atqui Messala dixit; nec *parricidatum*, quod in Coelio vix tolerabile videtur, nec *collos* mihi Calvus persuaserit.

in Coelio] *M. Coelium Rufum*, oratorem, non *Coelium Antipatrum*, historicum, intelligendum ex eo probabile est, quod coniungitur cum aequalibus suis, Pollione, Messala, Calvo, ut contra Spaldingium recte animadvertit Ellendt Hist. Eloqu. p. 113.

Rufinianus p. 211. Apophonema sententia responsiva ut apud Coelium: *Fac velis, perficies.*

Caelium] Ruhnkenius emendat *Caecilium*, intelligitque poetam.

Priscian. T. 1. p. 221. Caelius, *Nullae nationi tot,*

tantas, tam continuas victorias, tam brevi spatio datas arbitror quam vobis.

Caelius] Krehl in Indice Auctorum Coelio Historico id tribuit, sed Ruhnkenius ad Vellei. 2, 68 ex oratione *M. Coelii ad Quirites* sumtum vere iudicavit. Ellendt concioni *de aquis ad populum* tribuit.

Diomedes p. 41. ed. 1526. *Hietare* et *hiatare* veteres dixerunt: Coelius: *Sequere tu me, qui mihi oscitans hietansque astas.*

Coelius] antiquitatis et obsoletorum vocabulorum maximus fuit amator, ut ex eius epistolis quoque ad Ciceronem intelligitur.

Priscian. T. 1. p. 370. Coelius: *Ex scriptis eorum, qui veri arbitrantur*, passive *ὑπολαμβάνονται.*

Coelius] hic dubito, cui potius, oratori an historico, id sit vindicandum. Editores Fragm. Historicorum Antipatro id tribuunt.

Priscian. T. 1. p. 566. Krehl. p. 960 Putsch. *M. Coelius de vestitu et vehiculis: Nam periniurium siet, cum mihi ob eos mores, quos prius habui, honos detur, ubi datus siet, tum uti eos mutem atque alii modi siem.*

M. Coelius] temere hic locus M. Coelio tribuitur tum a Ruhnkenio ad Velleium 2, 68, tum a Krehlio: Catonis enim est et ex censoria oratione desumtus, ut ex aliis Prisciani locis et ex ipso orationis colore et argumento perspici potest. Quare inter Catonis orationes supra retulimus pag. 38.

Barth. Adversaria 38, 14. p. 1748. Ex Lexico vetere Terentiano: *Adiuvant sermonem ex abundanti addita, Coelius: haec caterva plena gladiatorum cum suum sibi alium socium socius.*

Coelius] Barth l. l. p. 1750: *Coelii*, inquit, *verba ita legenda videntur: haec paterna poena gladiatorum, consumit suum sibi alium socium socius. In membranis scriptum fuit primo Caecilius, sed duae litterae erasae atque expunctae sunt. Ego nihilominus Caecilio magis convenire quam Coelio arbitror.*

Quint. 1, 5, 61. Ne in *a* quidem atque *s* literas exire temere masculina graeca nomina recto casu patiebantur, ideoque et apud *Coelium* legimus *Pelia cincinnatus* et apud *Messalam Bene fecit Euthia* et apud *Ciceronem Hermagora*, ne miremur, quod ab antiquorum plerisque *Aenea* et *Anchisa* sit dictus.

Coelium] Coelius, Messala, Cicero in hoc loco antiquis romanorum scriptoribus opponuntur, ita ut pateat, non *Coelium Antipatrum*, historicum, qui ipse ex numero antiquorum est, intelligi posse, sed multo recentiorem illum *M. Coelium Rufum*, aequalem Ciceronis atque Messalae. — Is in oratione quadam Romanorum principum nescio quem *Pelium cincinnatum* salse vocavit, ut Cicero facete *Romulus Arpinas* dicebatur, quia post coniurationem Catilinae detectam aeque de Roma se meritum esse atque Romulum, primum urbis fundatorem, gloriatus est.

LXXXI. *M. Caecilius.*

Plin. H. N. 27, 2. *Constat, omnium venenorum ocissimum esse aconitum, et tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem. Hoc fuit venenum, quo interemtas dormientes a Calpurnio Bestia uxores M. Caecilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius in digitum.*

M. Caecilius] Ruhnkenius correxit *M. Coelius*, ut modo diximus in Argumento M. Coelii Rufi, adnotatione secunda: cum autem prorsus ignotum sit, Calpurnium Bestiam a M. Coelio Rufo veneficii accusatum esse, malui utrumque oratorem seorsum tractare. Nec tamen magis probare possumus, quis sit ille M. Caecilius, de quo Plinius loquitur, quam illud, quod Ruhnkenius voluit, quamvis satis sit probabile. Nam M. Coelius accusator vulgo nominabatur. Calpurnius quidem Bestia a. 698 a nescio quo ambitus reus est factus Cicerone defendente. Cic. ad Quintum Fr. 2, 3.

LXXXII. *M. Calidius.*

Cic. Br. 79. M. Calidius non fuit orator unus e multis, potius inter multos prope singularis fuit; ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens vestiebat oratio. Nihil tam tenerum quam illius comprehensio verborum, nihil tam flexibile, nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aeque in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret; nullum nisi loco positum et tamquam in vermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum verbum videres; nec vero ullum aut durum aut insolens aut humile aut longius ductum; ac non propria verba rerum, sed pleraque tralata, sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres.

Cap. 80. Sed cum a nobis paulo ante dictum sit, tria videri esse, quae orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo summe tenuit, ut et rem illustraret disserendo et animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate; aberat tertia illa laus, qua permoveret atque incitaret animos: nec erat ulla vis atque contentio.

Festus Sufes dictus Poenorum magistratus. *Calidius in oratione in Q. Caecilium: Nonne vobis, iudices, ignem et fumus prosequi et flamma videtur? Senatus censuit referentibus Sufetis.*

Q. Caecilium] legendum fortasse *in Q. Gallium.*

Sufetis] pro Sufetibus. In codice Basileensi Epitomes Festi Paulinae legitur: Sufes consul lingua Poenorum. Cecilius inquit Senatus censuit referentibus suffetis.

Cic. Brut. 80. Memini, cum *Calidius in accusatione sua Q. Gallio* crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque a se esse deprehensum seseque chirographa, testificationes, indicia, quaestiones manifestam rem deferre diceret, deque eo crimine accurate et exquisite disputavisset, me in respondendo, cum essem argumentatus, quantum res ferebat, hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis se comperisse manifesto et manu tenere diceret, tam solute egisset, tam leniter, tam oscitanter.

Q. Gallio] Calidius accusavit Q. Gallium a. U. 690. Supersunt fragmenta ex Ciceronis oratione pro Q. Gallio, ex quibus causae naturam cognoscere possumus. Cicero tum consulatus candidatus fuit.

Fragmentum eiusdem orationis extat apud Nonium, quamquam ibi index orationis alius est, et legitur *Claudius in Quintium Gallum;* ea de re iam supra *in Claudio Quadrigario* p. 167 locuti sumus.

Epist. ad Famil. VIII, 9. Coelius Ciceroni: *Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.*

in defensione] cum accusatus erat a Galliis, duobus fratribus a. U. 703. Cic. ad Fam. 8, 4.

in accusatione] cum ipse accusarat Q. Gallium a. U. 690.

De domo Ciceronis dixit Calidius exercitationis gratia, ut in Quintil. 10, 1, 23 legimus.

de domo Ciceronis] vid. Markland ad Cicer. Oratt. IV. praefat. p. LXVIII. ed. Wolf. et Garaton ad Orat. de Harusp. resp. c. 6.

LXXXIII. *C. Licinius Calvus.*

Calvus filius fuit C. Licinii Macri, de quo supra diximus.

Cic. Brut. 82. Calvus orator fuisset cum litteris eruditior quam Curio (i. e. Curio C. filius), tum etiam accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se atque ipse sese observans metuensque, ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis et attente audientibus erat illustris, a multitudine autem et a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.

Quint. 10, 1, 115. Inveni, qui Calvum praeferrent omnibus, inveni, qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse. sed est et sancta et gravis oratio et custodita et frequenter vehemens quoque. Imitator autem est Atticorum, fecitque illi properata mors iniuriam, si quid adiecturus sibi, non si quid detracturus fuit.

Dial. de Oratt. 18. Calvus Ciceroni visus est exsanguis et attritus.

Orationes in Vatinium.

Dialog. de Oratt. 34. Altero et vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo aetate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

Vatinium] de ambitu reum fecit a. U. 699, ut Weichert in eleganti dissertatione de Calvo pag. 109 demonstravit. Quum a. U. 672 natus esset, septimo et vigesimo aetatis anno illam causam egisse eum constat. Eodem die genitus est Calvus cum M. Coelio Rufo, oratore, ut Plin. dicit H. N. 7, 49. (conf. Ruhnk. ad Vellei. 2, 68. p. 297.) et Schol. Ambros. Cic. in Vatinium 13, 3. Ellendt bis ab eodem Calvo Vatinium postulatum putat, primamque actionum anno 696

fuisse maiestatis, rursum accusatum esse de ambitu a. 700 et defensum a Cicerone rogatu Pompeii; secundam igitur in Vatinium orationem, praecipuis veterum laudibus celebratam, ad ambitus iudicium pertinere, cum prima fuisset de maiestate.

Seneca Controv. 3, 19. Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiae habuit, usque eo violentus accusator et concitatus fuit, ut in media actione eius surgeret Vatinius reus et exclamaret: *Rogo vos, iudices; num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet?*

Dial. de Oratt. c. 21. Ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satisfacit, nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. Quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? At hercule in omnium studiosorum manibus versantur *accusationes*, quae *in Vatinium* inscribuntur, ac praecipue secunda ex his oratio. Est enim verbis ornata et sententiis, auribus iudicum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse, quid melius esset, nec voluntatem ei, quo sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse.

Iul. Severianus p. 342. Livorem simul movemus cum odio, ut Calvus in Vatinium, cum dicit: *Hominem nostrae civitatis audacissimum de factione, divitem, sordidum, maledicum accusabo.*

accusabo] correxit Ruhnkenius ad Rutilium p. 184 vulgatum *accusato.*

Aquila Romanus p. 183. Egregie et, ut mihi videtur, feliciter Licinius Calvus in Vatinium: *Non ergo pecuniarum magis repetundarum quam maiestatis, neque maiestatis magis quam Plautiae legis, neque Plautiae legis magis quam ambitus, neque ambitus magis quam omnium legum omnia iudicia perierunt.*

Idem fragmentum in Quintiliano 9, 3, 56. et Diomede p. 443 legimus; in posteriore autem loco vitiose *Gallus*, non *Calvus* nominatur.

pecuniarum magis] *magis pec.* Quintil.
omnia] abest a Quintil.
perierunt] per Vatinium.

Quint. 9, 2, 25. Calvus Vatinio: *Perfrica frontem et dic te digniorem, qui praetor fieres, quam Catonem.*

Eadem verba invenimus apud Isidori Origg. l. 2. p. 49.

Catonem] M. Cato et Vatinius competitores ambo fuerunt praeturae anno U. 699, quam Vatinius obtinuit; Cato vero repulsam tulit. Confer. Weichertii doctam adnotationem l. l. p. 113.

Quint. 6, 1, 13. In Vatinium Calvus: *Factum ambitum, scitis omnes, et hoc vos scire, omnes sciunt.*

scitis] iudices.

Idem fragmentum in Senecae Epist. 94 legimus: Illa hoc loco in Vatinium Calvi repetunda sententia est: *Factum ambitum, scitis: et hoc vos scire, omnes sciunt.*

Charis. p. 198. Calvus in Vatinium: *Vehementissime probare* pro fortissime.

Charis. p. 203. Lic. Calvus in Fuscinium, ambitus reum: *At ita mihi Iovem deosque immortales velim bene fecisse, iudices, ut ego pro certo habeo, si parvuli de ambitu iudicarent.*

in Fuscinium] legendum *in Vatinium*, ut iam Nicolaus Loensis, quem Ruhnkenius in Addendis ad Rutilium p. 276 laudavit, Ellendt et Weichert perspexerunt.

iudicarent] supplendum est: *hunc Vatinium condemnatum iri.*

Calvus in Asitium.

Inscriptio orationis in Dialogo de Oratt. c. 21, quem locum supra proposui, legitur. Thorbecke in Comment. de Asinio Pollione p. 79: „Schultingius, ait, coniiciebat *Calvi ista in Asinium* (i. e. in Asinium Pollionem). Facilis mutatio videtur, nec tamen ulla alia se probabilitate commendans. Tota sensus ratio obscurius nomen poscit; igitur malimus *Asidium* legere, ut intelligatur *Sabinus Asidius*, venustissumus inter rhetores scurra, cuius sententia referatur a Seneca Suasor. II. p. 18." — Weichert l. l. p. 112 adnotat: „Fortasse ex Senecae loco Controv. 3. 19. scribendum est *in Messium* pro *in Asitium:* quae coniectura non vereor, ne infelicior Mureti, Lipsii et Schurzfleischii opinationibus censeatur." At

Seneca tradit Calvum *pro Messio* non *in Messium* dixisse, ita ut Weichertii coniectura minus probabilis esse videatur. Orellius in Addendis ad Dialog. de Oratt. pag. LXVII pro *Asitium* legendum putat cum Mureto *Ascitium*, ut in Cic. pro Caelio cap. 10 legitur.

Calvus pro Messio.

Seneca Controv. 3, 19. Compositio quoque Calvi in actionibus ad exemplum Demosthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia et citata et fluctuantia. Hic tamen *in epilogo, quem pro Messio, tunc tertio causam dicente, habuit*, non tantum leniter componit, sed etiam dicit: *Credite mihi, non est turpe misereri*, et omnia in illo epilogo fere non tantum emollitae compositionis sunt, sed infractae.

Messius sine dubio C. Messius tribunus pl. est anno U. 697, qui ob rogationem de revocando Tullio promulgatam laudatur in Orat. p. red. in sen. c. 8. Fuit et hic Pompeii familiaris, ut apparet ex Ep. Cic. ad Att. VIII, 11. Haec Weichert l. l. pag. 112. Ellendt pag. 123. Messii causam eandem esse dicit, quam etiam Cicero defenderit ad praetorem P. Isauricum anno 700. (Ep. ad Attic. 4, 15.)

Oratio pro C. Catone.

Inscriptio extat apud Senec. Controv. 3, 19. Calvus cum videret, a clientibus Catonis, rei sui, Pollionem Asinium circumventum in foro Caesaris, imponi se supra cippum iussit (erat enim parvulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum Salaputium disertum) et iuravit, si quam iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam, nec umquam postea Pollio a Catone advocatisque eius aut re aut verbo violatus est.

Oratio pro C. Catone] C. Catonem, *M.* Catonis affinem, nullius consilii adolescentem, Asinius Pollio 22 annos natus duplici actione de

tribunatu postulavit a. U. 700, ut probavit Thorbecke in Commentat. de Asinio Pollione p. 56 sqq. Vid. Dial. de Oratt. 34. *Salaputium*] conf. Weichert in libro de Calvo.

Oratio in Drusum.

Oratio in Dialogo de Oratt. 21. laudatur. Weichert dicit l. l. p. 112: „Drusum suspicor fuisse illum, quem a Lucretio reum de praevaricatione factum Cicero a se defensum scribit Attico l. IV. ep. 16. Hic Drusus fuit familiaris Pompeii, ut ex Ep. ad Att. 11, 7. discimus, ubi Pisaurensis nominatus et cum epulone Vatinio subcontumeliose componitur. Defendit eum Cicero, ut scribit ad Atticum IV, 15. post Messium e legatione Caesaris revocatum. Druso Calvus litem intulit cum Cicerone, faciliori Pompeii familiarum patrono, congressus."

Schol. Ambros. ad Cic. Or. p. Sextio in argumento: Causam Sextii praeter Ciceronem plurimi defenderunt, in queis fuit *Q. Hortensius*, *M. Crassus*, *L.* (C.?) *Licinius Calvus* partibus inter se distributis, quas in agendo tuerentur.

LXXXIV. *M. Iunius Brutus.*

Natus a. U. 669. Cic. Brut. 94.

Cic. Br. 6. *Scio te Bruti dolentem vicem quasi deflevisse iudiciorum vastitatem et fori. Nam mihi, Brute, in te intuenti crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis et exquisita doctrina et singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses et cum tibi aetas nostra iam cederet fascesque summitteret, subito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Conf. c. 97.

Dialog. de Oratt. 21. *Brutum philosophiae suae relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua etiam admiratores eius fatentur, nec fere quis-*

quam aut Caesaris pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro rege ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et carmina eorundem miratur.

Ib. c. 18. *Brutus Ciceroni visus est otiosus atque diiunctus.*

Quint. 10, 1, 123. *Egregius philosophus multoque quam in orationibus praestantior Brutus, suffecit ponderi rerum; scias eum sentire, quid dicat.*

Ibid. 9, 4, 76. *Senarios Brutus ipso componendi ductus studio saepissime facit.*

Tacit. Annal. 4, 34. Cremutius in defensione Cordi, *Antonii*, inquit, *epistolae, Bruti conciones falsa quidem in Augustum probra et multa cum acerbitate habent. Sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere.*

reliquere] non delerunt scripta eorum.

Oratio pro Deiotaro rege.

Cic. Br. 5. Erat a me mentio facta, *causam Deiotari*, fidelissimi atque optimi regis, ornatissime et copiosissime a Bruto me audisse defensam.

Haec oratio est Nicaeae dicta in Bithynia a. U. 707. Cic. Ep. ad Attic. 14, 1. et Plut. Brut. 6.

Oratio in concione Capitolina habita.

Cic. Ep. ad Att. 15, 1. (B.) Brutus noster misit ad me *orationem suam habitam in concione Capitolina*, petivitque a me, ut eam nec ambitiose corrigerem, ante quam ederet. *Est autem oratio scripta elegantissime sententiis: verbis, ut nihil possit ultra.* Ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. Ὑπό-θεσις vides quae sit persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noster esse vult, et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit.

orationem h. in concione] conf. Plut. M. Brut. 18. Habita est a Bruto post necem Caesaris in Capitolio a. U. 710.

Oratio pro Appio Claudio.

Cic. Br. 94. Hortensius una tecum, Brute, socerum tuum defendit Appium.

pro Appio Claudio] acta causa a. 704, ut supra in Hortensio commemoravimus. De Appio Claudio supra dictum est.

Laudatio Appii Claudii.

Gener socerum laudavit.

Diomed. p. 364. Amicio, amicui: *Brutus in laudatione Appii Claudii: Qui te toga praetexta amicuit?*

Declamatio pro Milone.

Quint. 3, 6, 93. Pro Milone aliud Ciceroni agenti placuit, aliud Bruto, cum exercitationis gratia componeret orationem.

Quint. 10, 1, 23. Pro Milone orationem Brutus exercitationis gratia scripsit, etiamsi egisse eum Cornelius Celsus falso existimat. Conf. 10, 5, 20.

Cornelius Celsus] cum Celsus, aequalis prope Bruti, in eo errare posset, cur miramur, quod Quintilianus *librum De Haruspicum Responsis* Ciceroni, *Declamationem in Ciceronem* Salustio, *orationem fictam C. Antonii in Ciceronem* ipsi Antonio tribuit?

Asconius in Argum. ad Cic. Or. p. Milone p. 193: Cum quibusdam placuisset, ita defendi crimen, interfici Clodium pro republica fuisse, quam formam *M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit, et edidit, quamvis non egisset,* Ciceroni id non placuit, quod non qui bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset.

quamvis non egisset] *non* abest ab edit. principe, editores particulam adiecerunt, licet auctor potius scripsisset *quamvis non egerat.* Quare coniectura placet G. Beiteri, qui novam editionem Asconii parat, *quasi egisset.*

Declamatio de dictatura Pompeii.

Quint. 9, 3, 95. *Προςαπόδοσιν* dicit, quae ut maxime servetur sane in pluribus propositis, quia aut singulis statim ratio subiciatur, aut positis duobus vel tribus eodem

ordine singulis continua reddatur, quale apud Brutum de dictatura Cn. Pompeii: *Praestat enim nemini imperare, quam alicui servire; sine illo enim vivere honeste licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.*

LXXXV. *M. Valerius Messalla Corvinus.*

Quint. 10, 1, 113. Messalla nitidus et candidus et quodammodo praeferens in dicendo nobilitatem suam viribus minor.

Ibid. 4, 1, 9. Quaedam in his quoque commendatio tacita, si nos infirmos et inpares agentium contra ingeniis dixerimus, qualia sunt pleraque Messallae prooemia. — Ex Dial. de Oratt. mox locum, huic prorsus contrarium, citabo: Quintilianus enim Messalae prooemia laudat, auctor Dialogi illius ea vituperat.

Senec. Controv. 2, 12. p. 191. ed. 1672. Messala fuit exactissimi ingenii in omnis quidem studiorum partis, latini utique sermonis observator diligentissimus. Idem itaque cum audisset Latronem declamantem, dixit: *Sua lingua disertus est.* Ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, et *pro Pythodoro Messalae orationem disertissimam* recitavit, quacum compositam suam suasoriam Theodoro declamavit post triduum.

Dial. de Oratt. 20. Catoni seni comparatus *C. Gracchus* plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatior *Crassus*, sic utroque distinctior et urbanior et altior *Cicero*, Cicerone mitior *Corvinus* et dulcior et in verbis magis elaboratus. — Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem, qualia sunt fere *principia Corvini*? (Simile aliquid de *Curione* narratur a Quintiliano 6, 3, 76.)

Messala natus a. U. 685 consulatum gessit a. 723 et in medium usque Augusti principatum duravit. Dial. de Oratt. 17.

Festus *Tabem eam, quae faceret tabescere, apud antiquos usurpatum. Salustius quoque frequenter et*

Corvinus pro Liburnia: Propter hanc tabem atque perniciem domus totius.

Corvinus] In Fragmento Festi p. 90 legitur *Corvinius*, unde Ant. Augustinus scribendum suspicatur *Cornificius*. Attamen probabile est, Messalam pro Liburnia dixisse, quia Quintilianus (10, 1, 24.) scribit, Pollionem et Messalam defendisse eosdem aliquando reos: Pollionem vero pro Liburnia dixisse, notum est, extatque eius orationis fragmentum in Quint. 9, 2, 34.

Quint. 10, 1, 22. Illud vero utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumserimus, et quotiens continget, utrimque habitas legere actiones ut *Servi Sulpici* atque *Messalae*, *quorum alter pro Aufidia*, *contra dixit alter.*

Servi Sulpici] supra monuimus de Ser. Sulpicio Rufo, oratore.

Charis. p. 80. M. Messala *de Antonii statuis: Armenii regis spolia gausape.*

de Ant. statuis] hanc orationem post Actiacam pugnam Messala dixisse videtur. „Sed num deiici Antonii statuas iusserit, non contenderim; videtur hoc viri decoribus non satis dignum." Ellendt.

Plin. H. N. 33, 3. Messala orator prodidit, Antonium triumvirum aureis (vasis) usum in omnibus obscenis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatrae.

Senec. Suasor. 1. p. 7. Bellissimam rem *Dellius* dixit, quem Messala Corvinus desultorem bellorum civilium vocat, quia ab Dolabella ad Cassium transiturus salutem sibi pactus est, si Dolabellam occidisset, et a Cassio deinde transivit ad Antonium, novissime ab Antonio transfugit ad Caesarem.

Messala] „in libro, puto, *de Familiis romanis*" Ruhnken ad Vell. 2, 84, 3. *Dellium* correxi pro *Deillio*, quod vulgo legitur, eodem auctore.

Charis. p. 103. Messala *contra Antonii literas*, *Angustiae fretus.*

c. Ant. literas] „qui transitum Messalae ad Caesarem aegre ferens, per literas ad senatum missas varias calumnias effudisse credi potest." Ellendt Hist. Eloqu. pag. 137. Post pugnam Philippensem, ut idem refert, primis annis Antonium secutus est, sed post Brundisinam pacem (a. 714) partes Antonii deseruit, Cleopatrae vim et luxuriosos Antonii amores perosus. Conf. Plut. Brut. 53. Vellei. 2, 71.

Ib. p. 119. Messala *vectigalium* dicit De vectigalium Asiae constitutione.

Quint. 10, 5, 2. Vertere graeca in latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant. — *Id Messalae placuit, multaeque sunt ab eo scriptae ad hunc modum orationes, adeo ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis, subtilitate contenderet.*

Hyperidis] Ex oratione Hyperidis, in latinum versa, illud sumtum esse, quod Quintilianus 1, 5, 61 affert, *Apud Messalam legimus: Bene fecit Euthia*, non *Euthias*, suspicatus est Kordes in Additamentis ad Eberhard Ueber den Zustand der schönen Wissenschaften bey den Römern. Altona 1801. pag. 145.

Quint. 8, 3, 34. Messala primus *reatum*, *munerarium* Augustus primus dixerunt.

reatum] *reatus* erat status et conditio reorum et sordidatorum, dum iudicium in longum procedit, ut *caelibatus* conditio caelibis et similia. Reatus pro crimine, peccato est barbarorum. Bentleius ad Hor. Carm. lib. III. 6, 20.

Seneca Suasor. 2. p. 22. *Cognomen*, vel ut Messala ait, *cognomentum.*

Schol. Vet. Cruquian. ad Hor. Sat. 1, 10, 28. Perorat contra Pedium Publicolam et Messallam Corvinum, qui a graecis vocibus ita abhorruerunt, ut Messalla schoenobaten Latine funambulum reddiderit ex Terentio in Hecyra. Fuerunt hi duo Pedius Publicola et Messalla Corvinus oratores Romae valde insignes.

Ceterorum scriptorum Messalae fragmenta legimus apud multos auctores.

LXXXVI. *Q. Tubero.*

Quint. 10, 1, 23. Illud utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumserimus, et quoties continget, utrimque habitas legere orationes: quin etiam si minus pares videbuntur, aliquae tamen ad cognoscendam litium quaestionem recte requirentur, ut *contra Ciceronis orationes Tuberonis in Ligarium et Hortensii pro Verre.*

Pomponius de origine iuris. Digest. 1, 2, 46. Post Trebatium Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit: fuit

autem patricius, et transiit a causis agendis ad ius civile, maxime postquam Q. Ligarium accusavit, nec obtinuit apud C. Caesarem. — Is est Q. Ligarius, qui, cum Africae oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permisit, nec aquam haurire, quo nomine eum accusavit, et Cicero defendit. — Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici et privati, et complures utriusque operis libros reliquit. Sermone etiam antiquo usus affectavit scribere, et ideo parum eius libri grati habentur.

LXXXVII. *C. Asinius Pollio.*

Natus anno Urbis 679 consulatum gessit a. 744, ac paene ad extremum Augusti principatum duravit. Dial. de Oratt. 17.

Quint. 10, 1, 113. Multa in Asinio Pollione inventio, summa diligentia, adeo ut quibusdam etiam nimia videatur, et consilii et animi satis, a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit seculo prior.

Senec. Exc. Controv. lib. 4. praef. pag. 441. Pollio Asinius floridior erat aliquanto in declamando quam in agendo. Illud strictum eius et asperum et nimis ratum in dicendo iudicium adeo cessabat, ut in multis illi venia opus esset, quae ab ipso vix impetrabatur.

Dial. de Oratt. 21. Asinius, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse. Pacuvium certe et Accium non solum tragoediis, sed etiam orationibus suis expressit: adeo durus et siccus est.

Menenios] Menenius Agrippa, qui facundia sua plebem in concordiam reduxerat a. U. 260. cf. Livius 2, 32.

Appios] Appius Caecus, qui foedus Pyrrhi dissuasit a. U. 474.

1. Dial. de Oratt. 34. Altero et vicesimo anno Asinius Pollio C. Catonem insecutus est.

C. Catonem] Pollio, Caesaris partium studiosus, C. Catonem, qui in tribunatu suo a. 698 Pompeio se vendiderat, accusavit duplici actione, lege Iunia Licinia et Fufia a. 700. Pro Catone dixerunt C. Licinius Calvus et M. Scaurus. Conf. Cic. ad Attic. IV, 15. 16. 17. — Hoc

ex Thorbeckii praestantissima Commentatione De C. Asinii Pollionis vita et scriptis, ut multa alia, transtuli.

2. Temporibus triumviralibus (quae a. U. 701 incipientia in annum 722 desinunt), ait Thorbecke pag. 68, Asinius orationem habuit *pro Lamia*, quae dein edita est. Vid. Senec. Suas. VI. p. 42. Fuit is, ut credibile est, L. Aelius Lamia, familiaris Ciceronis, quem hic in epist. ad Div. XI, 16, 17 commendat D. Bruto et XII, 29. Cornificio, ab A. Gabinio Cos. relegatus anno 696, aedilis a. 709, praetor a. 712. In hac edita oratione Pollio Ciceronis famam vehementer infestaverat.

Senec. Suasor. VI. in fine: Solent scholastici declamatores ponere: *Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas comburat.* (Suas. VII.) Haec inepte ficta cuilibet videri potest. *Pollio vult illam veram videri. ita enim dicit illa oratione, quam pro Lamia edidit:* „*Itaque, ne usquam persisteret, nec mora fuit, quin eiuraret suas istas, quas cupidissime effuderat, orationes in Antonium: multiplicesque numero et accuratius scriptas, illis contrarias, edere ac vel ipse palam pro concione recitare pollicebatur*" ceteraque his alia sordidiora multo, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historiis suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum haec dixisse (nec enim mentiri sub triumvirorum conscientia sustinebat), sed postea composuisse.

ne usquam persisteret] expressi emendationem Schultingii. Hamaker, vir doctrina et urbanitate praestans, coniecit: *Istas quidem numquam perfecerat.* — Vulgo legitur *Itaque numquam perficeret, nec mora fuit* etc. Satius autem videtur, codicis optimi Vaticani sequi auctoritatem, qui duo verba *numquam perficeret* omittit: ex alieno enim loco huc immigrasse videntur.

3. Imperii Augusti temporibus defendit Asinius *Nonium Asprenatem*, veneficii reum. Fuit is probabiliter idem, qui in C. Iulii Caesaris expeditione Africana exercitui praeerat proconsul, (vid. Hirtius de bell. Afr. c. 80.), artius dein iunctus Augusto. Suet. Aug. 56. Veneficii

reo obiecit Cassius Severus accusator (Suet. Aug. 56.), cum veneno 190 convivas necasse. Plin. H. N. 35, 12. extr.

Quint. 10, 1, 23. Illud utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumserimus, et quoties continget, utrimque habitas legere actiones, ut Demosthenis atque Aeschinis inter se contrarias et Serv. Sulpicii atque Messalae, et *Pollionis et Cassii reo Asprenate*, aliasque plurimas. — Exordium orationis Cassii etiamnum extat.

4. Dixit Asinius in alia etiam veneficii causa, reo *Moscho*, Pergameno rhetore. In eadem lite egit Manlius Torquatus, quem Horatius Epist. 1, 5. ad coenam invitans, monet v. 8. 9.

Mitte levis spes et certamina divitiarum,
et Moschi causam,

ad quem locum Porphyrio, *hic*, inquit, *Pergamenus rhetor notissimus, reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic, de quo nunc poeta dicit, et Asinius Pollio.*

causam - egerunt] causa certe ante annum 708, quo Torquatus in Hispania cum Scipione interiit, acta est. Vide Torquatum oratorem.

5. Tertium fuit Asinii patrocinium in causa veneficii: nam defendit *Apollodorum*, huius criminis reum. Fuit Apollodorus itidem Pergamenus rhetor, praeceptor Augusti (Suet. Aug. 89), artis rhetoricae scriptor celeberrimus (Quint. 3, 1, 17), a cuius cum Theodoro Gadareo, magistro Tiberii, dissensu manarunt sectae *Apollodoreorum* et *Theodoreorum*. Condemnatus Apollodorus Massiliam secessit, ibique docuit (Senec. l. II. Contr. XIII. p. 202), eumque inter Macrobios recenset Lucianus Bip. Vol. 8. p. 128.

Senec. Controv. l. 11. 13. p. 202. Novi declamatores et Potamon cum Apollodoro, qui reus veneficii fuit et a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliae docuit, et hanc quaestionem fecerunt in hac controversia, an inter viros et uxores data beneficia ingrati lege teneantur.

6 et 7. Mediis Augusti temporibus Asinius apud centumviros habuit *orationes pro haeredibus Urbiniae.*

Dial. de Oratt. 38. Primus haec tertio consulatu Cn. Pompeius (a. U. 702) astrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur, apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sint, quod maius argumentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti neque Coelii neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur *exceptis orationibus Asinii, quae pro heredibus Urbiniae inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis Divi Augusti temporibus habitae*, postquam longa temporum quies et continuum populi otium et assidua senatus tranquillitas et maximi principis disciplina ipsam quoque eloquentiam, sicut alia omnia, pacaverat?

aliorum] leg. *illorum* scil. quae apud praetores fiebant.

Argumentum litis tangit Quintilianus VII, 2, §. 4. 5., eamque narrat Spalding ad IV, 1, 11. Habuit Asinius in hoc iudicio adversarium Labienum, historicum, quem irridet et inter argumenta malae causae ponit, ut ex Quintiliano discimus IV, 1, 11. Quamquam autem non idem is est Labienus, qui a Caesare ad Pompeium transfugerat, ex eadem certe familia fuit, ac Pompeianae studium factionis hereditarium tenuit. A tali igitur patrono, quem ob Pompeianos spiritus Caesarianus, ut Asinius erat, odisse debebat, hic aptissime potuit argumenta malae causae mutuari.

Quint. 7, 2, 26. In lite Urbiniana petitor dicit, *Clusinium Figulum, filium Urbiniae, acie victa, in qua steterat, fugisse; iactatumque casibus variis, retentum etiam a rege, tandem in Italiam ac patriam suam Marginos venisse atque ibi agnosci:* Pollio contra, *servisse eum Pisauri dominis duobus, medicinam factitasse, manumissum alienae se familiae venali immiscuisse, a se rogantem, ut ei serviret, emptum.*

Charis. p. 59. Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, *ut Labienus ait;* neutro autem genere

imaginem significat. Sed *Asinius pro Urbiniae haeredibus* imaginis clipeum masculine dixit: *Clipeus praetextae imaginis positus.*

pro Urbiniae h.] N. Faber ad Senec. Exc. Controv. IV. p. 442 et Bondamus Var. Lectt. p. 22, quod ex Spaldingii nota ad IV, 1, 11. comperi (Bondami enim Var. Lectt. nusquam adhuc invenire potui) correxit vulgatum *de provinciae heredibus.*

clipeus imaginis] intellige clipeum, in quo imago sive *προτομή* Imperatoris expressa est.

Quint. 8, 3, 32. Nec a verbis modo, sed a nominibus quoque derivata sunt quaedam, ut a Cicerone *Sullaturit*, et *ab Asinio Fimbriatum* et *Figulatum.*

Figulatum] Spaldingius adnotavit: *Hoc plane censeo usurpatum ab Asinio Pollione in causa Urbiniana* (7, 2, 26), *ubi dixerit, Sosipatrum illum servum repente nobis esse* F i g u l a t u m i. e. *Clusinium Figulum factum.* F i m b r i a t u m, *quem quave occasione appellavit, nullam coniiciendi ansam video. Notissimus est C. Flavius Fimbria, Cinnae satelles.*

Quint. 9, 2, 9. Interrogamus etiam instandi gratia et auferendae dissimulationis: ut Asinius: *Audisne? furiosum, inquam, non inofficiosum testamentum reprehendimus.*

Asinius] in hac oratione, opinor, ea verba dixit. Thorbecke aut ad hanc orationem aut ad sequentem *pro Liburnia* pertinuisse statuit p. 78.

8. Alio Asinius iudicio dixit *pro Liburnia*, eandemque defendisse Valerium Messalam suspicor, ut in Messala animadverti.

Quint. 9, 2, 34. Ut dicta autem quaedam, ita scripta quoque fingi solent: quod facit Asinius pro Liburnia: *Mater mea, quae mihi tum carissima tum dulcissima fuit, quaeque mihi vixit, bisque eodem die vitam dedit,* et reliqua, deinde *exheres esto.* Haec cum per se figura est, tum duplicatur, quoties sicut in hac causa ad imitationem alterius scripturae componitur. Nam contra recitabatur testamentum: *P. Novanius Gallio, cui ego omnia meritissimo volo et debeo, pro eius animi in me summa voluntate,* et adiectis deinceps aliis *heres esto.*

bisque eodem die] i. e. voluptatem lucis duplici modo sensi, quia ex optima matre nata sum.

9. Alia causa Pollio defendit *M. Scaurum*, uterinum per matrem Muciam Sex. Pompeii fratrem (vid. Dio. 51, 2.), filium M. Aemilii Scauri, cui Cicero patrocinatus est, nepotem illius Scauri, qui princeps senatus fuit. Secutus erat hic Scaurus partes Sex. Pompeii, a quo postea ad Antonium transfugit (vid. Appian Bell. civ. v. 142). Inde in Antonii amicitiam receptus, ab Augusto post proelium Actiacum primum neci destinatur, dein propter matrem Muciam vitam obtinet. Dio l. l. et 56, 38. Eum Asinius reum praecipue commendavit a meritis maiorum.

Quint. 6, 1, 21. Periclitantem commendat dignitas et studia fortia, et susceptae bello cicatrices, et nobilitas et merita maiorum. Hoc, quod proxime dixi, Cicero atque Asinius certatim sunt usi, pro Scauro patre hic, ille pro filio.

Ex Pollionis pro Scauro oratione sententia quaedam affertur a Quintiliano 9, 2, 24. Pollio: *Numquam fore credidi, iudices, ut reo Scauro, ne quid in eius iudicio gratia valeret, precarer.*

10. Adversus *L. Munatium Plancum*, Ciceronis amicum ac discipulum, qui Dec. Brutum Antonio prodidit, ac dein in belli Asiatici apparatu ab Antonio ad Caesarem transfugit, Asinius Pollio orationes paravit. Ac verisimile est, Pollionem odisse Plancum ideo, quod pravo animo alias alio tempore partes secutus est dominumque plus semel commutavit. De eo copiose agit Ruhnken ad Vellei. 2, 63.

Plin. Hist. N. in praefat. extr. lib. 1. *Nec Plancus illepide, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: cum mortuis nonnisi larvas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur.*

Quint. 9, 4, 132. Neque enim accesserim Celso, qui unam quandam prooemio formam dedit, et optimam compositionem esse prooemii, ut apud Asinium, dixit: *Si,*

Caesar, ex omnibus mortalibus, qui sunt ac fuerunt, posset huic causae disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit.

Charis. pag. 108. Pollio ad Caesarem: *Primo insequenti die.*

ad Caesarem] in epistola, opinor.

Charis. p. 75. *Hos pugillares* et masculino genere et semper pluraliter dicas, sicut Asinius in Valerium lib. 1. *Quia pugillus est, qui plures tabellas continet in seriem sitas.*

Asinius in Valerium] hic non Asinium oratorem intelligam, sed grammaticum, quem Suidas, cuius locum postea indicabo, et Charisius laudat et Servius ad Virgil. Aeneid. II, 7; VI, 554; XI, 183. Valerium itidem grammaticum facias, quo nomine cum plures alii fuerunt, tum Valerius Cato et M. Valerius Probus.

Ibid. p. 61. *Catinus* masculino genere dicitur, et hinc deminutive *catillus* fit, ut *Asinius contra maledicta Antonii: Volitantque urbe tota catilli.*

c. maled. Antonii] Post Caesaris necem ad Antonii partes transiit Asinius. Cum autem deinde Antonius propter vitia sua omnibus bonis esset invisus, post pacem Brundisinam Augusto se tradidit; quod item a Messala Corvino factum vidimus. Igitur in utrumque eorum dixisse aut scripsisse Antonius credi potest. Conf. Vellei. 2, 86.

Quint. 1, 6, 42. *hos lodices* Pollioni placuisse dicitur.

Charis. p. 119. Asinius Pollio *vectigaliorum*, non *vectigalium* dixit: *vectigaliorum reip. curam esse habendam.*

Macrob. Saturnal. 1, 4. Tanta apud veteres fuit licentia huius genitivi, ut Asinius Pollio *vectigaliorum* frequenter usurpet.

Priscian. T. 1. p. 370. Asinius Pollio: *Sed cum ob ea, quae speraveram, dolebam, consolabar ob ea, quae timui; consolabar* passive protulit.

Ibid. pag. 372. Asinius: *Cuius experta virtus bello Germaniae, traducta ad custodiam Illyrici est; experta* passive.

Ibid. p. 488. *Nanciscor nactum* facit absque *n*, ut Probo et Capro et *Pollioni* et Plinio placet.

Pollioni] non de Asinio Pollione id intellexerim: ab oratore enim diversus fuit, ut modo dixi, Pollio grammaticus, cuius libellum περὶ τῶν παρὰ γράμμα ἁμαρτανομένων Suidas laudat v. Πωλίων ἢ Πολίων. Eundem sive alium quendam grammaticum respexit Charisius p. 64. *Puer et in feminino sexu antiqui dicebant ut graeci ὁ παῖς, et ἡ παῖς, ut in Nelei carmine eoque prisco Saucia puer filia sumam, ubi tamen Varro puera putat dictum, sed Aelius Stilo, magister eius, et Asinius contra.* — Pollione, grammatico latino, usus est Marcus Antoninus philosophus. Iul. Capitolin. M. Ant. Philos. c. 2.

Quint. 9, 4, 76. Senarii minus sunt notabiles, quia hoc genus sermoni proximum est. Itaque et versus hi fere excidunt, quos Brutus ipso componendi studio ductus saepissime facit, *non raro Asinius*, sed etiam Cicero nonnunquam.

Ibid. 1, 8, 10. Summi oratores veterum poemata vel ad fidem causarum vel ad ornamentum eloquentiae assumunt. Nam praecipue quidem apud Ciceronem, frequenter tamen apud *Asinium* etiam et ceteros, qui sunt proximi, vidimus Enni, Acci, Pacuvi, Lucili, Terenti, Caecili et aliorum inseri versus summa non eruditionis modo gratia, sed etiam iucunditatis.

Plin. Ep. 6, 29, 5. scribit: Set et illud, quod vel Pollionis vel tamquam Pollionis accepi, verissimum experior: *Commode agendo factum est, ut saepe agerem: saepe agendo, ut minus commode.*

LXXXVIII. *L. Manlius Torquatus.*

Is est, ad quem Horatius Carmen 7. libri 4. et epistolam 5. libri 1. scripsit, in qua legimus:

Mitte levis spes et certamina divitiarum,
Et Moschi causam.

Ad eum locum in Auctario Commentatoris veteris a Cruquio editi Lugduni-Bat. 1597 pag. 692 haec adnotatio pertinet: *Moschus hic Pergamenus rhetor fuit notissimus, reus veneficii fuit, cuius causam exprimit. Hanc oratores egerunt Torquatus hic, de quo nunc dicit, cuius extat oratio, et Asinius Pollio.*

Torquatum nepotem eius esse, quo consule Horatius natus est (a. U. 689), Sanadonus dicit, Thorbecke autem de Asinio Pollione p. 71. Torquatum filium illius appellat, quemque adeo Horatius *suum* vocarit Epod. XIII, 6. (male interpretatus est hunc locum Epodon Thorbecke: illud enim *Torquato consule meo* nihil aliud significat nisi, *quo ipse natus sum.)* — Cicero in Bruto c. 68, 239. *L. Torquatus elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus.* C. 76, 265. *Reliqui sunt, qui mortui sint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses (etsi non deerat oratio), quam, ut graeci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo plurimae litterae nec eae vulgares, sed interiores quaedam et reconditae, divina memoria, summa verborum et gravitas et elegantia. Atque haec omnia vitae decorabat gravitas et integritas.*

Torquatus praetor fuit a. U. 705. Anno autem 708 interiit, ut Auctor de bello Afric. c. 96. narrat. Ex eodem loco elucet, Ciceronem Brutum suum aut in fine a. 708 aut a. 709 absolvisse. Alii ut Bernhardy in Hist. Rom. litterat. p. 299 circa annum 707 librum compositum putant. Equidem non affirmo, totum librum anno demum 708 confectum esse: alia enim pars priore tempore scripta videtur, ut locus, in quo de Catone Uticensi loquitur (cap. 31, 118), ante mortem eius, quae itidem in annum 708 incidit, necessario conscriptus est: ibi enim Catonem vivum fingit. Eidem anno U. 708 hic dialogus Ciceronis vindicatur in Pighii Annal. T. 3. p. 459.

LXXXIX. *C. Scribonius Curio, C. F.*

Cic. Br. 81, 280. C. Curio ita facile soluteque verbis volvebat satis interdum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. Atque hic a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum. Industriam non sum expertus, studium certe fuit. Qui si me audire voluisset, ut coeperat, honores quam opes consequi maluisset.

Schol. Ambros. Cicer. in P. Claudium in Argumento: *Tres illis temporibus Curiones illustri nomine extiterunt, atque ita in libris adhuc feruntur* (i. e. in eorum orationibus); *Curio avus, qui Servium Fulvium incesti reum defendit, et hic C. Curio pater, qui P. Clodio adfuit, et tertius ille Curio tribunicius, qui bello civili pompeiano in Africa periit: cum enim esset partium Caesaris, oppressus est ab equitibus Iubae regis.*

Plin. H. N. 7, 41. Una familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterunt.

De avo et patre supra dictum.

XC. *T. Labienus.*

Seneca Controv. V. p. 349: *De Labieno interrogatis? Declamavit non quidem populo, sed egregie. non admittebat populum, et quia nondum haec consuetudo erat inducta, et quia putabat turpe ac frivolae iactationis. Affectabat imo censorium supercilium, cum alius animo esset. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenii confitentibus magis hominibus pervenerat quam volentibus. Summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esse eloquentia, quae invitis placeat. Cum ingenia favor hominum ostendat, favor alat, quantam vim esse oportet, quae inter obstantia erumpat? Nemo erat, quin, cum homini omnia obiiceret, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquae, vigor novae. Cultus inter nostrum ac prius seculum medius, ut illum posset utraque pars sibi vindicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, et, quia passim ordines hominesque laniabat, Rabienus vocaretur. Animus per vitia ingens, et ad similitudinem ingenii sui violentus, et qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hunc primum excogitata est nova poena: effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderentur. Non tulit hanc Labienus contumeliam nec superstes esse ingenio*

suo voluit, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit atque ita includi, veritus scilicet ne ignis, qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum se ipse, sed etiam sepelivit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam partem convolvisse et dixisse: haec quae transeo post mortem meam legentur!

Ex his intelligi potest, cur Asinius Pollio in causa Urbiniana Labienum, petitorem, inter argumenta malae causae posuerit, ut apud Quintil. 4, 1, 11. legimus: Etiam partis adversae patronus dabit exordio materiam, interim per contumeliam, sed hoc perquam raro, ut *Asinius pro Urbiniae heredibus Labienum, adversarii patronum, inter argumenta malae causae posuit.*

Ex oratione Labieni contra Pollionem affertur aliquid in Quintil. 7, 2, 26. Utraque pars suam expositionem habet atque eam tuetur, ut *in lite Urbiniana* petitor dicit: *Clusinium Figulum filium Urbiniae acie victa, in qua steterat, fugisse; iactatumque casibus variis, retentum etiam a rege, tandem in Italiam ac patriam suam Marginos venisse atque ibi agnosci.*

Quint. 1, 5, 8. *In oratione Labieni*, sive illa *Cornelii Galli* est, in Pollionem *casnar* assectator e Gallia ductum est.

Labieni] Spaldingius in adnotatione ad hunc locum incertus fuit, quis esset Labienus, eumque simul historicum esse negabat, sed postea ad 4, 1, 11. eundem cum illo fuisse vere iudicavit. Thorbecke in Comment. de Asinio Pollione p. 74. *Habuit Asinius*, inquit, *in hoc iudicio adversarium Labienum, historicum. N. Fabri opinionem ad Senecam L.* v. *Controv. praefat.* 349. 8., *quasi is idem esse possit, qui a Caesare ad Pompeium transfugit, refutat Vossius de Hist. lat.* 1. 23. *Ex eadem certe familia fuit, ac Pompeianae studium factionis hereditarium tenuit. Laudat Quintilianus orationem Labieni in Pollionem, quam tamen dubitat, utrum Cornelii Galli sit: forte enim libellus non addito auctoris nomine exierat.* — Labienus in hac oratione contra heredes Urbiniae dixit, quorum patronus erat Asinius Pollio.

Scimus deinde ex Senecae rhetoris Controv. lib. V. Praef. p. 351, Labienum orationem scripsisse *pro Bathyllo Maecenatis*, cui Gallio rescripserat.

Quint. 9, 3, 13. Nunc evaluit *rebus agentibus*, quod Pollio in Labieno damnat.

Sueton. Calig. 16. *Titi Labieni*, *Cordi Cremutii*, *Cassii Severi* scripta senatus consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit Caligula.

Alius *T. Attius Labienus* C. Rabirium perduellionis postulavit defendente Cicerone a. U. 691. Hic a Caesare ad Pompeium transiit filiumque habuit, qui se imperatorem Parthicum vulgo haberi voluit. Dio Cass. 48, 26.

Charis. p. 59. *Clipeus* masculino genere in significatione scuti ponitur, ut *Labienus* ait, neutro autem genere imaginem significat.

imaginem] intellige clipeos eos, in quibus imago Caesaris expressa erat.

Senec. Excerp. Controv. IV. pag. 440. Pollio Asinius numquam admissa multitudine declamavit, nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit. Et inde est, quod *Labienus* homo mentis quam linguae amarioris dicit: *Ille triumphalis senex acroaseis suas numquam populo commisit, sive quia parum in illis habuerit fiduciae, sive, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit.*

XCI. *Cornelius Gallus.*

Quint. 1, 5, 8. In oratione *Labieni*, sive illa *Cornelii Galli* est, in Pollionem *casnar* assectator e Gallia ductum est.

Corneli Galli] Cornelium Gallum intelligo, qui non modo orator sed etiam celeberrimus elegiarum scriptor habetur. Oratio in Pollionem ab aliis Labieno, ab aliis Gallo vindicabatur, quia oratoris nomen indici orationis additum non erat.

casnar] De origine huius vocis in commentariis, quos aliquando in Quintilianum edere in animo est, dicturus sum.

Servius ad Virg. Bucol. 9, 10. Ex oratione *Cornelii in Alfenum* ostenditur: *Cum iussus tria milia passus a muro in diversa relinquere, ut octingentos passus aquae, quae circumdata est, admetireris, relinquistis.* (Vossius legit: *vix octingentos — circumdata est, cum*

admetireris, reliquisse.) Alii dicunt, Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alfeni Vari, qui agros divisit, praeter palustria nihil relictum sit, sicut ex oratione etc.

in Alfenum] Servius ad l. l. v. 29. *Blanditur poeta Alfeno Varo, qui Pollione fugato legatus Transpadanis praepositus est ab Augusto.* — Alfeni mentionem facit Horatius Sat. 1, 3, 130. ubi Schol. Acron. *Urbane satis Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit, magistroque usus Sulpicio Icto* (Servio Sulpicio Rufo) *ad tantam pervenit scientiam, ut et consulatum gereret et publico officio fungeretur, et publico funere efferretur.*

In Diomede p. 443 ex oratione *Galli* locus affertur, sed *Calvus* ibi pro Gallo legendus est, ut in Calvo oratore antea monuimus.

XCII. *M. Agrippa.*

Plin. H. N. 35, 4. M. Agrippa vir rusticitati propior quam deliciis. *Extat certe eius oratio magnifica et maximo civium digna de tabulis omnibus signisque publicandis, quod fieri satius fuisset, quam in villarum exilia pelli.*

Agrippa] Vellei. 2, 79. M. Agrippa virtutis nobilissimae, labore, vigilia, periculo invictus, parendique sed uni scientissimus, aliis sane imperandi cupidus et per omnia extra dilationes positus consultisque facta coniungens. Ibid. 2, 127. Raro eminentes viri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam usi sunt, ut duo Scipiones duobus Laeliis, quos per omnia aequaverunt sibi, ut D. Augustus M. Agrippa et proxime ab eo Statilio Tauro. Conf. Senecae Epist. 94. Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanii nomen quasi argumentum paternae humilitatis sustulerat, et M. Agrippa dicebatur, ut Seneca narrat Controv. 2, 12. pag. 196. Causas interdum egisse ex eodem Senecae loco patet.

Apud Dionem Cassium lib. 52, 2 — 11. orationem memorabilem Agrippae legimus, quae quidem tota ex ingenio ipsius Dionis profecta est.

XCIII. *Caesar Octavianus Augustus.*

Suet. Octav. 84. Eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima et cupide et laboriosissime exercuit. Nam

deinceps neque in senatu neque apud populum neque apud milites locutus est umquam nisi meditata et composita oratione, quamvis non deficeretur ad subita extemporali facultate. 86. Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum, vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum verborum, ut ipse dicit, foetoribus.

Epist. Frontonis ad Verum p. 181. *Caesari quidem facultatem dicendi video imperatoriam fuisse, Augustum vero saeculi residui eleganter et latine linguae etiam tum integro lepore potius quam dicendi ubertate praeditum puto.*

eleganter] legendum fortasse: *seculi residua elegantia, et latinae linguae etiam tum integro lepore* etc.

Tacit. 13, 3. *Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit.*

In Gellio 15, 7. Augusti praedicatur elegantia orationis neque morosa neque anxia sed facilis hercle et simplex.

Quintil. 12, 6, 1. Caesar Augustus 12 annos natus aviam pro rostris laudavit.

Sueton. Octav. 8. Duodecimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit.

laudavit] a. 703, cum anno 691 erat natus. Dubitari tamen potest, an haec laudatio sit umquam edita.

Dio lib. 54, 35. *Τὴν Ὀκταυΐαν τὴν ἀδελφὴν ἀποθανοῦσαν προέθετο ἐπὶ τοῦ Ἰουλίου ἡρῴου, παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος· καὶ αὐτός τε ἐκεῖ τὸν ἐπιτάφιον εἶπε.* Octavia soror vita defuncta a. U. 742.

Dio 54, 28. *Τὸν Ἀγρίππαν τὸν τεθνηκότα ἔςτε τὸ ἄστυ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐςεκόμισε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ προέθηκε, τόν τε λόγον τὸν ἐπ᾽ αὐτοῦ εἶπε, παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας.* — Agrippa decessit e vita a. U. 742.

Dio lib. 55, 2. *Καὶ αὐτοῦ (Δρούσου) ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη. ὅ τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπῄνεσε καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱπποδρόμῳ.* — Drusus, Liviae filius, mortuus a. U. 745. Conf. Livii Epit. 140.

Suet. Claud. 1. Defunctum Drusum ita pro concione laudavit Augustus, *ut deos precatus sit, similes ei*

Caesares suos facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent. Nec contentus, elogium eius versibus a se compositis exsculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit.

Servius in Virg. Aen. 1, 712. *Devota* de oratione Augusti translata est locutio, quam habuit in laudatione funeris Marcelli, cum diceret, *illum immaturae morti devotum fuisse.*

Marcellus, sororis Augusti filius obiit a. U. 731.

Extabant praeterea orationes Augusti in aes incisae, quae Kal. Ianuar. in senatu recitari solebant.

Dio Cassius lib. 60. 5, 10. *Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥς τε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν (ὁ Κλαύδιος), ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι.* Idemque auctor tres quattuorve orationes Augusti refert, quas ipse finxerat. Eas igitur respicere nec volui nec debui.

Tac. Ann. 1, 10. Augustus cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honora oratione quaedam de habitu vultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.

oratione] eandem orationem Suetonius memorat in Tiber. 68.

XCIV. *T. Cassius Severus.*

Seneca Excerp. Controv. III. Praefatio p. 421. Memini me a Severo Cassio quaerere, quid esset, cur in declamationibus illi sua non responderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat valens, culta, ingentibus plena sententiis. Nemo minus passus est aliquid in actione sua otiosi esse, nulla pars erat, quae non sua virtute staret, nihil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia intenta, aliquo petentia. nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est, quod de illo dicit Gallio noster. *Cum diceret, rerum potiebatur. adeo omnes imperata faciebant. cum ille voluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat, ne desineret. Non est, quod illum ex his,*

quae edidit, aestimetis. Sunt quidem et haec quibusdam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit, qua omnibus fere, quibus maiori commendationi est audiri quam legi, sed in illo longe maius discrimen est. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo conspicua, suavitas valentissimae vocis. — Deinde ipsa, quae dicebat, meliora erant quam quae sciebat. Vir enim praesentis animi et maioris ingenii quam studii magis placebat in his, quae inveniebat quam in his quae attulerat. Iam vero iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cavebant homines, ne dicentem interpellarent. Uno die plures privatas agebat, publicam vero numquam amplius quam unam uno die. Nec tamen scio, quem reum illi defendere nisi se contigerit; adeo numquam ullam materiam dicendi nisi periculis suis habuit.

Quint. 10, 1, 116. Multa, si cum iudicio legatur, dabit imitatione digna Cassius Severus, qui, si ceteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adiecisset, ponendus inter praecipuos foret. Nam et ingenii plurimum in eo est, et acerbitas mira et urbanitas eius summa, sed plus stomacho quam consilio dedit. Praeterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.

Dial. de Oratt. 19. Quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via: non infirmitate ingenii nec inscitia literarum transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. Vidit namque, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam.

Ibid. c. 26. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si iis comparetur, qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte *librorum suorum* plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim contemto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus et studio feriendi ple-

rumque deiectus non pugnat, sed rixatur. Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit.

Tacit. An. 4, 21. Relatum et de Cassio Severo exule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur, effecerat, atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus interdicto igni atque aqua saxo Seriphio consenuit.

Eusebius Chronicis. *Cassius Severus orator egregius XXV exilii sui anno summa inopia moritur, vix panno verenda contectus. anno domini* 34. (i. e. anno Urbis 787.)

Tacit. Ann. 1, 72. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qui viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.

Suet. Calig. 16. *T. Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi* scripta senatus consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit.

Horatius in Epod. 6. describit acriter *Cassii* mores.

Priscian T. 1. p. 368. Cassius: *adulatique erant ab amicis et adhortati.* — adulati κολακευθέντες, adhortati προτραπέντες.

Quint. 10, 1, 22. Illud utilissimum, quoties continget, utrimque habitas legere actiones, ut *Pollionis* et *Cassii reo Asprenate.*

Plin. h. n. 35, 12. Asprenati reo Cassius Severus accusator obiiciebat, interisse veneno 130 convivas.

Asprenati] conf. Pollionis orationem pro Asprenate, et Suet. Octav. 56.

Quint. 11, 1, 57. Ideoque mihi illud Cassii Severi non mediocriter displicet: *Dii boni, vivo, et quo me vivere iuvet, Asprenatem reum video!* Non enim iusta ex

causa vel necessaria videri potest postulasse eum, sed quadam accusandi voluptate.

Ibid. 6, 3, 78. Transtulit crimen Cassius Severus. Nam cum obiurgaretur a praetore, quod advocati eius L. Varo *Epicureo*, Caesaris amico, convicium fecissent: *Nescio*, inquit, *qui conviciati sint*, *et puto Stoicos fuisse.*

L. Varo] Spalding in Praefat. T. II. p. VII. occasionem fuisse ioci in causa Asprenatis oranda putat, ita ut intelligendus sit L. Quintilius Varus, quem Horatius Carm. 1, 18. Epod. 5, 75. celebravit.

Ibid. 8, 3, 89. Est et amarum quiddam, quod fere in contumelia est positum, quale Cassii: *Quid facies*, *cum in bona tua invasero*, *hoc est*, *cum te docuero nescire maledicere?*

Suet. de illustr. Gramm. 22: M. Pomponius Marcellus, sermonis latini exactor molestissimus, in advocatione quadam (nam interdum et causas agebat) soloecismum ab adversario factum usque adeo arguere perseveravit, quoad Cassius Severus interpellatis iudicibus dilationem petiit, *ut litigator suus alium grammaticum adhiberet; quando non putat is cum adversario de iure sibi*, *sed de soloecismo controversiam futuram.*

Cum esset Cassius vehementer iracundus et acer, multos in iudicium vocavit, qui a iudicibus absolvi solebant, saepeque ipse in iudicium vocatus est. Legimus apud Macrob. Saturn. 2, 4. inter iocos Augusti: Cum multi Severo Cassio accusante absolverentur, et architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est: *Vellem Cassius et meum forum accuset.*

accuset] intellige: tum mox absolutum erit. Ludit Augustus in verbo *absolvere*, quod et reum absolvere et opus significat.

Seneca Controv. 2, 12. p. 194. Fabius Maximus nobilissimus vir fuit, qui primus foro romano hunc comicum morbum, quo nunc laborat, intulit, de quo Severus Cassius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: Quasi disertus es, quasi formosus es, quasi dives es; unum tantum es non quasi, mapalia!

Diomed. p. 368. Sancio sancii faciebat. Cassius Severus: *lege sancitum est.*

Ibid. p. 65. Salitus sum dixerunt a positione *sallo*, non salio. Severus: *Distractos atque salitos.*

Praeterea in Prisciano epistolarum libri Severi Cassii, ut T. 1. p. 328 Cassius ad Maecenatem, p. 468 Cassius ad Tiberium secundo memorantur.

XCV. *Domitius Afer.*

„Domitius Afer, Nemausensis, recens praetura, qua Tiberio imperante a. U. 778 functus erat, modicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere, ut ait Tacitus Ann. 4, 52, Agrippinae accusatione a. U. 779 primoribus oratorum addi coepit. Ob hanc Agrippinae accusationem a C. Caligula imperatore inopinato reus factus, suam dicendi artem callide occultans nihilque prae simulata trepidatione et Claudianae facundiae admiratione respondens ex periculo non solum evasit incolumis, sed consul etiam suffectus est a. U. 792 auctore Dione Cassio 59, c. 19 seq., a quo dicitur *ὁ Ἄφρος ὁ Δομίτιος δεινότατος εἰπεῖν ὤν.* Summus hic illius aetatis orator in extrema senectute quotidie aliquid de sua auctoritate perdidit, quia deficere malebat quam desinere, ut ait Quintilianus 12, 11, 3, cuius rei documentum refert Plinius Epist. 2, 14, 10. Domitius Afer obiit teste Tacito Ann. 14, 19, Nerone imperante a. U. 812 (vel 813 a. C. 60) cibi redundantia in coena, ut Hieronymus in Eusebii Chronico memoriae tradidit." Haec Weichert in Comment. De Domitio Marso p. 246.

Quintil. 10, 1, 118. Sunt alii multi diserti, quos persequi longum est. Eorum, quos viderim, *Domitius Afer* et *Iulius Africanus* longe praestantissimi. Arte ille et toto genere dicendi praeferendus et quem in numero veterum habere non timeas.

Ibid. 6, 3, 42. In narrando Cicero consistere facetias putat, dicacitatem in iaciendo. Mire fuit in hoc genere venustus *Afer Domitius*, cuius *orationibus* complures huiusmodi narrationes insertae reperiuntur: sed dictorum quoque ab eodem urbane sunt editi libri.

Ibid. 10, 1, 24. Nobis pueris insignes tres *pro Volu-*

seno Catulo Domitii Afri, Crispi Passieni, Decimi Laelii orationes ferebantur.

ferebantur] i. e. editae erant. Weichert vero nihil scripti nisi duos libros *de Testibus* a Quintiliano 5, 7, 7 commemoratos Domitium edidisse dicit p. 247 l. l., quod falsum est. Edidit enim praeterea orationes et Dictorum urbane libros, quorum plura etiam nunc in Quintiliano legimus.

Ibid. 8, 5, 16. Sunt et alio relata, ut *Afer Domitius cum Domitillam defenderet, cui obiectum crimen, quod virum, qui inter rebellantes fuerat, sepelisset, remiserat Claudius, in epilogo filios eius alloquens, Matrem tamen*, inquit, *pueri sepelitote.*

Ibid. 9, 2, 20. Aquo schemate non procul abest illa, quae dicitur *communicatio*, cum aut ipsos adversarios consulimus, ut *Domitius Afer pro Domitilla: Nescit trepida, quid liceat feminae, quid coniugem deceat; forte vos in illa sollicitudine obvios casus miserae mulieri obtulit: tu, frater, vos, paterni amici, quod consilium datis?*

frater] cum Quintilianus dicat, Afrum hic adversarios consuluisse, inde sequitur fratrem et paternos amicos accusatores Domitillae fuisse. Refutatur ergo Gesneri opinio, qui ad locum superiorem 8, 5, 16 a filiis suis Domitillam accusatam dixit. Frater et paterni amici diem dicebant Domitillae, quamquam Claudius imperator obiectum ei crimen iam remiserat. quare orator in epilogo ad filios convertens orationem, qui matri in iudicio adstabant, dixit: cum mater aliquando vestra diem obibit, ne cunctamini, pie funus eius prosequi, quamvis hic frater et amici paterni ab officio ac pietate vos distrahere cupiant.

Ibid. 9, 3, 66. *Παρονομασία* non uno modo fieri solet, sed ex vicinia quadam praedicti nominis ducta casibus declinatur: ut *Domitius Afer pro Domitilla: Mulier omnium rerum imperita, in omnibus rebus infelix.*

in omnibus rebus] annominatio casibus declinatur in illo *omnium rerum* et *in omnibus rebus.*

Ibid. 9, 4, 31. Solebat Afer Domitius traiicere in clausulas verba tantum asperandae compositionis gratia et maxime in prooemiis ut *pro Domitilla: Gratias agam continuo.*

continuo] haec vox numeros compositionis diremit, in clausula posita.

Ibid. eodem loco: Et *pro Laelia* (dixit Afer): *Eis utrisque apud te, iudicem, periclitatur Laelia.*

Laelia] haec vox in clausula numerum orationis dissolvit.

Ibid. 5, 10, 79. Domitii Afri sententia est pulchra: *Ego accusavi, vos damnastis!*

Ibid. 6, 3, 84. illud Afri: *Homo in agendis causis optime vestitus.*

Ib. 8, 5, 3. Est Afri Domitii: *Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.*

Ibid. 9, 3, 78. Tertium est, quod in eosdem casus cadit; ὁμοιόπτωτον dicitur. Sed neque, quod finem habet similem, est ὁμοιόπτωτον et utique in eundem venit finem ὁμοιοτέλευτον: quia ὁμοιόπτωτον est tantum casu simile, etiamsi dissimilia sint, quae declinentur, nec tantum in fine deprehenditur, sed respondet vel primis inter se vel mediis vel extremis vel etiam permutatis his, ut media primis et summa mediis accommodentur et quocunque modo accommodari potest. Neque enim semper paribus syllabis constat, ut est apud Afrum: *Amisso nuper infelicis aulae, si non praesidio inter pericula, tamen solatio inter adversa.* Eius fere videntur optima, in quibus initia sententiarum et fines consentiunt, ut hic *praesidio, solatio.*

amisso] locus corruptus.

Charisius p. 118. Torcular *Afer pro Taurinis* dixit, sed *torculare* dici debet.

Afer] nescio, an recte eum locum huc traxerim.

XCVI. *Tiberius Nero Caesar.*

Obtinuit imperium a. U. 767 p. Chr. 14.

Suet. Tiber. c. 70. Artes liberales utriusque generis studiosissime coluit. In oratione latina secutus est Corvinum Messallam, quem senem adolescens observaverat. Sed affectatione et morositate nimia obscurabat stilum, ut aliquanto ex tempore quam a cura praestantior haberetur.

Tacit. Ann. 13, 3. Dictator Caesar summis oratoribus aemulus, et Augusto prompta ac profluens, quae deceret

principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres.

Suet. Octav. 86. Cacozelos et antiquarios ut diverso genere vitiosos pari fastidio sprevit Augustus, exagitabatque nonnunquam, inprimis Maecenatem suum. Sed nec Tiberio parcit et exsoletas interdum et reconditas voces aucupanti.

Ibid. Tiber. 8. Civilium officiorum rudimentis regem Archelaum, Trallianos et Thessalos, varia quosque de caussa, Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terrae motu afflictis opemque implorantibus senatum deprecatus est. Fannium Caepionem, qui cum Varrone Murena in Augustum conspiraverat, reum maiestatis apud iudices fecit, et condemnavit.

Ibid. c. 67. Ut imperium iniit, et patris patriae appellationem, et ne in acta sua iuraretur, obstinatissime recusavit, ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. Quod sane et ex oratione eius, quam de utraque re habuit, colligi potest, vel cum ait: *Similem se semper sui futurum, nec umquam mutaturum mores suos, quamdiu sanae mentis fuisset, sed exempli causa cavendum esse, ne se senatus in acta cuiusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Et rursus: *Si quando autem*, inquit, *de moribus meis devotoque vobis animo dubitaveritis (quod priusquam eveniat, opto, ut me supremus dies huic mutatae vestrae de me opinioni eripiat) nihil honoris adiiciet mihi patris patriae appellatio, vobis autem exprobrabit aut temeritatem delati mihi eius cognominis aut inconstantiam contrarii de me iudicii.*

patris patriae] vid. Tacit. Ann. 1, 72.

In Taciti Ann. 4, 37 et 38 oratio Tiberii legitur, quae ingenio ipsius historici tribui debet, ut Krause quoque in libro *De fontibus Suetonii* pag. 5 dicit.

XCVII. *P. Vitellius. P. F.*

Plin. Hist. Nat. 11, 37, 71. Negatur, cremari posse cor in iis, qui cardiaco morbo obierint, negatur et veneno interemptis. Certe *extat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento, palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari.* Contra genere morbi defensus est Piso.

oratio Vitellii] Suet. Vitell. 2. Publius Vitellius, Germanici comes, Cn. Pisonem inimicum et interfectorem eius accusavit condemnavitque, ac post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus et in custodiam fratri datus scalpro librario venas sibi incidit, nec tam mortis poenitentia quam suorum obtestatione, obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit. Ibid. Calig. 2. Obiit Germanicus, ut opinio fuit, fraude Tiberii, ministerio et opera Cn. Pisonis, qui sub idem tempus Syriae praepositus nec dissimulans, offendendum sibi aut patrem aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam aegrum Germanicum gravissimis verborum ac rerum acerbitatibus nullo adhibito modo affecit, propter quae, ut Romam rediit, paene discerptus a populo, a senatu capitis damnatus est. — Causa celeberrima Cn. Pisonis, adversus quem multa eloquentia dixerat P. Vitellius, acta est anno U. 773 eaque narratur copiose in Taciti Ann. 3, 10 sqq. Ibi enim inter cetera legimus (cap. 13.): Post Fulcinium Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius obiecere, odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur, contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse, postremo ipsum devotionibus et veneno peremisse, sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum. — P. Vitellius patruus est Auli Vitellii imperatoris L. F.

XCVIII. *L. Cestius Pius.*

Seneca Excerp. Controv. lib. 3. praef. p. 428. Scio Pollionem Asinium et Messalam Corvinum et Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene videri quam *Cestium* aut Latronem. Utrum ergo putas hoc dicentium vitium esse, an audientium? non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri fere aut iuvenes scholas frequentant. Hi non tantum disertissimis viris, quos paulo ante

retuli, sed etiam Ciceroni Cestium suum praeferrent, nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, praeferunt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes non legunt, nisi eas *quibus Cestius rescripsit.* Memini me intrare scholas, cum recitaturus esset in Milonem Cestius, ex consuetudine sua miratus dicebat: si Thrax essem, Fusius essem; si pantomimus essem, Bathyllus essem; si equus, Melissio. Non continui bilem, exclamavi: *Et si cloaca esses, Maxima esses!* Risus omnium ingens. scholastici intueri me, quis essem, qui tam crassas cervices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non invenit, sed negavit se executurum, nisi exirem de domo. Ego negavi me de balneo publico exiturum, nisi lotus essem.

Quint. 10, 5, 20. Tum causas vel easdem, quas agi audierit, stilo et ipse componat vel etiam alias veras modo et utrinque tractet et, quod in gladiatoribus fieri videmus, decretoriis exerceatur, ut fecisse Brutum diximus pro Milone. Melius hoc, quam *rescribere veteribus orationibus*, ut fecit Cestius contra Ciceronis actionem habitam pro eodem, cum alteram partem satis nosse non posset ex sola defensione.

Seneca Suasor. 7. p. 57. Erat Cestius nullius quidem ingenii, Ciceroni etiam infestus.

Hieronymus in Chronico Euseb. ad Olymp. 191: Cestius Smyrnaeus rhetor latine Romae docuit (non multum post mortem Virgilii).

De Cestio eiusque genere dicendi disserit Schlosser in Universalhist. Uebers. III. 1. p. 392 sqq.

XCIX. *Mamercus Aemilius Scaurus.*

Seneca Controv. lib. V. praef. pag. 347: De Scauro si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non novi quemquam, cuius ingenio populus rom. pertinacius ignoverit. Dicebat negligenter saepe causam in ipsis subselliis; saepe, dum amicitur, dicebat: deinde litiganti similior quam agenti, cupiebat evocare aliquam

vocem adversariorum et in altercatione vires suas noverat. Nihil erat illo venustius, nihil paratius; genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium gravitas, ipse cultus habitusque corporis mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus scire posses, non quantum oratorem praestaret Scaurus, sed quantum desereret. Pleraeque actiones malae, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenii vestigium extabat. raro aliqua actio bona, sed quam fortunae imputares. Sed illum longa, imo perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare vellet, nihil posset. *Orationes septem edidit, quae deinde senatus consulto combustae sunt.* Bene cum illis ignis egerat.

Tacit. Ann. 3, 31. Domitius Corbulo, praetura functus, de L. Sulla nobili iuvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. Pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur certabantque orationibus. Satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullae et *oratorum ea aetate uberrimus erat.*

Id accidit a. U. 774.

Tac. Ann. 3, 66. C. Silanum, proconsulem Asiae, repetundarum a sociis postulatum, *Mamercus Scaurus* e consularibus, Iunius Otho praetor, Brutidius Niger aedilis simul corripiunt obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem; Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a Marco accusatos. Videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum opprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat.

Id accidit a. U. 775.

Ibid. 6, 9. Annius Pollio, Appius Silanus Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio maiestatis postulantur.

Ibid. 6, 29. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrosus. — Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem an-

teit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

postulatur] a Thusco, ut memoriae tradidit Seneca Suasor. 2. pag. 24., anno 787.

vita probrosus] vid. Seneca De Benefic. 4, 31.

C. *Decimus Laelius Balbus.*

Quint. 10, 1, 24. *Nobis pueris insignes pro Voluseno Catulo Domitii Afri, Crispi Passieni, Decimi Laelii orationes ferebantur.*

D. Laelii] Annorum spatium haud permittit agnoscere D. Laelium Balbum, quem ex Cicer. de Or. 2, 6. accepimus virum bonum et non illiteratum esse, qui quaesturam gessit a. U. 627. Nec magis constat, an hic, quem quaerimus, idem sit cum D. Laelio, qui a. U. 700 quaestor in Sicilia fuerat, et contra quem M. Coelius in oratione quadam dixit, ut ex Quintil. 6, 3, 39. scimus. Alius D. Laelius et diversus ab utroque, quos nominavi, consulatum gessit a. U. 748, ut Dio Cassius 55, 9. retulit. Quid vero amplius? cur diutius lectorem moremur? Hic, de quo agitur, a Tacito commemoratur Annal. 6, 47. *Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat, qua damnata cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho, tribunus plebis, intercessit, unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla defertur impietatis in principem. Albucilla irrito ictu a semet vulnerata iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Carsidius Sacerdos praetorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; et eaedem poenae in Laelium Balbum decernuntur; id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.* — Id accidit a. U. 790, 37 p. Chr.

CI. *L. Annaeus Seneca.*

Consul fuit suffectus a. U. 815.

Quint. 10, 1, 125. Ex industria Senecam in omni genere eloquentiae distuli propter vulgatam falso de me opinionem, quia damnare eum et invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora iudicia contendo. Tum autem solus hic fere in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus praeferri non sinebam, quos ille

non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis quam imitabantur, tantumque ab eo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderat. Sed placebat propter sola vitia, et ad ea se quisque dirigebat effingenda, quae poterat; deinde cum se iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat. Cuius et multae alioqui et magnae virtutes fuerunt, ingenium facile et copiosum, plurimum studii, multa rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab his, quibus inquirenda quaedam mandabat, deceptus est. — Tractavit etiam omnem fere studiorum materiam. Nam et *orationes* eius et poemata et epistolae et dialogi feruntur. — In philosophia parum diligens, egregius tamen insectator vitiorum fuit. Multae in eo claraeque sententiae, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Multa probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curae sit, quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura, quae meliora vellet, quae, quod voluit, effecit.

diffideret] Huc pertinet id quod Suet. narrat in Nerone c. 52. Liberales disciplinas omnes fere puer attigit, sed a philosophia eum mater avertit, monens imperaturo contrariam esse; a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret.

Gellius 12, 2. De Annaeo Seneca partim existimant ut de scriptore minime utili, cuius libros attingere nullum pretium operae sit, quod oratio eius vulgaria videatur et protrita, res atque sententiae aut ut inepto inanique impetu sint aut ut levi et quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula et plebeia, nihilque ex veterum scriptis habens neque gratiae neque dignitatis; alii vero elegantiae quidem in verbis parum esse non inficias eunt, sed et rerum, quas dicat, scientiam doctrinamque ei non deesse dicunt et in vitiis morum obiurgandis severitatem gravitatemque non invenustam.

Fronto De Orationibus ad M. Caesarem pag. 239.

Confusam eam ego eloquentiam catachannae ritu partim igneis nucibus Catonis, partim *Senecae* mollibus et febriculosis prunuleis insitam, subvertendam censeo radicitus, imo vero Plautino irato verbo exradicitus. Neque ignoro copiosum sententiis et redundantem esse hominem, verum sententias eius tolutares video quatere campum quadripedo concito cursu, tenere nusquam, pugnare nusquam, instantem eludere, ut Laberius dictabolaria imo dicteria potius eum quam dicta continere. Itane existimas graviores sententias et eadem de re apud Annaeum istum reperturum te quam apud Sergium? Sed non modulatas aeque, fateor, neque ita cordaces; ita est, neque ita tinnulas; non nego. Quid vero, si prandium idem utrisque adponatur, adpositas oleas alter digitis prendat, ad os adferat, ut mandicandi ius fasque est, ita dentibus subiciat, alter autem oleas suas in altum iaciat, ore aperto excipiat, exceptas ut calculos praestigiator primoribus labris ostentet: ea re profecto pueri gaudeant, convivae delectentur? Sed alter pudice pranderit, alter labellis gesticulatus erit. At enim sunt quaedam in libris eius scite dicta, graviter quoque nonnulla. Etiam laminae interdum argentiolae cloacis inveniuntur, eane re cloacas purgandas redimemus?

Senecae] consentientes videmus in iudicio de eloquentia Senecae Quintilianum, Frontonem, Gellium.

quatere campum] Recepi, ut par erat, emendationem ingeniosam Orellii in Adnotatt. ad Chrestomathiam Frontonianam p. 173. Vulgo: tolutares video quamquam quadripedo concito cursu t. n. p. nusquam iestatem studere.

Dio Cassius 59, 19. *Ὁ δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ἄννιος Λούκιος, ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ᾽ ὀλίγον, μήτ᾽ ἀδικήσας τι μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ (Γαΐου) καλῶς εἶπε.*

καλῶς] idem legitur in Vatic. Fragm. Dion. Cass. 85.

Sueton. Calig. 53. Caligula lenius comptiusque scribendi genus adeo contemnens fuit, ut *Senecam, tum maxime placentem, commissiones meras componere et arenam esse sine calce diceret.*

Tacit. Ann. 13, 3. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est. Dum *antiquitatem generis*, *consulatus ac triumphos maiorum* enumerabat, intentus ipse et ceteri, *liberalium* quoque *artium* commemoratio, et *nihil regente eo reip. triste ab externis accidisse*, pronis animis audita; postquam *ad providentiam sapientiamque* flexit, nemo risui temperare, quamquam *oratio*, *a Seneca composita*, *multum cultus praeferret*, *ut fuit illi viro ingenium amoenum et temporis eius auribus accommodatum.*

eius] Claudii imperatoris per Agrippinam uxorem veneno necati anno U. 807 p. Chr. 54.

princeps] Nero.

Oratio Senecae ad Neronem extat in Taciti Annal. 14, 53 et 54. Occiditur iussu Neronis a. U. 819, p. C. 66. Tac. Ann. 15, 60.

CII. *C. Caesar Caligula.*

Accepit imperium a. U. 790. p. Ch. 37.

Uno tantum ad probandum innitimur loco, Caligulam orationes edidisse. Legimus enim apud Suetonium Calig. 53: Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiae plurimum attendit, quantumvis facundus et promptus, utique si perorandum in aliquem esset. Irato et verba et sententiae suppetebant. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere et magnorum in senatu reorum accusationes defensionesque meditari, ac prout stilus cesserat, vel onerare sententia sua quemque vel sublevare, equestri quoque ordine ad audiendum invitato per edicta. — Ut Caligula sic Cestius orationibus veterum rescripsit, quae ab eius auditoribus, quorum aures illis temporibus erant corruptae, maiore plausu legebantur quam Ciceronis orationes.

Suet. Calig. 20. Edidit Caligula certamen quoque graecae latinaeque facundiae, quo certamine ferunt victoribus praemia victos contulisse, eorundem et laudes componere coactos. Eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere iussos nisi ferulis

obiurgari aut flumine proximo mergi maluissent. — Domitius Afer, orator celeberrimus, vitam suam nulla alia re servare potuit nisi quam habuit adversus se orationem Caligula summe admirando, ut Dio Cass. narrat 59, 19. Simile quiddam Senecae accidit, ut ibidem legimus.

Tacit. Ann. 13, 3. Etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit.

Dionis Excerp. Vatic. p. 534. *Ἔργον μέγα ἢ βασίλειον οὐδὲν αὐτῷ (Γαΐῳ) πεπραγμένον· αἴτιον δὲ ἦν ἡ περὶ τὰ ἀχρεῖα σπουδή. ῥήτωρ δὲ ἦν ἄριστος καὶ γλώσσῃ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Ῥωμαίοις πατρίῳ σφόδρα ἠσκημένος.*

Suet. Calig. 10. In Liviae Augustae proaviae suae contubernio mansit, quam defunctam praetextatus etiam tum pro rostris laudavit. Conf. c. 23. — Etiam Tiberium pro concione laudavit, ut idem cap. 15 dicit.

CIII. *C. Vibius Crispus Passienus.*

Nihil habeo, quod addere possim eleganti de hoc oratore commentationi Spaldingii ad Quintil. 6, 1, 50.

Seneca Controv. 2, 13. pag. 204. Passienus, vir eloquentissimus et temporis sui primus orator.

Quint. 6, 1, 50. Sunt et illi leniores epilogi, quibus adversario satisfacimus, si forte sit eius persona talis, ut illi debeatur reverentia, aut cum amice aliquid commonemus, et ad concordiam hortamur, quod est genus egregie tractatum a Passieno, cum Domitiae uxoris suae pecuniaria lite adversus fratrem eius Aenobarbum ageret: nam cum de necessitudine multa dixisset, de fortuna quoque, qua uterque abundabat, adiecit: *Nihil vobis minus deest, quam de quo contenditis.*

Domitiae] eiusdem fit mentio causae 6, 3, 74.

Quint. 10, 1, 24. Nobis pueris insignes tres *pro Voluseno Catulo Domitii Afri*, *Crispi Passieni*, *D. Laelii* orationes ferebantur.

Tacit. Ann. 6, 20. Mox scitum Passieni, oratoris, dictum (in Tiberium) percrebuit, *Neque meliorem umquam servum neque deteriorem dominum fuisse.*

CIV. *Tib. Claudius Drusus Caesar.*

Obtinuit imperium a. U. 794 p. Chr. 41.

Tac. Ann. 13, 3. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres.

Extat in tabulis aeneis duabus Lugduni erutis celebratissimum orationis Claudii fragmentum, in qua de iure Gallorum in urbe honores adipiscendi disseritur, quae primum apud Gruterum p. 502, tum accuratius edita est in Brotierii Tacito Ed. Paris. 1820. T. 4. p. 474 in Excursu Lipsiano ad Tacit. Annal. xi, 24. Eiusdem orationis, quam Claudius a. U. 801 habuit, dedit epitomen Tacitus in Annal. xi, 24.

Suet. Claud. 38. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque a se ex industria sub Caio, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, *quibusdam oratiunculis* testatus est. Nec tamen persuasit, cum intra breve tempus liber editus sit, cui index erat μωρῶν ἀνάστασις, argumentum autem, stultitiam neminem fingere.

Ibid. 3. Disciplinis liberalibus ab aetate prima non mediocrem operam dedit, ac saepe experimenta cuiusque etiam publicavit. Verum ne sic quidem quidquam dignitatis assequi aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit.

Ibid. 26. Confirmavit Claudius pro concione apud praetorianos, quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in coelibatu, ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum.

CV. *Nero Claudius Caesar.*

Accepit imperium a. U. 807 p. Chr. 54.

Suet. Nero 7. Apud eundem consulem pro Bononiensibus latine, pro Rhodiis atque Iliensibus graece verba fecit.

Tacit. Ann. 12, 58. D. Iunio Q. Haterio coss. (a. 806) sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiae gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta Romanum

Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aenean aliaque haud procul fabulis vetera facunde executus impetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur. Eodem oratore Bononiensi coloniae igni haustae subventum centies sestertii largitione.

Suet. Ibid. 46. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturos poenas sceleratos ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum est ab universis: Tu facies, Auguste!

in Vindicem] ibid. cap. 40. Talem principem paullo minus quattuordecim annos perpessus terrarum orbis tandem destituit, initium facientibus Gallis duce Iulio Vindice, qui tum eam provinciam pro praetore obtinebat. — Haec res accidit a. U. 821. Conf. Suet. Galb. 9 seqq.

Ibid. 47. Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione — — varia agitavit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque rostris quanta maxima posset miseratione veniam praeteritorum precaretur, ac ni flexisset animos, vel Aegypti praefecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio eius hac de re sermo formatus.

Ibid. 9. Orsus a pietatis ostentatione Claudium apparatissimo funere elatum laudavit consecravitque.

Ibid. 15. Orationes ad senatum missas praeterito quaestoris officio per consulem plerumque recitabat.

Ceterum alias Senecae ingenio usus est Nero, quando oratio habenda erat. Sic, ut Tac. in Ann. 13, 3. observat, adnotabant seniores, quibus otiosum est, vetera et praesentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae facundiae eguisse. — Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit, caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere, et aliquando carminibus pangendis inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

CVI. *Vibius Crispus.*

De hoc oratore multos veterum locos collegit Ruperti ad Iuvenal. Sat. 4, 81.

Tacit. Hist. 2. 10. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat.

Dial. de Oratt. 8. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus quam remotis et obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur.

non minus esse] i. e. vivere, in honore esse, vigere, in ore hominum versari.

Quint. 10, 1, 119. Vibius Crispus compositus et iucundus et delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.

Ibid. 12, 10, 11. iucunditas *Crispo* tribuitur.

Quint. 5, 13, 48. At quidam contradictione non contenti totos etiam locos explicant: *scire se hoc dicturos adversarios, et ita persecuturos.* Quod factum venuste nostris temporibus elusit Vibius Crispus, vir ingenii iucundi et elegantis: *Ego vero*, inquit, *ista non dico; quid enim attinet illa bis dici?*

Ibid. 8, 5, 17. Pro Spatale Crispus, quam qui heredem amator instituerat decessit, cum haberet annos duodeviginti: *O hominem divinum, qui sibi indulsit!*

pro Spatale] contra quam eadem in causa dixit Trachalus. Vid. adnotat. Wolffii ad h. l.

CVII. *Montanus Votienus.*

Seneca Controv. lib. iv. 28. pag. 335. Montanus Votienus, homo rarissimi, etiamsi non emendatissimi ingenii, vitium suum, quod in orationibus non evitabat, in scholasticis quoque evitare non potuit. Sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earundem rerum adnotatur iteratio; in scholasticis, si eadem sunt quae dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla Numisia apud centumviros tirocinium ponere. Ex uncia heres erat patris sui Galla. obiiciebatur illi veneficium.

dixit rem disertissimam et omnibus seculis duraturam, quia nescio an quicquam melius in eo genere causarum dictum. *Unciam nec filiae deberi nec veneficae.* Non fuit contentus, adiecit: *In paternis tabulis filiae locus aut suus debetur aut nullus.* Etiamnum adiecit: *Relinquis nocenti nimium, innocenti parum.* Ne sic quidem satiare se potuit, adiecit: *Non potest filia tam anguste paternis tabulis adhaerere, quas aut totas possidere debet aut totas perdere* et plura multo, quae memoria non repeto. Ex iis quaedam in orationem contulit et alia plura quam dixerat, adiecit. Nihil non ex iis bellum est, si solum sit: nihil non rursus ex eis alteri obstat. — Habet hoc Montanus vitium. sententias suas repetendo corrumpit; dum non est contentus unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Et propter hoc et alia, quibus orator potest poetae similis videri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ovidium vocare. Nam et Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere.

Senec. Controv. 3, 20. p. 264. Vinicius exactissimi vir ingenii, qui nec dicere res ineptas nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Seniani deridere et similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. — „Acre omnino et experrectum est animal canis, utique catenarius paratus." Erat autem non aequus ipsi Montano. accusaverat illum apud Caesarem a colonia Narbonensi rogatus, at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die, quo accusatus a Vinicio decertaverit, in Vinicii actionem sententias suas referebat.

apud Caesarem] Tiberium, ut ex Hieronymi loco, quem mox citabo, colligimus.

Tacit. Ann. 4, 42. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. — Et Votienus quidem maiestatis poenis affectus est.

poenis] Hieronym. in Euseb. Chron.: Votienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus insulis moritur, illuc a Tiberio relegatus. In

exilium pulsus a. U. 778 diem obiit a. 780. Narbonensis erat Montanus, ut Martialis quoque testatur Epigr. l. 8, 72. *Docti patria Narbo Votieni.*

CVIII. *L. Iunius Gallio pater.*

Dial. de Oratt. 26. Ceterum si omisso optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim Hercule C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis.

Seneca Rhet. Controv. lib. v. praef. pag. 351. Monstrabo bellum vobis libellum, quem a Gallione vestro petatis. Recitabit rescriptum Labieno pro Bathyllo Maecenatis, in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis.

illos dentes] in hac oratione, qua orationi Labieni rescripsit, fortiter provocat Gallio adversarium.

Quint. 9, 2, 91. Est latens et illa significatio, qua, cum ius asperius petitur a iudice, fit tamen spes aliqua clementiae, non palam ne paciscamur sed per quandam credibilem suspicionem. — Latro igitur optime *Occides ergo? Si potero.* Remissius et pro suo ingenio pater Gallio *Dura, anime, dura: here fortior fuisti!*

Dura, anime] id non in oratione, sed in declamatione quadam dixit: idem enim apud Senecam in Controv. lib. 2, 11. pag. 177 legimus: Cum vultum, ait Gallio, in supplicis habitum submiseris, cum dixeris: Poenitet quod rapui, quod te priorem non rogavi; cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miserum! quam pene promisi? *anime dura! heri fortior eras*, et multum habeo, quod deliberem, diversi me affectus distringunt, inter reum et patrem distrahor.

Duo Iunii Galliones rhetores fuerunt, pater et filius. Gallio pater amicus fuit Senecae rhetoris, et in opere eius rhetorico *noster* appellatur, et huius unius sunt sententiae, quae Gallioni in illo adscribuntur. Is ipsius Senecae filium, philosophi fratrem natu maximum, adoptavit, qui inde Iunius Annaeus Gallio vocabatur. Conf. Faber ad Senec. Controv. 2, 4. p. 177 sq. Spalding ad Quint. 3, 1, 21.

CIX. *Iulius Africanus.*

Is filius est Iulii Africani e Santonis Gallica civitate, qui a Tiberio damnatus est, ut Tacit. Ann. 6, 7. narrat, frater eius vel cognatus certe est Sextius Africanus, qui census per Gallias egit anno Urbis 815 auctore Tacit. Ann. 14, 46.

Dial. de Oratt. 15. Video etiam Grais accidisse, ut longius absit Aeschine et Demosthene Sacerdos iste Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentis scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer (Domitius Afer) aut Africanus (Iulius Africanus) aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.

Sacerdos Nicetes] conf. Plin. Ep. 6, 6, 3.

Quint. 10, 1, 118. Eorum, quos viderim, *Domitius Afer et Iulius Africanus* longe praestantissimi, hic concitatior, sed in cura verborum nimius et compositione nonnumquam longior et translationibus parum modicus.

Ibid. 12, 10, 11. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium tempore oratorum ingens proventus. Hic vim Caesaris, indolem Caelii, subtilitatem Calidii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messalae, sanctitatem Calvi, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbitatem Cassii reperiemus; in iis etiam, quos ipsi vidimus, copiam Senecae, vires Africani, maturitatem Afri, iucunditatem Crispi, sonum Trachali, elegantiam Secundi: at M. Tullium in omnibus, quae in quoque laudantur, eminentissimum.

Ib. 8, 5, 15. Iam haec magis nova sententiarum genera. *Ex inopinato.* — Insigniter Africanus apud Neronem de morte matris: *Rogant te, Caesar, Galliae tuae, ut felicitatem tuam fortiter feras.*

de morte matris] Postquam Nero Agrippinam matrem Baiis necaverat, amici dehinc, adulantes imperatori, adibant templa et coepto exemplo proxima Campaniae municipia victimis et legationibus laetitiam sunt testati, ut Tacitus narrat Annal. 14, 10. Reversus Romam Nero ex provinciis legationes ad gratulandum missas accepit: quarum Gallicam Africanus ducebat orator, quia ipse natione erat Gallus. Id facinus patratum est a. U. 813. Rogat autem orator Neronem, ut felicita-

tem suam (i. e. mortem Agrippinae) fortiter ferat, quia Seneca in eo scripto, quod Nero ad senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet, posuerat: *Salvum me esse adhuc nec credo nec gaudeo.* (Quintil. 8, 5, 18.) Unde ex inopinato illud dictum videri poterat.

CX. *M. Galerius Trachalus.*

Conf. Spald. ad Quint. 6, 3, 78. Consul fuit Trachalus a. U. 821.

Quint. 10, 1, 119. Erant clara et nuper ingenia. Nam et Trachalus plerumque sublimis et satis apertus fuit, et quem velle optima crederes, auditus tamen maior. Nam et vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas et pronuntiatio vel scenis suffectura et decor, omnia denique ei, quae sunt extra, superfuerunt.

Sonus Trachali a Quint. 12, 10, 11 laudatur in eo loco, quem modo in Iulio Africano rettuli.

Quint. 12, 5, 5. Sunt et naturalia, quae tamen et cura iuvantur, instrumenta vox, latus, decor, quae quidem tantum valent, ut frequenter famam ingenii faciant. Habuit oratores aetas nostra copiosiores, sed cum diceret, eminere inter aequales Trachalus videbatur, ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus praestantia, vox quidem non, ut Cicero desiderat, paene tragoedorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragoedos.

Ibid. 8, 5, 19. Geminatio fit pulcherrima, cum aliqua comparatione clarescit. Trachalus contra Spatalen: *Placet hoc ergo, leges, diligentissimae pudoris custodes, decimas uxoribus dari, quartas meretricibus?*

contra Spatalen] pro qua Vibius dixit Crispus, ut supra vidimus. Orationes, quas Otho imperator vel in senatu vel apud milites habuit, a Trachalo compositae fuerunt, ut vulgo credebatur, auctore Tacito Hist. 1, 90. „Otho vocata concione maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando ut in consiliis militiae Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. et erant, qui genus

ipsum orandi noscerent crebro usu fori celebre et ad inplendas aures latum et sonans." — Extitit nuper quidam, qui reliquas quoque orationes Othonis, quae in Historiis Taciti (lib. 1, 37 et 83,) leguntur, non a Tacito, sed a Trachalo ad verbum confectas esse dixit. (Vide Bernardi Recherches sur Galerius Trachalus, orateur et consul Romain dans les Mémoires de l'Institut Royal de France. Paris 1824. T. VII. p. 119 seqq.) Hanc opinionem meo iudicio repugnare fateor. Tacitus enim aeque ac ceteri veterum historicorum orationes omnes ipse elaboravit, ut multis indiciis aperte ostendi potest.

CXI. *M. Fabius Quintilianus.*

Quint. 7, 2, 24. In iis quae mutuam accusationem habeant, utriusque partis argumenta inter se comparantur. Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis saepe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in causa Naevii Arpiniani solum quaesitum, *praecipitata esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte iecisset.* Cuius actionem et quidem solam in hoc tempus emiseram, quod ipsum me fecisse ductum iuvenili cupiditate gloriae fateor. Nam ceterae, quae sub nomine meo feruntur, negligentia excipientium in quaestum notariorum corruptae, minimam partem mei habent.

causa Naevii] Naeviana haec causa bonis argumentis a Dodwello (§. 17 Annal. Quint.) assignatur 70 post Christum anno, cum Quintilianus 28 aetatis suae ageret. Spalding.

Meminit Quintilianus aliarum duarum, quas tractaverat, causarum lib. 4, 1, 19 et 9, 2, 73.

CXII. *C. Plinius Caecilius Secundus.*

Natus a. 815 consul fuit a. U. 853, post Chr. 100; Bithyniae ac Ponto praefectus a. 856.

Plin. Epist. 5, 8, 6. Egi magnas et graves causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex iis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, ni hoc, quod reliquum est studii, addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices: Potes simul et rescribere actiones et componere historiam. Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Unde-

vicesimo aetatis anno dicere in foro coepi, et nunc demum, quid praestare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video.

Ibid. 1, 18, 3. Susceperam *causam Iulii Pastoris*, cum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adhuc adolescentulus, eram in quadruplici iudicio; eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Caesaris amicos; quae singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen — Prospere cessit.

Ib. 6, 12, 2. *Vectio Prisco*, quantum plurimum potero, praestabo praesertim in arena mea hoc est apud centumviros.

Ibid. 6, 18, 1. Rogas ut agam *Firmanorum* publicam causam, quod ego, quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio et te gratissimo tibi munere obstringere.

Ibid. 7, 33, 4. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciae Baeticae *contra Baebium Massam* damnatoque Massa censuerat, ut bona eius publice custodirentur.

Baebium Massam] Herennius Senecio, qui una cum Plinio accusavit Baebium Massam, a Domitiano sublatus est a. U. 847. In Agricola Taciti cap. 45 legimus, Agricolam vidisse iam reum Massam Baebium: is autem mortuus est a. U. 846. p. Chr. 93. Causa igitur illa eodem anno acta videtur, ut Massono in Vita Plinii p. 59 placuit.

Ib. 3, 4. Legati provinciae Baeticae questuri de proconsulatu Caecilii Classici advocatum me a senatu petierunt.

Caecilii Classici] Plin. lib. 3, ep. 9. Caecilius Classicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum in provincia Baetica non minus violenter quam sordide gesserat eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Baetica, ex Africa Classicus. — Haec causa acta est a. U. 852. (Vid. Masson Vit. Plin. p. 94.)

Ib. 2, 11. Egi cum Cornelio Tacito causam Afrorum *contra Marium Priscum*, proconsulem.

c. Marium Priscum] acta est causa a Plinio a. U. 852, cum designatus erat consul.

Ibid. 4, 9. Defendi *Iulium Bassum*, ex Bithynia repetundarum reum. — Ac in fine huius epistolae legimus: Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον, expectabis orationem plenam onustamque, et expectabis diu; neque enim leviter et cursim ut de re tanta retractanda est.

Iulium Bassum] causa a. U. 854, p. Ch. 101, a Plinio acta est, ut Masson Vit. Plin. p. 119 statuit.

Ibid. 5, 20. Dixi *pro Rufo Vareno*, a Bithynis ex proconsulatu postulato. Dicit deinde in eadem epistola: *Egi ego pro Vareno, non sine eventu; nam bene an male, liber indicabit.* Deinde: *Providendum est mihi, ne gratiam novitatis et florem, quae oratiunculam meam vel maxime commendat, epistolae loquacitate praecerpam.*

pro Rufo Vareno] causa acta a. U. 855. — Masson l. l. p. 125.

Has quinque praecedentes causas in summam collegit lib. 6, 29, 7.

Ibid. 4, 5. Aeschinem aiunt petentibus Romanis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. Quod tantorum virorum scriptis contigisse non miror, cum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore per biduum audierint. An merito, scies, cum librum legeris.

Ibid. 4, 17. Suscipiam causam filiae Corellii contra C. Caecilium, consulem designatum.

Ibid. 6, 33. Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores! Seu scribis aliquid, seu legis, tolli auferri iube, et accipe orationem meam, ut illi arma, divinam. Num superbius potui? revera ut inter meas pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est haec *pro Accia Variola* et dignitate personae et exempli raritate et iudicii magnitudine insignis. — Solent quidam ex contubernalibus nostris existimare hanc orationem (iterum dicam) praecipuam ut inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. An vere, tu facillime iudicabis.

Accia Variola] hanc orationem Sidonius quoque maxime laudat, ut ex eo loco elucet, quem mox ex eius epistolis afferam.

Ibid. 1, 5. Aderam Arionillae, Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici.

aderam] a. U. 846 vel certe ante necem Aruleni Rustici, quae a. 847 patrabatur, oratio dicta est.

Ibid. 1, 8. Petiturus sum, ut rursus vaces sermoni, quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. — Erit enim et post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere.

Ibid. 2, 5. Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me saepe promissam exhibui tibi, non tamen totam: adhuc enim pars eius perpolitur. Nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem solicitudinem praestare deberem. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantum et fides nostra, in hac etiam pietas subiicietur. Inde et liber crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus, pariterque et defensioni eius servimus et gloriae.

Ibid. 5, 13. Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer, paucos, ut verum audirem.

Ibid. 8, 3. Iam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi, communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam? quam vereor ne destituat oratio in manus sumta.

Ib. 9, 4. Vererer, ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius, ut saepe incipere, saepe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulae quoque causae continentur.

orationem] Gesnerus orationem in Caecilium Classicum intelligit.

Ibid. 7, 30, 4. Et scribo aliquid et lego; sed cum lego, ex comparatione sentio, quam male scribam: licet tu mihi bonum animum facias, qui *libellos meos de ultione Helvidii orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου confers*, quam sane, cum componerem illos, habui in manibus.

libellos] Argumentum orationum de ultione Helvidii fuse narrat lib. 9, 13. Publicius Certus sub Domitiano Helvidium violarat, qui mox a Domitiano occidebatur a. U. 847. (Tacit. Agric. 45. Suet. Domit. 10.) Plinius non multo post necem Domitiani ineunte anno 850. Publicium Certum reum facit, ut in epist. 13. lib. 9. legimus. Vid. Massoni Vit. Plinii p. 69.

Ib. 9, 28, 5. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam *orationem pro Clario*, eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te fuerit.

Sidonius Apollin. Epist. 8, 10. *M. Tullius* in actionibus ceteris ceteros, *pro A. Cluentio* ipse se vicit. *M. Fronto* cum reliquis orationibus emineret, *in Pelopem* se sibi praetulit. *C. Plinius pro Attia Viriola plus gloriae de centumvirali suggestu domum retulit, quam cum M. Ulpio, incomparabili principi, comparabilem panegyricum dixit.*

Viriola] legendum *Variola* ut supra p. 250.

Macrob. Sat. 5, 1. Quatuor sunt genera dicendi: *copiosum, in quo Cicero dominatur, breve, in quo Salustius regnat, siccum, quod Frontoni adscribitur, pingue et floridum, in quo Plinius Secundus* quondam, et nunc nullo veterum minor *noster Symmachus luxuriatur.*

Mart. Capella de Rhetor. p. 410. ed. Capperonn. *Post hos tamen in diversis agminibus oratores emeriti ac prae se ferentes insignium culmen meritaque linguarum Aeschinem, Isocratem, Lysiamque conspiceres; tum in togatis agminibus Sosantios (?), Gracchos, Regulum (?), Plinium Frontonemque.*

Cassiodorus in Chronico sub Traiano. *Celsus et Crispinus. His consulibus* (865 u. c.) *Plinius Secundus Novocomensis orator et historicus insignis habetur, cuius ingenii plurima opera exstant.*

Nihil ex tantis eloquentiae Plinii monumentis praeter Panegyricum illum, quo Traiano principi consul (anno U. 853) gratias egit, superesse notum est.

CXIII. *Pompeius Saturninus.*

Plinius Epist. 1, 16. Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum, laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem, quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me tenet, habet, possidet. Audivi quasdam causas agentem acriter et ardenter, nec minus polite et ornate, sive meditata sive subita proferret.

Adsunt acutae crebraeque sententiae, gravis et decora constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire placent, cum impetu quodam et flumine provehuntur, placent, si retractentur. Senties quod ego, *cum orationes eius in manus sumseris*, quas facile cuilibet, quorum est aemulus, comparabis. Idem tamen in historia tibi magis satisfaciet vel brevitate vel suavitate vel splendore etiam et sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem, quae in orationibus, vis est: pressior tamen et circumscriptior et adductior.

Pompeium Sat.] ad eundem epistola 8. lib. 1. scripta est et V, 9. VII, 7, 15. IX, 38.

CXIV. *T. Flavius Domitianus.*

Priscian. T. 1. p. 241. Domitianus in senatu pro se: *Ut prosper dicendi successus ostenderet et auditorum benevolentia crescere dicentium facultatem.*

Domitianus] sic Putschius. Krehl edidit Donatianus. Cum autem de Donatiano nihil omnino sciamus, nec Krehlius aliquid de eo attulit, in priore lectione acquiescendum esse putavi, praesertim cum aliunde quoque notum sit orationes reliquisse imperatorem Domitianum. In Suet. Vit. Domit. c. 20 legimus: Liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset. Numquam tamen aut historiae carminibusve noscendis operam ullam aut stilo vel necessario dedit. Praeter commentarios et acta Tiberii Caesaris nihil lectitabat, epistolas orationesque et edicta alieno formabat ingenio, sermonis tamen nec inelegantis, dictorum interdum etiam notabilium. Nec praetereundus est alter locus, qui ibidem legitur (cap. 2.) Defunctum (fratrem) nullo praeterquam consecrationis honore dignatus saepe etiam carpsit obliquis orationibus et edictis: ex quo loco Krause in libro *De fontibus Suetonii* pag. 79. orationes a Domitiano colligit relictas fuisse, quibus fuerit usus Suetonius in enarranda vita imperatoris.

prosper] legendum *prosperos*, quod Prisciani contextus postulat.

Suet. Domit. 11. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, et cum praedixisset, experturum se illa die, quam carus senatui esset, facile perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi condemnarentur, deinde atrocitate poenae conterritus ad leniendam invidiam intercessit his verbis (neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere): Permittite P. C., a pietate vestra impetrari, quod scio me diffi-

culter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam et parcetis oculis vestris et intelligent me omnes senatui interfuisse.

CXV. *Divus Hadrianus.*

Imperium capessit a. U. 870, p. Ch. 117.

Gellius 16, 13. Existimamus meliore conditione esse *colonias* quam *municipia*. de cuius opinionis tam promiscae erroribus *D. Hadrianus in oratione, quam de Italicensibus, unde ipse ortus fuit, in senatu habuit, peritissime disseruit, mirarique se ostendit, quod et ipsi Italicenses et quaedam item alia municipia antiqua, in quibus Uticenses nominat, cum suis moribus legibusque uti possent, in ius coloniarum mutare gestiverint. Praenestinos autem refert maximo opere a Tiberio imperatore petisse orasseque, ut ex colonia in municipii statum redigerentur: idque illis Tiberium pro referenda gratia tribuisse, quod in eorum finibus sub ipso oppido ex capitali morbo revaluisset.*

de Italicensibus] Italica, urbs Hispaniae, haud procul ab urbe Hispali. Mannert Hispania T. 1. p. 313. Qui totum Gellii caput de coloniis et municipiis interius cognoscere vult, adeat Niebuhrii Hist. Rom. T. 2. p. 70.

Charisius p. 197. D. Hadrianus Orationum XII.: *A vobis, P. C., peto, et impetratum validissime cupio, ut proxime imaginem Augusti argentum potius clipeum sic ut Augusto ponatis.*

argentum] legendum *argenteum.*

Digest. lib. V. tit. III. 22. De haereditatis petitione: In oratione Divi Hadriani ita est: *Dispicite, Patres Conscripti, numquid sit aequius, possessorem non facere lucrum et pretium, quod ex aliena re perceperit, reddere, quia potest existimari, in locum hereditariae rei venditae pretium eius successisse et quodammodo ipsum hereditarium factum.*

Ibid. lib. V. tit. 3. 40. Illud quoque in oratione Divi Hadriani est, *ut post acceptum iudicium id actori praestetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petit, restituta esset hereditas.*

Ibid. lib. xxxviii. tit. xvii. 9. Sacratissimi Principis nostri (Hadriani) oratione cavetur, *ut matris intestatae haereditas ad liberos, tametsi in aliena potestate erunt, pertineat.*

Gaius 11. §. 285. ed. Schröder. Ut ecce peregrini poterant fideicommissa capere, et fere haec fuit origo fideicommissorum. sed postea id prohibitum est. et nunc *ex oratione Divi Hadriani* senatus consultum factum est, ut ea fideicommissa fisco vindicarentur.

Hadrianus graeca lingua puer usus est: postea vero, cum in quaestura orationem imperatoris in senatu agrestius pronuntians, risus esset, usque ad summam peritiam et facundiam latinis operam dedit, ut Spartianus in Vita Hadriani c. 3. tradidit, et Traiani ei familiaritas crevit causa praecipue orationum, quas pro imperatore dictaverat. (Ibid.) Multa autem varii generis scripta reliquit teste Dione Cassio 69, 3. Amavit praeterea genus dicendi vetustum, et Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Coelium praetulit Spartiano teste. (Ibid. c. 16.) Multa Hadriani supersunt rescripta epistolaeque in Corpore Iuris.

CXVI. *Aelius Verus Caesar.*

Spartianus Aelius Verus c. 4. *Cum de provincia Aelius redisset, atque orationem pulcherrimam, quae hodieque legitur, sive per se, sive per scriniorum aut dicendi magistros parasset, qua Kal. Ianuariis Hadriano patri gratias ageret, Kalendis ipsis Ianuariis periit.*

Kal. Ianuar.] a. U. 891, p. Chr. 138.

Ibid. c. 5. Fuit hic laetissimae vitae, eruditus in litteris, — oris venerandi, eloquentiae celsioris, versu facilis, in republica etiam non inutilis.

CXVII. *Antoninus Pius.*

Successit Hadriano a. U. 891, p. Chr. 138.

Capitolinus Antoninus Pius c. 11. Rhetoribus et philosophis per omnes provincias et honores et salaria detulit.

Orationes plerique alienas esse dixerunt, quae sub eius nomine feruntur, Marius Maximus eius proprias fuisse dicit.

Fronto ad M. Caes. 5, 38. Utrum facti virtus ornaverit orationem, an oratio factum nobilissimum aequiparaverit, incertus sum: certe quidem eiusdem dicta, cuius illa facta.

orationem] orationem Antonini Pii, ut ex epist. insequenti patet, in qua M. ipse Caesar dicit: *Orationem patris mei parem materiae suae visam tibi, nil mirum est.*

CXVIII. *M. Cornelius Fronto.*

Magister fuit Marci Aurelii et Lucii Veri; consul a. U. 896.

Macrob. Sat. 5, 1. Quatuor sunt genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur; breve, in quo Salustius regnat; siccum, quod Frontoni adscribitur; pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam et nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

Sidon. Apollin. Epist. VIII, 10. M. Tullius in actionibus ceteris ceteros, pro A. Cluentio ipse se vicit. M. Fronto cum reliquis orationibus emineret, *in Pelopem* se sibi praetulit.

Pelopem] Hunc Pelopem medicum illum esse crediderim satis celebrem, Aelio Aristidi et Galeno commemoratum. Niebuhr.

Claudianus Mamertus epist. ad Sepaudum rhetorem. Baluz. Miscell. ed. Paris. tit. VI. pag. 535. Naevius et Plautus tibi ad elegantiam, Cato ad gravitatem, Varro ad peritiam, Gracchus ad acrimoniam, Chrysippus ad disciplinam, Fronto ad pompam, Cicero ad eloquentiam capessendam usui sint.

Fronto ad M. Caesarem 2, 4. Divom Hadrianum avom tuom laudavi in senatu saepenumero studio inpenso et propenso quoque, et sunt orationes istae frequentes in omnium manibus.

Id. ad M. Caesarem 1, 6. Mea oratio extabit M. Caesaris manu scripta. Nam pleraque propria venustate carentia gratiam sibi alienam mutuantur.

Id. ad M. Caes. 2, 1. Pro Polemone rhetore, quem tu mihi in epistula tua proxime exhibuisti Tullianum, ego in oratione, quam in senatu recitavi, philosophum reddidi, nisi me opinio fallit, peratticum.

Id. ad matrem Caesaris 2, 2. *Λόγον συνήγαγόν τινα περὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως.*

βασιλέως] Panegyricum in Antoninum Pium intelligit, de quo etiam in epist. 4, 5, 6. loquitur cuiusque meminit Eumenius in Panegyrico c. 14. Vid. A. Maius in Praef. Front. p. xxviii. ed. Rom. Eum non alium fuisse quam orationem, quam dixit in senatu inito consulatu (lib. 1. ad M. Ant. A. 1, 3), de qua itidem illi sermo est ad matrem Marci (ad M. Caesarem II, 5.), quin plane eandem, ex quo ipse profert quaedam (ad M. Caesarem II, 4.) existimat Niebuhrius.

Fronto ad M. Caesar. 2, 4. Quae sint aures hominum hoc tempore, quanta in spectandis orationibus elegantia, ex Aufidio nostro scire poteris: quantos in oratione mea clamores concitarit quantoque concentu laudantium sit exceptum: *Omnibus tunc imago patriciis pingebatur insignis.* At ubi genus nobile ignobili comparans dixi: *ut si quis ignem de rogo et ara accensum similem putet, quoniam aeque luceat;* ad hoc pauca admurmurati sunt.

Omnibus] ex Panegyrico in Pium dicto haec sumta sunt, ut supra dixi.

Id. ad Antoninum 2, 8. Pro cetera erga me benivolentia tua fecisti, quod orationum, quas frater tuus Dominus noster desideraverat, mittendarum me gratiam inire voluisti. Adiunxi ultro ego tertiam orationem pro *Demonstrato Petiliano.*

Oratio Frontonis *de hereditate Matidiae*, Pii materterae, commemoratur in epist. ad Antonin. lib. 2, 12 et 13.

Oratio Frontonis adversus *Herodem Atticum* memoratur in epist. Aurelii Caesaris ad Frontonem lib. 3, 2. ad Antoninum 2, 8. ad Verum 9.

Extat fragmentum *Gratiarum actionis in senatu pro Carthaginiensibus* in editione A. Maii pag. 332, quod, cum nimis sit lacerum, exscribere nolui.

Charis. p. 111. Fronto pro *Ptolomaeensibus:* Parentum tuorum.

Fulgentius Expos. serm. antiqu. p. 564. Iustitium dicitur luctus publicus, unde Fronto oratione pro *Nucerinis* ait: Denique iustitium plebi indicitur.

Isidor. Etym. xv. 2, 46. Carcer est, a quo prohibemur exire et dictus carcer a coercendo. Hinc Fronto: *ut pergraecari potius amoenis locis, quam coerceri carcere viderentur.*

Fronto] in oratione *adversus Christianos*, quam Minucius Felix in Octavio c. 9 laudavit, ut Maius suspicatur.

Fronto ad amicos 1, 17. In *oratione Bithyna*, cuius partem legisse te scribis, multa sunt nova addita, ut arbitror, non inornate; locus in primis de acta vita, quem tibi placiturum puto, si legeris, quid in simili re M. Tullius pro L. Sylla egregie scriptum reliquit, non ut par pari compares, sed ut aestimes nostrum mediocre ingenium quantum ab illo eximiae eloquentiae viro abfuat.

oratione Bithyna] De oratione pro Bithynis in sequenti quoque epistola eiusdem libri loquitur.

P. Consentius p. 2031 Putsch: Fronto ait: *Et illae vestrae Athenae Dorocorthoro.*

Fronto] in incerta oratione.

CXIX. *Volumnius Quadratus.*

Fronto ad Amicos lib. II, 3. Legam, fili, libenter orationem istam, quam misisti mihi, et siquid videbitur corrigendum, corrigam.

Ad eundem Volumnium epistolae duae priores illius libri scriptae sunt, ex quibus patere videtur, Volumnium orationes aliaque scripta edere voluisse.

CXX. *Lucius Verus, Marci Antonini frater.*

Fronto ad M. Caesar V, 38. Utrum facti virtus ornaverit orationem, an oratio factum nobilissimum aequiparaverit, incertus sum, certe quidem eiusdem dicta, cuius illa facta. Sed et fratris tui oratio me delectavit: nam et ornata fuit et cordata, et certum habeo, eum minimum spatii habuisse ad meditandum.

fratris oratio] de eadem in sequenti epist. loquitur M. Caesar: *Fratris mihi gratiarum actio eo laudabilior est, quo minus ad meditandum, ut coniectas, habuit spatii.*

Verus Imp. ad Frontonem ep. 3. p. 187. Quidvis enim subire paratus sum, dum a te res nostrae celebrentur. Plane non contempseris et orationes ad senatum et adlocutiones nostras ad exercitum. Mittam tibi et sermones meos cum barbaris habitos. Multum haec tibi conferent.

conferent] ut Parthici belli, quod gessi, historiam luculenter conscribas.

CXXI. *Marcus Antoninus Philosophus.*

Accepit regnum a. U. 914, p. Chr. 161.

Fronto M. Caesari lib. 3, 1. Idem tu, quom in senatu vel in contione populi dicendum fuit, nullo verbo remotiore usus es, nulla figura obscura aut obsoleta: ut qui scias eloquentiam Caesaris tubae similem esse debere, non tibiarum, in quibus minus est soni, plus difficultatis.

Fronto ad Verum Imp. 1. Ex eloquentia tua, quam scriptis ad senatum litteris declarasti, ego iam hic triumpho. — Quum maxime haec ego mecum agitabam, cum orationi tuae successit Antonini (fratris) oratio, di boni! quam pulchra! quam vere multa! plane dicta omnia et verba delenifica, pietate et fide et amore et desiderio dilibuta. Una mehercules tua epistula, una tui fratris de te tuisque virtutibus oratio nobilior ad gloriam et ad posteros celebratior erit quam plerique principum triumphi.

fratris] Marci Antonini.

Fronto ad M. Caes. 5, 3. Miserere, unum verbum de oratione ablega, et quaeso, ne unquam eo utaris, *dictionem* pro *oratione*. Vale.

Idem ad Antoninum 1, 2: Cum Cyzicenorum gravem causam commemorares, ita orationem tuam figurasti, quam figuram graeci παράλειψιν appellant, ut praetereundo tamen diceres et dicendo tamen praeterires.

Cyzicenorum] oratio de terrae motu, quo Cyzicus concussa est, providet.

Fronto De Orationibus Antonino Augusto pag. 245. Pleraque in oratione recenti tua, quod ad sententias atti-

net, animadverto egregia esse, pauca admodum uno tenus verbo corrigenda, nonnihil interdum elocutione novella parum signatum.

Oratio, quam vixdum pueritiam egressus Antoninus in senatu habuit, a Frontone laudatur in Epist. ad Antonin. 1, 2.

Fronto ad Antoninum 1. 2. Ego cum in vestris orationibus (Marci et Veri fratrum) vestigia nostrae sectae animadverto, γέγηϑε δὲ φρένα Λητώ. — Unum tibi periculum fuit, Antonine, idem quod omnibus, qui sublimi ingenio extiterunt, ne in verborum copia et pulchritudine clauderes: quanto enim ampliores sententiae creantur, tanto difficilius verbis vestiuntur.

Ulpian. Tit. XXVI. 7. De legitimis heredibus. — Impp. Antonini et Commodi oratione in senatu recitata id actum est, ut sine in manu conventione matrum legitimae hereditates ad filios pertineant exclusis consanguineis et reliquis adgnatis.

oratione] a. U. 931. Christi 178 habita, ut Schulting in Iurisprud. Ante-Iustinianea p. 667 dicit.

Digest. lib. XXIII. tit. I, 16. Oratio imperatorum Antonini et Commodi, quae quasdam nuptias in personam senatorum inhibuit, de sponsalibus nihil locuta est.

Digest. lib. XXIII. tit. II, 16. Oratione Divi Marci cavetur, ut si senatoris filia libertino nupsisset, nec nuptiae essent.

Digest. lib. II. tit. XV, 8. Divus Marcus oratione in senatu recitata effecit, ne aliter alimentorum transactio rata esset, quam si auctore praetore facta.

Digest. lib. II. tit. XII, 1. Ne quis messium vindemiarumque tempore adversarium cogat ad iudicium venire, oratione Marci Divi exprimitur.

Digest. lib. XXVII. tit. I, 44. Cum *ex oratione Divi Marci* ingenuus libertino tutor datus excusari debeat, eandem excusationem competere etiam ei, qui ius annulorum impetrasset, imperator noster cum Divo Severo patre suo rescripsit.

Digest. lib. XL. tit. XV, 1. Interdum et intra quinquen-

nium non licet de statu defuncti dicere: nam oratione Divi Marci cavetur, ut, si quis ingenuus pronuntiatus fuerit, liceat ingenuitatis sententiam retractare, sed vivo eo, qui ingenuus pronuntiatus est, non etiam post mortem, in tantum ut etiam, si coepta quaestio fuit retractationis, morte eius extinguatur.

Ibid. tit. XVI, 2. Oratione Divi Marci cavetur, ut etiam extraneis, qui pro altero postulandi ius haberent, liceret detegere collisionem.

Digest. lib. XLII. tit. I, 56. Post rem iudicatam vel iureiurando decisam vel confessionem in iure factam nihil quaeretur post orationem Divi Marci: quia in iure confessi pro iudicatis habentur.

Iuris Civilis Ante-Iust. Vatic. pag. 54. ed. Mai. Papinianus lib. XI. quaestionum respondit: *verbis orationis Fratrum imperatorum* libertum, etsi ob aliquod privilegium a tutelis vacet, patroni tamen patronaeque liberorum tutor ut deligatur, conpraehensum.

Ibid. p. 48. Ex filia nepotes prodesse ad tutelae liberationem, sicuti nec ad caducorum vindicationem palam est, nisi mihi proponas ex veterano praetoriano genero socerum avum effectum, tunc enim secundum orationem dei Marci, quam in castris praetoris recitavit, Paulo iterum et Aproniano consulibus (168) VIII id. ian. id habebit avus, quod habet in nepotibus ex filio natis. cuius orationis verba haec sunt: *Et quo facilius veterani nostri soceros repperiant, illos quoque novo privilegio sollicitabimus, ut avus nepotum ex veterano praetoriano natorum iisdem commodis nomine eorum fruatur, quibus frueretur, si eos haberet ex filio.*

Ibid. p. 53. Oratio dei Marci ita scripta est, ut patroni patronae libertus tutor deligi possit, tametsi aliquo privilegio subnixus sit.

CXXII. *Divus Pertinax.*

Memoratur oratio Pertinacis in Institutt. lib. II. tit. XVII, 7.

CXXIII. *Divus Severus.*

Digest. lib. xxvii. tit. ix, 1. Imperatoris Severi oratione prohibiti sunt tutores et curatores praedia rustica vel suburbana distrahere. Quae oratio in senatu recitata est Tertyllo et Clemente Coss. Idibus Iuniis. Et sunt verba eius huiusmodi: *Praeterea, Patres Conscripti, interdicam tutoribus et curatoribus, ne praedia rustica vel suburbana distrahant, nisi, ut id fieret, parentes testamento vel codicillis caverint. Quod si forte aes alienum tantum erit, ut ex rebus ceteris non possit exsolvi, tunc praetor urbanus vir clarissimus, adeatur, qui pro sua religione aestimet, quae possint alienari obligarive debeant; manente pupillo actione, si postea potuerit probari, obreptum esse praetori. Si communis res erit et socius ad divisionem provocet, aut si creditor, qui pignori agrum a parente pupilli acceperit, ius exsequetur: nihil novandum censeo.*

Tertyllo et Clemente] conss. a. U. 947, p. Chr. 195, apud Relandum in Fastis.

Iuris Civilis Ante-Iustinian. Vatic. Fragm. p. 42. ed. Mai.: Pars orationis imperatoris Severi: *Promiscua facultas potioris nominandi nisi intra certos fines cohibeatur, ipso tractu temporis pupillos fortunis suis privabit, cui rei obviam ibitur, P. C., si censueritis, ut collegae patris sui vel pupilli in decuria vel corpore, item cognati vel affines utriusque necessitudinis, qui lege Iulia et Papia excepti sunt, potiorem non nominent, ceteri cognati vel adfines amicive atque municipes eos tantummodo nominent, quos cura complexus sum. Uicinitatis autem iure nemo potior existimetur.*

Ibid. p. 74. Si . . . tuus nomine matris tuae de sua pecunia . . . donationis causa eique tradidit et decedens non revocavit ad . . . contulisse videtur, intellegis frustra te velle experiri, cum oratione Divi Severi huiusmodi donationes post obitum eorum, qui donaverunt, confirmentur P. P. pridie non. mart. Antiochiae, Augg. iiii et iii conss.

Augg. iiii.] i. e. Imp. C. Aur. Valer. Diocletiano Aug. iv. et Imp. M. Aur. Valer. Maximiniano Aug. iii. conss. a. U. 1042, p. Ch. 290.

CXXIV. *Aurelius Antoninus, Severi filius.*

Imperator Antoninus Augustus, ante excessum Divi Severi patris sui orationem habuit in senatu a. U. 959. *De confirmandis donationibus*, ex qua fragmenta etiamnunc extant.

Digest. lib. XXIV. tit. I. 3. Ita ait: *Maiores nostri inter virum et uxorem donationes prohibuerunt, amorem honestum solis animis aestimantes, famae etiam coniunctorum consulentes, ne concordia pretio conciliari videretur, neve melior in paupertatem incideret, deterior ditior fieret.*

Ibid. lib. XXIV. tit. I, 32. Ait oratio: *Fas esse, eum quidem qui donavit poenitere, haeredem vero eripere forsitan adversus voluntatem eius supremam, qui donaverit, durum et avarum esse.*

Ibid. §. 11. ait oratio: *Si prior vita decesserit, qui donatum accepit.*

CXXV. *Q. Aurelius Symmachus.*

Is vixit inde ab anno circiter 350 post Christum (1103 U. C.) usque ad 410 (1163 U. C.) iisdem fere temporibus, quibus Ausonius, Prudentius et Claudianus poetae. Consul fuit cum Tatiano anno U. 1143. p. Chr. 391, ut ex Fastis Relandi videmus.

Cassiodorus in Historia tripartita lib. IX. 23. Symmachus inter senatores praecipuus habebatur, eratque romani eloquii eruditione mirabilis, cuius multi quoque reperiuntur libri.

Socrates Hist. Eccles. V, 14. *Σύμμαχος πρῶτος μὲν ἦν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου, ἐθαυμάζετο δὲ ἐπὶ παιδεύσει λόγων ῥωμαϊκῶν, καὶ γὰρ αὐτῷ πολλοὶ λόγοι συγγεγραμμένοι τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ τυγχάνουσι.*

Nicephorus Hist. Eccles. XII, 21. *Σύμμαχος πρῶτος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου βουλῆς διὰ θαύματος ἦν τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ ἀγαθοῖς, μάλιστα δ᾽ ἐπῃνεῖτο ἐπὶ παιδεύσει λόγων ῥωμαϊκῶν. Πολλοὺς γὰρ καὶ ἄγαν ἀρίστους λόγους τῇ σφετέρᾳ γλώσσῃ ἐξέδοτο.*

Macrob. Saturn. V, 1. Quatuor sunt genera dicendi:

copiosum, in quo Cicero dominatur; breve, in quo Sallustius regnat; siccum, quod Frontoni adscribitur; pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam, et nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

Symmach. Epist. 1, 44. Credo indicium fecisse tibi famam, quod parentem meum ruri atque in secessu amissae domus iniuriam decoquentem frequentibus suffragiis, denique oratoribus missis novo honore senatus acciverit. Qua causa ubi primum facultatem loquendi apud collegas attulit dies, egit ille senatui gratias ea facundiae gravitate, qua notus est. Calendae tunc erant, quibus annus aperitur. Brevi intervallo cum familiaris mei Trygeti filio praetorio candidato actionis operam spopondissem, animum religio convenit, ut occasione destinati officii obirem munus adhuc a me patri debitum, sed, ut dixi, ab illo senatui iam solutum. Ergo ad quintum Idus Januarii verba feci in amplissimo ordine; quae ubi in manus tuas venerint, ex tuo animo coniicies iudicia ceterorum.

Trygeti filio] fragmentum huius orationis inter eas extat, quae ab Ang. Maio detectae editaeque sunt. Ad eundem Agorium, ad quem litterae priores sunt missae, extat epistola lib. 1, 52, in cuius principio legimus: *Orationem meam tibi esse complacitam, nihilo sequius gaudeo, quam quod eam secunda existimatione pars melior humani generis, senatus, audivit.* In altera igitur orationis parte pro restituto patre senatui gratias agit, in altera filium Trygeti, ut praeturam obtineat, commendat.

Symmachus Hesperio (1, 78.): Unus adhuc superas ex summatibus litterarum, cui probari orationem meam laudis avarus optarim. Res cecidit ex voto; utor teste, quo volo.

Symmachus Syagrio (1, 96.): Studium, quod scribendis orationibus exhibeam, praemio laudis auxisti.

Symmachus Syagrio (1, 105.): Ne otiosum penitus arbitreris, committo eruditioni tuae vigiliarum mearum testem libellum, quo nuper in senatu sustuli civium secunda suffragia.

Symmachus Iul. Rustico (3, 7.): Arbitrum te assumo epistolarum mearum. Cape, si quid ab republica vacas,

oratiunculam nostram, cuius edendae fiduciam favor civium dedit.

Symmachus Protadio (4, 29.): Ego tamen vel tradendas coram tibi a fratre nostro Minervio duas oratiunculas meas vel mittendas in patriam fidelitati eius ingessi. Commoneo tamen, ne orationis unius titulo mutetur de me existimatio tua. Nam repudiata censura gravat nos principio sola argumenti inspectione. Sed ubi dicta legeris, cum sententia mea in gratiam reverteris. Hanc partem, quae tempestate reiecta est, totius ordinis nostri antetulit auctoritas, ne sub specioso nomine fores impudentiae ambire solitis panderentur. Plures utilitatis et honestatis assertiones in ipso corpore orationis invenies.

Protadio] Has orationes accepisse se testatur Protadius (4, 30): *Transeo ad eam sermonis tui partem, quae orationum mearum desiderium videtur attingere. Ais in manus tuas scripta nostra venisse fratre nostro Minervio.*

repudiata censura] Symmachus consentiente senatu censuram dissuadet restitui: tunc enim eum magistratum, qui iam dudum esse desierat, integrare conabantur. Conf. Kreuzer Abriss Röm. Antiqu. §. 110. p. 147. Ang. Maius de abroganda censura dixisse Symmachum falso existimat.

Sym. Minervio (4, 45.): Fiducia mihi stili atque ingenii nulla est. Sed tua benignitas ausus meos provocat. Misi igitur ad eruditionem tuam duas oratiunculas nostras, quarum una *ad Polybii filium* pertinens ex recenti negotio nata est, altera dudum, cum res in curia agitaretur, a me parata, nunc opere largiore aucta processit. Huic argumentum est *repudiata censura*, quam tunc totius senatus fugavit auctoritas. Nolo mireris, gravissimum ordinem magisterium respuisse. In oratione nostra non leves causas evitatae huius potestatis invenies.

repudiata censura] eadem est intelligenda oratio, de qua supra 4, 29. dixit.

Sym. Eupranio (4, 64.): Nec tantum epistolas poscis, oratiunculas quoque nostras, non editas, deferri in manus tuas praecipis; quae res videtur ostendere, quid iudicii habeas de iis, quas ante sumsisti. Misi igitur ex recen-

tioribus numero quinque, quarum uni iam fiduciam fecit publicus favor.

uni] similiter ac de eadem fortasse oratione in ep. 7. lib. 3. loquitur: Cape si quid ab rep. vacas, oratiunculam nostram, cuius edendae fiduciam favor civium dedit.

Sym. Theodoro (5, 9.): Vereor eloquentiae tuae scripta nostra committere, sed non minus caveo amori tuo meorum quidquam negare. Duas igitur oratiunculas nuper editas a nobis misi. Earum una ad urbanos fasces resultantem candidatum tenuit, alteri argumentum dedit iam pridem decreto senatus improbata censura. Sed iudicium meum, cum res acta est, habitum propagavi opere largiore. Nec mihi vitio vertas priscae severitatis repulsam. Nam solis quaedam speciosa nominibus, usu et experiundo plurimum nocent. Rationes sententiae meae lector invenies.

improbata censura] eadem significatur oratio, de qua supra 4, 29 et 4, 45 locutus est.

Sym. Neoterio (5, 43.): Oratiunculam, quam proxime in senatu habui, ad te misi, de qua dominum meum fratrem nostrum Carterium tecum plene arbitror collocutum. Nam petitioni nostrae auditor interfuit. Et quamvis totius ordinis secunda suffragia cepisse videamur, in te uno tamen summam testimonii collocamus.

oratiunculam] orationem, quae extat pro Synesio, intelligendam esse suspicatur Maius.

Sym. Decio (7, 58.): Duas oratiunculas meas nuper editas ad illustres viros virtutum et litterarum sacerdotio praeditos Felicem et Minervium misi. Harum etiam te, ut amantem mei, si mediocribus ingeniis non offenderis, opto esse lectorem.

Minervium] vide supra lib. 4, 45.

Cassiodorus Hist. Tripart. lib. IX. c. 23. Symmachus scripsit Maximi laudem eamque recitavit, unde postea reus esse maiestatis videbatur. Quamobrem mortem metuens confugit in ecclesiam. Verum imperator (Theodosius) cum esset perfectissimae Christianitatis Symma-

chum absolvit a crimine. Cumque veniam meruisset Symmachus, Apologeticum, id est, satisfactionalem librum ad Theodosium conscripsit imperatorem.

Maximi laudem] De hoc Panegyrico in tyrannum Maximum in Epist. lib. 2, 31. loquitur atque lib. 8, 69. *Unum quippe hoc litterarum genus superest post amaros casus orationum mearum, quod me ad usum scribendi possit allicere.*

Panegyricum composuit Theodosii senioris, ut in ep. 13. lib. 2. indicavit: *Cum civiles et bellicas laudes Domini nostri Theodosii stili honore percurrerem, (magis enim contigisse me omnia, quam satisfecisse singulis fateor) etiam leges eius bonis pacis admiscui.*

Restat oratio contra Gildonem habita in senatu, de qua in lib. 4, 4 dicit: *Ingenti causae devotis sententiis satisfecimus. Veniet in manus tuas, quid pronuntiaverim.*

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Pag. 16. l. 13. Servius ad Aen. 11, 301: *praefatus divos*. more antiquo. nam maiores nullam orationem nisi invocatis numinibus inchoabant: sicut sunt omnes orationes Catonis et Gracchi: nam generale caput in omnibus legimus, unde Cicero Divin. c. XIII per inrisionem ait: *Si quid ex vetere aliqua oratione Iovem ego optimum maximum aut Vellem, si fieri potuisset, iudices aut aliquid eiusmodi ediscere potueris, praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris.*

Pag. 16. l. 23. Diomed. p. 468. Si penultimo fuerit tribrachys vel pyrrhichius et paeonum successerit primus et novissimus, erit antiqua structura, quae dicitur confragosa; qua usus est Cato.

Pag. 29. l. 21. addendum: Fragmentum ex orat. in L. Quintium apud Isidorum extare videtur, ut in Addendis ad pag. 88 monui.

Pag. 39 in fine addendum:

mil tum] legendum *militibus* ut in antecedenti.

Pag. 41. l. 26. haec sententia Catonis in Vincentii Speculo Doctrinali VI. 128 M. Varroni tribuitur, eaque paululum immutata ibi extat: *Nunc in segetibus aiunt in herbis, in herbis in frumentis bona sunt. Nolite ibi nimiam spem habere. Saepe audivi inter os et offam multa intervenire posse. Verum inter herbam et offam longum intervallum est.* Schneiderus si meminisset, eadem verba ex Catone sumta apud Gellium legi, de emendatione illius loci non dubitasset in Dissertatione de vita et scriptis Varronis pag. 244.

Pag. 59. l. 17. In eadem fortasse causa contra Galbam hanc quoque orationem habuit Cato. Cum enim Galbam

accusare vellet, milites, quos ille secum habuerat in Hispania, allocutus et cohortatus est, ut malefactorum imperatoris testimonia dicerent.

Pag. 65. l. 13. addendum est: In editione Parisiensi Iacobi du Breul anni 1601 pag. 767 inter varias lectiones haec adnotatur: *Ego numquam quidquam, quod adortus eram, transibam.* *Ortus* in codice forte *orsus.*

Pag. 65. l. 34. Omisi casu intexere fragmentum huius orationis a Frontone servatum in epistola ad Verum Imp. 1. p. 184. Ipsum hoc tuum a te diutina prudentia consultum, quod non ante signis collatis manum cum hostibus conseruisti, quam levibus proeliis et minutis victoriis militem imbueres, nonne Cato docuit orator idem et imperator summus? Ipsa subieci Catonis verba, in quibus consiliorum tuorum expressa vestigia cernes (non *cerneres*, ut Orellius pag. 149, vel *cerneris* ut Ed. Rom.) *Interea unamquamque turmam, manipulum, cohortem temptabam quid facere possent; proeliis levibus spectabam, cuiusmodi quisque esset; si quis strenue fecerat, donabam honeste, ut alii idem vellent facere atque in contione verbis multis laudabam. Interim aliquot pauca castra feci. Sed ubi anni tempus venit, castra hiberna . . .* Hoc fragmentum ex oratione potius Catonis quam ex eiusdem libro de re militari sumtum arbitror, quod Maio placuit.

Pag. 77. l. 27. Oratio in Q. Sulpicium. Legendum in *C. Sulpicium Galbam.*

Pag. 88. Institutt. lib. 1. tit. XI. De Adoptionibus. Apud Catonem bene scriptum refert antiquitas, servos, si a domino adoptati sint, ex hoc ipso posse liberari. — Digest. lib. L. tit. XVI, 98. Cato putat, mensem intercalarem addititium esse, omnesque eius dies pro momento temporis observat, extremoque diei mensis Februarii adtribuit Q. Mucius.

Pag. 88. ult. lin. addendum est: In edit. Parisiensi Iacobi Du Breul anni 1601. pag. 741. Isidori locus sic legitur: *Inter amorem et Cupidinem. — Aliud est, inquit Cato, Philippe, amor longe aliudque cupido. Acces-*

sit illico alter, ubi alter recessit; alter bonus, alter malus. Variat paulum codex Basileensis De Diff. Isidori, quem Orellius mecum communicavit, ibi enim legimus: *Aliud est, inquit Catho, philippi amor longe aliud est cupido. accessit illico alter ibi alter recessit, alter bonus, alter malus.* Ac nescio an Catonis locus sic legendus sit: *Aliud est*, inquit Cato, *Philippe, amor, longe aliud est cupido: accessit illico alter, ubi alter recessit: alter bonus, alter malus.* Ex oratione in L. Quintium Flamininum hoc sumtum arbitror ac Philippus is est, quem Livius *carum ac nobile scortum L. Quintii* appellat. Legimus autem apud Livium 39, 42. *Catonis et aliae quidem acerbae orationes extant in eos, quos aut senatorio loco movit, aut quibus equum ademit: longe gravissima in L. Quintium oratio est. Inter cetera obiecit ei, Philippum Poenum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum.* Reliqua Livii verba, quae huc pertinent, ad argumentum orationis in L. Quintium adscripsi pag. 28. In hoc loco orationis ad Philippum se convertens Cato pravum eius amorem perstringit, quia auctor fuit Quintio committendi facinoris. Tota Catonis oratio in amoribus Philippi versata est.

Pag. 89. l. 4. addendum: In edit. Isidori, ab Iacobo Du Breul edita anno 1601 pag. 754 Catonis locus paulo aliter legitur: *Cato: tu, inquam, si verum supprimis, falsarius agnosceris; si falsa confingis, mendax esse videris*, adiecta praeterea lectionis varietate: *si vera nobis comprimis* et *mendax esse iudicaberis.* In cod. Basileensi libri De Differentt. in eo tantum a recepta receditur lectione, quod semel *tu* scriptum est.

Pag. 99. l. 21. addendum est: In codice Vaticano legitur *cum eo morborum te movit et in eodem tempore petuit*, unde Maius eam lectionem finxit, quam recepi. Praetermisit autem aliquot litterarum *rum te m*, quas per *μετάθεσιν* corruptas esse e v. *mortem* iudicavit Orellius, ita ut legas *cum eo morbo mortem obiit.* In sequenti pro *opus est* fortasse legendum erit *opus esset.*

Pag. 101. l. 2. addendum: Eadem de Africano valent testimonia, quae in C. Laelio supra protulimus. Atque extabant temporibus etiam Frontonis, qui Marcum Antoninum litteris instituit, Scipionis orationes, ut ex epist. M. Caesaris ad eum lib. 2, 13 cognosci potest: *Feci mihi per hos dies excerpta ex libris* 60 *in 5 tomis: sed, cum leges, inibi sunt et Novianae et Atellaniolae et Scipionis oratiunculae, ne tu numerum nimis expavescas.*

Pag. 132. In Diomede pag. 372: P. Rutilius de vita sua: *Uni una ostentata est.* (legendum *ostentura est.)* Item pro Lucio Caerucio ad populum ex hoc derivavit participium: *Quod ego me spero ostenturum*, non *ostensurum.*

Pag. 150. l. 23. Testem huius emendationis luculentum proferam, Frontonem, qui orationem Marci Antonini emendans ei scripsit (lib. 5, 3): *Miserere; unum verbum de oratione ablega, et quaeso, ne unquam eo utaris, dictionem pro oratione. Vale.*

Pag. 164. l. 8. ad illud *suspicor legendum esse Cato pro Veturio* addi debet: idque iterum corruptum est pro *Cato in Veturium*, sicuti in Nonio quoque alicubi *Cato pro Veturio* errore legitur, de qua re monuimus ad pag. 32.

Pag. 172. l. 12. addendum est novum Hortensii fragmentum ex Quint. 8, 3, 35. *Cervicem videtur Hortensius primus dixisse. nam veteres pluraliter appellant. Audendum itaque.* Similiter Varro De Ling. lat. 10. p. 588. *Adiectum est, non repugnante consuetudine communi quod declinatio quaedam verba contra usum veterem inclinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro hae cervices cervix* et ibidem lib. 8. pag. 402. *quod alii dicunt cervices, id Ortensius in poematis cervix.* (hunc locum aliter legendum esse monuit Schneider Grammat. lat. II, 1. p. 407, nempe: *quod alii dicunt cervices, Hortensius et in poematis cervix.)* Accedit praeterea etiam Servii testimonium (ad Virgilium Aen. II, 496): Quidam sane *cervicibus* plurali numero

secundum veteres dictum volunt et Hortensium primum singulari numero *cervicem*, unde Ciceronem III. Verr. 19 *ceviculam illum iactaturum* tradunt dixisse.

Pag. 182. l. 23. In Suetonii loco oratio *pro Sardis* Iulii Caesaris Strabonis affertur, quam levi errore ipsi Iulio Caesari Divo vindicavit nuper Krause in libro *De Fontibus Suetonii* pag. 9.

Pag. 187. l. 6. retracto coniecturam *quemadmodum* pro *quando*, quod ibi si quidem, ἐπειδή significat.

Pag. 208. lin. 34. Fragmentum orationis senatoriae, quam Messala habuit, extat in Suet. Octav. 58. Patris patriae cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt Augusto; prima plebs legatione Antium missa, mox in curia senatus neque decreto neque acclamatione sed per Valerium Messallam. Is mandantibus cunctis: *Quod bonum*, inquit, *faustumque sit tibi domuique tuae, Caesar Auguste: sic enim nos perpetuam felicitatem rei publicae et laeta huic precari existimamus, senatus te consentiens cum populo romano consalutat patriae patrem.*

Pag. 221. l. 40. pro Bathyllo. De eo Lipsius ad Tacit. Ann. 1, 54. loquitur.

Pag. 222. l. 33. Error nescio quomodo ex schedis meis in librum immigravit: Servii enim transponenda verba sunt: Alii dicunt Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alfeni Vari, qui agros divisit, praeter palustria nihil relictum sit, sicut ex oratione Cornelii in Alfenum ostenditur: cum iussus tria milia passus a muro in diversa relinquere ut octingentos passus aquae, qua circumdata est, admetireris, reliquisti. (Sic Burm.; illud, quod in contextu receperam, ex Lionis editione arcessivi.)

Pag. 229. l. 2. Severus] correxit in Diomedis loco, qui in Putschii edit. pag. 372, 4 legitur, Iacobus Roverius pro *Severus* Serenus, Aulum Septimium Serenum Faliscum intelligens, ut Burmannus in Anthol. latina T. 1. p. 14 dicit.

Pag. 252. l. 23. in loco Martiani Capellae addendum: *Regulum*] An erit intelligendus ille orator, quem Plinius Ep. 1, 20, 14. laudat?

Pag. 258. l. 22. Dorvillius apud Servium (ad Virgil. Aen. 7, 445) Cornelium Frontonem intelligendum esse putat, cum dicit: *Exarsit in iras.* Communis sermo habet *ardeo illa re*, sed figuratius *ardeo in illam rem* dicimus, et est specialis *Cornelii* locutio. — Similiter Servius ad Virg. Aen. 7, 30 dicit: *Hunc inter*, per hunc. est autem crebra Frontonis elocutio.

Pag. 267. l. 12. Panegyrici Symmachiani ad Theodosium Imperatorem fragmenta duo in codice Gudiano Arusiani Messi, quem nuperrime Lindemannus in Corpore Grammaticorum latinorum edidit, extare verisimile est. — Ibi enim legimus pag. 217. n. 34. *Arrisit illi. Symmachus ad Theodosium Imperatorem: Beatum, iam parvulum meum, cui pium* . . . et pag. 244. n. 9. *Largior hanc rem. Symmachus ad Theodosium Imp.: Solere principes bona verba largiri.*

Superest, ut moneam, a viris doctis interdum aliorum quoque oratorum orationes commemorari quas de industria omittendas esse putavi, quia aut errore aut coniectura quasi quadam temeraria id factum erat. Exempla sufficiant aliquot. Scaligerus ad Festum pag. 213 orationem laudat Varronis, de qua ipse Varro in quinto de latino sermone sit locutus. Hanc opinionem in falsa lectione inniti, ex Spengelii editione p. 201 satis apparet. Aliud deinde orationis Varronianae fragmentum a Dacerio affertur ad Festum pag. 327, quod ex Catonis oratione apud Gellium 5, 13 legimus. Lipsius autem in vita Corn. Taciti, ex Plinii epistolis, et Tacitum in principibus oratoribus fuisse et orationes aliquot edidisse, intelligi dicit. Meminisse puto Lipsium epistolarum Plinii VII, 20 et VIII, 7, sed vereor, ne nimium iis tribuerit. nullo enim modo inde confirmari potest, orationes edidisse Tacitum. Postremo Angelus Maius ex epistola Frontonis ad Verum Imperatorem 1. p. 181, in qua legimus, *Ventidius ille*,

postquam Parthos fudit fugavitque, ad victoriam suam praedicandam orationem a G. Sallustio mutuatus est, colligi posse credidit, relictas esse a Sallustio orationes: vereor itidem, ne nimium his verbis tribuerit.

ERRATA.

Pag. 178. lin. 35. pro *Schol. Ambros. Cic. pro Scauro* 21 legendum *Asconius ad Cic. p, Scauro* p. 210 ed. Beier.

Pag. 219. l. ult. addendum: Huius Curionis, opinor, meminit in oratione quadam Tacitus (annal XI, 7.), cum dicit, *prompta sibi exempla, quantis mercedibus Publius Clodius aut Gaius Curio concionari soliti sint.*

Pag. 231. l. 27. addendum est: Praeter Claudiam Pulchram, Agrippinae sobrinam, quam Weichertius supra p. 229. l. 10. cum ipsa Agrippina commutavit, etiam Varum Quintilium, Claudiae Pulchrae filium, accusavit Domitius Afer, ut in Taciti ann. 4, 66 legimus.

Pag. 232. l. 4. a fine addendum: Tacit. aun. 1, 81. De comitiis consularibus, quae tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores, sed in *ipsius* (Tiberii) *orationibus* reperiuntur.

Pag. 240. l. 2. a fine pro *dictum in Tiberium* legendum *dictum in C. Caesarem Caligulam* ut contextus docet et Suetonius in Vit. Calig. 10 affirmat.

INDEX AUCTORUM,

qui in Notis emendantur aut illustrantur.

INDEX VOCABULORUM ET RERUM,

quae in adnotationibus tractantur.

OPERA PHILOLOGICA

apud Orellium, Fuesslinum et socios Turici prostantia.

Alexandri Aphrodisiensis, Hermiae filii, Plotini, Bard. Syri, et G. Gem. Plethonis, de Fato quae supersunt graece; ed. I. Conr. Orellius, insertae sunt animadvers. I. Casp. Orellii. med. 8. 1824. Charta ord. 2 Rthlr. 3 fl. — Charta script. 3 Rthlr. 4 fl. 30 kr. — Charta velin. britt. 3 Rthlr. 16 gr. 5 fl. 30 kr.

Balde, Iac., Carmina selecta, ed. et notis illustr. I. Conr. Orellius. med. 8. 1805. 2 Rthlr. 3 fl.

Ciceronis, M. T., Opera quae supersunt omnia ac deperditorum fragmenta recognovit et singulis libris ad optimam quamque recensionem castigatis cum varietate Lambiniana MDLXVI, Graevio-Garatoniana, Ernestiana, Beckiana, Schuetziana, ac praestantissimarum cuiusque libri editionum integra, reliquae vero accurato delectu brevique adnotatione critica edid. Io. Casp. Orellius. IV Volum. in 7 part. Lexicon 8. 1826—30. Charta ord. 13 Rthl. 8 gr. 20 fl. — Charta script. 20 Rthl. 30 fl.

— — orationes Philippicae in M. Antonium accurate emendatae e cod. Vaticano cum integra varietate edd. Mureti, Faërni, Lambini, Graevii, Ernestii, Schuetzii et Wernsdorfii reliquaque selecta edid. Io. Casp. Orellius. Accedunt epistolae post Caesaris interitum scriptae cum variis lectionibus. Lex. 8. 1827. 1 Rthlr. 8 gr. 2 fl.

— — Academicorum libri duo et de finibus bonorum et malorum libri quinque, cum integra varietate Victoriana, Lambiniana, Davisiana, Lallemandiana, Ernestiana, Bremiana, Goerenziana et Schuetziana reliquaeque accurato delectu edid. Io. Casp. Orellius. Accedunt Aurelii Augustini adversus Academicos libri tres. Petri Valentiae Academica. Durandi curae posteriores ineditae. Morelii adnotationes criticae in libris de Finibus. Lexicon 8. 1827. 1 Rthl. 16 gr. 2 fl. 30 kr.

Ciceronis, M. T., Tusculanarum disputationum libri quinque, ad fidem potissimum cod. Regii denuo collati, Gryphiani et Bernensis cum integra varietate Victoriana, Manutiana, Lambiniana, Davisiana, Lallemandiana, Ernestiana, Wolfiana et Schuetziana reliquaeque accurato delectu recognovit Io. Casp. Orellius. Accedunt Paradoxa. Francisci Fabricii adnotationes. Richardi Bentleii emendationes curis secundis auctae. Io. Iac. Reiske libellus variantium lectionum. Io. Iac. Hottingeri spicilegium. Fr. Aug. Wolfii scholarum excerpta cum additamentis editoris et selecta varietate codd. Duisburg. Gud. sec. Rehdigeriani. Vindob. utriusque. Lexicon 8. 1829. 2 Rthl. 3 fl.

— — Orator, Brutus, Topica, de optimo genere oratorum, cum adnotationibus Caroli Beieri et editoris; ope codd. Sangall. Einsiedl. Reg. Erlang. Viteberg. Edd. Vett. denuo recensuit Io. Casp. Orellius. Praemittitur epistola critica ad Io. Nic. Madvigium, V. C. 8. 1830. 4 Rthl. 6 fl.

Inscriptionum latinarum selectarum amplissima collectio ad illustrandam Romanae antiquitatis disciplinam accommodata ac magnarum collectionum supplementa complura emendationesque exhibens. Cum ineditis Io. Casp. Hagenbuchii suisque adnotationibus edidit Io. Casp. Orellius. Insunt lapides Helvetiae omnes; accedunt praeter Fogginii Kalendarii antiqua, Hagenbuchii, Maffei, Ernestii, Reiskii, Seguierii, Steinbruechelii epistolae aliquot epigraphicae nunc primum editae. II Vol. Lex. 8. 1828. Charta ord. 8 Rthlr. 12 fl. — Charta script. 10 Rthl. 15 fl.

Phaedri Fabulae prima ed. critica cum var. Codd. Pith. Rem. Dan. Perott. et Ed. princ. Caesaris Germanici Aratea e Codd. Bas. Bern. Eins. Freib. Ed. princ. emendata et suppleta. Pervigilium Veneris ad Codd. Salm. et Pith. exactum ab Io. Casp. Orellio. 1831. 8. 1 Rthl. 4 gr. 1 fl. 45 kr.

Plutarchi Consolatio ad Apollonium. Recognov. et commentariis illustravit L. Usterius. Accedit varietas lectionis et Io. Casp. Orellii spicilegium criticum. med. 8. 1830. 1 Rthl. 1 fl. 30 kr.

Usterii, L., Commentatio critica, in qua Ioannis evangelium genuinum esse, ex comparatis IV. evangeliorum de coena ultima et de passione I. Chr. narration. ostenditur. med. 8. 20 gr. 1 fl. 15 kr.